

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR
PSZICHOLÓGIA DOKTORI ISKOLA
SZOCIÁLPSZICHOLÓGIA PROGRAM

**A MAGYAR NEMZETI IDENTITÁS TRANZGENERÁCIÓS ÁTADÁSÁNAK
VIZSGÁLATA**

PhD értekezés

KENGYEL JUDITH GABRIELLA

Témavezető:

Dr. Pólya Tibor

Pécs, 2023.

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	3
1. Bevezetés	7
2. Társas identitás	9
3. Nemzeti identitás	12
3.1 A nemzet fogalma	12
3.2 A nemzeti identitás és a nemzeti azonosulás modelljei	14
3.3 A magyar nemzeti identitás jellemzői	18
3.4 Kollektív áldozati tudat és nemzeti azonosulás	23
3.4.1 Az áldozati tudat egyéni szintű jellemzése	23
3.4.2 A kollektív áldozati tudat fogalma	24
3.4.3 A kollektív áldozati tudat funkciói	26
3.4.4 Az áldozati tudat megélésének eltérő dimenziói	28
3.4.5 A kollektív áldozati tudat hatásai	29
3.4.6 A kollektív áldozati tudat transzgenerációs átadása	31
3.4.7 A kollektív áldozati tudat narratív konstrukciója	34
4. Transzgenerációs identitás	36
4.1 Értékelméletek és az értékek átadása	37
4.1.1 Értékkoncepciók kultúrközi vizsgálatokban	37
4.1.2 Az értékek összefüggései a politikai gondolkodással	43
4.1.3 Az értékutatók három hulláma	44
4.1.4 Az értékátadás hátterében - családi szocializáció és kulturális csoport-hatás	45
4.2 A családi szocializáció, a szülő-gyermek kapcsolat és a nem hatása a transzgenerációs identitás-átadásra	48
4.2.1 A családi szocializáció és a szülő-gyermek kapcsolat hatása a transzgenerációs identitás-átadásra	48
4.2.2 A nem szerepe a transzgenerációs identitás-átadásban	52

4.3	A kulturális környezet szerepe a transzgenerációs identitás-átadásban.....	54
4.3.1	A tágabban értelmezett kulturális környezet szerepe a transzgenerációs identitás-átadásban	55
4.3.2	A családi kultúra szerepe a transzgenerációs identitás-átadásban.....	57
5.	Az identitás és elbeszélés narratív összefüggései.....	62
6.	Célkitűzések és kérdésfelvetés	72
7.	Első vizsgálat.....	74
7.1	Módszer.....	75
7.1.1	Résztvevők.....	75
7.1.2	Eszközök.....	76
7.1.3	Eljárás	78
7.2	Eredmények.....	78
7.3	Megvitatás	83
8.	Második vizsgálat.....	87
8.1	Módszer.....	89
8.1.1	Résztvevők.....	89
8.1.2	Eszközök.....	89
8.1.3	Eljárás	91
8.2	Eredmények.....	92
8.3	Megvitatás	97
9.	Harmadik vizsgálat.....	101
9.1	Módszer.....	102
9.1.1	Résztvevők.....	102
9.1.2	Eszközök.....	103
9.1.3	Eljárás	104
9.2	Eredmények.....	107
9.3	Megvitatás	109

10.	Negyedik vizsgálat.....	113
10.1	Módszer.....	116
10.1.1	Résztevők.....	116
10.1.2	Eszközök.....	117
10.1.3	Eljárás	121
10.2	Eredmények.....	121
10.3	Megvitatás	156
11.	Általános diszkusszió.....	163
12.	Korlátok és kitekintés	168
13.	Irodalom.....	172
14.	Köszönetnyilvánítás.....	196
15.	Mellékletek	197
1.	számú melléklet – Az első vizsgálatához használt kérdőív	197
2.	számú melléklet – A második vizsgálatához használt kérdőív.....	200
3.	számú melléklet - A harmadik vizsgálatához használt kérdőív.....	203
4.	számú melléklet – Interjúkérdések a harmadik vizsgálatban.....	206
5.	számú melléklet – A negyedik vizsgálatához használt kérdőív.....	207
6.	számú melléklet – A második vizsgálatához tartozó moderációs táblázatok.....	229

1. Bevezetés

Az egyén számára jelentős csoporttagságok közül az egyik legfontosabb a nemzeti identitás és azonosulás fogalma (Tajfel & Turner, 1979; Tajfel, 1982), melynek jellemzőit az adott nemzet történelmében és jelenében uralkodó mintázatok alakítják (Halbwachs, 1992; László, 2012). A nemzeti identitás, és annak személyes interpretációja, megélése napjainkban is egyre nagyobb jelentőséggel bír. Csoportszintű ünnepeink, gyászaink középpontjában nemzethez kapcsolódó érzéseink állnak – győzelmek, veszteségek dinamikája, amely formálja a csoportidentitást, illetve felkínálja a tagok számára az érzelmi kapcsolódás lehetőségét. Ezek a kapcsolódási lehetőségek jellegzetes mintázatba szerveződnek, és határozott állásfoglalást tartalmaznak arról, milyen az adott nemzet karakterisztikája, beszűkítve a nemzettel való azonosulás megélésének alternatív lehetőségeit. A közelmúltban számos kutatás látott napvilágot, amely a nemzettel kapcsolatos érzéseket, vélekedéseket és ezek mintázatait (Roccas et al., 2006; Leach et al., 2008; Szabó & László, 2014), valamint a nemzeti azonosulás csoportközi viszonyokra való hatását vizsgálja (Brewer, 1999; Pehrson et al., 2009; Schlüter & Christ, 2012), kiemelve azt, hogy a nemzettel való azonosulás magában hordozhatja az idegenellenes attitűdöket, továbbá, hogy a saját csoport pozitív identifikációja történhet akár a saját csoport irreális felmagasztalása, illetve a külső csoportok leértékelése révén. Munkám szempontjából kiemelt jelentősége van a kollektív áldozati tudattal foglalkozó kutatásoknak (Bar-Tal & Antebi, 1992; Vollhardt, 2009; Vollhardt & Bilali, 2015; Vollhardt et al., 2016), melyek rávilágítanak, hogy a nemzeti azonosuláshoz hasonlóan a kollektív áldozati vélekedések is bejósolhatják a külső csoportokkal szembeni attitűdöket. Munkámban azt a kérdést vetem fel, hogy pontosan milyen forrásból vagy forrásokból származnak a nemzettel kapcsolatos érzelmek és a kollektív áldozati vélekedések. Az eddigi eredmények szerint a nemzettel kapcsolatos vélekedések a kultúrába ágyazottak, az oktatási rendszer és a tömegkommunikáció által közvetítettek (Adwan, 2001; Lomsky-Feder, 2004; Tóth et al., 2006; Goodman & Mizrachi, 2008; László, 2012; Psaltis et al., 2017), ámde számos eredmény azt sugallja, hogy mind az előítéletesség, mind bizonyos, adott kisebbségre jellemző értékcsoporthoz tartozás átadásában nagy szerepe van az elsődleges szocializációs térnek, a családnak is (Khalili, 2007; Muldoon et al., 2007; Vollhardt, 2012). Ezek az intézményesült, illetve interperszonális aktusok révén megvalósuló identitás-, illetve értékátörökítési folyamatok egy folytonos transzgenerációs identitást hoznak létre. A transzgenerációs

identitás folytonosságával kapcsolatos kutatások eredményei, főként a Holokauszt és egyéb népirtások kapcsán megállapítják, hogy a csoportot ért traumák átörökítődnék a következő nemzedékekre (Kestenberg & Brenner, 1996; Volkan, 2001; Volkan et al., 2002; Daud et al., 2005). Mivel a kollektív áldozati tudat a csoport traumáiból táplálkozik, így az eredmények alapján joggal feltételezhetjük, hogy a csoport által a múltban elszenvedett sérelmek és az ebből felépített, csoportra jellemző identitás is transzgenerációsán továbbörökíthető (Taylor et al., 2020). Kutatások igazolták, hogy az áldozati vélekedések összefüggenek a nemzettel való azonosulással is (Liu & Hilton, 2005; Pennekamp et al., 2007; Sahdra & Ross, 2007). Ha ezt figyelembe vesszük, felmerül annak a lehetősége, hogy a nemzeti identitással kapcsolatos gondolataink és megéléseink szintjén is releváns lehet a transzgenerációs identitás-átadás.

A nemzetről alkotott vélekedések transzgenerációs, családon belüli átadásának vizsgálatára négy kérdőíves, illetve interjú vizsgálatot végeztem el. Első vizsgálatomban a nemzeti azonosulás és a kollektív áldozati tudat inkluzív és exkluzív dimenzióinak családon belüli átadását vizsgáltam Magyarországon élő szülő-gyermek diádok segítségével egy kérdőíves kutatás során. Második vizsgálatomban a nemzethez való kötődés és a glorifikáció szülők és gyermekeik közötti együttjárását tártam fel több változó bevonásával, mint például az identitás-érettség, a nemzettel való elégedettség, valamint a szülő-gyermek kapcsolati minőség. Harmadik kutatásom résztvevői Magyarországon, illetve az Egyesült Királyságban élő szülők és gyermekeik (diádok) voltak. Ebben a kutatásban a nemzeti kulturális közegből való kiszakadás hatását vizsgáltam a nemzeti azonosulásra és a kollektív áldozati tudatra és a nemzetre vonatkozó narratívák konstrukciójára vonatkozóan, első generációs emigránsok segítségével. Negyedik kérdőíves és interjú kutatásom résztvevői többségében anya-apa-gyermek diádok/triádok voltak. A kutatás során a szülők értékpreferenciáinak hatását vizsgáltam a nemzeti azonosulásra és kollektív áldozati vélekedésekre (Paez et al., 2008). A kérdőíves adatok eredményeinek statisztikai elemzése mellett (klaszterelemzés, moderáló és mediáló hatások elemzése), kvalitatív adatgyűjtést is végeztem, mely során kérdéseim a nemzettel kapcsolatos élményekre, attitűdökre és vélekedésekre irányultak. Ezen adatok elemzése során, az előző vizsgálatokhoz hasonlóan, szerepet kap a tudományos narratív pszichológia paradigmája, mely elemzésének fókuszában az identitás csoportszintű és egyéni tartalmai is megjelennek (László, 2012). A vizsgálatban a résztvevő családok magyarságról alkotott narratívái a NarrCat szoftver segítségével kerültek elemzésre.

Eredményeim szerint a szülők fontos szerepet töltenek be a nemzettel kapcsolatos vélekedések transzgenerációs közvetítésében az utódok felé. Az összefüggés erősségére számos más tényező is hatást gyakorol, mint a nemzeti identitásról és magyarságról való beszélgetések gyakorisága, a szülőkkel való egyetértés, a gyerekek politikai beállítottsága, vagy a szülők konzervációhoz kapcsolódó értékei.

2. Társas identitás

Identitásunk sarokköveit nem pusztán személyes tulajdonságaink, hanem az általunk választott, illetve a velünk született csoporttagságok is biztosítják. Tajfel és Turner (1979) alapján a szociálpszichológiában ismert tény, hogy az emberi gondolkodásban készségi szinten jelen van a csoportokban gondolkodás jelensége – azaz hajlamunk van arra, hogy viselkedésünket egy csoport nevében és javára végezzük, más csoportok ellenében, és ehhez a csoportosításhoz minimális feltételek teljesülése is elegendő. A kollektivisták és individualisták társadalmakban ennek mértéke ugyan változó, de jellemzően a csoporthoz tartozás nagy teret kap önmeghatározásunkban.

Henri Tajfel (1982) úgy definiálja a szociális identitás fogalmát, mint olyan viselkedések, vélekedések halmaza, amellyel a személy csoporttagságaiból következően leírható. Tajfel a szociális identitás elméleti megközelítésében azt fogalmazza meg, hogy a szociális identitás a személyes identitástól elkülönülten működik, és annak tartalmát nem módosítja. Fontosnak tartotta, hogy a szociális identitás fogalma a személy viselkedésétől függetlenül is leírható legyen, így három kritériumát határozta meg a hozzá kapcsolódó tapasztalatok megfogalmazásának, mely szerint fontos, hogy elkülöníthetők legyenek a csoportba és az oda nem tartozó személyek, tehát egyértelműek legyenek a csoporttagság feltételei, a személy rendelkezzen a tagsággal kapcsolatos érzelmi viszonyulással, illetve képes legyen értékelni a csoporttagságot.

Turner és munkatársainak (1987) szelf-kategorizációs elmélete abban árnyalja ezt a képet, hogy az egyes csoporthelyzetekben nem csak az adott csoporthoz tartozó szociális identitáskategória, hanem akár a személyes identitás is kiemelkedhet. Abban az esetben, ha a szociális interakció során a résztvevők észlelt jellemzői, tulajdonságai alapján inkább a hasonlóságok, mint a különbségek dominálnak, nem a személyes, hanem a szociális identitáskategória válik aktívvá. A szerzők szerint a tapasztalat jelentős szerepet játszik

abban, hogy a személy ezt a különbséget észlelje. Ezt a tapasztalatot bontották az empirikus vizsgálatok kognitív, értékelő és érzelmi komponensekre, Tajfel elméletével összhangban.

A kognitív aspektus voltaképpen a szelf-kategorizációnak felel meg: feltétele, hogy a személy tisztában legyen a csoportközi különbségekkel és a különböző kategóriák jelentésével. Fontos, hogy ne csak a csoporton belül, hanem a külső csoportok között is legyen konszenzus arról, kit tekintünk a csoporthoz tartozónak, és kit nem. Tajfel minimális csoportparadigma vizsgálatában bemutatott eredményei szerint e feltételek száma igen csekély (Tajfel, 1978), azaz nagyon kevés követelménynek kell megfelelnie az egyénnek ahhoz, hogy csoporttagként tekinthessen önmagára, de nyilván ebben a kontextusnak is nagy szerepe van.

Az értékelés szerepe azért hangsúlyos, mivel a csoport értékelését a személy önmagára is vonatkoztatja, így mindenki igyekszik olyan csoportok tagjává válni, amelyek identitásának pozitív jelleget adnak, és amennyiben ez nem teljesül, akár a csoport elhagyása is felmerülhet. Ha ez nem lehetséges, akkor a pozitív értékelésre való törekvés a csoport identitásának, értékeinek újradefiniálásával valósulhat meg. Breakwell (1978) szerint szintén ennek a folyamatnak a része, hogy a csoporttagság egymással ellentétben álló kritériumait próbáljuk összeegyeztetni, ezáltal folyamatosan újraértékelve a csoportot és tagjait. Így a csoporttagság nem pusztán a pozitív önértékelést szolgálja, hanem más motivációs szempontokat is felvet a csoport pozitív önértékelésének fenntartásán túl: a más csoportoktól való megkülönböztetethetőség, a csoport időbeli kontinuitása és a csoport kontrollra való törekvése is motiválhatja a csoportközi viselkedést. Brewer (1999) abból indult ki, hogy a csoporthoz tartozás igénye ambivalens, mivel mindenki az asszimiláció elleni küzdelem és a teljes különállás kontinuumán helyezkedik el, aktuális szükségletei szerint: ezt nevezi az optimális megkülönböztetés elméletének. Deaux és munkatársai (1999) megállapították, mely motivációs tényezők állnak összefüggésben a csoporttal való azonosulás erősségével. Ezek a következők: én-megértés, csoportközi együttműködés, kollektív önértékelés, szociális lefelé hasonlítás alacsonyabb presztízsű csoporttal szemben, illetve szociális interakció. Összegezve, a motivációs tényezők a kategorizáció előtt egyéni szinten jelennek meg, de a csoporthoz csatlakozást követően már társas szinten is.

Az érzelmi aspektus változásai gyakran együttjárnak az önértékelési-motivációs komponens változásaival. Minél intenzívebb az érzelmi összetevő, annál inkább valószínű, hogy a szociális identitás kategória kiemelt szerepet fog betölteni az egyén életében. A fenti három

komponens közül ennek van a legnagyobb szerepe abban, az egyén mennyire azonosul az adott kategóriával (Karasawa, 1991), illetve abban, hogy mennyire részesíti előnyben az adott csoportot a többihez képest (Jackson, 2002). Leach (2006) modelljében csoporttal való elégedettségnek nevezi ezt a komponenst, de ide tartozik pl. a közös sors megélésének érzése és a csoporttagok irányában érzett kötődés is (Ashmore, 2004).

Mindemellett Ellemers és munkatársai (1999) munkájukban megerősítik azt, hogy a kategorizáció nem eredményezi feltétlenül, hogy az adott csoporttagság érzelmileg jelentőssé is válik számunkra. Azt, hogy éppen melyik kategória aktiválódik, amely előhívja bennünk a csoporthoz tartozás vágyát, kognitív folyamataink szabályozzák. Egyik fő szempont a Turner által relatív hozzáférhetőségnek nevezett tényező, amely arra utal, mennyire vagyunk általánosságban hajlamosak a kategória használatára. Ettől nem szükségszerűen, de elválasztható az összehasonlító és a normatív illeszkedés fogalma, azaz az adott kategória szubjektív fontossága és helyzetnek való megfelelése (Oakes et al., 1991). Amennyiben az összes feltétele adott az adott társas kategória aktivációjának, a csoporttagok a saját csoportjukat homogénként észlelik, és viselkedésüket az adott társas kategória felé támasztott külső és belső elvárásoknak megfelelően alakítják.

Breakwell (1992) ezzel szemben a szociális identitás fogalmát a személyes identitásból eredőnek tartja, és az aktuális identitást úgy határozza meg, amely az összes múlt és jelenbeli személyes és szociális identitáskategória fúziójából jön létre. Szintén ezt az elméletet követi Mead (1934) szerepinternalizáció fogalma, mely azt mondja ki, hogy az egyes szociális identitás kategóriákhoz társított tanult tulajdonságok és viselkedések a személyes identitás részévé válnak.

Egy kisebb csoporton belül nem pusztán a társas kategorizáció hat az egyének viselkedésére, hanem az egyének viselkedése is befolyásolhatja a társas identitás minőségét (Postmes et al., 2005). A fenti elmélet hangsúlyozza az *interaktív társas identitás-formálódás* szerepét a közös megismerés folyamatában. Ilyenkor a csoporttagok által hozzáadott egyéni tartalmakból jöhetnek létre a csoport társas identitásának részei vagy egésze, azaz a társas identitás és szelf-kategorizációs elmélet „top-down” folyamatával szemben egy alulról történő, „bottom-up” építkezés is lehetséges. Az imént felvetett identitásformálódás a csoporton belüli diskurzusok révén valósulhat meg. Ha a családra kisebb csoportként tekintünk, akkor láthatjuk, hogy a családon belüli interakciók képesek lehetnek alakítani a családot, mint kiscsoport identitását, és ezek a közös interakciók révén megfogalmazott

identitás-kategóriák végül a tagok egyéni szintjén jelennek meg. Ezzel együtt az egyénekre ugyanúgy hatnak a nagycsoport (pl. nemzeti csoport) által generált top-down folyamatok is. Felmerül a kérdés, hogy a család, mint kiscsoport mennyiben tudja biztosítani a társas identitás különböző aspektusainak kialakulásához szükséges feltételeket. David és Bar-Tal (2009) mutat rá társas csoporttal való azonosulás kognitív, érzelmi és motivációs aspektusára. A kognitív aspektus alapján először is el kell fogadnunk, hogy ehhez a családdal tartozunk, azaz a szelf-kategorizáció szükséges feltétele a közös identitás kialakulásának. Fontos továbbá a családdal, mint csoporttal való érzelmi kapcsolódás, osztozás egy közös realitásban (Ashmore et al. , 2004). Ezen kívül jelentős a valahová tartozni akarás motivációja, amelynek egy lehetséges funkciója a biztonság megteremtése egy változó társas környezetben. Ezek a változók azt vetítik előre, hogy a család, mint társas identitás akkor válik fontos kategóriává, ha képes megfelelni a fenti feltételeknek és a csoporttagság pozitívan értékelt a tag számára.

A csoportidentitás bizonyos fontos identitás-kategóriákról való együttgondolkodást teremt meg, ennek egy lehetséges megvalósulási módja a folytonos transzgenerációs identitás kialakulása, amely nagyobb hasonlóságot feltételez a csoporttagok között, mint egy véletlenszerű külső csoport tagjával szemben.

3. Nemzeti identitás

3.1 A nemzet fogalma

A nemzeti identitás az egyik legszéleskörűbben vizsgált, kutatott szociális identitás kategória, melynek definíciós keretei máig változatosak. Ahhoz, hogy a nemzeti identitás fogalmát meghatározzuk, először a nemzet fogalmának meghatározására van szükség. Az elméletek egy csoportja a nemzetre modern konstruktumként, úgyszólván egy mesterségesen létrehozott csoportként tekint, míg a másik csoportja egy hosszú múlttal rendelkező fogalomként határozza meg. Ezutóbbiak a tradicionalisták, akik úgy tartják, az emberi lét bizonytalanságára való adekvát reakcióként az emberekben felmerül az igény, hogy időben és térben körülhatárolható egyedi csoportként éljék meg önmagukat.

Billig (1995) banális nacionalizmusnak nevezte azt a jelenséget, hogy a nemzeti szimbólumok használata szinte észrevétlen módon átszövi mindennapjainkat, akár a nemzeti színek és zászló használatában, akár a pénzekben található karakterekig bezárólag. Amikor a nacionalizmust nem a szó szélsőséges értelmében vizsgáljuk, hanem ezek hétköznapi formáit, úgy láthatjuk, hogy nagy hatást gyakorló csoportról beszélünk (Bar-Tal, 2009; László, 2012).

A nemzet fogalma a modern társadalomfejlődés velejárója, amelynek alapjai a gazdasági egység, a mindenkire érvényes törvények, illetve az egységes oktatás, amely a kulturális homogenizációt segíti elő. A nemzet fogalmához szorosan kapcsolódó területi határok a „közös sors” terét jelölik ki, ezáltal hiába mesterséges csoport, természetessé válik. Smith (1991) is azt emelte ki, hogy az egy nemzethez tartozás kritériumai az egységes terület, a közös köznevelés és a közös jogok, illetve maga a nemzet fogalma egy történelmi és kulturális közösséget jelöl.

Ebből adódik a kérdésfelvetés, hogy a nemzetet kulturális vagy politikai közösségként tekintjük. Ez a kettő nem feltétlenül zárja ki egymást, a politikai nemzet tekinthető a politikai múltból és jelen helyzetből álló egységnek, míg a kulturális nemzet alapja a nyelvi, vallási, kulturális szintéren megtapasztalt örökség. A kettő ellentétbe állítása nem feltétlenül szükségszerű, sőt, a nemzetiség fogalmának meghatározásakor a kultúra is előtérbe kerül.

A nemzet céljait a nacionalizmus jelöli ki, mely irányulhat a nemzeti lét létrehozására, illetve a fenntartására. A nacionalizmus térnyerésében megjelenik a szekularizáció fontosságának gondolata – a nemzet fogalma betört abba a szerepbe, amelyet korábban a hit és a vallás töltött be az emberek életében, így tovább biztosította a csoportok számára a célt és az élet értelmét. Ennek folyamatát írja le Gellner (2009), aki szerint az agrártársadalom és ipari társadalom közötti átmenet szükséges következménye volt a nacionalizmus megjelenése, mivel az ipari társadalom megjelenésével lehetőségessé vált a társadalmi mobilitás, amelyet a kognitív és gazdasági javak expanziója tett lehetővé. Az agrártársadalomhoz hasonlóan az ipari társadalomban is egyenlőtlen a javak elosztása, de az elmélet szerint az esélyek egyenlőek (bár ez a gyakorlatban nem feltétlenül valósul meg), és a társadalom törekszik az egyének teljesítmény és tehetség alapú megítélésére.

A nyelvi eszközök Heidegger (2003) szerint esszenciális szerepet játszanak a nemzet határainak kijelöléséhez, és egy speciális nemzeti szemantikai univerzumot hoznak létre, mely az egyén számára a közelség és ismerőség érzetét adja. Tajfel (1971) társadalmi

identitás elmélete is kihangsúlyozza, hogy alapvető emberi szükséglet a világ rendezése, amely, lehetővé téve az azonosulást – biztonságot ad. Nemzeti tematizációk teszik lehetővé a táj, a történelem, és a kultúra nemzeti tudáskészletbe épülését (Kántor, 2004), illetve mutatnak rá a nemzeti kategória jelentésteremtő képességére. Ezekben a tematizációkon keresztül relevanciák határozzák meg azt, hogyan gondolkodnak a nemzet tagjai bizonyos témákról, melyek lehetnek pszichológiai relevanciák, melyek a nemzeti karakter kívánatos tulajdonságait jelenítik meg, illetve gazdasági és politikai relevanciák, amelyek egyes gazdasági ágazatok hangsúlyosságát jelölik meg a nemzet szempontjából, illetve a jogalkotás és jogkövetés szempontjait figyelembe véve definiálják a kívánatos viselkedéseket (Leersen, 2006). Ebbe a tudáskészletbe tartoznak a saját és más nemzetekkel kapcsolatos sztereotíp vélekedések is (Hunyady, 1996). Csepeli és Örkény (2017) a társadalmi élet meghatározó formájaként írta le a nemzetet, mely segítséget nyújt az embereknek elhelyezni magukat a világban, jelen munkában én is ezt a definíciót használok.

3.2 A nemzeti identitás és a nemzeti azonosulás modelljei

A nemzeti identitás fogalmáról eltérően vélekednek különböző irányzatok. A perennialista irányzat az ókori, középkori nemzetek folytatásának éli meg a mai nemzeti identitás fogalmát, úgy tartják, hogy a nemzeti identitást a nemzeti szimbólumok és a közösen átélt történelem, valamint a hagyományok által teremtett folytonosság hozzák létre. Ezzel szemben a modernista megközelítés szerint a nemzeti identitás nem több pusztán elképzelésnél, amely a modern lét okozta anómiás társadalmi létezésre adott válasz, amelynek célja a kohézió mesterséges létrehozása (Anderson, 1983). Felfogásuk szerint a nemzeti identitás egy mesterségesen kreált konstrukció, amelyet tudatosan hoztak létre, hogy átélhetővé tegyék ezt az identitáskategóriát.

A 70-es években teret nyert társas identitás elmélet aránylag hamar elkezdett a nemzeti identitás kérdésével is foglalkozni. Míg a korábbi nemzetkarakterológiai vizsgálatok (László, 2012), illetve nemzeti sztereotípiákra vonatkozó vizsgálatok a nemzetekkel kapcsolatos tulajdonságokra fókuszáltak, ezt felváltotta az általános csoportdinamikai folyamatok vizsgálata. Ez azzal az eredménnyel járt, hogy a szociálpszichológia kevesebb figyelmet fordított a nemzeti identitásra jellemző, egyedi vonásokra (Billig, 1996). A nemzeti azonosulás modelljeire vonatkozó elméletek ezt a célt hivatottak szolgálni.

Tajfel (1979) és Turner (1999) alapján a szociális identitás és szelf-kategorizációs elméletek jelentős mértékben magyarázzák, hogy az azonosulás mértéke milyen mértékben van hatással az adott társas kategória használatának gyakoriságára. A nemzeti csoporttal az emberek gyakran azonosulnak, de ezt az azonosulást a kutatások szerint érdemes komponensekre bontani. Egy példával élve, az emberek a saját csoport agressziója esetében is többféleképpen reagálhatnak: akár a saját csoport hibáinak elismerésével, de akár a csoport felmentésével és a felelősség külső csoportra hárításával is. Az egydimenziós vizsgálatok a nemzeti azonosulás mértékével kapcsolatban egymásnak ellentmondó eredményeket hoztak (Ashmore et al., 2004). Esetenként a csoportot felmentők azonosultak inkább, máskor pedig kevésbé azonosuló csoporttagok több büntudatot éltek át a saját csoport agressziója során, vagyis nem találtak összefüggést a két jelenség között. Ez feltételezi, hogy többféle azonosulási mód létezhet – amelyek a büntudat átélésének valószínűségéhez eltérő mértékben járulnak hozzá.

Elsőként Adorno és munkatársai (1950) hasonló fogalmak mentén különböztették meg a pszeudopatriotizmust a valódi patriotizmustól, ahol a pszeudopatriotizmus jelenti a kritikátlan kötődést a nemzeti csoporthoz és annak kultúrájához, értékeihez, valamint a feltétel nélküli alkalmazkodást a nemzeti csoport döntéseihez, és a külső csoportokkal szembeni ellenségességet. Ezzel szemben a valódi patriotizmus a nemzeti csoporttal kapcsolatos kritikus szeretetet jelenti, ennek az esetében is megjelenik a nemzeti kultúra és értékek személyes fontossága.

Kosterman és Feshbach (1989) fogalmi rendszerében a nacionalizmus jelenik meg, mint a nemzettel kapcsolatos kritikátlan kötődés, és a patriotizmus, mint olyan érzelmi kapcsolat, amely nem a feltétel nélküli elfogadáson alapszik.

Staub (1997) vak és konstruktív patriotizmusként definiálta a fenti konstrukciókat, ahol a vak patriotizmus egy nemzethez való kötődés tekintetében rugalmatlan, a nemzet értékelése kizárólag pozitív lehet, a kritikus hozzáállás lehetetlenné válik, míg a konstruktív patriotizmus „megengedi” a nemzettel kapcsolatos, esetlegesen negatív észrevételek, kritikák megjelenését.

Láthatjuk, hogy ezek a modellek kisebb nagyobb különbségekkel valójában elég hasonló distinkciót tesznek a nemzethez való kötődés két formája között. Fontos különbségek is vannak az egyes fogalmak között, pl. Kosterman és Feshbach (1989) nacionalizmus fogalma összefügg a csoport felsőbbrendűségével és a nemzet más nemzetek feletti hatalmával, és

hangsúlyozza a csoportközi összehasonlítást, míg Staub vak patriotizmus fogalma inkább a nemzet kritikátlan elfogadását jelenti. Schatz és munkatársai (1999) a két konstruktum között közepes erősségű, pozitív együttjárást figyeltek meg, alátámasztva, hogy nem egy az egyben megfeleltethetők egymásnak a fentebb leírt modellek.

Roccas és munkatársai (2006) kétdimenziós azonosulási modelljének alap gondolata a nacionalizmus és patriotizmus különválasztása, mely a modellben a kötődés és a glorifikáció fogalmait használva jelenik meg. A kötődés a nemzet irányában érzett érzelmi kapcsolat dimenzióit jelöli, a csoport érzelmi fontosságát helyezi a középpontba, míg a glorifikáció a saját csoport felsőbbrendűségébe vetett hitet konceptualizálja, amely együttjár a csoport szimbólumainak, normáinak feltétlen tiszteletével.

A megfeleltetés itt sem tekinthető 100%-os átfedésnek a fogalmak között – a vak patriotizmus fogalmának kevésbé része a csoportközi összehasonlítás, mint a glorifikáció fogalmának. Bár a kötődés és glorifikáció esetében két különböző azonosulási módról van szó, a kettő nem független egymástól – közepes erősségű együttjárás figyelhető meg közöttük. Megkülönböztetünk homogén, illetve heterogén azonosulási mintázatot: a homogén esetében mindkét dimenzióban magas vagy alacsony értékek lesznek az egyénre jellemzők, míg a heterogén esetében eltér a két dimenzióban az azonosulás mértéke. Például az erős kötődés alacsony glorifikációval párosulva egy önreflektív, kritikus patriotizmust rajzol ki, míg a nem azonosuló, azaz kevésbé kötődő és glorifikáló személyeknél a csoport fontossága nem éri el azt a szintet, hogy a kapcsolódó negatív érzelmeket a sajátjukként éljék meg.

A fenti modellen kívül más többdimenziós azonosulás modellek is léteznek a csoporttal, nemzettel való azonosulás eltérő mintázatainak megragadására. Leach és munkatársai (2008) egy hierarchikus modellt hoztak létre, mely két fő komponensre bontja a csoporttal való azonosulás jelenségét, a csoportszintű önbefektetésre, illetve a csoportszintű öndefinícióra. A csoportszintű önbefektetés magában foglalja a csoporttal való elégedettséget, a csoporttal való szolidaritást, illetve a csoporttagság központiságát, míg a csoportszintű öndefiníció az egyén önszterotipizálásának és a csoport észlelt homogenitásának mértékét tartalmazza alszkálákként.

A fenti modellekhez képest számos hasonlóságot és különbséget is megfigyelhetünk. A csoportszintű öndefiníció a csoport érzelmi fontosságát, a csoporthoz és a csoporttagokhoz fűződő érzelmi viszonyt jeleníti meg. A csoportszintű öndefiníció alapján azonban nem a

személy csoporthoz kapcsolódó érzelmi viszonyáról tudunk meg valamit, hanem arról, hogy mennyire észleli egységesnek ezt a csoportot, illetve saját magát mennyire éli meg beletartozónak. Mindkettő fontos része annak, hogy egy csoporttagság fennmaradjon, mind a csoporthoz kapcsolódó érzelmi viszony, mind pedig egy kognitív információ a csoport kereteiről, tagjairól, illetve arról való tudás, hogy az egyén mennyire felel meg ezeknek a feltételeknek. A csoport központisége például a csoportot ért fenyegetésekre való érzékenység esetében tölt be fontos szerepet, míg a csoporttal való elégedettség inkább abban játszik szerepet, hogy a személy megvédje a csoportot, ha a pozitív identitását fenyegetés éri (Leach, 2008).

3.3 A magyar nemzeti identitás jellemzői

A magyar nemzeti identitás tartalmának vizsgálatában számos olyan kutatás született a 2000-as években, amelyek narratív pszichológiai tartalomelemzési eljárást használtak (Pólya et al., 2007; Fülöp, 2010; Vincze & László, 2010; Csertő & László, 2011; Fülöp et al., 2011; László & Fülöp, 2011). Jelen összegzés azért fókuszál főként ezekre a kutatásokra, mivel eredményeik egybecsengenek a korábbi eredményekkel (Csepeli, 1997; Csepeli et al., 2004; Csepeli & Örkény, 2017), melyek szintén hangsúlyozták a magyar nemzeti identitás etnocentrizmussal, glorifikációval jellemezhető oldalát a hagyományos patriotizmus mellett. Az előbbi esetekben a nemzeti büszkeség alapjait a történelmi győzelmek, kulturális és tudományos teljesítmények, sportsikerek jelentik, míg a másik esetben egy érzelmi közelségen alapuló kötődésről beszélhetünk. A fenti tanulmányok a glorifikáló azonosulás leírására az etnocentrizmus fogalmát használták, míg Roccas és munkatársaihoz (2006) hasonlóan különálló fogalomként kezelték a nemzethez való érzelmi kötődést. A narratív pszichológiai vizsgálatok bemutatását azért is tartottam kiemelendőnek, mivel saját vizsgálataim során is részben ezt a megközelítést alkalmazom.

László (2005) magyar történelemről szóló tankönyvi szövegeket és rövid néphistóriai leírásokat elemzett olyan eseményekről, amelyek a magyar történelem kiemelt eseményei között vannak számon tartva, időrendi sorrendben, és ezáltal létrehozott egy magyar nemzeti emlékezetre jellemző idővonalat, amelyet történelmi pályának nevezett el. Ezek az események a következők voltak időrendben: honfoglalás, államalapítás, tatárjárás, török hódoltság, Osztrák-Magyar Monarchia, Trianon, II. világháború, 1956-os forradalom és a rendszerváltás. Holott a vizsgálatban résztvevők a fent említett események nem mindegyikét értékelték egybehangzóan pozitívan vagy negatívan, de konszenzus volt köztük a fontosnak ítélt események kiválasztásában. Az események megítélésének mintázatából kivehető (1. táblázat), hogy a régebbi események, mint egy dicső múlt emlékei jelennek meg, melyet több évszázadon átnyúló kudarcok és veszteségek sorozata követett, melyeket csak pár ponton szakította meg néhány, nem egységes reprezentációjú esemény, mint pl. a '48-as vagy '56-os forradalom.

1. táblázat

A magyar történelem jelentős eseményeiről szóló szövegek felosztása (László János - Történelemtörténetek: bevezetés a narratív szociálpszichológiába című könyvéből, 2012)

Események	Valencia		Emlékezeti forma	
	Pozitív	Negatív	Kulturális	Kommunikatív
Honfoglalás	pozitív		kulturális	
I. István-államalapítás	pozitív		kulturális	
Tatárjárás		negatív	kulturális	
Török hódoltság (Hunyadi, Mohács, végvárok)	Hunyadi János győzelmei, végvári harcok: pozitív	mohácsi csata: negatív	kulturális	
Osztrák-Magyar Monarchia	1848-49-es forradalom és szabadságharc kezdete: pozitív	1848-49-es forradalom és szabadságharc leverése: negatív	kulturális	
Trianon		negatív		kommunikatív
II. világháború		negatív		kommunikatív
Holokauszt		negatív		kommunikatív
1956-os forradalom	1956-os forradalom kitörése: pozitív	1956-os forradalom leverése: negatív		kommunikatív
Rendszerváltás	pozitív			kommunikatív

László szerint ebből a történelemreprezentációból kirajzolódik a magyar nemzeti identitás specifikus képe. A tartalomelemzés során a szövegekben megjelenő csoportközi ágenciát, értékelést és kognitív állapotok megjelenését vizsgálták. A kutatás résztvevői a magyarokat rendszerint alacsony ágenciával ruházták fel, jellemzően úgy jelentek meg, mint akik az ágens, külső csoportok akcióinak csupán „elszenvedői”, történelmüket nem képesek formálni. Az események értékelése során az egyértelműen pozitív eseményeknél a magyarok csoportja is pozitív értékelést kap, ámde a negatív eseményeknél a külső csoportok reprezentációja jóval negatívabb lesz a saját csoportéhoz képest. A külső csoportokhoz a szövegek több kognitív állapotot társítanak, mint a magyarok csoportjához, és többnyire ezek negatív tartalmak (pl. rossz, ártó szándék), amely arra utal, hogy szándékosságot feltételeznek a külső csoportok részéről, elősegítve a saját csoport felelősség alóli felmentését (Szalai et al., 2009; Vincze & László, 2010). A fenti eredményekhez illeszkedő domináns érzelmek figyelhetők meg a vizsgálatban, mint pl. a félelem, remény, csalódás, vagy lelkesedés, melyeket Fülöp és munkatársai (2011) történelmi pálya-érzelmeknek nevezett el. Ezek az érzelmek keretezik a fenti történelmi pályát, amely során a magyarok passzívak, az ágenciát más csoportok gyakorolják, és a kiváltott érzelmek depresszív

mintázatúak. László az eredményeket úgy összegezte, hogy fenti jellemzők által kialakított csoportidentitást sérülékeny nemzeti identitásként határozta meg. Ennek a sérülékenységnek a fő ismérve az érzelmi instabilitás és a nem túl távoli múlt traumatikus eseményeinek elmaradt érzelmi feldolgozása. A külső csoportok leértékelése által megnövelt nemzeti önértékelés és a felelősség hátrítása a kollektív áldozati tudat jelenségét feltételezi a magyarok esetében (Bar-Tal et al., 2009), mely jelenségről a dolgozat 3.4 fejezetében majd bővebben esik szó. László egy sorozatos traumák hatására létrejövő identitásállapotot ért ez alatt, mely a valóban megtörtént események valamint azok csoporton belüli interpretációja által együttesen jött létre. László szerint a kutatás nem pusztán a nemzeti identitáskonstrukció empirikus adatokon keresztüli megközelítését implicálja, hanem ezen identitás történelmi narratívumok segítségével történő átadására is felhívja a figyelmet.

A fenti eredményeket további narratív szociálpszichológiai kutatások támasztották alá. A történelmi pálya-érzelmek megjelenését Fülöp és munkatársai (2011) magyar történelmi regényekben vizsgálták. Az eredményeket röviden összefoglalva: a nemzeti szereplők részéről megfigyelhető a depresszív dinamika, amely fokozott szorongással és kétellyel, önkritikus érzelmekkel társul, míg a külső csoportok tagjaira inkább morális érzelmek irányulnak. Ez a kutatás arra mutat rá, hogy ezekkel az érzelmi mintázatokkal nemzedékek sorozatának érzelmi reakciói írhatók le, amely implicálja, hogy a nemzeti identitás hasonló érzelmi dinamikák mentén történő megélése nem csak a közelmúltban és napjainkban aktuális, hanem időben folytonosan és ismétlődően jelenik meg.

Egy másik vizsgálatban történelmi konfliktushelyzetekre adott kollektív érzelmi reakciókat vizsgáltak a kutatók abból a szempontból, hogy megjelennek-e a vizsgálati személyeknél a történelmi pálya-érzelmek (László & Fülöp, 2011). Az egyik fő eredmény, hogy a magyarok csoportjának tulajdonított és a saját érzelmek között közepesen erős együttjárás volt megfigyelhető – ezen érzelmek közül a félelem esetében volt a legerősebb ez az összefüggés, amely a résztvevők szomorúságával állt kapcsolatban: tehát amikor az egyén egy adott helyzet kapcsán szomorúságot élt meg, hajlamos volt a csoportnak a félelem érzését tulajdonítani. Az eredmények arra világítottak rá, hogy a magyarok, amikor a csoportjukkal azonosulnak, nem csupán felveszik annak perspektíváját, hanem a fentebb említett, sérülékeny nemzeti identitási mintázat is megjelenik érzelmi horizontjukon, azaz a történelmi múlt érzelmi megküzdési eszközeit alkalmazzák, amely biztosítja a kollektív csoporttörténet identitásfolytonosságát is.

A sérülékeny nemzeti identitás létrejöttét a sorozatosan elszenvedett, de fel nem dolgozott traumákkal magyarázták a kutatók. Volkan (2001) „választott traumaként” definiálja, amikor egy etnikai vagy nemzeti csoport túlértékeli, és kiemelt jelentőséget tulajdonít egy múltban elszenvedett veszteségnek, és nem tesz kísérletet a feldolgozásra és továbblépésre. Ezt a folyamatot Volkan az egyéni gyászfolyamattal állítja párhuzamba, és a patológikus gyászreakcióval kapcsolja össze. Csoportszinten ez úgy érhető tetten, hogy az egyén akár tudatosan vagy tudattalanul elvárja az elszenvedett veszteség helyreállítását – az egyéni gyással ellentétben, a csoport területi vagy csoportok közötti rangsorban elfoglalt helyét érintő veszteségei hosszabb távon is helyreállíthatónak tűnhetnek. A traumát még jobban erősíti és életben tartja, ha az elvesztett területeken a nemzeti csoport tagjai tovább élnek, illetve, ha az adott területet nem veszíti el a csoport végérvényesen, hanem bizonyos időszakokban ez visszakérül a fennhatósága alá, hangsúlyozva az események megváltoztathatóságát, újraírhatóságát. Ez a történelmi eseménysorozat a magyarok esetében a Trianoni békeszerződés, illetve az azt követő események során megfigyelhető volt. A békeszerződés eredményeképpen Magyarország az addigi területeinek és lakosságának kétharmadát elveszítette, bár e területek magyar nyelvű lakossága a teljes lakosság csupán harmada volt. Az ezt követő évtizedekben, a magyar politikában az egyik legjelentősebb erő a revizionizmus volt, amely az elcsatolt területek visszaállításáért küzdött, míg a II. világháborút követő párizsi béke nem véglegesítette az 1920-ban meghúzott határokat.

A magyar nemzet esetében az I. világháború, illetve az azt követő, Trianoni békeszerződés több szempontból is megfelel a választott trauma fogalmának. Vincze és László (2010) a trauma kollektív emlékezeti reprezentációjának vizsgálata során a békeszerződésről szóló, iskolai történelemkönyvekben szereplő leírásokat, valamint sajtóanyagokat használtak fel. A külső csoportok (jelen esetben az antant) perspektívájának vizsgálatakor mind az érzelmek, mind kognitív állapotok megjelennek, ámde ezek döntően negatív tartalmúak, így a külső csoport valós perspektívája nem jelenik meg, hanem inkább a saját csoport felelősségének hátrítása figyelhető meg. A trauma feldolgozásának folyamata tetten érhető a különféle történelmi korszakokban vizsgált tankönyvek leírásaiban – a békeszerződést közvetlen követő Horthy korszakban még leginkább a szomorúság és fájdalom, bűnbakkeresés és kognitív tehetetlenség dominált. Ezután a Rákosi-korszakban az ezzel foglalkozó szövegek terjedelme lényegesen lecsökkent, a nemzeti szempont helyét az osztályharc szempontja vette át, a magyarok csoportjának negatív kognitív állapotai

jellemzik a szövegeket. A Kádár-korszakban szinte alig említik a könyvek a Trianoni békeszerződést: a leírásokban kevés érzelem, viszont mindkét csoportnál, annál több kognitív állapot jelenik meg. Az antantnak tulajdonított kognitív állapotok száma több, mint a saját csoport esetében, amely azt implikálja, hogy a veszteség kognitív feldolgozásához érzelmi feldolgozás nem társul, a trauma elaborációja helyett az elhallgatás jelenik meg. A rendszerváltás utáni szövegek esetében az antant csoport perspektívája sokkal részletgazdagabban jelenik meg, melyben az a törekvés fedezhető fel, hogy az olvasó jobban megismerje és figyelembe vegye a tágabb perspektívában értelmezett gazdasági és politikai szempontokat. Ez a jelenség részben arra enged következtetni, hogy a traumafeldolgozás megkezdődött, ámde a kortárs leírások még mindig ennek ellenkezőjére utalnak, mivel itt az érzelmi és kognitív szavainak aránya (erőteljes negatív érzelmi töltet, és kevés kognícióra utaló szó) nagyon hasonlít a trauma utáni évtizedek szövegeinek felépítéséhez. Pennebaker és Francis (1996) kutatása alapján a trauma érzelmi elaborációját a kognitív kifejezések túlsúlyának megjelenése jelenti az érzelmi kifejezésekkel szemben. A negatív érzelmi és kognitív állapotok megjelenítése a trauma újra átélését teszi lehetővé, kevésbé kap szerepet a kiváltó okok és konzekvenciák megértése, az eseményeket az elbeszélő még mindig érzelmileg közel érzi magához.

Egy másik vizsgálatban Csertő és László (2011) a csoportközi értékelés traumafeldolgozásra vonatkozó mutatóit vizsgálták magyar középiskolai történelemkönyvek vizsgálatán keresztül. A csoportidentitást fenyegető trauma kollektív elaborációja a gyászfeldolgozás modelljéhez hasonlóan intenzív negatív reakciókkal, a veszteséget tagadó narratívákkal indul, majd a csoporttörténetbe illeszkedő, pozitív azonosuláshoz vezető elbeszélésekkel zárul. A csoportközi értékelés három dimenziója jelezheti a trauma feldolgozottságának aktuális szintjét: az értékelés valenciája, az értékelő (elbeszélő vagy szereplő) érzelmi perspektívája, valamint az értékelés kognitív vagy érzelmi fókusza. Az eredmények arra utalnak, az előző vizsgálat eredményeivel összhangban, hogy az egyes korszakok politikai ideológiái jelentős szerepet tölthettek be a traumafeldolgozás elmaradásában. Példának hozható fel erre a Horthy-korszak revizionista politikájának következményeképpen történt újratraumatizálódás, majd ezt követően a Kádár-korszakban az események kibeszéletlenül hagyása és elhallgatása nem tette lehetővé a traumafeldolgozást. A rendszerváltás utáni narratívák az értékelés szempontjából hasonló jegyeket mutattak, mint az eseményeket követő évtizedekben: azaz jellemző a külső csoportok túlzásba vitt negatív értékelése, amely az egész eseménysorozatra vonatkozólag egy elkövető-áldozat viszonyt rajzol ki. A

traumafeldolgozás elkezdésére utal azonban, hogy kevésbé glorifikáltan jelenik meg a magyarság a kortárs szövegekben, illetve lényegesen kevesebb értékelés szerepel, és a veszteségélmény is kevésbé visszafordíthatóként jelenik meg. A Horthy-korszakhoz képest csökkent az érzelmi értékelések száma, amely felfogható a jelen múlttól való eltávolításaként is, amely az olvasótól messzebbre helyezi a veszteség érzelmi élményét – ellenben a sajátos elkövető-áldozat dinamika továbbra is implicit módon jelen van a szövegekben.

A fenti két vizsgálatból látható, hogy a Trianoni „választott trauma” jól illeszkedik a magyarság történelmi pályaérzelmei közé, és facilitálja a sérülékeny nemzeti identitás fenntartását.

3.4 Kollektív áldozati tudat és nemzeti azonosulás

3.4.1 Az áldozati tudat egyéni szintű jellemzése

Mielőtt az áldozati tudat kollektív aspektusára fókuszálnánk, érdemes megérteni az áldozati tudat jelenségét egyéni szinten. A fenti fogalmat vélekedések, érzések, attitűdök és cselekvési intenciók keverékeként írhatjuk le, melynek háttérében közvetett vagy közvetlen traumatikus élmények húzódnak meg (Bar-Tal et al., 2009). Fontos része, hogy az átélt események és ezek következményei beépülnek az áldozat személyiségébe, és ott hosszú távú hatást fejtenek ki. Ezen hatások pszichológiai vonatkozásai leggyakrabban a kontroll alacsony szintje, bizalmatlanság, alacsony önértékelés, önsajnálát és a felelősség kívülre helyezése. Kialakulásának feltételei közé tartozik, hogy az áldozat tudatában legyen a sérelmének, a felelősséget ne saját magához társítsa, továbbá úgy vélekedjen, hogy nem tudott az események felett kontrollt gyakorolni, illetve úgy gondolja, erkölcsileg a másik fél felett áll, azaz igazságtalanságot szenvedett el, és ezért jogosult a megfigyelők empátiájára (Sykes, 1992). Azaz önmagában a sérelem elszenvéde nem hoz létre áldozati tudatot az egyén szintjén. Az áldozati tudat megjelenése lehet kézzelfogható sérelemnek köszönhető (pl. fizikai erőszak), emellett szimbolikus is (pl. pszichológiai trauma, identitáshoz vagy biztonsághoz kötődő veszteségélmény). Megállapítható, hogy az áldozattá válásnak erőteljes szubjektív dimenziói is vannak – egyes személyek átlagos és hétköznapi élményeit mások súlyos veszteségként élhetik meg (Garkave, 2004). Az áldozati tudat nem csak közvetlenül,

de közvetetten is átélhető az áldozathoz történő kapcsolódás révén. Ebből adódna, hogy pusztán az egyén észlelése legyen az áldozati tudat megjelenésének fő kritériuma – de ennek ellentmond a társadalom perspektívájának bevonása. Eszerint az áldozati tudat egy társadalmi szinten létrehozott jelentés, amely az „áldozat” konstrukcióját jellemzőkkel, tulajdonságokkal látja el, amelyek társadalmanként és kultúránként különbözhetnek. Eszerint az egyén saját magáról való tudásán kívül fontos az áldozati tudat létrejöttéhez, hogy létezzen az „áldozat” társadalmi konstrukciója (Holstein & Miller, 1990). Az áldozatok a társadalomtól együttérzést, megértést és jóvátételt kapnak, így rendszerint jellemző, hogy törekednek az áldozati pozíciójuk megtartására. Amennyiben az áldozattá válás élménye többszörösen ismétlődik, ez az áldozatban megtorló viselkedésformát alakíthat ki, mely az erőszak körforgását eredményezheti.

3.4.2 A kollektív áldozati tudat fogalma

A veszteségek (nemzeti) csoportszintű megélése összekapcsolható a kollektív áldozati tudat fogalmával, amely már korábban is megjelent dolgozatomban a magyar nemzeti identitás leírásakor. A fogalom pontos megértése érdekében érdemes Bar-Tal és munkatársainak (2009) definíciójából kiindulni, amely magát a nemzet viktimizációját, azaz áldozattá válását úgy írja le, hogy ez abban az esetben történik meg, ha az adott nemzet sorozatosan és időben folyamatosan veszteségeket szenvedett el, vagy áldozatul esett egy másik nemzetnek, vagy akár természeti katasztrófáknak a történelme egy bizonyos szakaszában (Bar-Tal, 2009). Olyan események játszanak szerepet a kialakulásában, melyek során a csoport tagjait a csoporttagságukból kifolyólag érte veszteség – amely nem szükségszerűen vonatkozik minden csoporttagra (Wohl & Branscombe, 2008). Szintén fontos szerepet kap a szubjektivitás, amely az események társadalmi reprezentációja során figyelhető meg – az áldozati narratíva létrejötte után az a csoport domináns vélekedéseként terjed el, a csoport tagjai többségében osztoznak ebben a nézetben. Az egyéni áldozati tudathoz hasonlóan fokozatosan alakul mi, mely folyamatban maga a sérelem elszenvedése csak első lépésnek tekinthető, utolsó szakasza – miután a csoporttagok is elsajátították az áldozati tudathoz kapcsolódó gondolkodásmódot – a trauma és sérelmek más csoportokkal való elismertetése (Viano, 1989). A kollektív áldozati tudat létrejöttében fontos szerepe van az igazságtalanság érzésének, amely az eseményt szándékos károkozásként értékeli, valamint a kontrollvesztés

állapotának, amely az áldozattá válást kíséri (Strobl, 2010). A csoporttal való azonosulás közvetíti az áldozati tudatot, amely az olyan csoporttagoknál is megjelenik, akik nem közvetlenül a veszteséget okozó esemény kárvallottjai. Ez Turner szelf-kategorizációs elméletére utal vissza (Turner, 1999), mely szerint akkor is érintettnek érezzük magunkat a csoportunkat ért traumát illetően, ha minket személy szerint nem ért sérelem – ezt támasztja alá Cairns és munkatársainak (2003) Észak-Írországból végzett vizsgálata, mely során a katolikus és protestáns csoportok tagjainál megjelenő érzelmeket vizsgálták. Eredményeik szerint a csoporttagok akkor is megélték az áldozattá válás élményét, amikor közvetlenül nem voltak érintettek a csoportok közötti konfliktusban.

Hirschberger (2018) szerint a kollektív trauma áldozatai számára a jelentést a következő lépések határozzák meg:

- (1) a fenyegetéssel kapcsolatos, kulturális eredetű tanítások és hagyományok továbbadása, amelyek elősegítik a csoport fennmaradását;
- (2) a fenti hagyományok felerősítik az egzisztenciális aggodalmakat, és növelik a motivációt arra, hogy a traumát az egyén egy szimbolikus jelentésrendszerbe ágyazzon;
- (3) a trauma elősegíti a transzgenerációs kollektív szelf érzésének megélését, amely ezáltal elősegíti a jelentésadást, így enyhíti az egzisztenciális fenyegetést;
- (4) a történelmi kollektív szelf érzése szintén növeli a csoportkohéziót és elősegíti a csoporttal való azonosulást is, amelyek jelentésteremtésre és egzisztenciális aggodalmak enyhítésére szolgálnak;
- (5) a kollektív traumából fakadó mély jelentés megőrzi a trauma emlékét és megnehezíti a sérelmek utáni továbblépést;
- (6) idővel a kollektív trauma a csoportidentitás középpontjává válik, és a csoport tagjai ezen a traumán keresztül szemlélik és adnak jelentést társadalmi környezetüknek.

Hirschberger (2018) szerint az egzisztenciális fenyegetettség motiválta a folytonosság érzésének fenntartására, és a társas identitáson keresztüli szimbolikus halhatatlanság megtapasztalására. A szociális reprezentáció elmélet (Moscovici, 1988; Liu & Hilton, 2005) is rávilágít arra, hogy az, ahogyan az emberek értelmezik és magyarázzák a történelmi eseményeket, jelentős hatással lehet arra, hogyan viszonyulnak a jelenhez, és mit várnak a jövőtől. A csoport múltjával kapcsolatos információ két komponensből áll: az észlelt kulturális folytonosságból, mely arra utal, hogy a csoportértékek és normák milyen

mértékben adódnak át egyik generációról a másikra, és az észlelt történelmi folytonosságból, amely azt mutatja meg, milyen mértékben állnak a csoport múltjának eseményei ok-okozati összefüggésben, és ezek mennyire épültek be a csoport jelenlegi identitásába.

A kollektív áldozati tudat tehát képezheti a csoportidentitás alapját, mely közös valóságot és identitást biztosít a csoporttagoknak. Ennek nem feltétlenül kell közelmúltbeli eseményeken alapulnia, hanem – mint pl. a magyar nemzeti identitás esetében is említésre került – akár a távoli múlt is képezheti ennek kiindulópontját, amennyiben a csoport hosszan, generációkon keresztül megőrzi emlékezetében az elszenvedett sérelmeket. Az, hogy milyen történelmi narratívák kerülnek be a hosszútávú kollektív emlékezetbe, az a történelmi affordanciához is kapcsolódik, mely azt jeleníti meg, hogy az adott esemény mennyire tud hozzájárulni a csoport érvényesüléséhez (Kansteiner, 2002; Liu & Hilton, 2005). Ebből adódik, hogy a kollektív áldozati tudat akár a csoport céljait is szolgálhatja, az áldozati vélekedések a csoport hasznára lehetnek (Makiya, 1999).

3.4.3 A kollektív áldozati tudat funkciói

Az áldozati szerep akár kívánatos is lehet egy csoport számára, amely magyarázattal szolgálhat, hogy számos hátránya mellett mégis miért törekednek a csoportok az áldozati státuszra. Egyrészt erkölcsi felsőbbrendűséget biztosít számukra, emellett a csoport esetleges agresszív cselekedetei mindig indokolhatóak az őket ért sérelem megtorlásával, a külső csoportok pedig biztosítják őket együttérzésükről, vagy akár támogatásukról is. Közép-Kelet-Európában több nemzet esetében is tettenérhető ez a felfogás, például a szerbek (Anzulovic, 1999) és a lengyelek (Jasinska-Kania, 2007) esetében, akik saját szenvedésük középpontba állításával próbálják csoportjuk rátermettségét és hősiességét kihangsúlyozni.

A funkciók között szerepel a konfliktushelyzet magyarázata, amely kezelhetetlen konfliktusok esetében csökkenti a csoport által átélt stresszt, bizonytalanságot, és aránylag koherens, kiszámítható információkat és indoklást szolgáltat a csoportközi viszonyokra vonatkozóan (Antonovsky, 1987). Így nem kétséges, melyik fél az elkövető, és melyik az áldozat, és ki a felelős a történetekért. A stressz csökkentése azáltal tud megvalósulni, hogy a csoporttagok célt és értelmet tudnak kapcsolni a stresszt okozó eseményekhez.

Erkölcsei funkciója is van az áldozati szerepnek a csoport számára, mivel a felsőbbrendűség mellett a konfliktus kirobbantásáért, és a csoportközi agresszió során megtörtént erőszakért a másik csoport tehető felelőssé (Apter, 1997; Bar-Tal, 1998; Makiya, 1999). Ez indoka lehet az esetleges jóvátételnek: múltban elszenvedett sérelmek igazolásul is szolgálhatnak az áldozati státuszú csoport más csoportokkal szemben tanúsított agressziójára.

Az áldozati tudat gyakran kombinálódik a felsőbbrendűség tudatával – a csoportközi ellentétek felnagyításra kerülnek, így a csoport tagjai a külső csoport minden cselekedetét indokolatlannak, jogtalannak és rosszindulatúnak látják, míg a saját csoport egyértelműen pozitívként és egyedüli áldozatként jelenik meg (Sidanius & Pratto, 1999). Ez akár a saját csoport és külső csoport antagonisztikus ellentétként való észleléséig is eljuthat, ahol a saját csoport jószágos, ártatlan, a külső csoport viszont ellenséges, kegyetlen és gonosz.

Az áldozati tudat eredményez egy folyamatos mentális készültséget, melyet a csoport a rá bármikor lecsapható fenyegetésekkel szemben tart fent, annak érdekében, hogy ne érje meglepetésszerű támadás (Lazarus & Folkman, 1984). Sokkal érzékenyebbé válik így a csoport a vélt vagy valós fenyegetettségre, lelkiileg felkészül a lehetséges sérelmekre, így megnöveli pszichológiai teherbírását, az elszenvedett negatívumokkal hatékonyabban tud megbirkózni, amely hozzájárul a stresszel való hatékonyabb megküzdéshez.

Az áldozati tudat erősítheti a csoportkohéziót, hiszen a megpróbáltatások alatt az összetartás akár a csoport fennmaradását is jelentheti (Liu & Hilton, 2005). A csoport „választott traumái”, illetve az aktuális fenyegetettség együttesen tartja életben a kollektív áldozati tudat közösségteremtő funkcióját (Volkan, 2001), mely akár az etnikai vagy osztálykülönbségek okozta feszültségeket is csökkentheti, vagy adott kontextusban elveszi ezeknek az élet.

A csoportkohézió és egymás iránt érzett felelősség egy magasabb szintű mozgósítási és cselekvési készséggel jár együtt (Bar-Tal & Staub, 1997). Ez azzal az érzéssel társul, hogy a csoportnak minden erejét beleadva kell küzdenie, és a tagoknak minden áldozatvállalásra késznek kell lennie, hogy szavatolják a csoport biztonságát, így az áldozati tudattal rendelkező csoportokban egyszerűbb hazafias érzelmeket generálni. Az újfent áldozattá válástól való félelem hajlamosabbá teszi a csoportokat az erőszakos cselekmények önvédelmi célból való kezdeményezésére is. Ez a folyamat úgy épül fel, hogy a múltbeli sérelmek emlékének előtérbe kerülésével párhuzamosan megjelenik a félelem, hogy ezek az események megismétlődhetnek, amire a csoport a tagok mozgósításával reflektál, hogy elkerülje a fenyegetettség érzését és az újbóli áldozattá válás lehetőségét.

Fontos előnyhöz juttatja a csoportot, ha a nemzetközi közösség, azaz más külső csoportok nem kritizálják, bírálják a cselekedeteit. Eszköz lehet ez a politikai közvélemény megnyerésére, de akár anyagi előnyöket is kovácsolhatnak belőle oly módon, hogy a velük együttérző csoportok kompenzációt ajánlanak fel az áldozati státuszuknak köszönhetően. Ezen felül az áldozat jogot formálhat arra, hogy a bocsánatát kérjék, és segítséget, támogatást kapjon a sérelmet követően (Bar-Tal et al., 1992).

Ebből adódik, hogy az áldozati pozícióért versengés alakulhat ki (Nadler & Shnabel, 2008; Noor et al., 2008), és lehetnek olyan esetek, amikor csoportok azért igyekeznek ebbe a szerepbe kerülni, hogy elkerüljék a tetteik utáni számonkérést és felelősségvállalást, valamint az érzések szintjén távolítsák maguktól az elkövetőktől elvárt szégyent és büntudatot (Smyth, 2003). Ilyenkor a csoport igyekszik meggyőzni mindenkit a saját áldozati státuszáról, amelynek valós célja egy olyan identitás kialakítása, amely az áldozati csoport számára biztosítja az erkölcsi fölényt. Ez együttjár a szembenálló csoport sérelmeinek, traumáinak el nem ismerésével, valamint a saját és a másik csoport által átélt szenvedések nagyságának méricskélésével (Noor et al., 2008).

3.4.4 Az áldozati tudat megélésének eltérő dimenziói

Az áldozati tudat, a nemzeti azonosuláshoz hasonlóan, nem mutat egységes mintázatot a kutatások szerint (Roccas et al., 2006; Vollhardt, 2012). A nemzeti azonosuláshoz hasonlóan, ahol eltérést láthatunk a pseudo- és valós patriotizmus, illetve a nemzethez való kötődés és a glorifikáció, azaz a saját csoport felsőbbrendűségébe vetett hit között, a kollektív áldozati tudat is többféleképpen megélhető, amely magyarázatot ad többek között az áldozati identitásból fakadó pozitív és negatív következményekre, továbbá az egyes csoportok áldozati vélekedései között látható eltérésekre. Vollhardt (2012) kutatásában az alábbi két dimenziót különítette el a kollektív áldozati tudat élményvilágának vizsgálatánál: az események, a konfliktus kontextusának specifikussága és az elszenvedett sérelmek kizárólagosságához való viszony. Az első dimenzió során fontos szerepe van annak, hogy mennyire tekinthető globálisnak az adott áldozati vélekedés, vagy mennyiben csak egy adott konfliktusra vonatkozik, míg a másodikat inkluzív, illetve exkluzív áldozati hiedelmekként határozta meg. Az inkluzív áldozati tudat arra utal, hogy a csoport tisztában van saját szenvedésével, de ehhez hasonlóan látja a más csoportok által átélt megpróbáltatásokat

(Chaitin & Steinberg, 2008). Ezzel szemben az exkluzív áldozati vélekedések azt feltételezik, hogy a saját csoport által eltért trauma egyedi és kizárólagos, más csoportok nem éltek át hasonlót, így szenvedésük sem fogható a saját csoportéhoz. A globális és specifikus jelleg ott érhető tetten, mikor a specifikus és exkluzív áldozati vélekedésekkel rendelkező csoport tagjai egy adott szituációban, amelyben más csoportokkal együtt vettek részt, a maguk sérelmét tartják relevánsnak, míg a többi csoporté nem is kerül elismerésre. Vollhardt (2013) azt vizsgálta, hogy az áldozati státusz fent leírt eltérő észlelései milyen hatást gyakorolnak a csoport külső kapcsolataira, illetve a csoportközi viszonyokra. Eredményei szerint az inkluzív áldozati vélekedések elősegítik a más, áldozatnak észlelt csoportok megsegítését, pl. az amerikai zsidók proszociális attitűdöket mutattak a népiirtás áldozataivá vált dárfüri konfliktus áldozatai felé, illetve az amerikai kisebbségi csoportok (pl. bevándorlók) iránt is pozitívabb attitűdökkel rendelkeztek. Ezzel szemben az exkluzív áldozati hiedelmek a csoportközi viszonyok szintjén kevésbé voltak építő jellegűek: a más áldozati csoportoktól való távolságtartás volt jellemző.

Magyar kontextusban is találhatunk a fentiekkel kapcsolatos aktuális eredményeket. Szabó és munkatársai (2020) vizsgálatukban kimutatták, hogy az exkluzív áldozati tudat előre jelezte a menekültellenes politika támogatását. Skrodzka és munkatársai (2022) a történelmi trauma hatásait vizsgálták az antiszemita előítéletekre magyar kontextusban, mely a tradicionális és a másodlagos antiszemitizmust, illetve az antiszemita összeesküvéselméletekbe vetett hitet vizsgálta. Eredményeik szerint minél gyakrabban jelent meg a vizsgálati személyek narratíváiban a történelmi traumával és áldozatisággal kapcsolatos gondolat, annál jellemzőbb volt az antiszemitizmus mindhárom formája.

3.4.5 A kollektív áldozati tudat hatásai

Számos kutatás említi a kollektív áldozati tudat hatásait az egyén szintjén is, melyek között szerepel a passzivitás, a feljogosítottság érzése, a bizalmatlanság és gyanakvás más csoportok irányában (Bar-Tal & Antebi, 1992). Az áldozati szerep középpontba helyezése a csoport önbecsülésére negatív hatást gyakorol, a kiszolgáltatottság érzetét teszi alapértelmezetté (Volkan, 2001). Ezt az aktuálisan történt igazságtalan események tovább erősíthetik. Úgynevezett áldozati szindróma léphet fel, melynek középpontjában a csoport érdemtelenül elszenvedett sérelmei állnak, melyek tartósak, illetve a csoport számára hosszú

távú negatív következményekkel járnak (Bar-Tal et al., 2009). Ez a csoporttagok által megélt érzelmek szintjén jelentős dühvel, félelemmel és önsajnálattal jár együtt. Megjelenik a kárpótlás igénye és a bocsánatkérés szükségessége az áldozati csoport részéről, illetve az arra vonatkozó igény, hogy az elkövetőket a többi csoport elítélje és ez számukra negatív következményekkel járjon. Az egyéni áldozati tudattól eltérően a kollektív áldozati tudatnak nem feltétele, hogy az áldozati státuszt más, külső csoportok is elismerjék. A negatív értékelés nem csak az elkövetőkre vonatkozik, hanem azokra a csoportokra is, akik nem osztják a saját csoport áldozati státuszára vonatkozó vélekedéseket, míg azok a csoportok, akik részéről megjelenik a sajnálat és együttérzés, pozitívan értékelték. A jövőre vonatkozóan a csoport célja a további traumák megelőzése, de akár az elszenvedett sérelmek megtorlása is lehet.

Ennek következményeként alakulhat ki az ún. „ostromlott erőd” mentalitás (Bar-Tal & Antebi, 1992), amely a más csoportok irányában érzett bizalmatlanságon alapuló készenléti állapotként írható le, melynek célja a csoport védelme, biztonságának szavatolása. A külső csoportok állandó negatív percepciója jellemzi, kialakulásának közvetlen oka, hogy a csoport áldozati státusza nem széles körben és egyértelműen elismert a külső csoportok körében, esetleg a saját csoport a vele szemben álló csoporttal szemben alulmaradt az áldozati versengésben a konfliktuson kívül álló (nemzetközi) közösségek megítélése szerint. Következésképpen, hogy a csoport hiperszenzitívvé válik, és az őt ért vélt vagy valós agresszióra fokozott vigilianciával és tartalmában túlzóan reagál.

Hirschberger és munkatársai (2022) vizsgálatunkban a Holokauszttal kapcsolatos attribúciókat vizsgálták német és izraeli mintán. Azok a németek, akik a németeknek tulajdonították, kollektív büntudatot éltek át, és pozitívabb attitűdöket mutattak a bevándorlók irányában. Ellenben azon izraeliek esetében, akik szintén a németeknek tulajdonították az eseményeket, aktiválódtak a kollektív áldozati vélekedések, így negatív attitűdöket mutattak a nem zsidók Izraelbe való bevándorlásával kapcsolatban. Vizsgálatuk rávilágít arra, hogy a múltbeli traumák attribúciója hatással van az elkövető-áldozat kapcsolatokra, valamint az áldozati tudat jelentős negatív hatása gyakorolható csoportközi viszonyokra.

A kollektív áldozati tudat esetleges pozitív következményeként bizonyos esetekben az is megfigyelhető, hogy egyes áldozatok a saját szenvedések átélésének hatására proszociális viselkedést tanúsítanak, azaz aktívan részt akarnak venni más csoportok szenvedésének

enyhítésében vagy megszüntetésében (Vollhardt, 2013). A csoporton belül ez a saját csoport tagjaival szemben tanúsított szupportív magatartásban jelenik meg. Egy Holokauszttal kapcsolatos kutatásban azt találták, hogy a koncentrációs táborban a túlélők segítettek társaiknak érzelmileg, illetve tárgyaik megosztásával (Kahana et al., 1985). Ezen felül más, külső csoportokkal kapcsolatos proszociális viselkedést is kimutatták további vizsgálatok: Glasford és Calcagno (2012) vizsgálatában latin-amerikai diákok figyelmét hívta fel az amerikai fekete és latin kisebbségek hátrányos helyzetére, amely következményeképpen a diákok hajlamosabbak voltak részt venni egy feketék érdekében történő kollektív megmozduláson. Vollhardt és munkatársai (2014) vizsgálatában azok a vietnámi származású tanulók, akik inkluzívabban tekintettek saját szenvedéseikre, kevésbé vélték úgy, hogy szigorúbb szabályokat kellene az USA-nak hoznia a bevándorlással kapcsolatban. Vollhardt és munkatársai (2014) tanulmányában az indiai kasztrendszer marginalizált tagjainak inkluzív áldozati vélekedései erősítették a Bhutánból érkezett menekültekkel kapcsolatos empátiát. A fenti jelenséget Staub és Vollhardt (2008) „szenvedésből született altruizmus”-nak keresztelte el, melynek központi gondolata, hogy a traumákon keresztül csoportok tagjai a nem traumatizált csoportokhoz képest inkább tanúsítanak proszociális viselkedést a szenvedőkkel, rászorulókkal szemben, mely jelenség alapja a közös áldozati tapasztalat, amely a csoportközi viszonyok között hidat képezve egy új (trauma)közösséget teremt. Példaként hozható fel a World Jewish Relief nevű, brit humanitárius szervezet, akik például a ruandai népirtás túlélőit segítettek arra hivatkozva, hogy a Holokauszt szenvedéseikhez hasonló megpróbáltatásokon mennek keresztül. Másik példa erre a zsidó közösségek „soha többé” jelszavát használó „Never Again Ruanda” nevű szervezet, amely Afrika más országaiban prevenciós foglalkozásokat tart a népirtás következményeiről és megelőzésének fontosságáról (Tabaro, 2014).

Annál inkább megjelenik a segítőkészség és a pozitív, előremutató attitűdök, minél nagyobb az észlelt hasonlóság a saját csoport és a külső csoport áldozattá válásának körülményei között – így létrejön a másik csoport perspektívájának felvétele. Az áldozati státusz ez esetben morális kategóriává is válik, mely szerint az áldozatoknak erkölcsi kötelességük és küldetésük segíteni a többi áldozaton, legyen az a saját vagy egy más, külső csoport tagja (Vollhardt & Staub, 2011).

3.4.6 A kollektív áldozati tudat transzgenerációs átadása

Mint azt korábban is említettem, az áldozati identitás létrejötte nem kapcsolódik szorosan az élmény személyes átéléséhez – a csoporttal való azonosuláson felül azonban más folyamatok, például a transzgenerációs átörökítés is szerepet játszhatnak. Az áldozati narratívák a történelmi elbeszéléseket felhasználva jutnak el a következő generációkhoz (Liu és László, 2007). Abban az esetben, ha egy jelentős konfliktusról szóló, aránylag egységes társadalmi vélekedésről beszélünk, Hammack (2009) a mesternarratíva szóval jellemzi azt a diskurzust, amely a csoporttagok korai iskolai és politikai szocializációja során kerül be a konfliktusról szóló tudásuk és hiedelmeik közé. Ez különféle társadalmi intézmények (pl. történelem és irodalomoktatás, irodalmi művek és formális megemlékezések, filmek, múzeumok, stb.) révén kerül elsajátításra (Adwan, 2001; Lomsky-Feder, 2004; László, 2005; Tóth et al., 2006; Goodman & Mizrachi, 2008; Psaltis et al., 2017), illetve az aktuálpolitikai diskurzusok tovább erősíthetik ezt a folyamatot (Stern, 1995; Macdonald, 2003).

Kahn és munkatársainak (2017) vizsgálatában szétválasztotta a csoportokat annak alapján, hogy a csoporttagok miként érzlelik a csoportot – intragenerációs, amely a csoporttagok jelenlegi generációját foglalja magában, vagy transzgenerációs, amely a múltbeli és jövőbeli összes generációt is magában foglalja. Vizsgálatuk során zsidó izraeli, palesztin izraeli, amerikai és svéd mintákon arra jutottak, hogy amennyiben a csoportot transzgenerációs, sokkal nagyobb hajlandóságot mutatnak a saját csoport szenvedésének elviselésére, és annál inkább azonosulnak vele. A transzgenerációs megélt csoport esetében a személyek toleránsak a csoporton belüli áldozatokkal szemben, mivel szükségesnek tartják a csoport érdekeinek előremozdításához. A kollektív trauma nemcsak a szimbolikus, folyamatos kollektív én fenntartására irányuló vágyat növelheti; áthelyezheti az fókusz a trauma egyes csoporttagokra gyakorolt hatásairól a traumának a csoport jövőjére gyakorolt hatásaira. Ha a traumából fakadó egzisztenciális szorongás a szimbolikus folytonos kollektív én felépítésének mozgatórugója, a csoport túlélése fontosabbá válik, mint az egyének élete. A transzgenerációs csoportidentitás így lehetővé teszi az egyének számára, hogy leküzdjék az ösztönös rettegést, amely a csoport többi tagjának halálával és szenvedésével jár, és ehelyett figyelmen kívül hagyhatja a jelenlegi áldozatokat, túlmutat a jelenen, és csak azokat a lehetséges előnyöket jeleníti meg, amelyekhez a csoport a jövőben juthat (Kahn et al., 2017).

Rimé és munkatársai (2015) szerint a generációk törekednek a kollektív áldozati vélekedések továbbadására a következő generáció számára, de ebben nem minden esetben járnak sikerrel.

Kutatások igazolták, hogy az áldozati vélekedések összefüggenek a nemzettel való azonosulással is (Liu & Hilton, 2005; Pennekamp et al., 2007; Sahdra & Ross, 2007). Eredményeik szerint a csoporttal való azonosulás és a csoport áldozati vélekedései összefüggenek (Noor et al., 2017). A glorifikáció, azaz a nemzet felsőbbrendűségének hangsúlyozása (Roccas et al., 2008), valamint a nemzethez való kötődés előre jelezte, hogy az adott személyek mennyire képesek a saját nemzetük (adott esetben amorális, másoknak ártó) elkövetői szerepét felismerni, vagy a nemzethez való kötődés függvényében a nemzet áldozattá válása mekkora szerepet tölt be a gondolkodásukban. Hammack (2009) szerint az elszenvedett sérelmekről szóló áldozati diskurzust már korán elsajátítják a felnövekvő generációk, mely mind személyes szinten, mind intézményesült szinten megvalósul (Olick & Robbins, 1998). Khalili (2007) és Vollhardt (2012) kiemelte a családi narratívák szerepét a kollektív traumák átadásában.

A családtagok interperszonális kommunikációs aktusai fontos tényezők a továbbörökítésben, ilyen például a hozzátartozók által elbeszélte narratívák (Khalili, 2007; Vollhardt, 2012), jelentéssel bíró értéktárgyak, illetve az olyan csoporton belüli kiscsoportok és szubkultúrák, melyek célja az eseményekre való emlékezés (DeGloma, 2009).

Eddig főként pszichoanalitikus szakirodalom támasztotta alá a kollektív erőszak traumatizáló hatásának transzgenerációs átadását a másod- illetve harmadgenerációs Holokauszt túlélők körében (Fonagy, 1999; Gruenberg & Rosental, 2007). Ezen kutatások kvalitatív jellegű vizsgálatok, melyek tanúsága alapján a családi narratívák szerepe ott érhető tetten, hogy felhívják a figyelmet a saját csoport kollektív viktimizációjára, megnövelve az események személyes fontosságát (Waterston, 2005; Lev-Wiesel, 2007), valamint továbbörökítik az események specifikus értelmezését és tanulságát, ezzel formálva a konfliktusról alkotott nézeteket. Taylor és munkatársai (2020) is a családi narratívák szerepét emelték ki Horvátországban és Észak-Írországban végzett kutatásaik alapján. Eredményeik szerint a relatíve megosztott társadalmakban gyakran a családi etnikai szocializáció során sajátítják el a gyerekek a csoport történelméről való tudást, és ezzel együtt az áldozati vélekedéseket is. Ez a narratíva mind a tágabb csoport szenvedését, de a családtagok egyéni szenvedéstörténetét is magában foglalhatja. Ezek a narratívák gyakran egyoldalúak, és csak a saját csoport szenvedését hangsúlyozzák, ugyanakkor a horvátországi kutatás arra is rávilágított, hogy a háborúban más-más szerepet betöltő kisebbségi és többségi csoportok továbbörökített narratívái különböznek. Sokszor maguk a gyerekek serkenthetik az áldozati

narratívák átörökítését azzal, hogy kérdésekkel segítik elő a történetmesélést, válaszul az egyéb szocializációs ágenseken keresztül kapott információkra.

Stone és munkatársai (2014) a második világháború emlékeinek és reprezentációjának generációk közötti átörökítését vizsgálták belga családoknál, és minden generációval interjút készítettek – a legidősebbek éltek a második világháború idején, míg a „középső” és a „fiatalabb” generáció csak konstruált emlékekkel rendelkezett. A kérdésfeltevés arra is irányult, honnan szerezték a fiatalabb generációk az információikat. Eredményeik szerint a legfiatalabb generációhoz a megélt személyes emlékek ritkán jutottak el, és az emlékek közül a nemzetileg relevánsak kerültek inkább elmondásra az összes generáció esetében.

Welzer (2011) szintén második világháborúval kapcsolatos narratívák elemzésével vizsgálta kutatásában, hogy a nemzetiszocialista Németországhoz kapcsolódó személyes emlékek hogyan adódnak tovább a fiatalabb generáció felé. Eredményei szerint a folyamatot nem érdemes egyirányú folyamatként tekinteni, azt emelte ki, hogy a történetek átbeszélése és újraalkotása, illetve egy generációk közötti diskurzus kialakítása játszik fontos szerepet.

A generációk közötti kötődést és kapcsolati minőséget is facilitálhatja, hogy a régebbi generációk tagjai múltbeli áldozati narratívájukat a fiatalabb generációra ruházzák, és ezáltal bennük is áldozati identitást alakítanak ki (Lickel et al., 2006; Christie, 2010).

3.4.7 A kollektív áldozati tudat narratív konstrukciója

Jenei és munkatársai (2020) tanulmányában a kollektív áldozati tudatra jellemző narratív konstrukciók vizsgálatával tárta fel a csoportidentitásra jellemző áldozati tudat és a csoporttörténet elbeszélése közötti összefüggéseket. Ennek elméleti alapját az képezi, hogy a narratívum jelentős eszköz a kollektív emlékezet megalkotásában (László, 2012), a csoportot ért sérelmeknek tulajdonított jelentés, az elkövetői és áldozati szerepek tisztázása a csoporttörténet kompozíciójának fontos eszköze lehet. Az előző fejezetekben már bővebben említésre került, hogy a sérülékeny nemzeti identitáshoz kapcsolódik a saját csoport alacsony ágenciája, a külső csoport túlnyomóan negatív értékelése, illetve a kognitív ígék használatában megmutatkozó különbség a külső csoportok javára. Ennek célja a csoport pozitív identitásának fenntartása, így ezek a narratívák a múltra szubjektíven tekintenek. Jenei és munkatársai (2020) tanulmányában az ágencia, a csoportközi értékelés, illetve a

pszichológiai perspektíva narratív jegyei kerültek vizsgálatra olyan történetekben, ahol a kutatók mesterségesen elkövetői, illetve áldozati narratívákat hoztak létre, és arra voltak kíváncsiak, hogy a történetek ilyenfajta narratív megszerkesztettsége befolyásolja-e annak észlelését, ki tekinthető az adott történetben elkövetőnek és áldozatnak. Az ágenciával kapcsolatban feltételezték, hogy a saját és külső csoport más-más arányban mutat ágenciát az események során – mely felmenti a csoportot a felelősségvállalás alól, illetve erkölcsi előnyöket biztosít a csoport számára. Ezt megerősíti a saját csoport elfogult pozitív megítélése, annak áldozati vagy elkövetői minőségétől függetlenül. A saját csoport kizárólagos perspektívájának, emellett a külső csoport negatív intencióinak megjelenése szintén a kollektív áldozati tudatra jellemző jegy, mivel illusztrálja a külső csoport iránt érzett empátia hiányát. A jelentős történelmi, csoporttörténelmi események így történő megszerkesztése nem csupán leíró, de előíró jellegű is, mivel jelzi a csoport igényét arra, hogy az események interpretációja, és ezzel az áldozati státusz és a vele járó előnyök állandóak maradjanak. Eredményeik szerint bizonyos narratív jegyek akár azt a célt is szolgálhatják, hogy egy csoportot áldozati pozícióban észleljünk, illetve így befolyásolja a csoport más csoportok általi megítélését is. A kutatók feltételezik, hogy a valós, jelenkori diskurzusokban megjelenő narratív konstrukciókban is hasonló módon szereznek maguknak érvényt az áldozati pozícióra utaló nyelvi jegyek, és így a történet szerkezet hasonlóan manipulálja az olvasók megítélését, melynek a csoportnarratíva továbbadásában is szerepe van.

4. Transzgenerációs identitás

A transzgenerációs identitás-kutatások főként a traumaátadás témájával kapcsolatban láttak napvilágot a tudományos szakirodalomban. Például Daud és munkatársai (2005) kutatásukban kínzáson átesett szülők gyermekein vizsgálták a depresszió és a poszttraumás stressz tüneteit, amely nagyobb mértékben volt tapasztalható náluk, mint azoknál, ahol a szülőket nem érte ilyen jellegű trauma. Számos kutatás foglalkozik a transzgenerációs traumaátadás jelenségével a Holokauszt túlélők esetében is (Kestenberg & Brenner, 1996; Volkan et al., 2002), melyek azt találták, hogy az átélt traumák akár tudattalan társadalmi és politikai folyamatok elindítói is lehetnek.

Volkan (2001) nem csupán az egyéni szinten, hanem a csoportszinten megélt traumákat helyezte vizsgálatai középpontjába. Kutatásában a választott nemzeti traumák, illetve azok generációk közötti továbbörökítését vizsgálta. Megállapítása szerint ezek a traumák a nagy csoport identitásának részévé válnak. A kollektív trauma továbbadásának két módját különbözteti meg: az egyik elmélet szerint a trauma továbbörökítése az anyán keresztül zajlik. Az anya és gyermek kapcsolat során az anya szorongása, tudattalan fantáziái és külvilággal szembeni elvárásai áttevődnek a gyermek fejlődő szelférzetébe. Ilyenkor a gyermek tudattalanul igyekszik a szülők elvárásainak megfelelően viselkedni. Másik elmélete feltételezi a transzgenerációs trauma átadásának azon módját, amely során a felnőtt a már kialakult szelfjét a gyermek éppen fejlődő énképébe helyezi, ahol azt reméli, hogy biztonságban lesz, és konfliktusainak feloldását elhalaszthatja. Ezt Volkan (1997) „letétbe helyezett képnek” nevezi, amely átformálja a gyermek identitását. Így a leszármazottak gyakran saját személyiség helyett más életfeladatot, küldetést kapnak (pl. az anya pszichés egészségének újjáépítése).

Egyes nagyobb csoportok, akár nemzetek életében is létezhet mentális reprezentáció egy múltbeli traumatikus eseményről, amely során a csoportnak tehetetlenségben, szégyenben vagy megalázottságban volt része egy másik csoporttal való konfliktus során. Ennek az eseménynek a transzgenerációs átörökítése ahhoz kapcsolódik, hogy a múltbeli generációk képtelenek voltak elgyászolni veszteségeiket. Bár minden egyénnek saját egyedi identitása és reakciója van a traumára, a traumatikus esemény közös mentális reprezentációja beleivódik a gyermekek fejlődő szelfjébe, és egészen addig adódik tovább a következő

generációra, amíg ők nem lesznek képesek elgyászolni a trauma veszteségeit, vagy átértelmezni az eseményeket, amelyek a sérelmekhez vezettek.

A transzgenerációs identitás kutatói a család kiscsoportját, mint a szocializáció elsődleges helyszínét, nem kizárólagosan a szülőktől a gyerekek felé történő identitás átadásként, hanem interaktív, kölcsönös folyamatként is vizsgálják (Pinquart & Silbereisen, 2004; De Mol & Buysse, 2008; Roest et al., 2009; Serbin et al., 2015). Különösen igaz ez a migráns háttérű csoportokra, ahol a gyermekek akkulturációja és integrációja következményeképpen valósulhat meg a fogadó kultúra szülők identitására kifejtett hatása.

A továbbiakban áttekintem a transzgenerációs identitás-átadás irodalmát és a fontosabb kutatásokat három részre bontva, külön tényezőkként vizsgálva a kultúrára jellemző értékválasztásokat, illetve a csoport kulturális közegének befolyását, valamint a család, a nevelés és a kapcsolódás transzgenerációs identitás-átörökítésre gyakorolt hatásait.

4.1 Értékelméletek és az értékek átadása

4.1.1 Értékkoncepciók kultúrközi vizsgálatokban

A kulturális összehasonlító pszichológia tudománya többféle dimenziót használ arra, hogy egyes társadalmakat összehasonlítsa, és a kultúrák közötti különbségeket mérhetővé tegye. Erre az egyik legnagyobb próbálkozás a holland származású szociálpszichológus, Geert Hofstede munkája (1980), akinek az IBM szervezetpszichológusaként lehetősége nyílt számos kultúrából érkező személlyel értékrenddel kapcsolatos kérdőíveket felvenni 1968-ban, majd 1972-ben. A minden kultúrában jelenlévő, univerzális értékek kialakítására ez volt az első nagyszabású próbálkozás: összesen 116 000 résztvevő válaszait vetette alá faktorelemzésnek, mely során az alábbi négy dimenzió bontakozott ki, melyek alapján a kultúrák egymással összehasonlíthatóvá váltak (később ezek egy ötödik, majd hatodik dimenzióval is bővültek):

1, Hatalmi távolság – azaz a társadalmi rendszerben az egyének mennyire érzik az alsó, illetve a felső szinteken lévők között nagy távolságot.

2, Bizonytalanságkerülés – mennyire hajlamosak az adott csoportban kockázatot vállalni, vagy inkább a bizonytalan, kétes kimenetelű helyzetek elkerülése a jellemző. A magas bizonytalanságkerüléssel jellemezhető társadalmak nem kedvelik azokat a társas helyzeteket, ahol a viselkedésnek nincsenek szigorúan beszabályozott normái.

3, Individualizmus – az adott társadalom tagjai számára az egyéni boldogság és boldogulás, vagy inkább a csoport szolgálata és jólléte bír nagyobb jelentőséggel (kollektívizmus).

4, Maszkulinitás – a férfiakra a nemi szerepük alapján jellemzőnek talált tevékenységek magasabbra értékelték-e az adott társadalomban.

A fentiek közül bizonyos tényezők összefüggésben vannak egymással, például a hatalmi távolság és a kollektívizmus (0,7). A kutatás továbbá összefüggést mutatott ki a vizsgált kultúrák földrajzi elhelyezkedése és értékmintázatai között. Az adott jellemző 0-100 pont közötti értéket vehet fel, és minél magasabb a pontszám, az adott jellemző annál szignifikánsabban tetten érhető az adott kultúrában.

Magyarországra a fentiek közül a közepes hatalmi távolsággal rendelkező országok közé tartozik 46 ponttal, továbbá jellemző rá a magas bizonytalanságkerülés (82), a magas individualizmus érték (80) és a magas maszkulinitás (88). A közepes hatalmi távolság decentralizált viszonyokra utal: a hierarchiát és a kontrollt kevésbé kedvelik az emberek, a vezetőkkel jobban szeretnek informális kapcsolatot ápolni. Az individualisztikus kultúra jellemzője, hogy az embereket laza szociális háló veszi körül, az egyének csak saját magukkal, illetve közvetlen hozzátartozóikkal törődnek. A femininnel ellentétben, a maszkulin kultúrában az emberek büszkén hirdetik másoknak elért eredményeiket, nem szerénykednek, a hangsúlyt a sikerre, a versengésre és az elért eredményekre helyezik. A bizonytalanságkerülés ebben a kontextusban úgy értelmezendő, hogy az egyéni motivációknak jelentős része a biztonság: az emberek fenyegetve érzik magukat a bizonytalan kimenetelű szituációktól, az innovációnak ellenállhatnak.

Egy másik megközelítés szerint nem a kultúrák önmagukban, hanem az adott kulturális térben létező személyek értékei definiálják a társadalmak között észlelt különbségeket. A minden kultúrában jelen lévő értékek meghatározásának igénye a kultúrközi kutatások kapcsán nyert teret (Rokeach, 1973). Ezek az értékek természetesen folyamatosan fejlődnek, majd az új értékek megjelenése változásokat indít meg a társadalomban. Mindemellett a globalizálódó társadalom kísérőjelensége az értékek univerzalizálódása is. De az adott történelmi kor és kontextus is meg lehetőséget ad, amely összefüggést pl. a volt

szocialista országok és a nyugat-európai országok közötti különbségek vizsgálata során érhetjük tetten (Schwartz, 1992). Az adott történelmi helyzet hat a korban élő és szocializálódó felnőttekre és gyermekekre, így ezeknek a korszakoknak (pl. a szocializmus időszakának) értékformáló hatása napjainkig bezárólag különbségeket mutat más országokhoz képest, akik másképpen, különböző régiókban, illetve politikai és kulturális térben éltek meg az adott a történelmi időszakot.

Az értékek számos fontos viselkedésbeli különbséget jósolhatnak meg, úgymint csoportközi viselkedés, együttműködési készség, vallásosság, vagy akár választói magatartás (Vecchione et al., 2014; Sagiv & Roccas, 2017). Schwartz (1992) e fenti értékek pontos meghatározásának céljából, valamint a kultúrák és generációk közötti különbségek vizsgálatára hozta létre értéktipológiáját. Az érték fogalmának definíciójakor öt szempontot vett figyelembe, melyek szerint értéknek tekinthető az, ami vélekedés, a viselkedés helyes módjára vonatkozó nézeteket tartalmaz, kontextustól függetlenül általánosítható, preferenciát hoz létre bizonyos személyek vagy szituációk irányába, továbbá beilleszthető egy más értékekkel is felruházott rendszerbe, melyben az értékek fontosság szerint sorba rendezhetőek (Schwartz & Bilsky, 1987, 1990; Schwartz, 1992). Bizonyos értékekre a komplementaritás jellemző. Ahhoz, hogy rendszert alkossanak a megszámlálhatatlan fajtájú és tartalmú értékek, Rokeach (1973) szerint fontos őket aszerint osztályozni, hogy mely társadalmi csoportokra jellemzőek, és melyek tartják fent őket. Csoportosításában a 36 értéken felül értékcsoportok is megjelentek, amelyek arra utalnak, hogy az illető személyesen képviseli-e az adott értéket, vagy esetleg az egy társadalmi, morális, vagy kompetenciára vonatkozó kategória.

Schwartz érték koncepcióját módosította az a felvetés, hogy az értékek bizonyosfajta célok felé irányulnak: érdekeket szolgálnak, a cselekvés mozgatórugói lehetnek, illetve igazolják a cselekvés „jogosságát” a személy és mások szemében is, ezen felül pedig az értékeket képviselő csoport is szocializáló hatást fejt ki tagjaira a preferált értékek elsajátításának érdekében. Gondolatának fókuszában az áll, hogy az értékek tulajdonképpen célok, amelyek között a különbségek ott érhetők tetten, hogy milyen irányba motiválják a viselkedésünket.

Elmélete szerint az értékek az emberek társas létének kontextusában adnak választ az emberi lét egyetemes szükségleteire, melyek közé tartoznak a társas létnek való megfelelés követelményei, úgymint a fizikai szükségletek, a képesség a társas interakciók fenntartására, valamint a csoport működtetéséhez, fennmaradásához szükséges tényezők.

Ezekből 10 értéktípus adódik. A csoport túléléséhez és az azon belüli harmonikus kommunikációhoz elengedhetetlen a konformitás – mivel ez szabályozza az egyének belső késztetéseiből eredő azon viselkedéseit, amelyek potenciálisan károsíthatnák a csoport többi tagját, vagy szembehelyezkednének azok érdekeivel. Ennek ellenpontja az önirányítottság szükséglete, amely az egyén szükségleteit helyezi előtérbe a csoportéval szemben. Az értékek részletes motivációs forrásai a 2. táblázatban láthatóak.

2. táblázat

Az értékek motivációs forrásai (Schwartz, 1992)

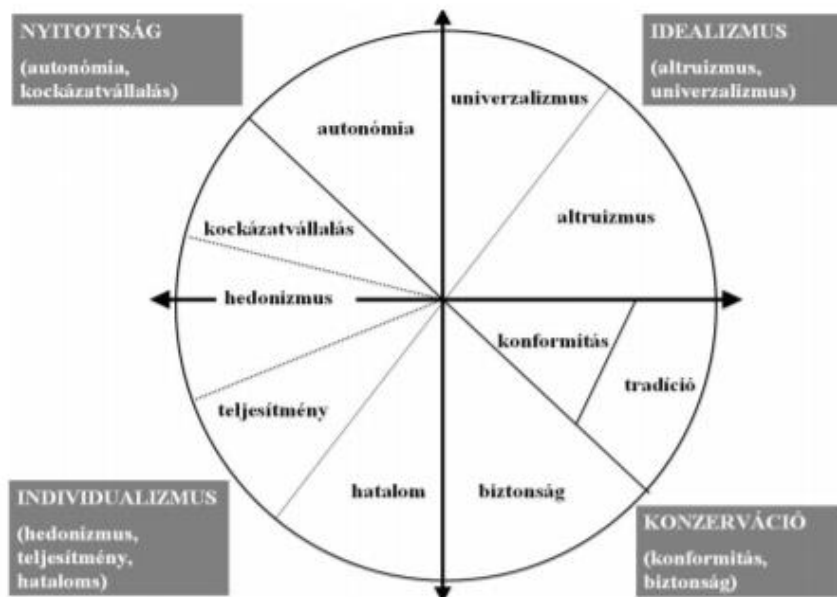
	A csoport fennmaradásának követelményei	Az emberi interakciók megkönnyítését szolgáló elvárások	A személyi vágyai, egyetemes szükségletei
Hagyomány: Elkötelezettség az adott csoport által képviselt hagyományok, vallás és kulturális sajátosságok irányában	x		
Teljesítmény: a társas elvárásoknak való megfelelni vágyás, majd az abból adódó személyes siker érzése	x	x	
Hedonizmus: az élet élvezete			x
Hatalom: kontroll bizonyos erőforrások, illetve személyek felett, és az ebből adódó státusz	x	x	
Stimuláció: kihívás, izgalom, új ingerek keresése			x
Önvezérlés: a saját döntések, az alkotás szabadsága, az egyén független és megvalósítja önmagát		x	x
Egyetemesség: mások elfogadása, tisztelete, odafigyelés másokra és az egyén környezetére	x		x
Jóakarát: az egyén közvetlen környezetének jóllétének szem előtt tartása	x	x	x
Konformitás: azon egyéni motivációk belső rendszabályozása, amelyek másokat bánthatnak, sérthetnek, vagy rosszallást válthatnak ki belőlük	x	x	
Biztonság: az egyén életének stabilitása, kiszámíthatósága, a társadalom és a kapcsolatok tervezhetősége	x	x	x

A fenti értékek dinamikus viszonya lehetővé teszi bizonyos értékek függetlenségét, és más értékek együttjárását. Például a hagyomány, mint érték fontossága ellentmond a stimulációnak, hiszen a régi szokások elfogadása és az újdonságok felkutatása iránti motiváció a skála két, egymással ellentétes végpontját jelöli. Ugyanakkor a jóakarát és a konformitás például nincsenek ellentétben, hiszen mindkettőnek célja a saját csoport tagjainak jóléte. Az egyes értéktípusok dinamikáját Schwartz egy kördiagramon ábrázolta, melyen az egymással szemben álló, esetleg konfliktusos értékek a kör két ellentétes pontján helyezkednek el (lásd 1. ábra).

1. ábra

A motivációs értéktípusok dinamikus modellje (Schwartz, 1992) Forrás: Schwartz 2003: 270

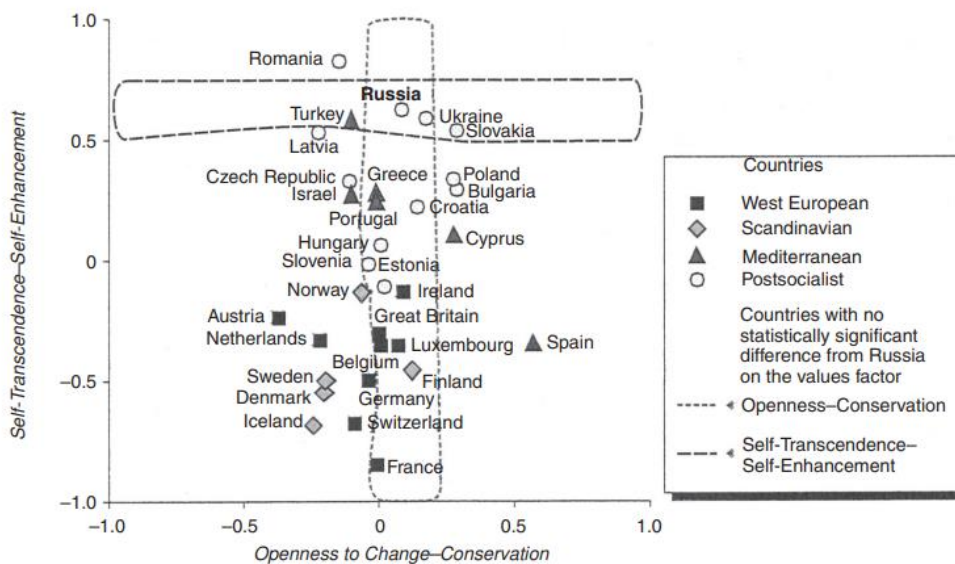
Az ábrán azok az értéktípusok egymás mellé kerültek, amelyekben közös motivációk is felfedezhetőek, pl. a teljesítmény és a hedonizmus, mivel mindkettőre jellemző, hogy az én áll a középpontjukban, aki saját pozitív érzését hol mások elismerésével, hol számára kedves tevékenységekkel kívánja biztosítani. A tíz értéket Schwartz 4 nagyobb kategóriába sorolja: változás iránti nyitottság (hedonizmus, stimuláció, önrányítottság), konzerváció (biztonság, hagyomány, konformitás), énfelnagyítás (hatalom és teljesítmény), és szelf-transzcendencia (jóakarát, egyetemesség). Korábban Schwartz a hedonizmust az énfelnagyításhoz és a

változás iránti nyitottsághoz egyaránt tartozónak vélte, azonban a jelen vizsgálatban használt Portrait Values Questionnaire kialakítása során inkább ez utóbbihoz kapcsolta.

Viszonylag kiterjedt adatbázissal rendelkezünk az európai országokban jellemző értékekkel kapcsolatban az ESS (European Social Survey) felmérésnek köszönhetően, amelyet 2002-ben 20, 2004-ben 25 országban is felvettek a kutatók (Davidov et al., 2008). Magyarországra, más posztoszocialista országokkal szemben jellemző a kicsivel átlag feletti változás iránti nyitottság és a többi posztoszocialista országhoz képest csekély, de alapvetően átlagos énfelnagyítás értékek (Magun & Rudnev, 2012), mely a 2. ábrán jól kivehető.

2. ábra

Az Európai országok elhelyezkedése a változás iránti nyitottság és konzerváció (x tengely), illetve az énfelnagyítás és szelf-transzcendenciadimenziói (y tengely) között (Magun & Rudnev, 2012)

Ha ezeknek egymáshoz való viszonyát vizsgáljuk, látható, hogy a változás iránti nyitottság olyan értékeket hangsúlyoz, melyek a függetlenség és a változás felé mutatnak, míg a konzervációhoz tartozó értékek az állandóságot preferálják. A másik két felsőbb dimenzióban az egyén önmagáért folytatott törekvései, továbbá a mások jóllétére irányuló motivációi kerülnek szembe.

Az érték kérdőív validálása 5 éven át tartott (1988-1993), összesen 97 mintavétellel. Több mint 25 000 fő vett részt az első felmérésben – tanárok, egyetemisták, felnőttek és serdülők. Az eredetileg szereplő 56 érték közötti korrelációk mérésére a Smallest Space Analysis nevű eljárást alkalmazták a kutatók. Az eredmények szerint az eredeti 10 értéktípus valóban külön dimenziókat képez a válaszadók esetében a vizsgált kultúrákban. Magyarországon az egyetemesség, jóakarát és a biztonság értékei bírnak jelentőséggel, hasonlóan a többi poszt-szocialista országhoz a Globe-tanulmány alapján (Hoppe, 2007).

4.1.2 Az értékek összefüggései a politikai gondolkodással

Az értékelméleteket számos kutatásban használták a politikai gondolkodás, illetve a csoportközi viszonyok leírásakor. Az ilyen jellegű kutatások céljai közé tartozhat az is, hogy útmutatást nyújtanak a politikai színtér résztvevőinek, hogy retorikailag mely értékek hangsúlyozása vezet a potenciálisan legtöbb szavazó szimpátiájának megnyeréséhez. Rokeach „kétérték-modelljében” az egyenlőség és a szabadság értékdimenzióiból vezette le a különféle politikai ideológiák meglétét, amelyek a Schwartz-i értékek alapján az önirányítottság és az egyetemesség értékeit jelentik. Braithwaite (1994; 1998) szerint 4 értékből vezethetőek le a politikai preferenciák, melyek közül a liberalizmushoz kapcsolódik az egyenlőség, a világbéke, a szépség, míg a nemzetbiztonság, mint érték inkább a konzervatív hagyományokhoz köthető. Braithwaite tanulmányában különféle társas célokat hasonlított össze, amelyeket nem egyéni értéként interpretált a kutatásában, hanem inkább azt helyezte vizsgálatának középpontjába, hogy ezek a célok társadalmi szempontból milyen jelentőséggel bírnak. A célok a faktorelemzés során folyamatosan 2 faktort alkottak, melyek közül az első, a nemzetközi harmónia és egyenlőség az emberek életminőségének növekedésére fókuszál, melynek része a közügyekbe való bevonódás mellett az újraelosztás és a természet védelme is. A második dimenzió a nemzeti erő és rend, amely a biztonságot, mint társas célt tartja szem előtt. A két dimenzió egymással szemben áll, hasonlóképpen, mint az egyetemesség és biztonság értékei, melyekre klasszikus liberalizmusként és gazdasági egyenlőségelvűségként is tekinthetünk. Míg előbbi szerint a mindenkor kormány feladata az emberi jogok biztosítása, egyenlőség biztosítása a társadalomban mindenki számára, és a külső ellenségektől való védelem, addig utóbbi a gazdasági növekedést tűzi ki célul, és az állampolgárokat a már megszerzett javaik megtartásában támogatja. Így a

klasszikus liberalizmus a Schwartz féle értékdimenziók közül az önirányítottsággal és a hagyománnyal mutat erősebb összefüggést (utóbbival fordított irányban), valamint a hedonizmus és stimuláció értékeivel, mely megerősítést nyert egy izraeli országos reprezentatív felmérés keretében is (Barnea & Schwartz, 1994). A politikai meggyőződéssel kapcsolatos transzgenerációs kutatások pl. a jobboldali tekintélyelvűséggel kapcsolatosan közepes (Altemeyer, 1988), illetve a liberalizmus-konzervativizmus skála esetében erős összefüggéseket állapítottak meg szülők és gyerekek nézetei között (Dinas, 2014).

A csoportközi viszonyok vizsgálata Rokeach (1960) vélekedés-kongruencia elméletéből indult ki, és a külső csoport iránt tanúsított attitűdök és az ellenségesség álltak a vizsgálatok fókuszában. Sagiv és Schwartz (1998) a fentebb említett körkörös értékstruktúra értékeit vizsgálta annak függvényében, hogy mennyire hajlandóak a résztvevő csoportok tagjai egymással kapcsolatba lépni, izraeli arabok és zsidók részvételével. Míg a hagyomány, a biztonság és a konformitás negatívan korrelált a kapcsolati készséggel, a változásra való nyitottság értékei esetében pozitív volt az összefüggés. A legmagasabb korrelációt az egyetemesség értékével találták a kutatók, hiszen ennek az értéknek a központi gondolata az elfogadás és tolerancia mindenki irányában, aki az emberi fajhoz tartozik, tekintet nélkül annak társadalmi státuszára vagy kisebbségi helyzetére.

4.1.3 Az értékutatók három hulláma

A múlt században az elméletalkotók a csoport értékeire a kulturális örökség részeként tekintettek, amelyet abból a célból adnak tovább a szülők gyermekeiknek, hogy jobban meg tudjanak felelni a társas környezet elvárásainak, illetve, hogy képesek legyenek beilleszkedni a társadalmi struktúrába (Mead, 1934; Mannheim, 1952). A '60-as években a szülő-gyermek érték hasonlóság vizsgálatával szemben inkább a generációs különbségek kutatása kapott nagyobb szerepet (Troll & Bengtson, 1979): főként a serdülők/ fiatal felnőttek és szüleik érték hasonlóságának és érték különbségeinek vizsgálatára fókuszáltak a kutatások, melyek a fiatalabb generáció nagyobb változás iránti nyitottságát, illetve az idősebb generáció jelentősebb konzervációhoz kapcsolódó értékeit emelték ki. Scabini (1995) megállapította, hogy az átlaghoz képest a fiatalabb generációknak fontosabbak a jóakarát, egyetemesség és önirányítottság értékei, amelyet fejlődépszichológiai kontextusban értelmezett. Eszerint ezekben az életszakaszokban az egyének fő fejlődési

feladataihoz (azaz a munkában való kiteljesedés és intim kapcsolat kialakítása) ezek az értékek illeszkednek leginkább. Az önirányítottság esetében ez az érték a fiatalok önmegvalósításának elősegítését célozza. McAdams és de St Aubin (1998) szerint ez a három érték szorosan kötődik a szülők elkötelezettségéhez, amely nem pusztán saját utódaik felnevelése felé, hanem a fiatalabb generáció iránt érzett felelősségtudatban is megnyilvánulhat.

A '80-as évektől a figyelem fókusza újfent a felnőtt gyerekek értékeinek, attitűdjeinek és viselkedésének prediktorai felé fordult (Hoge et al., 1982; Eisenberg et al., 1992). Az egyik legfontosabb változó a témában, amelyet ezek a korai kutatások felvetettek, az a tényező, hogy mennyire láthatóak, észlelhetőek, átélhetőek az utódok szempontjából ezek a fenti értékek (Smith, 1982; Cashmore & Goodnow, 1985). Ehhez nyilván fontos szempont, hogy a gyerek eléggé érett legyen ahhoz, hogy megértse ezeknek az értékeknek a tartalmát (Aboud, 1988), ezért a legtöbb kutatás már serdülőkorú, vagy fiatal felnőtt gyerekekkel foglalkozik. A kutatások szerint a szülők törekednek bizonyos, számukra fontos értékek átadására (Whitbeck & Gecas, 1988; Knafo & Schwartz, 2001; Barni et al., 2017), és eddig számos vizsgálat a szociológia és a pszichológia területéről egyaránt talált bizonyítékot arra nézve, hogy a szülők valóban képesek formálni gyermekeik vélekedését, és a szülők, illetve gyermekeik által vallott értékek között pozitív együttjárás figyelhető meg (Boehnke, 2001; Friedlmeier & Trommsdorff, 2011; Roest et al., 2012; Döring et al., 2017).

4.1.4 Az értékátadás hátterében - családi szocializáció és kulturális csoport-hatás

Az érték hasonlóságnak több szintjét különböztetik meg a kutatók, ennek alapján elkülöníthető a pánhumán szint, a kulturális szint, illetve a családi szint. A pánhumán szint az általános és egyetemes emberi viselkedésekkel és az ebből adódó érték választások szintjével foglalkozik – ebben nem jelennek meg a csoportok közötti kulturális különbségek, hanem ezek az értékek az emberi lét univerzális igényeire reflektálnak, úgyszólván, mint az együttműködési készség a túlélés érdekében (Schwartz & Bardi, 2001). A kulturális szinten adott társadalmakon, illetve társadalmi osztályokon/csoportokon, vagy etnikai csoportokon belüli, nemzedékek közötti érték hasonlóságot vizsgáltak. A vizsgálatok alapfeltevése azoknak az alapértékeknek a megléte, amelyeket a társadalom fontosnak tekint, így a generációk egymásnak ezeket tovább akarják örökíteni. Amikor ez nem valósul meg, azt

generációs szakadéknak nevezzük („generation gap”), amelyet egy sikertelen értékátadási folyamat előz meg (Lerner et al., 1975). Ennek a koncepciónak alapfeltevése, hogy a szocializáció iránya mindig a szülőktől halad a gyermekek felé (Bengtson, 1975; Harris, 1995). A gondolatmenet arra is kitér, hogy nem a szülők szocializálják a gyermekeiket, hanem a szülők generációja, mint csoport fejt ki hatását a gyermekek generációjának csoportjára (Harris, 1995).

A családi szinten az egység, amelyen belül a hatásokat mérjük, a család maga, illetve az azt alkotó individuumok. Ennek vizsgálatakor az egyes társadalmi csoportokat heterogénnek feltételezik értékválasztás tekintetében, és a hasonlóságokat legtöbbször szülő-gyermek diádokkal, illetve triádokkal teszik mérhetővé (Whitbeck & Gecas, 1988; Rohan & Zanna, 1996; Phinney et al., 2000; Barni et al., 2013).

Számos kutatás (Waller et al., 1990; Keller et al., 1992; Schermer et al., 2011) a családi értékátadást nem pusztán szocializációs, hanem genetikai, biológiai összefüggésként is vizsgálta, legyen szó akár munkával kapcsolatos értékekről vagy vallásosságról. Schwartz (1992) az újdonságkeresést, mint biológiailag meghatározott személyiségjegyet vizsgálta a stimuláció és hedonizmus értékeivel összefüggésben. Ezzel együtt kevés kutatás tudta összefüggéseiben vizsgálni a biológiai, illetve szocializációs hatásokat (Boyd & Richerson, 1985; Cavalli-Sforza, 1993). Knafo és Spinath (2011) az érték hasonlóságot elsődlegesen a genetikai hasonlóságnak tudták be, melyben a neurális hálózatok és az örökölt temperamentum tényezők egyaránt szerepet játszanak.

Rohan & Zanna (1996) először a házaspárok közötti érték hasonlóságot vizsgálták, mégpedig abból a szempontból, hogy az értékeknek a válaszadók milyen személyes prioritásokat adtak, és 0,68-as erősségű korrelációra bukkantak, majd emiatt az erős hasonlóság miatt a szülőket külön nemenként nem vizsgálták, így a szülők és gyerekek érték hasonlósága 0,54-es erősségű korrelációt mutatott. Ebben a kutatásban felmerült a kérdés, hogy az érték hasonlóságot igazából egy adott mintára jellemző, kulturális egységesség okozza. Ennek vizsgálatára a kutatók azt a módszert alkalmazták, hogy egy új adatbázisban teljesen véletlenszerűen összepárosított „szülő”-párok és gyerekeik közötti hasonlóságot vizsgálták, azt figyelve, hogy a megfigyelt hasonlóság fennmarad-e. Ebben az esetben ugyanis nem feltétlenül a szülők, hanem inkább egy adott kulturális csoport identitás-átadásának képessége válna mérhetővé. Az eredmények szintén erős összefüggéseket tártak fel (0,54-es korreláció a szülők között, és 0,44-es a szülők és gyerekeik között), bár kevésbé erőseket,

mint az eredeti adatbázisban, saját szülőkkel folytatott mérések. Ezt a különbséget abból a szempontból is megvizsgálták, hogy szignifikánsan nagyobb-e a korreláció erőssége a nem random módon összeválogatott párok értékei között: eredményeik szerint, bár a kulturális csoport hatása erős, de mégis szignifikáns hatása van a szülők által képviselt értékcsoporthoz is. Hitlin, Brown & Elder (2006) hasonlóképpen vizsgálta kutatásában a kulturális csoport hatásának jelenségét, abból kiindulva, hogy a családtagok hasonló társadalmi osztállyal érintkeznek, ezáltal a kulturális közeg szocializáló hatása a családi hatással egyidőben érvényesül. Ezenfelül a nemzeti és etnikai csoportok (Vedder et al., 2009), illetve a kiterjesztett család szocializáló hatására is irányultak vizsgálatok (Prioste et al., 2015). Ezek a vizsgálatok arra világítanak rá, hogy a család hatását nem feltétlenül kezelhetjük kizárólagosként, hanem a családot körülölelő kultúra és a család társadalmi osztálya egyaránt meghatározhatja az értékválasztásokat.

Egy másik kutatásban a kulturális értéksztereotípiák vizsgálatára irányult a figyelem (Barni et al., 2013). A mintában 423 apa, anya és gyermek vett részt (a gyermekek életkora serdülőkortól a fiatal felnőttkorig terjedt). A Schwartz érték kérdőíve alapján készült Portait Values Questionnaire-t töltötték ki a résztvevők, és a serdülők és a szüleik között viszonylag alacsony, a fiatal felnőttek és szüleik között viszonylag nagyobb egyezésre bukkantak, és mint utóbbi kiderült, ennek oka a kulturális sztereotípiák hatás megjelenése volt. Ezen felül Barni és munkatársai (2014) egy másik kutatásban szintén a szülő-gyermek érték hasonlóságot vizsgálták, és eredményeik szerint nemzetenként eltérő, hogy – heterogén nemzeti vélekedések esetén – a szülőknél, vagy - a homogén értékrenddel rendelkező társadalmaknál - a nemzeti kontextusnak van-e nagyobb jelentősége.

Tam és munkatársai (2012) létrehozták az értékátadás interszubjektív modelljét, amely arra vonatkozik, hogy a szülők nem pusztán a számukra fontos értékek átadására törekednek, hanem azokra is, amelyeket a társadalmi beilleszkedés szempontjából fontosnak gondolnak. Ezt különösen a migráns háttérű, a magasabb lezárási igénnyel rendelkező, és a konformistább szülők hangsúlyozták. A magas lezárási igényű személyek gyors döntéseket hoznak, mellyel együtt jár a kiszámíthatóság érzése – hátránya, hogy váratlan helyzetekben kevésbé működik, mivel az új helyzet adta új információkat is be kell, hogy építsék sémakészletükbe, míg az alacsony lezárási igényű személyek minden részletre kiterjedően mérlegelnek döntéshozatal előtt, mely ugyan lassabb, de érvényes döntéseket eredményez (Kruglanski, 2005). Boehnke (2001) 98 szülő-gyermek triáddal végezte kutatását Németországban. Eredményei szerint a konzervatív értékek átadása mindig a szülők

generációja számára fontosabb, míg ennek az ellentétét láthatjuk a hedonizmussal és az önirányítottsággal összefüggő értékekkel kapcsolatban. Eredményei szerint a generációk közötti értékstabilitás leginkább az önkifejezéssel és nyitottsággal kapcsolatos értékek között mutatkozott meg.

Összefoglalva az eddigi eredményeket elmondhatjuk, hogy nem egyértelműen meghatározható, hogy az értékek átadása során csak a szülői befolyás vagy kizárólag a kulturális környezet hatása érvényesül. Valamint szintén több kutatás hangsúlyozza, hogy a hagyományokhoz, az adott csoport vagy kisebbség kulturális identitásához kapcsolódó értékek átadására a szülők hangsúlyozottabban törekednek, mint az individualisztikus értékek továbbörökítésére. Valamint szintén fontos módszertani egyezés a fenti kutatásokban, hogy az érték hasonlóságot a fenti kutatások szülő-gyermek diádok, esetleg anya-apa-gyermek triádok bevonásával vizsgálták.

4.2 A családi szocializáció, a szülő-gyermek kapcsolat és a nem hatása a transzgenerációs identitás-átadásra

4.2.1 A családi szocializáció és a szülő-gyermek kapcsolat hatása a transzgenerációs identitás-átadásra

A múltban több kutatás próbált fényt deríteni arra az összefüggésre, hogy a családi kapcsolatok minőségének milyen hatása lehet a transzgenerációs identitás átörökítés sikerességére. Erikson pszichoszociális fejlődés elmélete (1968) alapján általánosan elterjedt az a nézet, hogy a szülők és gyermekek közötti pozitív kapcsolódás elősegítheti, hogy a gyermek akarjon és képes legyen a szülők szempontjaival és nézeteivel azonosulni. Emellett azonban megjelent az az érv is, hogy a családban létezés önmagában egy kitettséget jelent a szülő nézeteinek, így nem is feltétlen a kapcsolat minősége, hanem ennek a kitettségnek a pusztán ténye is indukálhatja a szülők és gyermekek értékrendje közötti hasonlóságot. Azok a szerzők, akik a csoportszocializációs elmélet mellett teszik le a voksukat, úgy gondolják, a diádikus kapcsolatoknak, pl. akár a szülő-gyermek kapcsolatnak csak minimális hatása van a felnőttkorban kialakult pszichés jellemzőkre (Harris, 1998; Vandell, 2000), sokkal fontosabb ennél a minket körülvevő társadalom szocializációs hatása. Mindebből látszik,

hogy sok ellentmondó elmélet és eredmény jellemző erre a kutatási témára. Roest és munkatársai (2009) az eddigi kutatásokat összegezve megállapították, hogy a kutatások egy része jelentős érték hasonlóságról számol be, mások pedig pont az ellenkezőjéről. Tanulmányukban a mérési stratégiák különbözőségének tudják be az eltérő eredményeket, ezen felül felhívják arra a figyelmet, hogy a mért hasonlóságokat nem feltétlenül a családi értékek átadása okozza, hanem a közös kulturális környezet szocializáló hatása, amelyet dolgozatomban 4.3 fejezetemben fogok részletesebben áttekinteni.

A régebbi kutatások fókuszában a transzgenerációs értékátadás egy egyirányú folyamatként szerepelt, majd az újabb megközelítések kezdtek rá kölcsönös függőségi viszonyként tekinteni (Kuczynski & Parkin, 2007; De Mol et al., 2013). Megállapításaik szerint, amennyiben a szülők elfogadják és tiszteletben tartják a gyerek igényeit és szükségleteit, utána képessé válik arra, hogy fogékonyan reagáljon a szülői befolyásra. Ennek kapcsán válhatott a szülő-gyermek kapcsolati minőség egy rendkívül fontos fogalomká az értékprioritások fejlődésének kutatása során. A biztonságos kötődés, illetve a szülők felé érzett pozitív érzések hozzájárulnak a szülők értékeinek átvételéhez (Grusec & Kuczynski, 1997; Kochanska & Thompson, 1997). Nem elhanyagolhatóak a transzgenerációs értékátadás biológiai megalapozottságát hangsúlyozó elméletek, amelyek főként a kötődés szerepére helyezik a hangsúlyt, és a korai kötődéseméletekre alapozva tekintik át a folyamatot (Bowlby, 1969; Ainsworth et al., 1979). Ebben a gyermekek kötődésre és biztonságra irányuló igénye, valamint a gondviselő válaszkészsége a jövőbeni kulturális tanulás és generációk közötti értékátadás előfeltételeként határozható meg: ennek alapján vált a szülő-gyermek kapcsolat minőségének kutatása a fenti kutatások fontos szempontjává. Trommsdorff (2006) az alábbi dimenziókat és ellentétpárokat emelte ki, amelyek relevánsak lehetnek az értékátadás kontextusában: érzelmi közelség vagy normatív kötelezettség, harmónia vagy konfliktus, hierarchikus vagy vertikális viszonyok, a közös élmények mennyisége, továbbá függetlenség vagy kölcsönös, egymástól való függés.

A szülői nevelési stílus számos formában mérhető, és minden egyes kutatás másféleképpen próbálja megragadni a szülő-gyermek kapcsolatot. A nevelési stílus típusainak a bemutatása jelen munkában leginkább a (szülő és a gyermek oldaláról is) észlelt kapcsolati minőségre, valamint a szülő-gyermek kommunikáció jellegzetességeire.

Grusec és Goodnow (1994) kétlépcsős modelljében az értékátvétel folyamatának első lépése a szülői értékek pontos észlelése, a második pedig, hogy a gyerek sajátjaként fogadja el

ezeket. A sikertelen szocializáció származhat a pontatlan észlelésből, de akár a személyes elutasításból is. A kutatók azt emelték ki, hogy a szülői értékek pontos észlelése játszik kulcsszerepet a sikeres értékközvetítésben.

Rohan és Zanna (1996) kutatásukban vizsgálták a szülői stílust, mint serkentő vagy gátló tényezőt az értékek átadásában. Ebben a kutatásban a gyerekeknek úgy kellett kitölteniük a Schwartz-féle értékkérdőívet, mintha a szüleik nevében válaszoltak volna: mintájukban nagymértékben együttjártak a gyermekek által feltételezett és a szülők által kitöltött (valós) értékek ($r=0,67$). A szülő-gyermek érték hasonlóság vizsgálatakor az összefüggést a szülő észlelt válaszkészsége szignifikánsan mediálta ($r=0,36$), azaz a válaszkészebb szülők értékeit szívesebben átvették gyermekeik.

Sabatier (2008) kutatásában francia, második generációs bevándorló családokat vizsgált az etnikai és nemzeti identitás átadásának szempontjából. Regresszió-analízist használva arra az eredményre jutott, hogy az identitás átadásának háttérében az egyik legfontosabb változó, hogy a serdülők milyenek élnek meg a szüleikkel való kapcsolatot. Knafo és Schwartz (2012) szerint a szülőkel való identifikáció összefüggött a szülőkkel való pozitív viszonyal, amelynek kulcsa a szülői válaszkészség volt, és kevésbé valósult meg a szülői értékekkel való azonosulás, mikor a gyerekek úgy észlelték, hogy a szülők szavai és tettei inkonzisztensek egymással.

Albert és Ferring (2012) vizsgálatában 73 anya-gyermek diád vizsgálatára került sor. Megállapításuk szerint a (gyermek részéről észlelt) jó kapcsolat az édesanyával hatékonyabb generációk közötti értékátadást eredményezett. Schönplug és Blitz (2009) a kulturális identitás-átadási folyamatok vizsgálata során arra a következtetésre jutott, hogy nem minden kulturálisan releváns tartalom kerül átadásra – a szülők az alapján szelektálják, milyen értékeket akarnak átadni, hogy melyek azok, amelyeknek az átadását a társadalomtól nem várhatják el. Transzmissziós övezeteknek nevezték el azokat a kívánatos körülményeket, amelyek elősegíthetik az átadást egy bizonyos szocioökonómiai és kulturális kontextusban (Schönplug, 2001). Ezeket a körülményeket egyrészt a közvetítő és a fogadó felek demográfiai jellemzőiben határozták meg, mint pl. az iskolai végzettség és életkor, másrészt családi interakciós változókként, amelyek alatt olyan kapcsolati változók értendők, mint pl. a szülői nevelési stílus és a szülők házasságának minősége. Eredményeik szintén azt támasztják alá, hogy a szülőkkel való szoros érzelmi kapcsolat, kötődés megkönnyíti a generációk közötti értékátadást lehetővé tevő transzmissziós övek hatékony működését, míg

a szigorúan korlátozó szülői nevelési stílus, valamint az autoriter nevelés gyengíti (Schönpflug és Blitz, 2009). Roest és munkatársai (2009) a szülők érzelmi ráfordításával magyarázta az transzgenerációs átörökítés hatékonyságát. Vizsgálatukban külön figyelemmel kísérték apa-gyermek, illetve anya-gyermek diádokat egy 5 éves perióduson keresztül, ezen felül az anyák és apák egymásra való hatása is a vizsgálatuk tárgyát képezte. Kiemelték az intenzív érzelmi kapcsolatok szerepét a családon belül, amely elősegíti nem csupán a szülő-gyerek, hanem a szülők közötti értékek hasonlóságát is, bár az elemzés alapján ezutóbbi nem mutatott túlzottan erős hatást.

Barni és munkatársai (2011) kutatásukban anya-apa-gyermek triádokat vizsgáltak, 15-19 éves serdülők részvételével. Kutatásuk során fontos tényezőnek találták az értékek átadása során a szülő-gyermek kapcsolat szorossága mellett azt is, hogy a szülők mennyire értenek egyet az egyes értékek fontosságában, illetve hogy a szülők mennyire támogatják a gyermek szabad akaratát.

Barni és munkatársai (2013) kutatásában a szülőkhöz kapcsolódó érzelmek különböző komponenseit vizsgálták az érték hasonlóság koncepciójával összefüggésben. Összefüggést az apával való kapcsolati elégedettség mutatott a vizsgálatban részt vevő fiatal felnőttek észlelése szerint, míg az anyák esetében pedig annak volt jelentősége, hogy az anyák és gyermekeik mennyi konfliktust észleltek a kapcsolatukban.

Prioste és munkatársai (2015) vizsgálatában serdülők 515 fős mintáján vizsgálta a családi kapcsolatok szerepét az értékek átadásában. Feltételezték, hogy a szülőkkel való kapcsolat észlelt minősége mediálja a kollektivistá, azaz csoporthoz kapcsolódó típusú értékek átadását, de az eredmények szerint az individualista, azaz az egyénhez kapcsolódó értékek esetében is igaz ez az összefüggés.

Az értékátadást a politikai orientációval kapcsolatosan is vizsgálták. Rohan & Zanna (2001) a jobboldali tekintélyelvűség mérésére az Altemeyer-féle skálát használták (Altemeyer & Hunsberger, 1992), mérésük tárgya pedig a szülők autoritarianizmusra való hajlama és a gyerekek univerzalizmusának együttjárása volt (az univerzalizmus, más néven egyetemesség az érték, amely szem előtt tartja minden emberi lény jogát a saját boldogságának egyéni megválasztásához). Közepesen erős összefüggésre bukkantak, mely szerint minél tekintélyelvűbb a szülő, a gyerekek annál kevésbé válik érzékennyé pl. kisebbségi csoportok problémáival szemben.

Lepshokova és munkatársai (2015) a vallási csoporthoz való tartozás, mint érték generációk közötti átadását vizsgálták kutatásukban. Eredményeik alapján a szülő-gyerek kapcsolat minősége negatívan függött össze a nem vallással kapcsolatos értékek hasonlóságával, míg a vallással kapcsolatos identitás hasonlóságában a kapcsolat minősége pozitívan befolyásolta az összefüggést. Ez azt sugallja, hogy bizonyos vélekedések átadását (pl. vallási meggyőződés) a pozitív kapcsolat elősegítheti, míg más kategóriák esetében ez nem feltétlenül igaz. Bayly és Bumpus (2019) is hasonló eredményre jutott – vizsgálatuk során anyák és gyermekeik értékeinek hasonlóságát vizsgálták, de nem találtak egyértelmű összefüggést a szülő-gyerek kapcsolat közelségével. Ezzel szemben három egyedi mintázatot tártak fel a kapcsolati minőség és az érték hasonlóság kontextusában: 1, az első mintázatra jellemző volt a közeli kapcsolat, a hasonló értékek és ezek megfelelő észlelése. 2, a második mintázatot inkább a közepes kapcsolati közelség, a különböző értékek és ezek pontatlan észlelése jellemezte, 3, míg a harmadik, talán legmegdöbbentőbb mintázatra az alacsony kapcsolati közelség, ellenben azonos értékek és pontos észlelés volt jellemző. Ezutóbbi megerősítheti azt a hipotézist, hogy a kitettség révén, kapcsolati közelség nélkül, pusztán a szülő által vallott nézetek pontos észlelésével is megvalósulhat az értékátadás.

Gerris és munkatársai (1998) holland apákat, anyákat és gyermekeket vizsgált az értékek átadásának szempontjából, és arra a következtetésre jutott, hogy egy családban akár magas és alacsony szintű értékátadás is megfigyelhető egymás mellett (pl. testvérek közül az egyik esetében megvalósul, a másik esetében ellenben nagy eltérést mérhetünk a szülők értékeitől).

Fenti kutatások azt sugallják, érdemes a transzgenerációs identitás-átadás forrását a szülő-gyerek kapcsolatban is keresnünk. A kutatások nagy része arra a következtetésre jutott, hogy a szülő-gyermek kapcsolat észlelt minőségének és a szülő-gyermek interakcióknak, az egymás iránti válaszkészségnek szignifikáns szerepe van a transzgenerációs értékátadás folyamatában. Több szerző is kiemelte az értékek észlelésének pontosságát – amelyhez kapcsolódik az együtt töltött minőségi idő, a szülők és gyerekek kölcsönös egymásra való odafigyelése, és gyakori interakciója, amely lehetséges, hogy hasonlóan pozitívan hat az értékek továbbadására és az észlelt kapcsolati minőségre.

4.2.2 A nem szerepe a transzgenerációs identitás-átadásban

A szülő vagy a gyermek nemére is érdemes figyelmet fordítani, ha a generációk közötti értékátadás hatékonyságát vizsgáljuk. Az értékpreferencia tekintetében általánosságban is megfigyelhetünk nemi különbségeket. A férfiak a társadalomban elvárt szerepükhöz igazodva a nőkhöz képest az instrumentális értékeket (pl. hatalom és teljesítmény) részesítik előnyben, melyek a maszkulinitáshoz kapcsolódnak. A nők, a tőlük elvárt feminin viselkedés internalizálásából adódóan, inkább a másik emberrel való pozitív kapcsolódásra irányuló értékeket (pl. jóakarát) preferálják (Di Dio et al., 1996). Ezt az összefüggést a szülők és a gyerekek generációján egyaránt megfigyelték.

Vedder és munkatársai (2009) szülő-gyermek diádokkal folytatott vizsgálata során egyértelmű különbséget fedezett fel az anya, illetve az apa révén megvalósuló értékátörökítési folyamat hatékonyságában. A kutatásban 10 ország vett részt, és minden résztvevő ország mintája tartalmazott migráns háttérű és nem migráns háttérű résztvevőket is. Minden esetben, mikor az anyával álltak a serdülők diádban, magasabb volt az együttjárás a vizsgált értékváltozók tekintetében, mint mikor az apával voltak összepárosítva. A kutatók azt találták, hogy a fenti összefüggés a nemzeti mintára nézve fokozottabban igaz, ellenben a migráns háttérű résztvevők esetében magasabb a korreláció az apa esetében. Ebből azt sejtethetjük, hogy nemzeti környezetben az anya értékátadó funkciója egyértelműen domináns, de más országban az apa szerepe is jelentősebb lesz, esetlegesen az apa felveszi azt a funkciót, amelyet a nemzeti szocializációs közeg töltene be. Hasonló eredményre jutott Idema és Phalet (2007), akik Törökországból származó, Németországban élő bevándorlókkal folytattak páros interjúkat, mely során azt az eredményt kapták, hogy a fiúkra (akik az apjuktól sajátítják el értékeiket) sokkal inkább jellemző a nemi szerepekről való konzervatív gondolkodás, míg a lányok, amennyiben édesanyjuk magas végzettséggel rendelkezik, és egyenlőségpárti, sokkal inkább az egyenlőség alapú nemi szerepeket fogják támogatni. A kutatás felvetette, hogy az azonos nemű szülő értékei nagyobb hatással lehetnek a gyermekekre, valamint azt is, hogy az anyáknak kultúra átörökítő, míg az apáknak inkább normatív érték átörökítő szerepe van a transzgenerációs értékközvetítési folyamatokban.

Acock és Bengtson (1980) kutatásában, ahol a szülői stílus hatását vizsgálták a szülők és gyermekek érték hasonlóságára, szintén kimutattak nemi különbségeket. A vizsgált serdülő neme volt fontos abból a szempontból, mennyire jön létre az értékconszenzus – a kutatás alapján az anyák sokkal nagyobb egyetértésben vannak a lányaikkal, mint a fiaikkal.

Boehnke (2001) kutatása szerint a nem nagyon fontos szerepet játszik, a gyermek és a szülő részéről egyaránt – ez a vizsgálat alátámasztja az eddigi eredményeket, mely szerint anyák és lányaik között a leghatékonyabb az értékátadás. Az anyák a vizsgálat szerint hatékonyabbak az értékátadásban, míg az apák ebben kisebb szerepet töltenek be. Schönplflug és Silbereisen (1992) németországi vizsgálata hasonló eredményt mutatott: az anyák nagyobb befolyással voltak a társadalmi kérdésekkel kapcsolatban, mikor a gyerek még a serdülőkor közepén volt, vagy fiatalabb volt ennél. Ellenben a serdülőkor későbbi szakaszában az apa hatása érvényesült jobban. A vizsgálat során lengyel családokkal is történt adatfelvétel, amely ellenkező eredménnyel zárult – 14 éves korig mindkét szülő egyforma mértékben, később ellenben az anya jobban befolyásolta a serdülő értékpreferenciáját. Felvetődik az a kérdés, hogy a gyermek életkora is fontos lehet abból a szempontból, hogy az apa vagy az anya értékközvetítő funkciója kerül előtérbe.

Alfieri és munkatársai (2014) szintén szignifikáns nemi különbségekre bukkantak 184 serdülő és szülei bevonásával készült kutatásukban, bár ezek csak bizonyos értékekre vonatkoztak: a hatalomra, elismerésre, jóakaratra és az egyetemességre. Ezen értékek tekintetében a szülőkkel való hasonlóságot nem a szülők, hanem a gyermek neme befolyásolta – a lányok nagyobb hasonlóságot mutattak szüleikkel. Az egyes értékek eltérő fontossággal bírtak a mintában szereplő apáknak és anyáknak. A hatalom és elismerés értékek preferenciája inkább az apákra, míg az egyetemesség és a jóakarát preferenciája inkább az anyákra volt jellemző, amely eredmény összecseng a fejezet elején is tárgyaltakkal. Ebben a vizsgálatban generációs különbségek is megjelentek: a fiatalabb generáció a hedonizmust szignifikánsan fontosabbnak tartotta, a hagyományt pedig kevésbé jelentősnek.

A nem tekintetében sem egységesek a kutatási eredmények: Barni és munkatársai (2011) szerint a szülő neme nem játszik szignifikáns szerepet az átörökítés sikerében, ellenben a gyermek neme igen: eredményeik szerint a lányok általánosságban hajlamosabbak elfogadni a szülők által vallott értékeket. Ezt az eredményt Knafo és Schwartz (2012) kutatása is alátámasztja: ők sem találtak szignifikáns különbséget a szülők neme alapján a transzgenerációs identitás-átadás hatékonyságában.

4.3 A kulturális környezet szerepe a transzgenerációs identitás-átadásban

4.3.1 A tágabban értelmezett kulturális környezet szerepe a transzgenerációs identitás-átadásban

A csoportszocializációs elmélet felhívja figyelmünket arra, hogy egyes egyéni értékek háttérben adott referenciacsoport értékei állnak. A csoporttagság létrehoz felnőttek és gyerekek esetében is egy csoportértékeknek való kitettséget, amely értékek megkülönböztetik a saját csoportot más csoportoktól. Jellemzően a vallás, illetve szocioökonómiai státusz a legszignifikánsabb változók, amelyek létrehozzák a megfigyelt értékkülönbségeket. Például egy magas státuszú társadalmi csoport tagjai esetében az önirányítottság értéke jelentősebb, mint az alacsonyabb osztályba tartozóknál, míg a konformitás esetében éppen fordított a helyzet (Rokeach, 1973; Kahn et al., 1986; Alin, 1990). Megállapítható, hogy ezen értékek esetében a közös társadalmi osztályhoz tartozás is legalább olyan fontos szerepet játszik az érték hasonlóságban, mint a családi kontextus (Uzefovsky et al., 2016). A vallásos csoportok esetében a vallásosság mértéke pozitívan összefügg a konzerváció és jóakarati értékeivel, és negatívan a változás iránti nyitottság értékeivel (Saroglou et al., 2004). Egy izraeli zsidókkal végzett kutatás alapján a kortárs csoport vallásos meggyőződése növelik a szülő-gyermek érték hasonlóságot (Knafo & Schwartz, 2012).

A fenti összefonódások részletesebb megértése végett a kutatók fontosnak tartották a szülői és a csoport általi szocializációs hatások elkülönítését, hogy azok külön mérhetővé váljanak (Smith & Self, 1980; Vollebergh et al., 2001). Az egyes nemzetekhez kapcsolódó fogalmak, releváns értékek vagy akár traumák átörökítése migráns vagy kisebbségi csoportokban releváns vizsgálandó kérdéssé vált, mivel a nemzeten kívüli környezetben felnövő generáció vizsgálata alkalmas lehet arra, hogy külön vizsgálhatóvá váljanak a család által átörökített, illetve a csoport befolyása révén elsajátított értékek. Az eredmények alapján a migráns háttérű családoknál nagyobb a szülők és gyermekeik közötti érték hasonlóság (Nauck, 1997; Knafo & Schwartz, 2001; Vedder et al., 2009). Vedder és munkatársainak (2009) kutatásáról már az előző fejezetben is esett szó, mivel nemzeti környezetben élő és bevándorló családokat hasonlított össze az értékek generációk közötti átörökítése szempontjából. Vizsgálatuk során több mint 2000 fős mintán dolgozva szülő-gyermek diádot vizsgáltak 10 nyugat-európai országban, és szignifikáns eredményekre bukkantak a családi szerepek és kötelezettségek elfogadásával kapcsolatban. Arra az eredményre jutottak, hogy a nemzeti

környezetben élő csoportok esetében a saját nemzet, de akár más etnikai csoportok szokásai is befolyásoló erővel bírhatnak.

Schönpflug (2001) kutatásában egyik elsőként vizsgálta Németországban élő, török bevándorlók bevonásával azt, hogy a kisebbségi kultúrán belül másképpen működnek-e a transzgenerációs identitás-átadási folyamatok, mint a többségi társadalomban. Ebben az esetben nincsen jelen a homogén kulturális környezet szocializációt megerősítő hatása, hanem pont ellenkezőleg – ellentétes információkhoz jutnak a fiatalok otthon a családban, illetve a családon kívüli, tágabb környezetben a társas tanulás folyamata során. A kulturális folytonosságért a társas átadás jelensége felel (Cavalli-Sforza & Feldman, 1981), de ebben az esetben nem teljes azonosságról beszélünk, hanem részlegesről, hiszen a teljes mértékben megvalósuló, valamint az egyáltalán nem sikeres identitás-átadás sem lenne adaptív a migráns háttérű fiatalok szemszögéből nézve. Az első nehezen teszi lehetővé a változást és a migráns fiatalok új kihívásokhoz való alkalmazkodását, míg a második a generációk közötti kapcsolódást és kommunikációt lehetetlenítené el (Boyd & Richerson, 1985). Míg a szocializáció az identitás-átadást egy tudatos, tervezett folyamatként tekinti, melyet a szülők konkrét cselekvések során meghatározott célokkal valósítanak meg, a háttérben meghúzódik az úgynevezett enkulturáció jelensége, amely a szülői értékek átadását egy implicit, tudattalan folyamathoz köti. Míg a szocializáció célja a társas környezethez való alkalmazkodás, az enkulturáció célja, hogy az adott kultúrában kompetens személyiségeket formáljon, melynek része a kultúrával kapcsolatos értékek, rituálék, nyelv és identitás elsajátítása is.

Barni és munkatársai (2014) szerint a normatív szociokulturális befolyás szerepe a szülő-gyermek közötti érték hasonlóságban meghatározóbb, mint a családon belüli folyamatok. Ellenben felvetették annak kérdését, hogy ez a hatás függ-e az adott kultúra homogenitásától – azaz attól, hogy általánosságban mennyire gondolkodnak hasonlóan egy adott társadalom/csoport tagjai. Vizsgálatukban 212 anya-gyermek diád vett részt Észak-Olaszországból, valamint 222 zsidó és arab anya-gyermek diád Izraelből. A homogénebb olaszországi kultúrában a tágabb értelemben vett szociokulturális kontextus erősen hatott az érték hasonlóságra, míg az izraeli kontextusban, azon belül is kifejezetten az arab anya-gyermek párok csoportjában a normatív profilok hatása elhanyagolható volt, különösen az adott kultúrát a többségi kultúrától megkülönböztető értékek tekintetében.

4.3.2 A családi kultúra szerepe a transzgenerációs identitás-átadásban

Az identitás-átadási folyamat fontos része az átadni kívánt értékek szelekciója: Schönplflug és Silbereisen (1992) vizsgálata arra a kommunikációs folyamatra irányult, amelyen keresztül az identitás-átadás megtörténik a családon belül. Ennek változói a következők:

1. a meghatározó kérdések tematizálódása
2. szülők és gyermekek részéről tanúsított aktivitás a meghatározó kérdések megvitatására a családi beszélgetések során
3. a serdülők észlelése arról, mennyire képesek befolyásolni a szüleiket
4. a szülők nyitottsága a serdülők befolyásolási kísérleteire
5. a serdülők mennyire észlelik gyakorinak azokat a helyzeteket, mikor meghatározó témákat vitat meg a család

Trommsdorff (2008) kutatásában az intergenerációs kapcsolatok (két biológiailag nem kapcsolódó, de azonos történelmi és szocializációs hatásoknak kitett kohorsz) és a kulturális átadás jelenségével foglalkozott, mely során ő is kiemelte a szelektív átadás fogalmát. A kultúraátadás jelenségét 3 csoportba kategorizálta: a szülők és gyerekek között történő folyamatot vertikális, a szocializáló intézmények (pl. iskola) és egyéb szereplők (pl. tanárok, rokonok) által történő közvetítést ferde, a kortárs csoport révén létrejövőt pedig horizontális szocializációnak nevezte (Berry et al., 2002). Kiemeli, hogy az identitás-átadásban résztvevő személyek, a köztük lévő kapcsolat, és az értékek konkrét tartalma mellett számos tágabb kontextus is részese ennek a folyamatnak, mint pl. a társadalom homogenitása, illetve heterogenitása, illetve hogy stabil vagy változékony társadalomról van szó. Trommsdorff fontosnak tartja, hogy a szocializáció hatásainak kutatásakor legtöbbször a kutatók csak a gyerekekre, illetve serdülőkre gyakorolt hatásokat vizsgálják, az idősebb szülő-gyermek interakciókra kevésbé irányul a fókusz. A nyugati társadalom felfogása szerint a gyermeknevelés feladatai közé tartozik a serdülőkor folyamán egyrészt, hogy a szülők elősegítsék és támogassák a gyermek individuális személyiségének kibontakozását, másrészt, (és részben ennek ellentmondóan) a szülők és gyerekek közötti értékfolytonosság megteremtése. Ezek a vizsgálatok nagyrészt egyirányú módon vizsgálják a lehetséges összefüggéseket, azaz kizárólagosan a szülői értékek gyerekekre gyakorolt hatását mérik, míg aránylag csekély számú kutatás vizsgálja a kultúra és identitás-átadást kétirányú folyamatként, amely a gyerekek felől is érkezhetsz, és befolyást gyakorolhat a szülőkre.

Mayer és munkatársai (2012) kutatásában három generáció bevonásával vizsgálta a transzgenerációs érték hasonlóságot, 10 ország részvételével. Az interdependens, azaz az egymástól kölcsönösen függő kultúrákban, melyekre jellemző a szigorúbb korlátozás, inkább volt jellemző a nagyobb érték hasonlóság, mint az individualizmust hangsúlyozó, independens kultúrákban. Generációs különbségek is tettenérhetőek abból a szempontból, hogy egy adott generációhoz tartozó szülő mit tekint fontosnak: a függetlenségre való törekvéseket a nagyszülők kevésbé, míg az engedelmisséget inkább preferálták az értékátadás során, mint a vizsgálatban részt vevő szülők kohorsza.

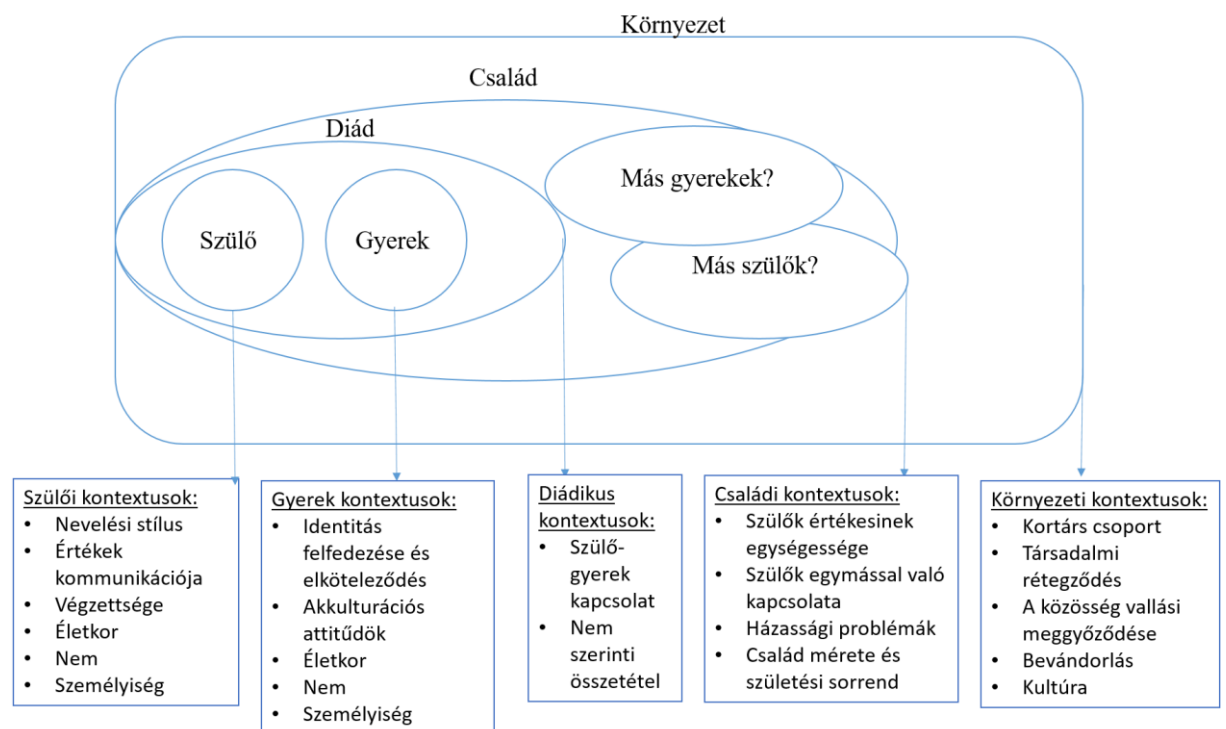
Knafo és munkatársai (2009) kutatásában a kultúrák közötti transzgenerációs identitásátadás jelenségét vizsgálta. A kutatás a szülői nevelési stílus, a migráció és a kultúra szerepét emelte ki a szocializációs folyamat során orosz bevándorlók és izraeli fiatalok körében. Eredményeik szerint két különböző folyamat figyelhető meg: a szülői nevelési stílus eddig tárgyalt hatásait a kutatás kultúrafüggőnek tartja, azaz a kultúra hatásaira a szülői stílus mediátorként hathat, például egy hierarchikus kultúrára sokkal jellemzőbb a kontrolláló szülői stílus (Chirkov & Ryan, 2001). Emellett azonban a kultúra is moderáló hatást gyakorolhat a szülői stílus gyerekekre gyakorolt hatására: az autoritatív szülői nevelés az Egyesült Államokban és Ausztráliában elősegítette a gyermekek iskolai előmenetelét, míg Hong Kongban inkább hátráltatta azt (Leung et al., 1998). A tanulmány a szülői viselkedések közül a szülő gyermek autonómiáját támogató magatartását, valamint a szeretetmegvonást vizsgálta részletesen. A szeretetmegvonás negatív hatása, valamint az autonómia támogatásának pozitív hatása az érték hasonlóságra mindkét csoportban megjelent, azonban szignifikánsan erősebb volt az izraeli fiatalok esetében, mint az Oroszországban született, bevándorló fiatalok körében. Az eddigi eredmények rámutatnak, hogy a kulturális átadás folyamatát befolyásolja a migráció, mely folyamat úgy is tettenérhető, hogy a migráns háttérű szülők értékei lassabban változnak, mint az általuk nevelt, nem nemzeti környezetben felnövekvő gyermekeik értékei (Feather, 1975; Knafo & Schwartz, 2001). Természetesen ezekben a folyamatokban az akkulturációs stratégia is szerepet játszik, azaz releváns változó, hogy a migráns csoport milyen mértékben él saját csoportjának tagjai között (például a szeparációs stratégia esetében), illetve mennyiben van kitéve más kulturális hatásoknak (pl. asszimiláció). Phinney és munkatársai (2000) úgy törekedtek ennek objektív megállapítására, hogy megvizsgálták egy adott területen belül a bevándorlók arányát: olyan régiókat hasonlítottak össze Izraelen belül, ahol az orosz bevándorló családok aránylag kis százalékban (6%), vagy jelentős százalékban voltak jelen (24%). Ahol a bevándorló

családok aránya alacsony volt, a szeretetmegvonás negatívan korrelált a szülői értékek elfogadásával, az izraeli családokhoz hasonlóan. A többi, szegregáltabb pozíciójú bevándorló családban az összefüggés pozitív volt. Ezt a kontextuális hatást a szerzők a többségi kultúrának való kitettség befolyásának tudták be, amely a csoporton belüli kultúrához képest ellentétes működést eredményezett a szeretetmegvonás hatásai tekintetében. A második tanulmányban azokat a fiatalokat hasonlították össze, akik orosz iskolába, illetve a többségi társadalom által látogatott iskolába jártak. Hasonló eredményekre bukkantak: a többségi iskolába járó tanulók a többségi kultúra dinamikájának megfelelően viselkedtek, míg a kulturális homogenitásban élő serdülők a saját kultúrájukra jellemző módon reagáltak a szeretetmegvonásra, illetve az autonómia törekvéseik támogatására.

A 3. ábra az érték hasonlóságot helyezi kontextusba a környezet, azaz a diádikus kapcsolatok, a kiterjedt család, valamint a kultúra figyelembevételével.

3. ábra

A családi rendszer és a szülő-gyermek érték-kongruencia kontextusai (Knafo et al., 2009)

Nauck (2001) kutatásában az etnikai háttér hatását vizsgálta németországi bevándorló szülők és gyerekeik csoportján. Azonos nemű diádokat különített el, a vizsgálatban olasz, török, görög, hazatelepült német etnikumú, illetve izraeli háttérű résztvevőket hasonlított össze. A csoportokat leginkább az a tényező különböztette meg egymástól, hogy a befogadó társadalomhoz viszonylag közeli kulturális háttérből származnak-e (pl. olasz bevándorlók és hazatelepülők), vagy klasszikus migráns háttérű dolgozók, akik nagy mennyiségben vannak jelen, és nagyobb a kulturális távolságuk a fogadó ország kultúrájától, továbbá helyi bevándorló szubkultúrát hoznak létre (pl. törökök). A kutatás fő kérdésfeltevése a szülői viselkedés és akkulturációs stratégiák hatása volt a gyermekek társas asszimilációjára, illetve kulturális tőkéjére. Számos demográfiai változó hatását vizsgálták, úgyis, mint a szülők iskolai végzettsége, szociális kapcsolataik száma (etnikumon belül és azon kívül), ezen felül az otthon beszélt nyelv, a gyerekek iskolai karrierje, nyelvi készségei a fogadó ország nyelvét illetően, valamint a szülők és gyerekek etnikai identifikációja és az általuk észlelt diszkrimináció mértéke. Ebben a kutatásban annak az összefüggésnek a mélyebb megértését tűzték ki célul, hogy a fogadó ország kultúrájához viszonyított kisebb vagy nagyobb eltérés mennyiben hat ki arra, hogy a szülők és gyerekek megtartják-e az etnikai identitásukat és az anyanyelvüket az otthoni kommunikáció során, valamint a társadalomban a csoportjuk ellen irányuló, észlelt diszkrimináció hogyan hat a fenti folyamatokra. Az eredmények arra utalnak, hogy a diszkrimináció érzésének transzgenerációs átörökítése sokkal jellemzőbb a fogadó társadalomtól nagyobb kulturális távolságra elhelyezkedő török szülő-gyerekek párokra. Általánosságban igaz, hogy a fiatalabb generáció kevésbé érzi kirekesztve magát, az idősebb generációkon belül pedig legnagyobb mértékben a török származású apák észleltek ellenük irányuló diszkriminációt a fogadó társadalom részéről. Ennek megfelelően az olasz, görög és hazatelepült német populációknál erős összefüggés volt megfigyelhető szülők és gyerekek között, ellenben a legkisebb mértékű együttjárás a török szülő-gyerekek párosok között mutatkozott az észlelt diszkriminációban. A nyelvhasználat tekintetében is arra az összefüggésre lettek figyelmesek a kutatók, hogy a fiatalabb korosztály sokkal kevésbé használja egymás között a küldő társadalom nyelvét (családon belül), mint a szülőkkel való kommunikáció során. Az előző eredményekkel összhangban, ebben a vizsgálatban is a legtöbb etnikai csoportban hasonlóság figyelhető meg a szülők és gyermekek nyelvhasználata között, kivéve a törököket, ahol is nem mutatkozik meg az intergenerációs hasonlóság: a résztvevő török lányok kevesebb, mint harmada állította, hogy nagyon jól beszélne törökül. Az etnikai csoport nyelvének használata intenzíven kötődik az etnikai identitás megtartásához, és az etnikai identitás transzgenerációs átadása minden

etnikai csoportban szignifikánsan jelen van. Az etnikumhoz kapcsolódó otthoni nyelvhasználathoz való kötődés az alacsonyabb iskolázottsággal mutatott összefüggést.

Összefoglalva: a fenti eredmények rávilágítanak, hogy az identitás-átadás kiemelt szerepet kap a bevándorló családok esetében, ahol a kultúraátadás eszközévé is válik, melynek elemei az etnikumhoz kapcsolódó otthoni nyelvhasználat, valamint az etnikai identifikáció. Fontos szempont továbbá az adott csoport vagy a fogadó társadalom homogenitása vagy heterogenitása – a homogén társadalmakban, a kisebbségi csoportokban a szülőktől a gyermekek felé irányuló identitás-átadást a szülők fontosabbnak tartják. Az identitás-átadás függ továbbá az adott kultúra independens vagy interdependens jellegétől – az utóbbi kultúrákban nagyobb hangsúlyt fektetnek a szülők az értékek továbbörökítésére. Végül a kisebbségi csoport és a fogadó ország közötti eltérések jelentőséget emelték ki a vizsgálatok – ahol nagy a távolság a két kultúra között, ott a szülők motiváltabbak az identitás-átadásra.

5. Az identitás és elbeszélés narratív összefüggései

Ahhoz, hogy narratívumról beszélhessünk, a szövegnek három kritériumnak kell megfelelnie: rendelkeznie kell idői és oksági koherenciával, illetve eseményekről kell beszámolnia (László, 2012). A paradigmaticus, formális eljárásokat felhasználó megismerési móddal szemben, amely egyetemes igazságok és összefüggések feltárására és bemutatására törekszik, a megismerés elbeszélői módja az emberi cselekvést és annak következményeit vizsgálja, célja pedig az életszerűség, nem valamely egyetemes igazság megragadása (Bruner, 1990). Ezáltal a narratívum olyan szerepet is betölt az emberek életében, amely keretezi és értelmet ad a mindennapi történéseknek.

Prince (1973) a történeteket egy állapotnak, annak eseményeit pedig állapotváltozások sorozatának tekintette, de nem tartotta fontosnak, hogy legyen a történetnek főhőse. A történet funkciója körüli diskurzusok is diverz módon tagolódnak – míg a platóni történetértelmezés szerint pusztán elég, ha azok örömet szereznek az olvasónak, ellenben Stein és Policastro (1984) szerint valamiféle erkölcsi tanulságot, pedagógiai értéket is fel kell mutatniuk, a katartikus élmény kapcsán pedig az olvasó nemesebb erkölcsi megtisztulást élhet át. Ez a megtisztulás végbemehet úgy is, hogy a történet hatására a korábbi egyéni problémák egy egységes értelmezési keretbe kerülnek. Kluckhohn és Murray (1953) tipológiája szerint bár minden történet egyedi, felismerhetőek bennük közös narratív mintázatok. Ezáltal mitikus archetípusok jönnek létre, ilyenek a komédia, a románc (tragédia) és az ironia (Fyre, 1957). Míg az elsőben a hős megpróbáltatásai után elnyeri a jutalmát, a másodikban a tragikus hős elbukásának a történetével állunk szemben, a harmadikban pedig sötétség, rejtély, zűrzavar jelenik meg. Elsbree (1961) szerint a történeteket mindenki számára érthető generikus cselekmények is jellemzik, mint pl. közösség fenntartása, otthonteremtés, versengés, a szenvedés elviselése vagy új identitás keresése. A történetek effajta általános vezérfonalai élettörténeti narratíváinkkal ott mutatnak párhuzamot, hogy hasonló kérdésekre keressük mi is a választ döntéseink kapcsán, mikor a velünk történeteknek jelentést akarunk tulajdonítani. László (2005) szerint az élettörténeti elbeszélés szociális konstrukció, mely egyenlőséget teremt meg az elbeszélő személy esszenciája és az élettörténet által sugallt jelentés között.

A narratívumok elemzésének három egymástól eltérő módja fejlődött ki (Pólya, 2007). Az orosz formalisták a jelentés létrehozásának kontextusában vizsgálták a szöveget, melynek a

pszichológia szempontjából legfőképp a történetprodukción és megértést célzó vizsgálatokban lett szerepe. A tartomelemzéses szövegvizsgálati eljárás a szemantikai tartalomra fókuszál, és azt teszi mérhetővé az előfordulási gyakoriság elemzésével. A pszichológiai vizsgálatok során bizonyos, szakmai szempontok alapján meghatározott tartalmak gyakoriságából vonnak le következtetéseket az elbeszélő pszichés állapotára nézve (László & Ehmann, 2013; Ehmann et al., 2014). A szöveget ilyenkor nem az átfogó jelentése alapján vizsgálják, ezért az elemzés során nem minden esetben tudják ezek az eljárások a kontextust figyelembe venni. Ellenben a hermeneutikai elemzés pont erre a területre összpontosít: gyakran élettörténeti elemzések során használják, mikor az válik szükségessé, hogy hangsúlyosabb legyen a társadalmi, környezeti kontextus, illetve a személyes identitás kibontakozása – mindemellett a feltárt összefüggések empirikus igazolhatósága nem valósul meg.

A személyes identitásra vonatkozó elméletek közül az egyik legszéleskörűbben ismert Erikson (1968) pszichoszociális fejlődélmélete. Erikson az identitáskeresés szakaszát a serdülőkor egyik fő megoldandó feladatának tartja számon – elmélete szerint ebben az életszakaszban mind a politikai, mind pályaválasztást érintő döntések adekvát megoldása során létrejön egyfajta elköteleződés, amely az érett identitáshoz vezet, amely a későbbiekben a társas hatékonyság és alkalmazkodás záloga. Az elmélet szerint azonban az identitáskeresés nem fejeződik ebben az életszakaszban, hanem a későbbi életszakaszokban, felnőttkorban és időskorban újabb krízisek megoldása válik szükségessé. Ezekre a folyamatosan újra és újra felmerülő krízisekre adott választ Marcia (1966) elmélete, aki négyfajta identitásállapotot különböztet meg annak fényében, hogy az egyén keresztülment-e egy krízisen, illetve hogy utána megvalósult-e az elköteleződés valamiféle foglalkozás vagy ideológia mellett. Az érett identitás elérését Marcia ahhoz kapcsolja, mikor mind a krízis átélése, mind az elköteleződés megvalósult, ellenben a krízis nélküli elköteleződést „korai zárásnak” nevezte. Ebben az esetben az elköteleződést megelőzően nem valósult meg exploráció, a lehetőségek feltérképezése - jellegzetes formája, mikor a fontos döntéseket az egyén életében a szülői minta és nyomás determinálja. A krízis tartós fennmaradását, mely során nem valósul meg a végén elköteleződés, moratóriumnak nevezik, valamint identitásdiffúzió jön létre, amikor az egyén pályaválasztását, ideológiai választását illetően bizonytalan marad, nem köteleződik el, de ezt megelőzően nem él át krízishelyzetet. Marcia az érett identitást számos pszichológiai szempontból előnyös konstrukcióval kapcsolja össze, mint például a reális célok kitűzése, stabil önértékelés és belső kontroll. Tudományos

kutatások alátámasztották, hogy még fiatal felnőttkorban sem feltétlenül érik el a személyek az érett identitást (Kroger et al., 2010).

A fentiekből láthatjuk, hogy az identitáskeresés, mivel egy egész életen át tartó, többször a középpontba kerülő folyamatról van szó, gyakran központi szerepet tölt be az élettörténeti narratívákban. Ricoeur (1991) az identitás alapkövének a narrációt tekinti, kimondva, hogy az élettörténeti elbeszélés során, illetve mások történeteivel azonosulva a személyek folyamatosan újraalkotják saját identitásukat. Az Erikson által meghatározott, identitáskeresésnek nevezett életszakaszban, a serdülőkorban jön létre először koherens élettörténeti narratíva az átélt egyedi élményekből. Ez abban különböztethető meg a puszta önéletrajzi emlékezettől, hogy az élettörténeti narratíva nem csupán az események időrendi elbeszélése, hanem a jelentésadás szándékával társul.

Baumeister és Newman (1994) áttekintette azokat a motívumokat, amelyek szerepet játszanak abban, ahogyan az elbeszélő jelentéssel ruházza fel az élettörténeti narratívát. Maga a jelentésre törekvés egy intrapszichés motívumnak tekinthető, amelynek részét képezik a következők: az események jövőbeli eseményekhez kapcsolása oksági szempontból, önmagának és a cselekménynek a morális megítélése, az elbeszélő hatékonysága, kontrollérzete, illetve az elbeszélés azon törekvése, hogy a narrátor önértékelését növelje. Interperszonális motivációk alatt értjük a vágyott identitásra való törekvést, a jutalomszerzést, az információk megosztását, illetve azt a szükségletet, hogy a hallgatóság a narráció során az elbeszélő mellett foglaljon állást.

Bluck és Habermas (2000) négy különböző történetalkotó elvet tartott szükségesnek egy integratív élettörténet kialakításához: az időbeliséget, életrajzi jellemzőket, amelyek kulturálisan sajátos felépítésükkel és értékelhetőségükkel járulnak hozzá a kulturális normák internalizálásához, kauzalitást, amely az eseményeket egymásból következőnek láttatja, valamint tematikát, amely egy koherens egészé alakítja a különféle epizódokat, és az elbeszélő lényegét írja le – ettől válik képessé az élettörténeti narratíva az elbeszélő identitásának átadására.

McAdams (1988, 2001) narratív identitás elméletében egy internalizált és folyamatosan formálódó ént feltételezett. Az élettörténeti narratív identitást tudatosan és tudattalanul a serdülőkor vége felé építjük fel, melynek fő feladata az addig széttöredezett, különálló énrészek integrációja. A jelentéssel felruházott múltat és a várt/vágyott jövőt annak érdekében szervezi össze az egyén, hogy életnek egyedi, csak rá jellemző célt határozzon meg.

McAdams az élettörténeti narratívumok vizsgálatokor a személyes identitás négy komponensét fedezte fel a szövegekben. A nukleáris epizódokat az élettörténet interpretálása során az egyén kritikus, kiemelkedő eseményeknek vagy életszakaszoknak éli meg, amelyek jelentősen kapcsolódnak a megélt identitásához. A második komponens, az imágó egy ideális vagy lehetséges szelfként van jelen a történetben, mely segít a többi szelf-töredék egységge szervezésében (pl. fiú, apa, forradalmár, stb.). Ezeket a lehetséges szelfeket az elbeszélő sokszor egymással versengő ellentét-párok formájában jeleníti meg. A harmadik tényezőt, az élettörténet ideológiai háttérét a személy értékei adják. Amennyiben ezek az élet egy későbbi szakaszában megváltoznak, újraalakulnak, az élettörténeti narratívát is jelentősen átformálja a személy. McAdams (2003) elméletében az identitásnak fontos része, hogy a személy megtudja, mit akar majd továbbörökíteni felnőttként az utódaira, ebből kifolyólag ezt az utolsó komponens generativitás forgatókönyvnek nevezi. Gyakoribb ez a középkorúak elbeszéléseiben, és ezek a részek visszahatnak a történet bizonyos pontjaira vagy egészére, és újraértelmezik az eddigi narratívumot. A generatívabb egyének élettörténetei gyakran az elköteleződés témájára összpontosítanak, amely fenntartja a szelf számára az erőfeszítéseinek „célját”, jogosságát!

Ezekhez kapcsolódnak egy hierarchikusan magasabb szinten a tematikus vonalak, azaz az élettörténet visszatérő tartalmi kategóriái, amelyek leggyakrabban a hatalom, illetve az intimitás köré szerveződnek. Ezen összetevőkből tevődik össze a narratív komplexitás, mely során az elbeszélő a fenti komponensek között differenciált kapcsolatokat hoz létre. McAdams (2003) az énérettség mutatójának is tekintette a hierarchikusan integrált narratívumot, ezzel azt állítva, hogy az elbeszélésben lévő pszichológiai tartalmak így megragadhatók, empirikus módon elemezhetők.

McAdams (2003) az identitás integrációját nem csupán a különböző szerepek és énrészek, de az időbeliség dimenziójában is fontosnak tartotta. A narratívum legfőbb szervező erejének az emberi intenciókat tekintette.

McAdams (2008) hat alapvetéssel élt a narratív pszichológiában, amelyek a következők:

1. az ember természeténél fogva elbeszélő, és történeteken keresztül közvetít, melyek a szimpla életrajzi adatokon túlmutatnak
2. a történetek kulturális kontextusban integrálják a különféle eseményeket, szerepeket, értékeket

3. a társas kapcsolatok az a közeg, ahol a történetek megoszthatóvá válnak: a hallgatóság facilitálja és irányítja is az elbeszélést, és a reakciója visszahat az elbeszélőre
4. a történetek változnak az egyén céljaival és értékeivel összhangban, és visszahatnak a szöveg felépítésére
5. az elbeszélés tükrözi a kultúrát
6. a szereplők szándékai morálisan megítélhetőek, illetve a narratív komplexitás mentén maguk a történetek sem egységesek minőségileg

Tomkins (1979) különbséget feltételez a pozitív, illetve a negatív személyes jelentőségű események narrációjában – míg az előbbinek számos változatát tartjuk lehetségesnek, a negatívak esetében az ismétlődő vonásokat emeljük ki. A negatív mozzanatok egyszerű tagadásától és elfojtásától kezdve, ahol ezek az események nem is kapnak szerepet az élettörténetben, az értelemkeresés kétlépcsős folyamatáig is eljuthatunk (Pals, 2006), amelyek közül egyik a jelentés keresés (hová vezetett ez, mit jelentett ez a mi élettörténetünkre nézve), míg a másik az esemény pozitív keretezése, és a szelf elköteleződése emellett a megoldás mellett.

Pennebaker (1993) az élettörténetek szerkezeti és nyelvi változóit vizsgálta abból a célból, hogy összefüggéseket keressen az élmények narrációja, jellemző nyelvi jegyei és az elbeszélés gyógyító hatása között. Szógyakorlati elemzést végzett azzal a módszerrel, hogy bizonyos szavakat egy pszichológiai kategóriához társított (pl. érzelmek, kogníció), ezen felül nyelvészeti szempontból is létrehozott kategóriákat (pl. névmások, tagadósavak). Megállapítása szerint a kognícióra utaló szavak számának növekedése, a negatív érzelmekre utaló szavak csökkenése és a pozitívak növekedése utalt arra, hogy a narráció gyógyító hatással lehet az elbeszélőre, segíti a negatív élményekkel, életeseményekkel való megküzdést (Pennebaker & Seagal, 1999).

Az elbeszélésben megjelenő identitás nem korlátozódik a személy egyediségének és időben való kontinuitásának vizsgálatára, hanem hasonló módon megragadható és tettenérhető benne az identitás szociális oldala, amely olyan identitáselemeket foglal magában, amely az egyén különféle csoporttagságaiból ered. Többféle módszer és megközelítés létezik a szociális identitás vizsgálatára: ide tartozik azoknak a narratívumoknak az elemzése, amelyek a csoport múltját, történetét beszélik el – ennek azért van jelentősége, mivel ezek a történetek meghatározzák annak a szociális identitásnak az aktuális jelentését, amelyet az

egyén magára vonatkoztat (Pólya, 2007). Egy másik típusuk egyéni élettörténetet vizsgál, de az egyén ebben az esetben csoporttagként jelenik meg, akinek a sorsán keresztül a csoportról tudunk meg valamit.

A narratív szempont figyelembe vétele a szociális identitás fókuszú kutatásokban megjelent Volpato és Contarello (1999) vizsgálatában is, ahol Primo Levi „If This Is a Man” című Holokauszt visszaemlékezésének elemzése során arra jutottak, hogy a szereplők saját csoport és külső csoport kategóriákba sorolhatók. Coyle és Rafalin (2001) homoszexuális személyek élettörténet interjúit elemző vizsgálata során megállapította, hogy mikor egy olyan életeseményt élünk át, melynek kihatása van egy szociális identitás kategóriánkra, megjelenik az esemény élettörténetbe illesztésének szándéka – ebben az esetben ez az esemény a homoszexuális identitás felvállalása volt. Fontos szempontok ilyen esetben, hogy az adott esemény mennyire releváns az adott személynek, mennyire illeszthető logikailag az élettörténetbe és milyen hatást gyakorol a személy önértékelésére – ezeknek függvényében az esemény jelentése változhat. De a folyamat meg is fordulhat, az élettörténet újraserkesztése is lehet egy válasz arra a kihívásra, amelyet az esemény elbeszélésbe való integrációja vet fel.

A csoporttörténettel kapcsolatos narratívumok a csoportidentitás bizonyos jegyeit láthatóvá teszik. Feldman (2001) vizsgálatában az amerikai történelemről szóló történetek szerkezetéről azt állapította meg, hogy egy hős megpróbáltatásainak és győzelmének a leírására hasonlítanak, ezzel szemben a magyar történelemmel kapcsolatban László és munkatársai (2002) azt figyelték meg, hogy a történetekben a kezdeti nehézségeket nem követi siker, és kevésbé hangsúlyos az együttműködés, illetve az ágencia.

A csoporttagok élettörténeteinek jellemzői Bruner (1996) szerint együttesen hozzák létre a csoportidentitást, amely a történetek egymás közötti megosztása által visszahat a tagok személyes identitására is. De Fina (2003) szerint ezen felül az egyéni élettörténetekben megjelennek csoportspecifikus stílusjegyek és elbeszélésmódok is, valamint magában a történetben is fontos szerepet játszhat tartalmi kategóriaként is az adott csoporttagság, illetve a csoporttal kapcsolatos vélekedésekkel való azonosulás vagy akár elhatárolódás is – de a csoport mindenképpen referenciaként szolgál.

A szociális identitás narratív vizsgálatakor számos szempontot érdemes figyelembe venni. Condor (2000) kvalitatív vizsgálatában arra törekedett, hogy értelmezze, hogy a szociális identitás kategóriák megjelennek-e, és ha igen, miként jelennek meg egy szociális kulturális

közegben. Angol nemzeti identitással kapcsolatos vizsgálatában arra a következtetésre jutott, hogy végső soron a kulturális közeg azt is meghatározza, mennyire elvárt vagy kívánatos egy bizonyos (jelen vizsgálatban nemzeti) szociális identitás kategóriával azonosulni.

Vitás kérdés a szociális identitás és az élettörténeti narratívák kapcsán, hogy a történetek nem feltétlenül az elbeszélő belső állapotát tükrözik, hanem az is egy lehetőség, hogy pusztán a helyzeti elvárásokhoz alkalmazkodnak az elbeszélők. Egy interjúhelyzetben felmerülhet, hogy a narrátor dialogikus módon szerkeszti meg az elbeszélést, a szöveg nem spontán kerül produkálásra, hanem mindig hallgatósága, címzettje van, akinek a feltételezett tudását, háttérét az elbeszélő figyelembe veszi. Ezek a kockázatok az adatfelvételi eljárás standardizációjával csökkenthetők, pl. milyen közbeszólásokat tehet az interjúkészítő a történetmesélés facilitálása érdekében.

További felvetés, hogy amennyiben az identitásvizsgálat a kutatás célja, a Marcia (1966) által kidolgozott identitásállapot-elmélet nem teljes mértékben alkalmazható a csoportidentitás alakulásának leírására, mivel a csoportoknak nincsen „fejlődési feladatuk”, valamint életciklusaik sem az egyénhez hasonlóan alakulnak, emiatt inkább a szociális identitás stabilitásának, integráltságának és megküzdési stratégiáinak változásaira érdemes fókuszálni.

László (2003) szerint a csoporttörténetnek kulcsszerepe van a csoportidentitás konstrukciójában, mely bizonyos mechanizmusok révén válik fontossá a csoporttagok számára. Az egyik ilyen mechanizmust csoportközi ágenciának nevezzük, amely fontos szerepet tölt be azzal kapcsolatban, mint gondolunk a csoportról, s benne önmagunkról. Ez egyfajta kompetenciát jelöl, megmutatja, a csoport képes-e hatékonyan végrehajtani a feladatait, képes-e a csoport saját környezetének alakítására. Spencer-Rogers és munkatársai (2007) ezt oly módon fogalmazta meg, hogy a csoport képes-e befolyásolni másokat, elérni a céljait, kollektíven cselekedni, illetve cselekvéseket végrehajtani. A nyugati kultúrában az ágencia az autonómia fontos alkotóeleme, és minél inkább sikerült ezt a saját csoportnak elérni, a csoporttagok annál inkább megélik ezt személyes identitásukban is. A csoportágencia vizsgálata történelmi reprezentációkon keresztül is vizsgálható: fontos, hogy konfliktushelyzetekben hogyan oszlik meg a saját csoport és a külső csoport között (László et al., 2010). A negatív események felett érzett ágencia jelentheti a csoport felelősségvállalását, ellenben, ha ez csak a külső csoportokra érvényes, az

felelősségvárásra, illetve az adott esemény alacsony szintű feldolgozottságára utal. Amennyiben a pozitív eseményeknél magas a saját csoport ágenciája, és a negatív eseményeknél alacsony, az a saját csoport instabil identitását vetíti előre.

Egy másik mechanizmus, amelyen keresztül a csoporttörténet a csoport identitásának alakítójává válhat, az a csoportközi értékelés folyamata, melynek legfőképp a saját csoport pozitív identitásának fenntartásában van szerepe (Hinkle & Brown, 1990; Verkuyten, 2001). Fontos, hogy a csoport vele azonos típusú, státuszú külső csoportokhoz képest határozza meg saját pozitív identitását. Mivel egyszerre számos csoporttagsággal rendelkezünk, ezért mindig a kontextus határozza meg, hogy melyik kategória mentén kezdődik meg az összehasonlító értékelés. Az aktiváció szempontjából jelentős, hogy az adott csoporttagságból fakadó identitást fenyegetve észleljük-e: konfliktusos helyzetekben az értékelés még elfogultabbá válhat, ez különösen hangsúlyos lehet például olyan szituációkban, mikor egy történelmi eseményhez kapcsolódó csoportközi ellentétet napjaink diskurzusaiban érzük tetten, amely azt vetíti előre, hogy múlt eseményeinek identitásfenyegetettséget előhívó hatása még mindig jelen van a csoport észlelésében (Jenei et al., 2020; Kővágó, 2020).

A csoportközi értékelésre jellemző, hogy a saját csoport sikereit a csoport belső erőforrásainak tulajdonítjuk, míg a külső csoportok esetében inkább a csoport kudarcaiban látjuk aktív részvételüket (Csertő & László, 2011; Somogyvári, 2011). Amennyiben a múltban visszamenőleg is ezt a mintázatot követi az események értékelése, a nemzeti csoport esetében ez azzal az eredménnyel jár, hogy a csoport saját magát erkölcsileg felmagasztalja, illetve pozitív identitását saját történelmi nagyságának hangsúlyozásával igyekszik fenntartani (Pólya, 2007). Ebből adódik, hogy a csoportközi értékelés során a csoport múltjának szereplőit a közös relációra alapozott jelentéssel ruházzuk fel, így az értékelés a csoport identitásának aktív alakítójává válik. Maga az értékelés, mint tartalmi kategória, tartalmazhat valenciát, érzelmi reakciókat, a viselkedés értékelését, valamint olyan ígéret is, amelyek kifejezik a csoport fentiekhez való viszonyát (jutalmazás, büntetés, elismerés vagy kritika) (Csertő & László, 2011).

A csoport kognitív állapotainak megjelenése a szövegben is fontos lehet a csoportidentitás vizsgálatának szempontjából. Mint arról már a korábbiakban is írtam, ez utalhat a csoportot ért trauma elaborációjának szintjére, valamint kapcsolódik a pszichológiai perspektívafelvétel fogalmához, amely a csoport identitásállapotaival áll kapcsolatban, mely

a történelmi események interpretációja során is megjelenik (Vincze et al., 2007). A perspektíva felvétel során a csoport nem csupán a saját, de a külső csoport nézőpontját is integrálhatja saját történetébe, és amennyiben ezek a kognitív tartalmak pozitívak vagy semlegesek, ez egy érzelmileg stabil, és identitásában magabiztos csoportot feltételez. Azonban a külső csoportok negatív perspektívája a saját csoport felelősségvárását és a külső csoportok negatív szándékainak feltételezését erősíti fel, amely egy érzelmileg kiegyensúlyozatlan viszonyra utal.

A narratív empátia és csoportidentitás kapcsolata többféle módon is hathat a csoportidentitásra: amennyiben az olvasó saját csoportjáról olvas, az empátiát facilitáló szöveg fokozhatja a csoporttal való azonosulást (pl. elhatárolt stratégiás empátia), külső csoport esetén ellenben a két csoport közötti észlelt különbséget is csökkentheti (pl. közvetítő és terjesztő stratégiás empátia) (Vincze & László, 2007; Somogyvári, 2011).

A perspektivizáció, értékelés és a kognitív állapotok megjelenítése a szövegben együttesen jelzi előre a csoportidentitás szilárdságát, valenciáját, illetve a csoporttörténet feldolgozottsági szintjét (Csertő & László, 2011).

A tudományos narratív pszichológia paradigmája azon alapszik, hogy az elbeszélés struktúrája és az elbeszélés és identitás szoros összekapcsolódása lehetővé teszi, hogy összetett pszichológiai folyamatokat érzünk tetten az elbeszélésekben (László et al., 2000; 2002; László, 2005, 2008). Ezáltal fontos szerepet kap, hogy az élettörténeti narratívákban az elbeszélők megjelenítik a külvilághoz fűződő viszonyaikat, amely mentén megalkotják identitásukat. Ebből indul ki a tudományos narratív pszichológia azon feltételezése, mely szerint a történetek kompozíciós tulajdonságai információt tartalmaznak az elbeszélő pszichés állapotáról, valamint, hogy ezek a pszichológiai folyamatok nyelvileg is tetten érhetőek. Pennebaker és munkatársai (2007) elméletével összhangban a tudományos narratív pszichológia is pszichológiai, illetve nyelvi jelentéskategóriába csoportosítja a vizsgálni kívánt jelenségekhez kapcsolódó szavakat, amely szógyakorisági elemzéseket, összehasonlításokat tesz lehetővé. Így a fenti paradigma tudományosan megismételhető módon és empirikusan ellenőrizhetően kíván tekinteni az egyéni élettörténetekre, és a fenti módszertant alkalmazva kutatja a pszichológiai szempontból vizsgált jelentéskategóriákat és tartalmakat. A tudományos narratív pszichológia alapelveiben Propp (2010) narratológiai munkájából indult ki, melyben a szerző megállapítja, hogy a történetek véges számú cselekményegységből és ezek kombinációiból állnak, melyek a történet szereplőinek

funkciót adnak. Eszköztára a cselekménykompozíció helyett a vizsgálható pszichológiai tartalmakra helyezi a hangsúlyt, és így bocsátkozik feltételezésekbe az elbeszélő pszichológiai állapotára nézve. De nem pusztán korrelációs eljárásról beszélünk, hiszen a módszer a szöveget alkotó tulajdonságoknak alkotja meg a pszichológiai értelmezését (legyenek ezek szereplők, őket jellemző karakterisztikák vagy cselekvés), a tartalomelemzési eljáráshoz hasonlóan. A vizsgált belső állapotok elemzése fontos, hogy szöveg szintjén is megragadható perspektívákon és jelenségeken keresztül történjen. Például a tér-idői perspektíva fókuszában az áll, hogy az elbeszélő a cselekmény idejéhez képest hogyan helyezi el önmagát (Pólya, 2003, 2007). Az élettörténeti elemzések esetében az énre és az identitásra vonatkozó kategóriákat tanulmányozza oly módon, hogy először definiálja, hogy a szövegben pontosan milyen nyelvi jegyek kapcsolhatók ehhez a konstruktumhoz, ennek következtében ezek a változók mérhetővé válnak egy szövegben. Továbbá a nyelvi transzformációk, melyek árnyalják az elbeszélést, fontos elemét képezhetik az eljárásnak, ilyen például az intencionalitás vizsgálata (Ferenczhalmy & László, 2006), vagy az elbeszélő/szereplők aktivitásának, passzivitásának és ágenciájának vizsgálata (Szalai & László, 2006), vagy az érzelmekre utaló szavak és kifejezések aránya a történetben (Fülöp & László, 2006).

6. Célkitűzések és kérdésfelvetés

Az elméleti bevezetőben olvasható, hogy számos kutatás törekedett a transzgenerációs identitás-átadás folyamatának pontosabb megértésére. Ezek a vizsgálatok több nyitott kérdést is hagytak maguk után. Nem egyértelműen tisztázott a szülő és gyermek nemének a szerepe az identitás-átörökítés folyamatában, a szülők és utódok közötti pozitív érzelmi kapcsolat serkentő hatása, vagy az a kérdésfeltevés, hogy az identitás átörökítésben inkább a család, vagy a kulturális közeg hatása érvényesül. A felsorolt kutatások kitértek mind a nemzetre jellemző értékek, a nemzeti azonosulás, a politikai orientáció kérdéskörére, továbbá a kollektív traumák átörökítésének témájára is, de mindezidáig kevés olyan vizsgálat született, melyek a nemzeti azonosulás, és annak fontos részeként a nemzeti narratívákban tettenérhető kollektív áldozati vélekedések generációk közötti átörökítésének folyamatát térképezték volna fel. Az eddigi publikált kutatások a kulturális közeg és a családi kapcsolatok hatását egyaránt vizsgálták az identitás-átadás tekintetében, de a kollektív áldozati vélekedések és a nemzettel való azonosulás kötődés és glorifikáció dimenziói tekintetében nem született olyan eredmény, amely pontos információval szolgálna arról, pontosan milyen változók játszanak szerepet az áldozati tudatot mind a mai napig fenntartó vélekedések időbeni folytonosságában.

A kollektív áldozati tudattal foglalkozó kutatások kiemelten relevánsak a nemzeti identitás átörökítésének témájában. Számos vizsgálat bizonyította, hogy az áldozati szerep a nemzeti identitás és kollektív emlékezet szerves részévé válhat, mely a magyar társadalomban is megjelenik. Az áldozati tudat számos hátrányt rejt magában egyéni és csoportszinten, így fontos annak vizsgálata, hogy a felnövekvő generációk milyen forrásból és hogyan sajátítják el ezeket a vélekedéseket. A vizsgálat eredményei alapján reményeim szerint jobban feltérképezhetővé válik majd, hogy honnan jönnek a kollektív áldozati vélekedések, és milyen módon tudnak részévé válni a fiatalok kialakuló identitásának, és min érdemes akár a családi szocializáció során, akár a társadalomban, a magyarságról történő kommunikáció során változtatni, hogy az áldozati tudat helyét egy egészségesebb, pozitívabb nemzeti azonosulás vehesse át.

Első vizsgálatom során a kollektív áldozati vélekedések és a nemzeti azonosulás mintázatainak továbbadásának összefüggéseit vizsgálatam szülők és gyermekeik bevonásával, kvantitatív, kérdőíves eljárás keretein belül. Arra kerestem a választ, hogy az

exkluzív áldozati vélekedések és a glorifikáció a szülők részéről bejósolja-e a gyermekek áldozati vélekedéseit és nemzeti azonosulásának mértékét, illetve hogy az inkluzív áldozati tudat összekapcsolódik-e az alacsonyabb mértékű nemzeti azonosulással, és ezek a szülői vélekedések is hasonlóan adódnak-e tovább a következő generációra. Második vizsgálatomban a gyermekek identitás-érettsége, a szülő-gyermek kapcsolat minősége és a nemzettel való elégedettség változók bevonásával kerestem összefüggéseket a nemzeti azonosulás szülők és gyermekek közötti átadásának hatékonyságára. Harmadik vizsgálatomban a kulturális közeg hatását vizsgáltam a kollektív áldozati vélekedésekre és a nemzeti azonosulásra. Kutatásomban az egyéni történetekben megjelenő áldozati vélekedések narratív jegyeit hasonlítottam össze Magyarországon, illetve külföldön élő magyarok esetében. Negyedik vizsgálatomban végül a szülők és fiatal felnőtt gyerekek nemzeti azonosulása, kollektív áldozati vélekedései, kapcsolati minősége, és preferált értékei közötti összefüggéseket magyarázó változókat kerestem. Kutatásomban a résztvevő szülők és gyerekek magyarsággal kapcsolatos narratíváit elemeztem, hogy megragadhatóvá váljon a transzgenerációs identitás-átadás folyamata a magyarsággal kapcsolatos történetek elbeszélésében.

7. Első vizsgálat

Jelen kutatás a magyar családok kollektív áldozati hiedelmeinek és nemzeti azonosulási mintázatának családon belüli mintázatait szeretné feltérképezni. Feltételezésem szerint az exkluzív és inkluzív áldozati tudat, valamint a glorifikáció és a kötődés mértékétől függően különböző transzgenerációs átadó mintázatokról beszélhetünk.

H1: Első hipotézisem szerint a felnőtt résztvevők nemzeti azonosulás, illetve a kollektív áldozati tudat skálán elért pontszámai együttjárást mutatnak a gyermekeik pontszámával, azaz pontosabban: a szülők és serdülőkorú gyerekeik

- nemzethez való kötődése
- glorifikációja
- inkluzív áldozati vélekedései
- exkluzív áldozati vélekedései
- áldozati tudatának észlelt fontossága között várok pozitív együttjárást.

Ez a feltevés azon alapszik, hogy az eddigi kutatások alátámasztják (Muxel, 1999; Pecheron, 1999; Khalili, 2007; Knafo et al., 2009; Vollhardt, 2012), hogy a szülők átörökítik utódaikra értékeiket, politikai nézeteiket, így feltételezhető, hogy a nemzethez való kötődés, a glorifikáció, valamint a nemzeti identitáshoz kapcsolódó áldozati vélekedések esetében is pozitív összefüggés várható.

H2: Második hipotézisem szerint a nemzeti azonosulás és a kollektív áldozati vélekedések változók mentén többféle azonosulási mintázat létezik, és a hozzájuk tartozó személyekre hasonló vélekedések lesznek jellemzőek. (Azonosulási mintázat alatt azt értem a vizsgálatban, hogy a vizsgált alsókálák közül bizonyos értékek együttjárnak a vizsgálati személyek esetében, például a glorifikáció és az exkluzív áldozati vélekedések. Tehát abban az esetben, ha egy szülő esetében együttjárást mutatnak a fenti értékek, akkor a gyerek esetében is megfigyelhető lesz ez az együttjárás.)

Feltételezésem háttérében az áll, hogy a magyarsággal történő azonosulás számos személynél közvetlenül összefügg az áldozati identitással. Ennek táptalaja a nemzet történelmi múltja során megélt szenvedések, melyeket az egyének a kollektív emlékezetből átvezetnek saját vélekedéseikbe (Olick és Robbins, 1998). Taylor és munkatársai (2020) kutatása arra az eredményre jutott, hogy a dél-szláv háborúban más-más szerepet betöltő

kisebbségi és többségi csoportok továbbörökített narratívái különböznek, így feltételezhetjük, hogy az áldozati vélekedések tekintetében is többféle mintázat érhető tetten.

H3: A iskolai végzettség magasabb lesz azon vizsgálati személyek esetében, akikre az inkluzív áldozati vélekedéseken alapuló azonosulási mintázat jellemző.

Hipotézisemet arra alapozom, hogy az inkluzív áldozati vélekedéseket az egyetemi végzettség az eddigi vizsgálatokban is pozitívan jósolta be (Szabó & Mészáros, 2018).

H4: A szülő neme nem mutat összefüggést a szülők és gyerekeik között megfigyelt összefüggésben a kollektív áldozati tudat és nemzeti azonosulás dimenzióiban.

Hipotézisem alapján – az eddigi vizsgálatok ellentmondásos eredményeit figyelembe véve – azt az eredményt várom, hogy a szülő nemének nincs jelentős szerepe a szülők és gyerekeik között megfigyelt összefüggésben. Ezt arra alapozom, hogy korábbi vizsgálatok során az áldozatisághoz és a történelmi múlthoz való viszonyulás, valamint a nemzeti azonosulás sem mutatott nemenként eltérést (Szabó & Mészáros, 2018).

7.1 Módszer

7.1.1 Résztevők

121 vizsgálati személy vett részt a vizsgálatban, mindannyian Magyarországon születtek, magyar nemzetiségűek és magyar állampolgárok. A minta diádokból állt, felnőttekből és tizenéves fiatalokból, a felnőtt részttevők gyermekeiből ($N_{\text{felnőtt}}=61$, $N_{\text{serdülő}}=60$). A felnőtt részttevők átlagéletkora 44,55 év volt ($SD=8,46$ év), a tizenéveseké 15,2 év ($SD=2,45$ év). A teljes minta átlagéletkora 31,85 év volt.

A nemi arány 42,5% férfi, 57,5% nő volt a válaszadók között: a felnőttek között 36,07%, a gyerekek között 50% volt férfi (lásd 3. táblázat).

3. táblázat

A vizsgálati személyek nemi és életkori megoszlása

		$N_{\text{szülő}}$	Szülő	SD	$N_{\text{serdülő}}$	Serdülő	SD
Átlagéletkor			44,55	8,46		15,2	2,45
Nem	nő	39	63,93%		30	50%	
	férfi	22	36,07%		30	50%	

A résztvevő felnőttek 20% szakmunkásképzőt végzett, 8,3%-uk érettségizett, 5% felsőfokú szakképzést végzett, a megkérdezettek 10%-a rendelkezett főiskolai diplomával, 50%-a egyetemi diplomával, 10%-uk PhD fokozattal is rendelkezett. Mindössze 1 főnek volt 8 általánosa. A tizenéves válaszadóknál az elvégzett osztályok száma átlagosan 9,075 volt.

7.1.2 Eszközök

A nemzettel való azonosulás magyar kérdőíve

Roccas és munkatársainak (2006) kétdimenziós modellje és kérdőíve alapján Szabó és László (2014) magyar mintán validálta a mérőeszközt. A két alszála magyar mintán is a nemzethez való kötődés és a glorifikáció nevet kapta. Az eredeti kérdőív 15 állítást tartalmazott, amelyből 8 tétel az érzelmi kötődést, 7 tétel pedig a glorifikációt mérte. Szabó és László a megerősítő faktorelemzés eredményei alapján 7 tételt eltávolítottak a kérdőívből, így a kérdőív magyar nyelvű változata összesen 8 állításból áll, 4 item a kötődés mérésére szolgál („*Külföldön járva, megdobogtatja a szívemet a magyar szó.*”), 4 item pedig a glorifikációéra („*A magyar nép történelme során számos esetben egyedülálló bátorságról tett tanúbizonyságot.*”). A kitöltőknek egy 7-fokú Likert-skálán kellett megítélniük, hogy mennyire értenek egyet az adott állítással, minél magasabb pontszámot jelöltek be a válaszadók, annál inkább fejezték ki egyetértésüket az adott állítással (1 – egyáltalán nem értek egyet; 7 – teljes mértékben egyetértek).

Kollektív áldozati tudat kérdőív

Az eredeti, angol nyelvű mérőeszközt Johanna Vollhardt és munkatársai hozták létre (Vollhardt & Bilali, 2015; Vollhardt et al., 2016). A kutatásunkban a rövidített változatot használtuk fel, amiben 14 tétel szerepel (Mészáros, 2017). A tesztben egy 7-fokú Likert-skálán kell meghatározniuk a kitöltőknek, hogy mennyire értenek egyet az adott állítással, minél magasabb értéket jelölnek be, annál nagyobb az egyetértés az adott állítással (1 – egyáltalán nem értek egyet; 7 – teljes mértékben egyetértek). A kérdőív 4 alszállára oszlik: 4 item méri az exkluzív áldozati tudat mértékét („*Kelet-Közép-Európában nincs még egy olyan nép, amelynek a magyarokhoz hasonló megpróbáltatásokat kellett volna átélnie.*”), 4 item az inkluzív áldozati tudat mértékét („*Más kelet-közép-európai népek szenvedésének mértéke hasonló a magyarok szenvedésének mértékéhez.*”), valamint 4 item a történelmi sérelmek személyes fontosságát vizsgálja („*Fontosnak tartom, hogy a magyarokat ért*

megpróbáltatásokat az emlékezetünkben megőrizzük és továbbadjuk a következő generációknak”). Az állítások között egy fordított item található („Nem különösebben szeretnék többet megtudni a magyar nép szenvedéseiről”). A fennmaradó 2 állítás a lefelé történő összehasonlítást méri, amely a magyarok sérelmeit kisebb mértékűnek gondolja, mint a többi nép által elszenvedettek (például: „Jóllehet a magyarokat is érték sérelmek a történelem során, mégis ami más kelet-közép-európai népekkel történt, az összességében sokkal súlyosabb”). Ezeket az állításokat jelen vizsgálatban nem használtuk fel, mivel jelen kutatásban a lefelé hasonlító vélekedésekkel kapcsolatban nem tettünk fel kutatási kérdéseket, mivel jelen kutatásban főként az inkluzív és az exkluzív áldozati vélekedésekre vonatkozó összefüggéseit szeretnénk feltárni.

Az alábbi táblázatban (4. táblázat) láthatóak a felhasznált kérdőívek kutatásban használt alskáláinak Cronbach α mutatói.

4. táblázat

A kollektív áldozati tudat skála és a nemzeti azonosulás kérdőív Cronbach α mutatói

Kérdőívek	Alskálák	Cronbach α
Kollektív áldozati tudat skála (Mészáros, 2017)		0,733
Faktorok száma: 3	Exkluzív áldozati tudat	0,845
	Inkluzív áldozati tudat	0,804
	Múltbeli áldozatiság észlelt fontossága	0,724
A nemzettel való azonosulás magyar kérdőíve (Szabó & László, 2014)		0,831
Faktorok száma: 2	Nemzethez való kötődés	0,789
	Glorifikáció	0,868

A Cronbach α mutatók a határértékeken belül találhatóak, azaz a használt mérőeszközök megbízhatósága megfelelő.

A felhasznált kérdőívek az 1. számú mellékletben megtekinthetőek.

7.1.3 Eljárás

Etikai vonatkozások

A vizsgálatot az Egyesített Pszichológiai Kutatásetikai Bizottság engedélyezte (referenciaszám: 2020/12). A résztvevőket a kérdőív kitöltése előtt tájékoztattam az adatgyűjtés céljáról, jellegéről, az adatok felhasználásának módjáról és anonimitásuk megőrzéséről. Lehetőséget biztosítottam számukra a vizsgálat megszakítására, és informáltam őket arról, hogy a vizsgálatban való részvétellel beleegyeznek az előzetesen ismertetett feltételekbe. A résztvevők nem kaptak ellenszolgáltatást a részvételért.

A kutatásban résztvevők informált beleegyezését követően az adatfelvétel az etikai bizottság által meghatározott vezérelvek mentén zajlott. A kérdőívcsomag online felületen keresztül volt elérhető, a kitöltés önkéntes, anonim módon történt. Az adatfelvételben a Pázmány Péter Katolikus Egyetem és a Károli Gáspár Református Egyetem pszichológia szakos hallgatói vettek részt. A mintavétel kényelmi, illetve hólabda módszer alkalmazásával valósult meg. Az adatok feldolgozása Microsoft Excel, valamint az IBM SPSS 25 statisztikai programmal történt.

7.2 Eredmények

Az alábbi táblázatban (5. táblázat) láthatóak a mért változók leíró statisztikái.

5. táblázat

A kollektív áldozati tudat skála és a nemzeti azonosulás kérdőív leíró statisztikai paramétere

	Alskálák	Felnőtt összpontszám átlaga	SD	Serdülő összpontszám átlaga	SD
A nemzettel való azonosulás magyar kérdőíve					
	Nemzethez való kötődés	20,96	6,37	16,32	4,85
	Glorifikáció	17,00	5,91	16,00	5,33
Kollektív áldozati tudat skála					
	Exkluzív áldozati tudat	14,59	6,10	12,72	5,64
	Inkluzív áldozati tudat	18,3	5,87	17,80	5,39
	Múltbeli áldozatiság észlelt fontossága	20,29	7,00	17,12	5,36

A Shapiro-Wilk normalitás tesztje alapján a vizsgált változók csak részben követik a normál eloszlást (lásd 6. táblázat), így a statisztikai próbák során részben paraméteres, részben nemparaméteres próbákat használtam.

6. táblázat

A vizsgált változók normalitása

	Alskálák	Felnőttek	Serdülők
		Shapiro-Wilk teszt	Shapiro-Wilk teszt
A nemzettel való azonosulás magyar kérdőíve (Szabó & László, 2014)	Nemzethez való kötődés	W(60)=0,960 p<0,001	W(60)=0,921 p=0,79
	Glorifikáció	W(60)=0,916 p=0,45	W(60)=0,987 p=0,98
Kollektív áldozati tudat skála (Mészáros, 2017)	Exkluzív áldozati tudat	W(60)=0,945 p=0,89	W(61)=0,940 p<0,001
	Inkluzív áldozati tudat	W(60)=0,986 p=0,89	W(60)=0,966 p=0,83
	Múltbeli áldozatiság észlelt fontossága	W(60)=0,955 p<0,001	W(60)=0,954 p=0,78

Első hipotézisünk (H1) szerint a felnőtt résztvevők nemzeti azonosulás, illetve a kollektív áldozati tudat skálán elért pontszámai együttjárást mutatnak a gyermekeik pontszámával (7. táblázat).

7. táblázat

Korrelációs összefüggések a felnőttek és gyerekeik nemzeti azonosulása és kollektív áldozati tudata között

	serdülő nemzethez való kötődés	serdülő glorifikáció	serdülő inkluzív	serdülő exkluzív	serdülő áldozati tudat észlelt fontossága
felnőtt nemzethez való kötődés	r=0,531, p=0,03				
felnőtt glorifikáció		r=0,642, p=0,004			
felnőtt inkluzív			r=0,213, p=0,15		
felnőtt exkluzív				r=0,314, p=0,35	
felnőtt áldozati tudat észlelt fontossága					r=0,591, p<0,001

Látható, hogy a szülők nemzettel való azonosulása és az áldozati tudat fontossága közepes erősségű kapcsolatban van a gyermekek nemzettel való azonosulásával és áldozati tudatuk észlelt fontosságával.

A nemzeti azonosulás két dimenziója esetében parciális korrelációs elemzést végeztünk abból a célból, hogy megállapítsuk, hogy a kötődés és a glorifikáció összefüggései egymástól függetlenül is jelen vannak-e a mintában. A felnőttek egy gyermekek közötti kötődés összefüggését a felnőttek és gyermekek glorifikáció alskálán elért pontszámainak parciálásával vizsgáltuk, illetve felnőttek egy gyermekek közötti glorifikáció összefüggését pedig a kötődés változók parciálásával végeztük (8. táblázat).

8. táblázat

Szülők és serdülőkorú gyermekek közötti összefüggés a nemzeti azonosulás mentén (parciális korrelációk)

	serdülő nemzethez való kötődés	serdülő glorifikáció
felnőtt nemzethez való kötődés	$r=0,361, p=0,025$	
felnőtt glorifikáció		$r=0,507, p=0,04$

Látható, hogy a mindkét esetben egy szignifikáns, de gyengébb összefüggést kaptunk, amely arra utal, hogy bár a két változó hatással van egymásra, az összefüggések külön külön is szignifikánsan jelen vannak a mintában.

H2: Az elemzés során a klaszteranalízis segítségével igyekeztem a változó csoportokat homogén csoportokba sorolni, klasszifikálni. Ehhez a Nemzettel való Azonosulás kérdőívet (Szabó & László, 2014) és a Kollektív Áldozati Tudat Skálát (Mészáros, 2018) vettem alapul, melyek alskálái alkották a klaszterezés alapját. A fenti változók standardizálása után kezdünk hozzá a klaszterelemzéshez. A hipotézisünk igazolásához hierarchikus klaszterelemzés (Ward módszer és négyzetes euklideszi távolságok) segítségével 2 klasztert hoztunk létre a vizsgálatban résztvevő szülők válaszait felhasználva, amelyek tulajdonságai az alábbi táblázatban láthatóak (lásd 9. táblázat). A klaszterelemzéshez a klaszterek számát hierarchikus klaszterelemzéssel igazoltuk, mely során a 2 klaszteres elrendezés bizonyult stabilnak, utána a csoportok kialakítását k-közép klaszterelemzéssel végeztük.

A táblázatban láthatók az egyes változók klaszterközéppontjai (9. táblázat).

9. táblázat

Klaszterelemzés (felnőttek)

A klaszterelemzésbe bevont változók		1. klaszter	2. klaszter	t-érték	p-érték
Kollektív áldozati tudat skála	Exkluzív áldozati tudat	-,9402273	,6360361	-9,25	p<0,001
	Inkluzív áldozati tudat	,5989687	-,4051847	4,248	p<0,001
	Múltbéli áldozatiság észlelt fontossága	-,5141672	,3478190	-3,49	p<0,001
Nemzettel való azonosulás	Nemzethez való kötődés	-,4234362	,2570476	-2,65	p<0,001
	Glorifikáció	-,8829797	,5684902	-7,65	p<0,001

A klaszterelemzést megismételtük a vizsgálatban részt vevő serdülők esetében is. A gyerekek esetében is a két klaszteres elrendezés bizonyult stabilnak, melyben a szülőkhöz hasonló elrendezésre bukkantunk (10. táblázat).

10. táblázat

Klaszteranalízis (serdülők)

		1. klaszter_ gy	2. klaszter_ gy	t-érték	p-érték
Kollektív áldozati tudat skála	Exkluzív áldozati tudat	-,8706652	,4146025	-3,622	p<0,001
	Inkluzív áldozati tudat	,7786830	-,3708014	3,512	p<0,001
	Múltbéli áldozatiság észlelt fontossága	-,5607537	,2670256	-2,304	p=0,05
Nemzeti azonosulás	Nemzethez való kötődés	-,6104742	,3685351	-2,838	p<0,001
	Glorifikáció	-,7360179	,3768911	-3,959	p<0,001

Feltételeztük, hogy a szülők klasztertagsága szignifikánsan összefüggésben van a gyerekek klasztertagságával, és Fischer Exact teszt alapján szignifikáns, közepes különbséget lehet látni ($\phi=0,4$, $p=0,045$). Ez az esélyhányados érték azt mutatja, hogy a 2. klaszterbe tartozó szülőknek hatszor nagyobb esélye van, hogy a gyerekük is a hasonló jellemzőkkel bíró klaszter tagja legyen, mint a 1. klaszterbe tartozó szülőnek. A 9. és 10. táblázat alapján a klaszterközéppontok szignifikánsan eltérnek egymástól a nemzettel való azonosulás és a kollektív áldozati tudat alszálái mentén, és ezzel igazoljuk a 2 csoport stabil elkülönülését.

H3: Az iskolai végzettség a Mann-Whitney teszt alapján szignifikánsan eltér a két csoportban ($U=152,5$ $z=-3,863$, $p<0,001$), azaz az 1-es klaszterbe tartozó szülők iskolai végzettsége szignifikánsan magasabb.

H4: A Pearson Chi-négyzet próbával nem találtam szignifikáns különbséget férfiak és nők között klaszter-hovatartozás tekintetében ($\chi^2(1,N=56)=2,703$, $p=0,1$, $\phi=0,22$), azaz egyik mintázat sem köthető nemhez. Ugyanígy a gyerek nemével kapcsolatban sem találtam szignifikáns különbséget ($\chi^2(1,N=30)=0,335$, $p=0,43$, $\phi=-0,106$).

7.3 Megvitatás

Jelen kutatásban a szülők és serdülőkorú gyerekeik nemzeti azonosulása és kollektív áldozati vélekedései közötti összefüggést vizsgáltam. A vizsgálat fő újdonsága annak bizonyítása, hogy nem pusztán értékek, kulturális sajátosságok és traumák transzgenerációs átörökítése lehetséges, hanem a nemzeti identitás és a kollektív áldozati vélekedések különböző mintázatai is, melyek összekapcsolódnak a történelmi traumák átörökítésével (Wohl & Van Bavel, 2011) és a politikai szocializációval is (Bognár, 2014). A politikai szocializációhoz nem pusztán a pártpreferencia kapcsolódik, hanem a nemzeti történelem megítélése, illetve a nemzeti identitáshoz való érzelmi viszony is. A korábbi eredmények már megállapították, hogy Magyarországon a politikai szocializáció szorosan összefügg a nemzeti identitással (Bognár, 2014), és számos bizonyíték van a politikai nézetek generációkon átívelő átvitelére (Muxel, 1999; Percheron, 1999). Más tanulmányok hangsúlyozták a kollektív áldozati vélekedések transzgenerációs átörökítését (Wohl & Van Bavel, 2011; Rimé et al., 2015). Jelen tanulmány kimutatta, hogy nemcsak a kollektív áldozati vélekedések (Liu & Hilton, 2005; Pennekamp et al., 2007; Sahdra & Ross, 2007; Rimé et al., 2015), hanem az áldozati

tudat és a nemzeti azonosuláshoz különféle mintázatai is összefüggenek szülők és gyermekeik között.

A kérdőíves adatok alapján két jól elkülöníthető klaszter bontakozott ki, mind a felnőttek, mind serdülőkorú gyermekeik esetében, és megfigyelhető, hogy közepes erősségű összefüggés áll fent a szülők klaszter hovatartozása és gyermekeik klaszter hovatartozása között. Az egyik klaszternek az inkluzív elkerülők nevet adtuk, mivel a mintaátlagnál jóval kevésbé kötődnek a nemzethez, és kevésbé jellemző a glorifikáció, azaz a nemzet felsőbbrendűségébe vetett hit. Számukra a nemzet múltbeli áldozatisága az átlagnál kevésbé fontos, és az áldozatisággal kapcsolatos történelmi eseményeket sem úgy látják, hogy a szenvedés kizárólagos volt a csoportra nézve, hanem a mintaátlagnál magasabb inkluzivitás figyelhető meg náluk, azaz más csoportok szenvedését is elismerik. Jacoby (2015) szintén említi, hogy a viktimizált csoport egyes tagjai elutasítják az áldozati csoporthoz való tartozást – jelen kutatásban, ezzel összhangban, az első klaszterhez tartozó családok esetében sokkal kisebb szerepet kap a nemzettel való azonosulás, mint a második klaszter esetében. A második klaszterbe tartozó exkluzív azonosulók a mintaátlagnál magasabb nemzethez való kötődés, illetve glorifikáció értékekkel jellemezhetőek, a múltbeli áldozatiságot fontosnak érzik, és megjelennek náluk az exkluzív áldozati vélekedések, azaz a saját csoport szenvedésének felnagyítása és más nemzetek szenvedésének lekicsinylése.

Hipotéziseink tesztelése során bizonyosságot nyert, hogy az inkluzív elkerülők, illetve az exkluzív azonosulók klasztere stabilan elválik egymástól. Bizonyítást nyert továbbá a hasonlóság a szülők és gyerekek között (Wohl & Van Bavel, 2011; Rimé et al., 2015), azaz az a tény, hogy a szülők az inkluzív elkerülő klaszterbe, vagy pedig az exkluzív azonosuló klaszterbe tartoznak, szignifikánsan együtt jár azzal, hogy a gyerekek hogyan fognak vélekedni a nemzeti azonosulás, illetve az áldozati tudat kérdéséről. Megállapítható, hogy hatszor nagyobb esély van arra, hogy a gyerekek a szülőkkel azonos klaszterbe kerüljenek majd, mint arra, hogy különbözőbe. Ez az eredmény arra utal, hogy a szülők szerepet játszhatnak azon mintázatok kialakulásában, melyek gyermekeik nemzeti azonosulását és a kollektív áldozati vélekedéseit jellemzik.

A klaszterek között az iskolai végzettség szignifikáns különbséget mutatott – az inkluzív elkerülő klaszter tagjainak iskolai végzettsége szignifikánsan magasabb (átlagosan főiskolai/egyetemi szintű), míg az exkluzív azonosuló klaszter tagjainak átlagos végzettsége felsőfokú szakképzés, amely Mészáros (2017) vizsgálatában is hasonló mintázatot mutatott.

Eredményeink megerősítették azt az előzetes hipotézisünket, mely szerint a nem nem játszik szerepet abban, hogy az egyén az inkluzív elkerülő, vagy az exkluzív azonosuló klaszter tagja lesz (Idema & Phalet, 2007; Knafo & Schwartz, 2012). Ez azt jelenti, hogy nem láthatóak nemi különbségek amentén, hogy a nőkre vagy a férfiakra jellemző-e inkább az inkluzív vagy az exkluzív áldozati tudat. Ezen eredmények alapján a kollektív áldozati vélekedésekre érdemes kulturális jelenségként tekintenünk, amely Idema és Phalet (2007) kutatásához hasonlóan nem mutat ki nemi különbségeket, mivel mindkét nemhez tartozó szülők fontosnak tartják kulturális értékeik átörökítését.

A nemzethez való kötődés, glorifikáció, illetve az inkluzív és exkluzív áldozati vélekedések ugyan felbukkannak a múlt tapasztalataiban, de ezek társadalmi normák által formálhatók, valamint az egyének döntéseit formáló attitűdökké válhatnak, és jelentős hatást gyakorolhatnak a csoportközi kapcsolatokra (Kővágó, 2020; Hirschberger et al., 2021).

Mészáros (2017) vizsgálatában azt találta, hogy az inkluzív áldozati vélekedések inkább a nemzeti azonosulás kötődés dimenziójával mutatnak együttjárást, míg az exkluzívak a glorifikációval. Vollhardt és munkatársai (2021) egy nemzetközi vizsgálat keretében Magyarországon is vettek fel adatokat, mely során az inkluzív áldozati vélekedések és a kötődés között közepesen erős ($r=0,47^{**}$), míg az exkluzív áldozati vélekedések és a kötődés között erős korrelációra bukkantak ($r=0,63^{**}$). Kutatásukban végül a regressziós együttható a kötődés esetében nem mutatott szignifikáns kapcsolatot az inkluzív áldozati vélekedésekkel ($\beta=-0,091$). Ezzel párhuzamosan jelen kutatás eredményei is azt mutatják, hogy az inkluzív áldozati vélekedések jelenlétében a nemzeti azonosulás mindkét dimenziója mintaátlag alatti. Ezek az eredmények a vizsgálatban részt vevő serdülőkorúak esetében még inkább jellemzőek. Magyarázatként szolgálhat, hogy az exkluzívan azonosulók olyan nagy mértékben azonosulnak nemzeti identitásukkal, hogy ez az átlagot egy magasabb érték felé tolja. A másik lehetőség, hogy az inkluzív áldozati tudattal rendelkezők valóban kevésbé tudnak azonosulni a magyar nemzeti identitással. Az áldozati tudat inkluzív jellegéből adódhat, hogy a magyarok csoportja, mint elkövető is megjelenhet a narratívákban, így nehezebbé válik a csoport kritikák nélküli elfogadása (Wohl & Branscombe, 2008; Adelman et al., 2016). A nemzettel való azonosulás a csoportközi versengésből kifolyólag gyakran együttjárást mutat idegenellenes attitűdökkel (Brewer, 1999; Pehrson et al., 2009; Schlüter & Christ, 2012), amelyek az inkluzív áldozati vélekedésekkel fordított összefüggésben állnak (Vollhardt, 2013). Ezek a tényezők mind

okozhatják azt, hogy az eddigi kutatási eredményeknek ellentmondóan ebben a mintában az inkluzív elkerülők nemzethez való kötődése a minta átlagánál alacsonyabb.

Limitációk

Kutatásomban hólabda-mintavételt alkalmaztunk, így csak azok vehettek részt a vizsgálatban, akik kapcsolatban álltak az adatokat gyűjtő hallgatókkal. A mintavétel nem reprezentálja a teljes magyar lakosságot. A minta szempontjából a nemek aránya nem volt kiegyenlített. A kutatás keresztmetszeti jellege miatt az eredményekből ok-okozati viszonyokra nem következtethetünk.

Konklúzió

Első vizsgálatom eredményeit úgy tudnám összegezni, hogy a szülők nemzettel való azonosulása és kollektív áldozati vélekedései együttjárást mutatnak azzal, hogy serdülőkorú gyermekeik nemzettel való azonosulásával és kollektív áldozati vélekedéseikkel. A két klaszter tagjaira eltérő nemzettel való azonosulási mintázat és az áldozati vélekedések megélésének eltérő dimenziói jellemzőek. A vizsgálat eredményéhez kapcsolódóan felvetődnek azok a kérdések, hogy a fent tárgyalt összefüggésekben a szülő-gyerek kapcsolat jellemzői és a kulturális közeg, illetve az identitás-állapot hatása miként jelennek meg.

8. Második vizsgálat

Az eddigi eredményekre támaszkodva (Roest et al., 2009; Schönplflug & Bilz, 2009; Barni et al., 2011) a pozitív szülő-gyermek kapcsolat hatékony tényezője lehet a szülő nemzettel kapcsolatos nézeteinek és nemzettel való azonosulásának továbbörökítésében, azaz a szorosabb kapcsolat kedvezhet annak, hogy a szülők továbbörökítsék vélekedéseiket gyerekeiknek. Más kutatások szerint ellenben a csoportszocializációs hatás felülírja a szülők hatását, így az érzelmi kapcsolat milyensége nem befolyásolja azt (Harris, 1998; Vandell, 2000).

Eddigi vizsgálatok alapján a világnézet szempontjából még a kibontakozó felnőttkor exploratív életszakaszában lévő, alacsony világnézeti elköteleződéssel rendelkező fiatal felnőttek nemzetről alkotott képére sokkal gyengébb hatással van a szülők nemzetképe, mint a már elért identitással rendelkezőkre. Ezt a feltételezést támasztja alá Percheron (1999) és Greenstein (2017) vizsgálata, akik a korai politikai szocializáció szerepét hangsúlyozzák, míg ezzel szemben a politikai szocializáció vizsgálatának második tudománytörténeti szakasza a későbbi életszakaszokat emeli ki, és a tanulás és mintakövetés nem kölcsönös, egyirányú folyamata helyett fontos szerepet tulajdonítanak annak, ahogyan az egyének formálják a társadalmi diskurzusokat és politikát (Szabó, 2002). Az Eriksoni pszichoszociális fejlődélmélet négy típusú fejlődési feladathoz köthető, a szelf identitásának kialakításához (integráció és differenciáció), illetve a társadalmi identitás kialakításához (munkaszerepek és világnézet). A világnézeti identitás kialakítását Erikson a felnőtt identitás kifejlődésének fontos állomásaként határozta meg (Erikson, 1968), melybe beletartozik a politikai nézetekről alkotott határozott elképzelés. Roberts és Cote (2014) vizsgálata alapján a világnézeti elköteleződés növekszik az életkorral. A világnézeti elköteleződés mértéke befolyásolhatja, mennyire értünk egyet a szüleinkkel, mivel a gyermekkorunkban kapott és elsajátított értékeinket a serdülőkor, valamint a fiatal felnőttkor identitáskeresési fázisa (moratórium) során megkérdőjelezzük, elutasítjuk. Mikor kialakul identitásunk, véglegesnek mondott világnézetünk (pl. politikai beállítottságunk), akkor gyakran újfent visszatérünk a gyermekkor során internalizált alapértékekhez. Világnézeti elköteleződés abban az esetben is megvalósulhat, amikor a fiatal a korai zárás identitásállapotában exploráció nélkül átveszi szülei értékrendjét (Marcia, 1966).

A nemzeti azonosulás és a csoporttal való elégedettség között korábbi kutatások pozitív együttjárást találtak (Amiot & Sansfaçon, 2011; Legault & Amiot, 2014), valamint a két jelenség közötti együttjárást megerősíti, hogy Leach és munkatársai (2008) a nemzettel való azonosulás komponenst kérdőívükben nemzettel való elégedettség elnevezés alatt tárgyalják. Szabó és László (2014) magyar mintán történt vizsgálatában a csoporttal való azonosulás és a csoporttal való elégedettség szignifikáns, de gyenge összefüggést mutatott ($r=0,274^{**}$). A nemzetközi szakirodalom alapján találhatunk összefüggést szülők és gyermekeik értékei között (Schönpflug, 2009; Roest et al., 2009; Barni et al., 2011; Albert & Ferring, 2012), illetve előző kutatásom eredményei alapján feltételezem, hogy a szülők nemzettel kapcsolatos elégedettsége és nemzeti azonosulása magyarázólag hat fiatal felnőtt gyermeik nemzettel kapcsolatos vélekedéseire.

Vizsgálatomban szeretném tisztázni annak a kérdését, hogy magyar mintán hogyan alakul a pozitív szülő-gyerek kapcsolatnak szerepe a szülők és gyermekeik vélekedéseinek hasonlóságában (Roest et al., 2009; Schönpflug, 2009; Barni et al., 2011), így a szülő-gyerek kapcsolat közelségét, mint moderáló változót emelem be jelenlegi vizsgálatomba.

Jelen vizsgálatomat nem serdülőkkel, hanem a serdülőkor kríziséen már keresztülment fiatal felnőttek bevonásával végeztem el, ezen felül pedig a fiatal felnőttkori identitáskeresés, majd lehorgonyzás folyamatának hatásait is vizsgálom a nemzettel való azonosulás két dimenziójának átörökítésében.

Összefoglalva tehát: az alábbi kutatásban a nemzeti azonosulás, a csoporttal való elégedettség, az identitás érettség és a szülő-gyermek kapcsolat minősége közötti összefüggések feltárását céloztam meg.

Hipotézisek

H1: Első hipotézisem szerint a szülők nemzeti azonosulása és nemzettel való elégedettsége magyarázza a felnőtt gyerekek nemzeti azonosulását és nemzettel való elégedettségét.

H2: Második hipotézisem szerint nem játszik fontos szerepet a szülő-gyermek kapcsolat minősége a szülők és felnőtt gyermekeik nemzettel való azonosulásának összefüggésében (Harris, 1998; Vandell, 2000; Roest et al., 2009).

H3: Feltételezésem szerint azoknál a felnőtt gyerekeknél, ahol világnézeti identitásuk tekintetében megvalósult az elköteleződés, ott szülők és gyerekeik között erősebb kapcsolat áll fenn.

Harmadik hipotézisemet arra alapoztam, hogy Marcia szerint a családi szocializáció során kapott nézeteket, értékeket a fiatal felnőttkor identitáskeresési fázisa során megkérdőjelezzük, elutasítjuk (Marcia, 1966), ezt az identitásdiffúzióknak nevezett szakaszt követően azonban véglegesnek mondott világnézetünk (pl. politikai beállítottságunk) az elért identitás szakaszában visszatér a gyermekkor során internalizált alapértékekhez. Ezen felül az elköteleződés megvalósulhat exploráció nélkül is, amelyet korai zárásnak nevezünk, amely esetben az elköteleződés hátterében a szülői értékek megkérdőjelezés nélküli internalizálása áll.

8.1 Módszer

8.1.1 Résztevők

202 kitöltő vett részt a vizsgálatban, mindannyian Magyarországon születtek, magyar nemzetiségűek és magyar állampolgárok. A minta diákokból állt: felnőttekből és a felnőtt résztvevők fiatal felnőtt korú gyermekeiből ($N_{\text{felnőtt}}=101$, $N_{\text{gyerek}}=101$). A felnőtt résztvevők átlagéletkora 54,06 év ($SD=11,38$ év), a gyermekeiké 26,72 év ($SD=8,43$ év) volt. A nemi arány felnőtt válaszadók esetében 26,9% férfi, 73,1% nő, a gyerekek esetében 45,5% férfi, 54,5% nő volt. A minta demográfiai adatai megtalálhatóak a 12. táblázatban.

A résztvevő szülők 8,7%-nak volt 8 általánosa, 25% szakmunkásképzőt végzett, 12,5%-uk érettségizett, a megkérdezettek 26%-a rendelkezett főiskolai diplomával, 16,3%-a egyetemi diplomával, vagy magasabb fokozattal. A résztvevő fiatal felnőttekről elmondható, hogy egy részük tizenéves, még középiskolai tanulmányait végezte, így 38,6%-nak volt 8 általánosa, 4% szakmunkásképzőt végzett, 34,7%-uk érettségizett, 13,9%-a rendelkezett főiskolai diplomával, és mindössze 4%-nak volt egyetemi diplomája, vagy magasabb fokozata.

8.1.2 Eszközök

A kérdőív demográfiai adatok felvételével kezdődött (nem, életkor, iskolai végzettség), valamint egy 5-fokú Likert-skálát tartalmazott, amely a szülő-gyermek kapcsolat észlelt minőségét volt hivatott mérni. A skálán az 1-es megjelölésekor a vizsgálati személyek arról számolnak be, hogy érzelmileg nem állnak közel a kérdőívet velük együtt kitöltő szülőhöz/gyermekhez, míg az 5-ös megjelölésekor úgy vélik, hogy nagyon közeli kapcsolatban állnak egymással. Az érzelmi kapcsolat hatásának vizsgálatakor arra voltam kíváncsi, hogy szülő és gyereke együttesen mennyire érzi közelinek a kapcsolatot, így a 2 értéket összeadtam, és az elemzéskor ezt az összesített kapcsolati változót vettem figyelembe.

A nemzettel való azonosulás magyar kérdőíve

A kérdőívre vonatkozó alapinformációkat lásd az első vizsgálatnál, a 7.1.2 fejezetben.

Saját csoporttal való azonosulás (In-Group Identification)

Az Saját csoporttal való azonosulás kérdőívet Leach és munkatársai (2008) hozták létre. A kérdőív 14 tételből áll és nincsen köztük fordított item. A kérdőív két dimenzió, az önbefektetés (Self-investment) és az önmeghatározás (self-definition) mentén tagolódik, illetve 5 alskálája van melyből jelen vizsgálatban csak a saját csoporttal való elégedettség alskálát használtam fel (4 item, pl: „*Úgy gondolom, a magyarok sokmindenre lehetnek büszkék.*”). Mivel magyar nyelven validált verziója nincsen a kérdőívnek, ezért két, független fordító segítségével kerültek lefordításra az itemek, melyekből egy harmadik személy hozta létre a végleges változatot. A kitöltőknek egy 7-fokú Likert-skálán kell bejelölnie, hogy mennyire ért egyet a kijelentésekkel, ahol a lehetséges válaszok az alábbiak: 1 - egyáltalán nem értek egyet; 7 – teljes mértékben egyetértek.

Identitás Kérdések Leltár (Identity Issues Inventory)

Az Identitás Kérdések Leltárt (Identity Issues Inventory) Roberts és Cote (2014) hozta létre. Maga a skála négy alskálából áll (integráció, differenciáció, munka szerepek, világnézet), melyből jelen kutatás csak a világnézet alskálát használta fel, mely 12 állításból áll, melyből 5 fordított kódolású. (Pl: „*Mások egy társas csoport tagjaként ismernek, amely szilárd értékeket és meggyőződéseket vall.*”). Mivel magyar nyelven validált verziója nincsen a kérdőívnek, ezért két, független fordító segítségével kerültek lefordításra az itemek, melyekből egy harmadik személy hozta létre a végleges változatot. A kitöltőnek egy 6-fokú Likert-skálán kell bejelölnie, hogy mennyire ért egyet a kijelentésekkel, ahol a lehetséges válaszok az alábbiak: 1 - egyáltalán nem értek egyet; 6 – teljes mértékben egyetértek. Minél

magasabb pontszámot ér el valaki a skálán, annál inkább megjelenik az elköteleződés egy adott világnézet irányában. A felhasznált kérdőívek a 2. számú mellékletben megtekinthetők.

A felhasznált kérdőívek, alskáláik Cronbach α mutatói megtekinthetők a 11. táblázatban.

11. táblázat

Az In-Group Identification/Satisfaction skála, az Identity Issues Inventory és a Nemzettel való Azonosulás Kérdőív Cronbach α mutatói

Kérdőívek	Alskálák	Cronbach α
Identity Issues Inventory (Roberts & Cote, 2014)	Világnézet	0,784
Alskálák száma: 1		
Itemek száma: 12		
A nemzettel való azonosulás magyar kérdőíve (Szabó & László, 2014)		0,856
Alskálák száma: 2	Nemzethez való kötődés	0,867
Itemek száma: 8	Glorifikáció	0,854
In-Group Identification/Satisfaction skála (Leach et al., 2008)		
Alskálák száma: 1	Elégedettség	0,819
Itemek száma: 4		

8.1.3 Eljárás

Etikai vonatkozások

A kutatásban résztvevők informált beleegyezését követően az adatfelvétel az etikai bizottság által meghatározott vezérelvek mentén zajlott. A vizsgálatot az Egyesített Pszichológiai Kutatásetikai Bizottság engedélyezte. A résztvevőket a kérdőív kitöltése előtt tájékoztattam az adatgyűjtés céljáról, jellegéről, az adatok felhasználásának módjáról és anonimitásuk megőrzéséről. Lehetőséget biztosítottam számukra a vizsgálat megszakítására, és informáltam őket arról, hogy a vizsgálatban való részvétellel beleegyeznek az előzetesen ismertetett feltételekbe. A résztvevők nem kaptak ellenszolgáltatást a részvételért.

A résztvevők anonim, kényelmi mintavételi eljárás keretében kerültek be a vizsgálatba. A mintavétel hólabda módszer alkalmazásával valósult meg. A kérdőívcsomag online felületen keresztül volt elérhető, a kitöltés önkéntes, anonim módon történt. A kérdőíveket a szülők és gyermekeik egymástól függetlenül töltötték ki: utólag, jelige alapján párosítottuk össze a kitöltőket. Az adatfelvételben a Károli Gáspár Református Egyetem pszichológia szakos hallgatói vettek részt.

Az adatok feldolgozása Microsoft Excel, valamint az IBM SPSS 25 statisztikai programmal történt.

8.2 Eredmények

Az alábbi táblázatban (12. táblázat) láthatóak a vizsgált változók leíró statisztikái.

12. táblázat

Az In-Group Identification/Satisfaction skála, az Identity Issues Inventory és a nemzettel való azonosulás kérdőív és egyéb demográfiai változók leíró statisztikai paraméterei

		Min	Max	Átlag	SD	Cronbach α
Szülő	Kor	34	85	54,06	11,39	
	Nem	1	2	1,73	0,45	
	Végzettség	1	5	3,86	2,23	
	Érzelmi kapcsolat észlelt minősége	1	5	3,49	1,01	
	Kötődés	4	28	21,71	5,63	0,879
	Glorifikáció	4	28	15,98	5,45	0,945
	In-Group elégedettség	4	24	19,01	5,22	0,967
Gyerek	Kor	12	38	26,72	10,43	
	Nem	1	2	1,55	,50	
	Végzettség	1	5	2,70	1,90	
	Érzelmi kapcsolat észlelt minősége	1	5	3,28	1,08	
	Kötődés	4	28	20,67	5,42	0,903
	Glorifikáció	4	28	13,95	4,57	0,924
		In-Group elégedettség	4	24	18,18	4,84
	Világnézeti elköteleződés	24	65	48,19	7,58	0,784
Összesített kapcsolati változó		2	10	5,57	2,14	

Első hipotézisem tesztelésekor arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a szülők és a fiatal felnőtt gyerekek nemzeti azonosulását és nemzettel való elégedettségét magyarázzák-e a szülők értékei.

Annak megállapítására, hogy milyen típusú kapcsolat van a gyerekek és a szülők nemzeti azonosulása és nemzettel való elégedettsége között, lineáris regresszió elemzéseket végeztem (lásd 13., 14., 15. táblázat). Az alábbi táblázatokban az X a függő, az Y a független változót jelöli.

13. táblázat

Regresszióelemzés - szülők és gyerekek nemzethez való kötődése

X	Y	β	SE	t	p
gyerek nemzethez való kötődés					
	szülő nemzethez való kötődés	0,936	0,133	29,69	0,001

Ennek alapján a modellben a szülők nemzethez való kötődése 90,9%-ban magyarázza a gyerekek nemzethez való kötődését ($R^2 = 0,910$; $R^2_{\text{illesztett}} = 0,909$; $F(1) = 881,929$; $p = 0,000$), a felnőttek nemzethez való kötődésének magyarázó ereje szignifikáns.

14. táblázat

Regresszióelemzés - szülők és gyerekek glorifikációja

X	Y	β	SE	t	p
gyerek glorifikáció					
	szülő glorifikációja	0,323	0,127	3,18	0,001

A glorifikáció esetében a modell 9,4 %-ot magyaráz ($R^2 = 0,104$; $R^2_{\text{illesztett}} = 0,094$; $F(1) = 10,12$; $p < 0,001$), ezen belül a felnőttek glorifikációja szignifikáns magyarázó erővel bír, bár a kötődésnél jóval kisebb mértékben.

15. táblázat

Regresszióelemzés - szülők és gyerekek nemzettel való elégedettsége

X	Y	β	SE	t	p
gyerek nemzettel való elégedettség					
	szülő nemzettel való elégedettsége	0,301	0,123	4,05	0,001

Végül a modell a nemzettel való elégedettséggel kapcsolatban is szignifikáns ($R^2 = 0,159$; $R^2_{illesztett} = 0,149$; $F(1) = 16,4$; $p < 0,01$), a felnőttek nemzettel való elégedettsége a gyerekeik elégedettségének 14,9%-át szignifikánsan magyarázza.

Második hipotézisem tesztelése során azt vizsgáltam, hogy vajon a szülő-gyermek kapcsolat minősége befolyásolja-e a fenti összefüggéseket. Az összesített kapcsolat változó normáeloszlást mutatott ($W(101)=0,971$ $p=0,899$). A változót három egyenlő elemszámú csoportra bontottam – a legalacsonyabb pontszámot elérő alsó harmad esetében ítélték a résztvevők a legkevésbé közelinek a kapcsolatot egymással, míg a felső harmadban számoltak be a legszorosabb kapcsolatról.

Az egyes csoportok mintaelemszáma, átlagai és szórásai a 16. táblázatban tekinthetők meg.

16. táblázat

A vizsgálati személyek érzelmi kapcsolat szerinti csoportosítása

	Távoli érzelmi kapcsolat	Közepesen szoros	Szoros érzelmi kapcsolat
N	33	34	34
Átlag	3,89	5,89	7,68
SD	2,13	1,23	1,94
Nemzethez való kötődés összefüggése	$r=0,920$, $p<0,001$	$r=0,922$, $p<0,001$	$r=0,922$, $p<0,001$
Glorifikáció összefüggése	$r=0,342$, $p=0,29$	$r=0,332$, $p=0,15$	$r=0,361$, $p=0,037$
Nemzettel való elégedettség összefüggése	$r=0,321$, $p=0,26$	$r=0,318$, $p=0,08$	$r=0,374$, $p=0,042$

A csoportok összehasonlítása során a távoli, illetve a szoros kapcsolattal rendelkező csoportokat hasonlítottam össze. A szoros szülő-gyermek kapcsolatnál mindhárom mért változónál szignifikáns korrelációt láthatunk, míg a távoli érzelmi kapcsolat esetében csak a nemzeti azonosulás kötődés dimenziója mutatott csak szignifikáns összefüggést. A korrelációk erősségének összehasonlításakor azonban a csoportok között a Fisher Z próba alapján nem láthattunk szignifikáns különbséget sem a kötődés ($z=1.20$, $p=0,12$), sem a glorifikáció ($z=0,589$, $p=0,18$), sem az elégedettség esetében ($z=0,268$, $p=0,08$).

Ezután a kapcsolatot, mint moderáló hatású változót vizsgáltuk a felnőttek gyerekekre gyakorolt hatásán, de nem bukkantunk egyik változó esetében sem szignifikáns eredményre.

A prediktív változók a felnőttek nemzethez való kötődése, glorifikációja és nemzettel való elégedettsége voltak, míg a függő változók a felnőtt gyermekeik nemzethez való kötődése, glorifikációja és nemzettel való elégedettsége voltak. Az interakciós tagok nem voltak szignifikánsak sem a kötődés ($\beta=0,0171$, $t=0,88$, $p=0,38$), sem a glorifikáció ($\beta=0,0558$, $t=0,92$, $p=0,35$), sem a nemzettel való elégedettség ($\beta=0,0779$, $t=1,33$, $p=0,19$) esetében. Az interakciós tag modellbe emelése a kötődés és a glorifikáció esetében 0,01 %-kal, az elégedettség esetében 2,28%-kal növelné a magmagyarázott varianciát, amely növekedések nem szignifikánsak ($p>0,05$). A moderációk megtekinthetők a 6. mellékletben.

Harmadik hipotézisünk tesztelése során a gyerekek világnézeti elköteleződésének hatását vizsgáltuk a gyerekek kötődés, glorifikáció és elégedettség értékeire. Az Identitás Kérdések Leltárban elért pontszámok alapján a résztvevőket három, nagyjából azonos mintaelemszámú csoportba soroltam. Mivel a vizsgált változó normáloszlást mutatott ($W(101)=0,922$ $p=0,338$), feltételeztem, hogy a csoportok megfelelően reprezentálják az elköteleződés szempontjából az alacsony, közepes, illetve magas értékkel rendelkezőket. A legalacsonyabb pontszámú csoportra volt a legkevésbé jellemző a kialakult világnézet, és a legmagasabb pontszámmal rendelkezők értékrendje volt a legszilárdabbnak tekinthető.

Az egyes csoportok mintaelemszáma, átlagai és szórásai a 17. táblázatban tekinthetők meg.

17. táblázat

A vizsgálati személyek világnézeti elköteleződés szerinti csoportosítása

	Alacsony szintű elköteleződés	Közepes szintű elköteleződés	Magas szintű elköteleződés
N	33	34	34
Átlag	31,52	49,61	57,24
SD	7,47	6,68	7,76
Nemzethez való kötődés összefüggése	$r=0,951, p<0,001$	$r=0,921, p<0,001$	$r=0,954, p<0,001$
Glorifikáció összefüggése	$r=0,368, p=0,036$	$r=0,332, p=0,031$	$r=0,261, p=0,12$
Nemzettel való elégedettség összefüggése	$r=0,322, p=0,18$	$r=0,319, p=0,048$	$r=0,574, p=0,01$

A csoportok összehasonlítása során világnézeti elkötelezettség szempontjából az alacsony, illetve a magas szinten elköteleződött csoportok kerültek összehasonlításra. A világnézet mellett még nem elköteleződött lévő fiataloknál (alsó harmad) a nemzeti azonosulás kötődés és glorifikáció dimenziója is szignifikáns összefüggést mutatott a szülők kötődésével és glorifikációjával ($r_{\text{kötődés}}=0,951, p<0,001$; $r_{\text{glorifikáció}}=0,368, p=0,036$; $r_{\text{elégedettség}}=0,322, p=0,18$), míg az elköteleződött fiatalok (felső harmad) esetében a kötődés mellett a nemzettel való elégedettség függött össze a szülők kötődésével és elégedettségével ($r_{\text{kötődés}}=0,954, p<0,001$; $r_{\text{glorifikáció}}=0,261, p=0,12$; $r_{\text{elégedettség}}=0,574, p=0,01$). A korrelációk erősségének összehasonlításakor azonban a csoportok között a Fisher Z próba alapján nem láthattunk szignifikáns különbséget sem a kötődés ($z = 0,2122, p = 0,58$), sem a glorifikáció ($z=1,20, p= 0,12$) esetében, ellenben a nemzettel való elégedettség tekintetében azt láthatjuk, hogy az elköteleződést már megvalósító gyerekek és szüleik között erősebb az összefüggés ($z=-2,0956, p=0,018$), mint a nem elköteleződött fiatalok és szüleik esetében.

Ezután a világnézeti elköteleződés hatását változót vizsgáltuk lineáris regresszió elemzés segítségével a felnőttek gyerekekre gyakorolt hatásán. Az elköteleződés mértéke hatással van a gyerekek kötődés ($R^2 = 0,959$; $R^2_{\text{illesztett}} = 0,920$; $F(1) = 328,02$; $p<0,001$), glorifikáció

($R^2 = 0,473$ $R^2_{\text{illesztett}} = 0,224$; $F(1) = 8,175$; $p < 0,001$) és nemzettel való elégedettség értékeire ($R^2 = 0,619$; $R^2_{\text{illesztett}} = 0,383$; $F(1) = 17,597$; $p < 0,001$). A világnézeti elköteleződés szignifikáns magyarázó erővel bír a kötődés ($\beta=0,0959$, $t=0,88$, $p=0,04$), a glorifikáció ($\beta=0,2949$, $t=3,12$, $p < 0,001$) és az elégedettség ($\beta=0,4422$, $t=4,98$, $p=0,02$) esetében is.

Az interakciós tag modellbe emelése a kötődés esetében 0%, a glorifikáció esetében 1,58%-kal növelné a magmagyarázott varianciát, amely növekedések nem szignifikánsak ($p > 0,05$), tehát a világnézeti elköteleződés nincs moderáló hatással a szülők és gyermekek közötti összefüggésre, ellenben önmagában magyarázó erővel bír a gyerek kötődése, glorifikációja és nemzettel való elégedettsége szempontjából (a regresszióelemzés eredménye megtekinthető az 5. számú mellékletben).

8.3 Megvitatás

A jelen vizsgálat több pontban megerősíti a megelőző vizsgálat eredményeit. A szülők és a gyerekek nemzeti azonosulása és nemzettel való elégedettsége között kapcsolat van, mely jelen vizsgálatban a nemzethez való kötődés dimenziójában a legerősebb. A szülők nemzeti azonosulása és nemzettel való elégedettsége önmagában magyarázó erővel bír a gyermekekre nézve – és ez az összefüggés független a szülő-gyerek kapcsolat észlelt minőségétől.

Első hipotézisem, mely szerint a szülők és a gyerekek nemzeti azonosulása között kapcsolat van, bizonyítást nyert mind a nemzeti azonosulás, mind a nemzettel való elégedettség tekintetében, illeszkedve a korábbi vizsgálatokhoz, amelyek kimutatták, hogy a politikai szocializáció, melynek a nemzettel kapcsolatos vélekedések is a részét képezik, összefüggést mutat szülők és gyermekeik között (Muxel, 1999; Percheron, 1999).

Második hipotézisem során azt vizsgáltam, hogy fontos szerepet játszik-e a szülő-gyermek kapcsolat minősége a szülők és gyermekeik nemzettel való azonosulásának összefüggésében. Eredményeink szerint az észlelt kapcsolati minőségnek nem volt szignifikáns hatása a nemzeti azonosulás és a nemzettel való elégedettség összefüggéseire, mely alátámasztja a korábbi vizsgálatok megállapításait (Harris, 1998; Vandell, 2000; Roest et al., 2009).

Harmadik hipotézisem, mely szerint egy világnézet mellett magas szinten elköteleződött gyerekek és szüleik között erősebb kapcsolat állna fenn (Marcia, 1966), csak részben, a

nemzettel való elégedettség esetében igazolódott be, valamint az elköteleződés mértéke és a nemzeti azonosulás, illetve a nemzettel való elégedettség pozitív együttjárást mutat. A kialakult világnézettel rendelkező gyerekek és szüleik között erősebb összefüggést láthatunk, amely arra enged következtetni, hogy Marcia (1966) elméletével összhangban az elköteleződés során világnézetünk, melynek részét képezheti a nemzettel való elégedettség is, az elért identitás szakaszában visszatér a gyermekkor során internalizált alapértékekhez, amelyeket a szülők nemzettel való elégedettsége is kialakíthat, vagy pedig a korai zárás során történő elköteleződés esetében a szülői nézetek internalizálása valósulhat meg.

A nemzettel kapcsolatos vélekedések 3 vizsgált dimenziója közül a kötődés mutatta a legerősebb összefüggést. A kötődés a nemzettel kapcsolatos pozitív érzelmeket jelenti, melynek nem része a nemzet kritikátlan dicsőítése, hanem inkább érzelmi kötődésként jelenik meg, mely identitásunk részévé válik (Roccas et al., 2006). Eredményeink azt sugallják, amennyiben a szülő kötődik, a nemzeti azonosulás ezen formája beépül a gyerek identitásába, míg ha a szülő ezt a fajta köteléket nem érzi fontosnak és meghatározónak, akkor a gyerek számára sem lesz az. A glorifikáció ezzel szemben a nemzet feltételek nélküli elfogadását és dicsőítését hozza magával. Itt is felfedezhetjük a szülő vélekedésének magyarázó hatását, ámde ez sokkal kisebb mértékben magyarázza a gyerek vélekedését. Ennek hátterében az állhat, hogy míg a kötődés esetében a szülő vélekedése nagy mértékben (90,9%) magyarázza a gyermekét, a glorifikáló azonosulási módot lehetséges, hogy nem a családi szocializáció, hanem más intézmények közvetítik inkább, például politikai diskurzusok (Stern, 1995; Macdonald, 2003), társas megemlékezések, nemzeti ünnepek, vagy akár az oktatás (Adwan, 2001; Lomsky-Feder, 2004; Tóth et al., 2006; Goodman & Mizrachi, 2008; László, 2012; Psaltis et al., 2017;). A nemzettel való elégedettséget is alacsonyabb százalékban magyarázza a szülők véleménye, és mivel a vizsgálatban főként fiatal felnőttek és serdülők vettek részt, a kulturális környezet véleményét és befolyásoló hatását ebben az esetben sem lehet figyelmen kívül hagyni (Phinney et al., 2000).

A szülő-gyermek kapcsolat minősége vizsgálatom szerint nem befolyásolta a szülők és gyermekeik nemzettel kapcsolatos vélekedései közötti összefüggést (Roest et al., 2009; Bayly & Bumpus, 2019). Az idézett kutatások szerint a hasonlóságokat nem feltétlenül a családi értékek átadása okozza, hanem a közös kulturális környezet szocializáló hatása. Hasonló következtetésre jutottak Barni és munkatársai (2014), akik szerint a normatív szociokulturális befolyás szerepe (tehát a kulturális csoport vagy a többségi társadalom

család által észlelt értékrendje) a szülő-gyermek közötti értékhasolnóságban meghatározóbb, mint a családon belüli folyamatok.

Az egy adott világnézet mellett magasabb szinten elköteleződött rendelkező gyerekek és szüleik nemzettel kapcsolatos vélekedései között nem áll fenn erősebb kapcsolat, mint a még nem elköteleződött gyermekek esetében. Lehetséges, hogy ebben szerepet játszhat az is, hogy azok az értékek, amelyeket úgy észlelünk, hogy nemzetünk képvisel, hatást gyakorolnak ránk, és befolyásolják világnézeti elkötelezettségünket, amely szintén a normatív szociokulturális befolyás szerepére enged következtetni (Barni et al., 2014). Az eredmény azzal magyarázható, hogy az elköteleződés folyamata során alakulhat ki a nemzeti identitással kapcsolatos érzelmi viszonyulás.

Limitációk

Kutatásunkba 101 szülő-gyerek diádot vontunk be. A mintavétel kényelmi jellege folytán a minta nem tekinthető a magyar népességre vonatkozóan reprezentatívnak. Kutatásomban hólabda-mintavételt alkalmaztunk, így csak azok vehettek részt a vizsgálatban, akik kapcsolatban álltak az adatokat gyűjtő hallgatókkal. A kutatás keresztmetszeti jellegű, így ok-okozati összefüggéseket nem állapíthatunk meg adatainkból.

Az Identitás Kérdések Leltár (Identity Issues Inventory) és a Saját csoporttal való azonosulás (In-Group Identification) kérdőívek magyar nyelven még nem kerültek validálásra. A jelen vizsgálatban használt alsókálák (Világnézet és Csoporttal való elégedettség) megbízhatósági mutatói megfelelőnek bizonyultak.

Konklúzió

Vizsgálatunk megerősítette, hogy a szülők nemzettel kapcsolatos vélekedései, valamint a gyerekek vélekedései között szignifikáns kapcsolat áll fenn, mely a nemzethez való kötődés esetében a legnagyobb mértékű. Eredményeink ellentmondanak azoknak a kutatásoknak, mely szerint a szülő-gyerek kapcsolat minősége (Roest et al., 2009; Barni et al., 2014; Bayly & Bumpus, 2019) befolyásolná az összefüggés erősségét. A világnézeti elköteleződés hatását csak részben, a nemzettel való elégedettség esetében sikerült megerősíteni (Marcia, 1966). Eredményeinkhez ugyanakkor az is hozzájárulhat, hogy a szülőkön kívül a gyerekeket körülvevő nemzeti csoport, a társadalom, amelyben élnek, szintén szignifikáns hatást gyakorol a gyerekek nemzettel kapcsolatos vélekedéseire, amely megerősíti a kulturális közeg szocializációs szerepét (Barni et al., 2014).

Ebből kifolyólag következő kutatásomat az a kérdésfeltevés motiválta, hogy milyen különbségek lesznek megfigyelhetők a nemzeti azonosulás és kollektív áldozati vélekedések tekintetében akkor, ha egy nemzeti identitás szempontjából azonos csoport tagjai a nemzeti környezettől eltérő kulturális közegben élik mindennapjaikat.

9. Harmadik vizsgálat

Vizsgálatom célja, hogy az eltérő kulturális közegben élő magyarok áldozati tudathoz való viszonyát, az áldozati vélekedések eltérő módjait és folyamatait térképezze fel. Vizsgálatom megtervezésekor igyekeztem eltérő környezetként egy olyan kultúrát választani, amely nincs a magyarsággal egy történelmileg meghatározható áldozat-elkövető viszonyban. Ezen kívül fontos szempont volt, hogy aránylag nagy legyen az adott kultúrában élő magyarok száma a gördülékenyebb mintavétel érdekében. Így esett a választásom az Egyesült Királyságban élő magyarokra.

A vizsgálatban Magyarországon, illetve az Egyesült Királyságban élő magyarok vettek részt. A kulturális közeg történelemszemlélete, megemlékezései, iskolai oktatása és médiumai számos vizsgálat szerint befolyásolják az egyén kollektív áldozati vélekedéseit (Adwan, 2001; Lomsky-Feder, 2004; Tóth et al., 2006; Khalili, 2007; Goodman & Mizrachi, 2008), így a mintavételt az indokolta, hogy az Egyesült Királyságban élő magyarok kevésbé vannak kitéve a magyar kulturális közeg befolyásának. Vizsgálatom célja az volt, hogy az áldozati tudatra utaló narratív markerek (a saját csoport alacsony ágenciája, és a külső csoportokra vonatkozó negatív értékelések magas száma) vajon megtalálhatóak-e a magyarsággal kapcsolatos személyes történetekben, illetve, hogy lesz-e különbség a Magyarországon és az Egyesült Királyságban élő magyarok között e nyelvi jegyek megjelenésében.

Ezen felül vizsgálatomban különbséget vártam a két csoport között a kollektív áldozati tudat skála alskáláin elért pontszámokat illetően.

Hipotézisek

H1: Kutatásom első hipotézise, hogy az áldozattá válás bizonyos narratív markerei, a saját csoport alacsony ágenciája és a külső csoportra vonatkozó negatív értékelések szignifikánsabb többször jelennek meg a Magyarországon élők narratíváiban, mint az Egyesült Királyságban élő magyarok esetében (Pólya, 2005; Roest et al., 2009; Ferenchalmly & László, 2010; Szalai & László, 2010; Csertő & László, 2011; 2013; Barni et al., 2014; Jenei et al., 2020).

Azért erre a két narratív markerre esett a választásom kutatásomban, mivel a vizsgálati kérdések a csoportidentitás megéléséhez kapcsolódtak az egyéni identitáson

keresztül (lásd részletesebben a 9.1.3-as alfejezetben), és a kérdésfeltevésből következően a személyek saját élményeiket/megéléseiket osztották meg történetek formájában, amelyekben nehezen lehetett volna elkülöníteni a saját és a külső csoportokra vonatkozó kognitív állapotokat (melyek korábbi vizsgálatok szerint szintén az áldozati tudathoz kapcsolódnak).

H2: Feltételezem, hogy a Kollektív Áldozati Tudat kérdőívben a magyar minta, illetve a kivándorolt magyarok mintája között különbség lesz megfigyelhető (Knafo & Schwartz, 2001; Schönpflug, 2001), a magyarországi kulturális közegben élő magyarokra jellemzőbbek lesznek a kollektív áldozati vélekedések.

H3a: Feltételezem, hogy a szövegek kvalitatív tartalomelemzése során rögzített csoportos és egyéni áldozati tudat kódok megjelenése (a kód definíciója jelen vizsgálat Eljárás/Tartalomelemzés alfejezetében olvasható) összefüggésben áll a külső csoportokra vonatkozó negatív értékelésekkel és a saját csoport alacsony ágenciájával (Vincze, 2009; László et al., 2010; Vincze & László, 2010).

H3b: Feltételezem, hogy a csoportos és egyéni áldozati tudat kód kevesebbszer fog megjelenni az emigráns mintában.

9.1 Módszer

9.1.1 Résztevők

63 személy vett részt a kutatásban, 44,6%-uk (27 fő) Magyarországon élő magyar volt, a többiek (55,4%, azaz 35 fő) az Egyesült Királyságban élő magyarok. Az Egyesült Királyságbeli válaszadók átlagosan 8,95 éve éltek ott (de legalább 1 évig). A teljes minta átlagéletkora 44,55 év: Magyarországon 49,65 (SD = 7,98) és Egyesült Királyságban 40,65 (SD = 6,6).

A magyar mintában a nemek aránya kiegyensúlyozott volt (42,3% férfi, 57,7% nő), míg az Egyesült Királyság mintájában nagyobb arányban voltak a nők (14,7% férfi, 85,3% nő) (lásd 18. táblázat).

18. táblázat

A résztvevők demográfiai adatai

	Nem	N	Magyar minta	SD	Nem	N	UK minta	SD
Átlagéletkor		27	49,65	7,98		35	40,65	6,6
	férfi	12	42,3%		férfi	5	14,7%	
	nő	15	57,7%		nő	30	85,3%	

A felnőtt résztvevők mindössze 1,7%-a általános iskolai végzettséggel, 20%-uk szakközépiskolai végzettséggel, 8,3%-a középiskolai végzettséggel, 50%-a egyetemi diplomával és 10%-a posztgraduális képzéssel rendelkezett.

9.1.2 Eszközök

Ebben a vizsgálatban a Kollektív Áldozati Tudat Skálát (Mészáros, 2017) és a Nemzettel való Azonosulás Skálát (Szabó & László, 2014) használtam fel.

A nemzettel való azonosulás kérdőíve (Szabó & László, 2014)

A kérdőívre vonatkozó alapinformációkat lásd az első vizsgálatnál, a 7.1.2 fejezetben.

Kollektív áldozati tudat kérdőív

A kérdőívre vonatkozó alapinformációkat lásd az első vizsgálatnál, a 7.1.2 fejezetben.

A skálák és alszálák Cronbach α értékei a 19. táblázatban megtekinthetők.

19. táblázat

A vizsgálatban használt skálák és alskálák Cronbach α értékei

Kérdőív	Alskálák	Cronbach
Kollektív áldozati tudat skála		0,733
Alskálák száma	Exkluzív áldozati tudat	0,845
Tételek száma: 14	Inkluzív áldozati tudat	0,804
	A múltbéli áldozati szerep észlelt fontossága	0,724
Nemzettel való azonosulás skála		0,831
Alskálák száma: 2	Nemzethez való kötődés	0,789
Tételek száma: 8	Glorifikáció	0,868

A Cronbach alfa értékek meghaladták a 0,7-es értéket, tehát a skálák konzisztenciája elfogadható. A felhasznált kérdőívek a 3. számú mellékletben megtekinthetők.

9.1.3 Eljárás

A kutatás a résztvevők informált beleegyezésével, az Etikai Bizottság irányelveinek figyelembe vételével készült el. Az adatgyűjtés hólabda módszerrel történt. A résztvevőket a Londoni Magyar Iskolán és legnagyobb közösségi médiaoldalak tematikus csoportjain keresztül lettek felkérve a részvételre, egy űrlap kitöltésével jelentkezhetnek az interjúra.

A vizsgálat kérdőíves része után félig strukturált interjúkat készítettünk a résztvevőkkel, majd ezek legépelésre kerültek. Az interjúk átlagos hossza 872,26 szó volt (SD = 922,28 szó). Az interjú során az alanyoknak nemzeti identitásukkal kapcsolatos pozitív és negatív személyes tapasztalataikat kellett megosztaniuk, majd arra kértük őket, fejték ki, melyik magyar történelmi eseményt találják a legpozitívabbnak és a negatívabbnak, és indokolják is választásukat. Az interjúkérdések kiválasztása során szempontok voltak, hogy mind a csoportidentitás, mind pedig az egyéni és a kollektív emlékezet szempontjából előhívhassanak a vizsgálati személyek olyan történeteket, ahol mind az aktuálisan megélt csoport, mind a csoport kollektív emlékezeti reprezentációja megjelenhet, hogy ez által

vizsgálhatóvá váljon, hogy jelen van-e az áldozati szerep mind kollektív, mind egyéni szinten.

A teljes elemzett törzsszöveg 74 618 szóból áll. Az összes interjúkérdés megtekinthető az IV. mellékletben.

Narratív elemzés

A NarrCat szoftver segítségével a csoportra vonatkozó történeteket és a történelmi eseményekre vonatkozó történeteket narratív kategoriális tartalomelemzésnek vetettük alá (Ehmann et al., 2014) a hipotézisek tesztelése céljából. Az alábbi modulokat használtuk és elemeztük a kutatás céljaival összhangban: ágencia (almoduljai az Aktivitás és Intencionalitás, ahol az Aktivitás az aktivitás és passzivitás, az Intencionalitás pedig az intencionalitás és megszorítás almodulokból épülnek fel (Szalai, 2011; László et al., 2013)) és negatív értékelés (Csertő & László, 2011) .

Tartalomelemzés

Az automatikus narratív elemzés alátámasztása végett kódolást is végeztem a szövegeken az atlas.ti program segítségével. A kódolás során egy kódot határoztam meg, melynek az egyéni vagy csoportszintű áldozati tudat megjelenése nevet adtam. A kódolás célja az volt, hogy a szövegekben csoportos vagy egyéni áldozati élményekre, áldozati vélekedésekre utaló szövegrésztleteket találjak. A kód definíciója a következő: olyan esemény, amely során a vizsgálati személy a magyarságából kifolyólag áldozatként éli meg saját magát, illetve olyan esemény, ahol a magyarokat, mint csoportot veszteségek kontrollvesztett elszenvedőjeként, más csoportok áldozataként észleli.

A jelen kutatáshoz kapcsolódó kód az alábbi táblázatban (20. táblázat) látható (példákkal):

20. táblázat

Példák az egyéni és csoportszintű áldozattá válás kódokra

egyéni és csoportszintű áldozati tudat megjelenése	„A rendszerváltás során a családban nagyon sokan váltak munkanélkülivé, volt, aki azóta sem állt talpra.”
	„Hazánk nagyobb részét vették el Trianonnál, magyar identitásunk nagyobb részét értem”
	"Mindig volt valaki, aki uralkodott felettünk."

Két független kódoló olvasta el az interjúkat és jelölt – amennyiben volt ilyen a szövegben – bizonyos szavakat vagy kifejezéseket, amelyek megegyeztek a fentebb meghatározott kóddal. Ezeket a kódokat a szövegekben kvantifikáltuk, majd az elemzésben is kvantifikált módon vettek részt.

A kódolók egyetértésének kiszámításához a Cohen-féle Kappa értéket számoltuk ki. Az elemzési egységek (azaz az elemzett narratívák) függetlenek voltak, ezen felül függetlenek és kölcsönösen kizáróak voltak a nominális skálák kategóriái, valamint a kódolók egymástól függetlenül dolgoztak. Az 1-es érték a tökéletes konszenzusra, a 0-ás érték a teljes egyet nem értésre utal. A kiszámítás módja a következő: $K=(P_A-P_C)/(1-P_C)$

P_A : azon egységek aránya, amelyekben az értékelők egyetértettek

P_C : azon egységek aránya, amelyeknél véletlen egyezés várható

Jelen vizsgálatban a következő értékekkel számoltunk: $P_A=0,72$, $P_C=0,23$ volt, azaz $K=(0,72-0,23)/(1-0,23)=0,64$

Kvalseth (1989) alapján a 0,61 feletti Kappa érték egy jó általános egyezésre utal.

9.2 Eredmények

Az alábbi táblázatban (21. táblázat) a mért változók leíró statisztikái láthatóak.

21. táblázat

A vizsgált változók leíró statisztikai adatai

Változó	Alskálák	Magyarországon élő magyarok átlag	SD	Külföldön élő magyarok átlag	SD
Nemzettel való azonosulás skála					
	Nemzethez való kötődés	20,96	6,37	19,00	8,56
	Glorifikáció	17,00	5,91	14,09	7,30
Kollektív áldozati tudat skála					
	Exkluzív áldozati tudat	14,6	6,10	12,0	6,07
	Inkluzív áldozati tudat	18,3	5,87	16,59	6,96
	A múltbeli áldozatiság észlelt fontossága	20,29	7,00	14,21	5,69
Narratív változók					
	Ágencia	0,91	0,11	0,84	0,07
	Negatív értékelés	6,54	4,57	5,05	6,61
Csoportos és egyéni szintű áldozati tudat		8,45	4,89	6,50	6,20

A narratív változók relatív gyakoriságokat reprezentálnak (az egyes interjúk szószámából kiszámítva).

A Shapiro-Wilk normalitás teszt eredménye alapján a vizsgálat változók nem minden esetben követnek normális eloszlást (lásd 22. táblázat).

22. táblázat

A Shapiro-Wilk normalitás teszt eredménye a vizsgált változók tekintetében

	Magyarországon élő magyarok	Külföldön élő magyarok
Ágencia	W(28)=0,960 p=0,41	W(35)=0,962 p=0,39
Negatív értékelés	W(28)=0,968 p=0,74	W(35)=0,974 p=0,54
Exkluzív áldozati tudat	W(28)=0,955 p=0,33	W(35)=0,967 p=0,43
Inkluzív áldozati tudat	W(28)=0,956 p=0,35	W(35)=0,963 p=0,36
Áldozati tudat fontossága	W(28)=0,851 p=0,001	W(35)=0,945 p=0,11
Nemzethez való kötődés	W(28)=0,912 p=0,03	W(35)=0,903 p=0,009
Glorifikáció	W(28)=0,959 p=0,37	W(35)=0,970 p=0,52

H1: Az emigránsok és a nem emigránsok narratív markerei közötti különbség teszteléséhez Mann-Whitney tesztet kétmintás t-próbát használtam. A hipotézisek teszteléséhez a negatív értékelés és az ágencia változókat használtam fel, amelyek a korábbi kutatási eredmények alapján az áldozattá váláshoz kapcsolódnak (Pólya, 2005; Ferenchalmy & László, 2010; Szalai & László, 2010; Csertő & László, 2011, 2013; Jenei et al., 2020). A változókat standardizáltam a hipotézisek tesztelése előtt. A külső csoportra vonatkozó negatív értékelések száma szignifikánsan alacsonyabb volt az emigránsok esetében ($t(51)=-1,848$ $p=0,035$, Cohen's $d=-0,508$, 1-tailed), továbbá a saját csoport ágenciája szignifikánsan magasabb volt a kivándorolt magyarok esetében ($t(51)=2,812$ $p=0,003$, Cohen's $d=0,773$, 1-tailed).

H2: Második hipotézisemben azt vizsgáltam, hogy a kollektív áldozati vélekedések vajon mutatnak-e különbséget az emigráns és nem emigráns csoportok között. Mivel az áldozati tudat fontossága változó esetén sérültek a normalitás feltételei, abban az esetben Mann-Whitney tesztet, illetve az exkluzív és az inkluzív áldozati tudat esetében kétmintás t-próbát

használtam az esetleges különbségek vizsgálatára. Sem az exkluzív ($t(54)=1,538$, $p=0,130$), sem az inkluzív áldozati tudat ($t(54)=0,446$, $p=0,66$) esetében nem találtam szignifikáns eltérést, ellenben az áldozati tudat fontossága az emigráns mintában szignifikánsan alacsonyabb volt ($U=678$ $p<0,001$, rank-biserial correlation= $0,684$, 1-tailed).

H3a: A csoportos vagy egyéni áldozati tudat változó - az egyéni és csoportos áldozattá válás közvetlenül megemlített jelei a szövegben - Pearson-féle korreláció eredménye alapján korrelált a negatív értékeléssel ($r = 0,347$, $p < 0,05$) és fordított összefüggésben voltak az ágenciával ($r = -0,542$, $p < 0,01$).

H3b: Kétmintás t-próbával ellenőriztem, és hipotézisemnek megfelelően az emigráns résztvevők elbeszéléseikben kevesebb áldozattá válási élményről számoltak be ($t=-1,0723$, $p=0,045$), mint a Magyarországon élők.

9.3 Megvitatás

Kutatásom célja az eltérő kulturális környezet hatásának feltérképezése volt a kollektív áldozati vélekedésekre. Az eredmények alapján az emigráns résztvevők nemzeti identitásról szóló narratívái alacsonyabb szintű negatív értékeléssel és magasabb szintű ágenciával jellemezhetők. Ennek megfelelően a negatív értékelés és az ágencia eltérően kapcsolódik a vizsgált csoportokhoz. Habár számos kutatás (László et al., 2002; Vincze & László, 2007; Jenei et al., 2020) rámutatott, hogy az áldozattá válásnak vannak specifikus, narratív jegyei, ezeket eddig csupán történelmi eseményeket leíró tankönyvekben és néphistóriai elbeszélésekben azonosították. Jelen vizsgálat hozzájárul annak megértéséhez, hogy az egyének nemzeti identitással kapcsolatos, személyes történetei és elbeszélései, valamint a kollektív áldozati élmények egyéni interpretációi milyen módon reprezentálják a nemzet kollektív áldozati tudatát, valamint megmutatja ezzel összefüggésben az eltérő kulturális környezet okozta különbségeket. Az interjúkban megjelenő, egyéni és csoportos áldozati élményekre utaló kód megerősíti, hogy az áldozattá válás megélése (akár egyéni szinten, a nemzeti csoport részeként) és narratív markerei kapcsolatban állnak egymással.

Kutatásom során azt feltételeztem, hogy az áldozattá váláshoz kapcsolódó, külső csoportokra vonatkozó, negatív értékelés kevésbé lesz megtalálható az emigránsok elbeszéléseiben, míg az ágenciájuk szintje magasabb lesz. Az eredmények alapján sikerült

megerősítenem az áldozattá válással kapcsolatos narratív kategóriákat (Jenei et al., 2020), és – a hipotézissel összhangban – úgy találtam, hogy az emigránsok narratíváiban kevésbé vannak jelen a fenti, viktimizációra utaló narratív markerek. Az ágencia mennyisége a nemzeti identitással kapcsolatos történetekben szignifikánsan több a külföldön élő magyarok esetében. A kulturális környezeti különbségek is magyarázhatják ezt a jelenséget (Szalai & László, 2010), de akár az is lehetséges, hogy a vizsgálati személyek között már fennálló különbség mutatkozik meg, melynek eredményeképpen a külföldön élő csoport korábban az emigráció mellett döntött (Jokela, 2009). A résztvevők az interjúk során többször utaltak arra, hogy láthatatlan, de jelentős kulturális különbségek vannak a brit és a magyar identitásban (gyakran összehasonlították származási országuk kultúrájukat és az észlelt brit kultúrát: példaként említették, hogy a fogadó országban jellemző, hogy a személyek nem az akadályokra koncentrálnak - inkább a lehetséges megoldást tartják szem előtt). Az ágencia fontos kategóriának tűnik, mert a viktimizált identitás ellenpontját képezi. Eddigi kutatások (László & Vincze, 2007) szerint a magyarok egy jelentős része a magyar történelmet a passzivitás szinonimájaként észleli, amely során a szereplők nagyobb erőknek vannak kiszolgáltatva, és képtelenek kontrollt gyakorolni sorsuk felett (László, 2005; Fülöp & László, 2011). Mivel az áldozattá válás narratív markerei az emigránsok narratíváiban szignifikánsan kevésbé jellemzőek, úgy tűnik, hogy ez a csoport kevésbé hajlandó történelmi veszteségek és igazságtalanságok által meghatározni nemzeti identitását.

A múltbeli áldozati szerep alacsonyabb észlelt fontossága igazolja, hogy a viktimizáció szignifikánsabban kevésbé áll az Egyesült Királyságban élő magyarok identitáskonstrukciójának középpontjában. Az emigránsok ritkábban találkoznak nemzeti megemlékezésekkel és más, nemzeti kultúra átadására alkalmas helyzetekkel (Adwan, 2001; Lomsky-Feder, 2004; Tóth et al., 2006; Goodman & Mizrachi, 2008; Khalili, 2008), így arra következtethetünk, hogy kevésbé kiemelt az áldozati tudat identitás-meghatározó szerepe (László & Vincze, 2007). Emellett nemzeti identitásukat lehetséges, hogy kevésbé a történelmi múlt segítségével, hanem a fogadó országhoz képest határozzák meg, akár identitásukat részben egy „bevándorló identitássá” formálva (Kaplan & Chacko, 2015).

Fenti eredményünket a kvalitatív kódolás igazolta, amely azt is megmutatta, hogy az egyéni és a csoportos áldozati tudat megjelenése a szöveg tartalmi szintjén együttjárást mutat az áldozati tudathoz kapcsolódó narratív markerekkel, a saját csoport alacsony ágenciájával és a külső csoportok negatív értékelésével. Vizsgulatunk továbbá megállapította, hogy az

emigránsok narratívái szignifikánsan kevesebb egyéni és csoportos áldozati tudatra vonatkozó kódot tartalmaznak.

Kutatásunk megerősítette az áldozattá válás narratív markereit egyéni szinten, kérdőíves adatokkal kiegészítve egy nemzetközi kutatás keretein belül, két nem homogén csoporttal. Eredményeink megerősítik a témával kapcsolatos korábbi kutatások eredményeit (László & Vincze, 2007; Jenei et al., 2020), amelyek azt mutatták, hogy az áldozattá válás narratív markerei megjelennek a csoportszintű identitás esetében is. Láthatjuk a konvergenciát a történelemkönyvek és az egyéni történelmi reprezentációk narratív elemzésében (László et al., 2002; Vincze & László, 2007), ami arra utal, hogy eredményeink általánosságban is értelmezhetők, nem csak egy adott mintára vonatkoztatva.

Eredményeink azt hangsúlyozzák, hogy a kollektív áldozati vélekedések szerves részét képezik a magyar nemzeti identitásnak (Mészáros et al, 2017). Úgy tűnik, hogy az áldozati identitás egy olyan kategória, amelyhez való kapcsolódást a nemzeti kulturális közeg elősegíti (László & Fülöp; 2011). Az általánosítást tovább erősíti az a tény, hogy sem a kötődés, sem a glorifikáció területén, sem az áldozati tudat inkluzív vagy exkluzív jellegében nem találtunk különbséget a Magyarországon élő és az Egyesült Királyságban élő csoport között. Ez arra utal, hogy a magyarországi szocializáció és kulturális környezet létrehozza az áldozati tudat jellemző mintázatait, és az eltérő kulturális környezet ezekben a mintázatokban kevésbé okoz változást. A különbséget ott érhetjük tetten, hogy az egyén mekkora jelentőséget tulajdonít az áldozati vélekedéseknek személyes életében. Az emigrált csoport tagjai, akik kevésbé vannak kiteve a kulturális közeg megerősítő, emlékeztető hatásának, kisebb mértékben tartják fontosnak a csoport múltban történt szenvedésének központi, identitás meghatározó jelentőségét.

Fontos kiemelni, hogy az egyéni narratívákban megfigyelhető a csoportszintű áldozattá válás, és egyéni különbségek mutatkoznak abban, miként látják az emberek a csoportközi helyzeteket vagy a nemzeti történelmet. Ezek az eredmények arra utalnak, hogy fontos vizsgálni a viktimizációra utaló narratív markereket az egyéni, nemzettel kapcsolatos narratívákban. Ezen mintázatok feltárása segíthet mérsékelni az kollektív áldozati vélekedések esetleges negatív hatásait az egyéni jólétre, illetve segíthet a kollektív áldozati tudat megjelenéséből adódó versengő áldozatiság mélyebb megértésében, mely destruktív hatással van a csoportközi viszonyokra.

Limitációk

A mintában a nemek aránya nem volt kiegyenlített, illetve a Magyarországon élő magyar minta átlagéletkora magasabb volt, mint az Egyesült Királyságban élőké.

Feltételezhető, hogy csak olyan személyek jelentkeztek a kutatásban való részvételre, akik fontosnak tartják magyar identitásukat, és akik az online közösségi média csoportok tagságán keresztül fontosnak tartják a többi, külföldön élő magyarhoz kapcsolódást. Ez befolyásolhatta a Nemzettel való Azonosulás Skálán elért eredményeket. A külföldön élő magyar mintába került személyek különböző ideje élnek eltérő kulturális környezetben, amely szintén hatással lehetett arra, hogy mennyiben járul hozzá kollektív áldozati vélekedéseikhez a kulturális környezet szocializáló hatása.

A vizsgálat a csoportok közötti eltéréseket mért, illetve korrelációs elrendezésben valósult meg, azaz ok-okozati következtetésekre nem juthatunk. Az is lehetséges, hogy a külföldön élő magyarok esetében maga a külföldre költözés ténye abból adódott, hogy számos – jelen kutatásban is mért dimenzió mentén – különböznek a Magyarországon élő magyarok csoportjától, mint pl az áldozati tudat kisebb jelentőségében.

Konklúzió

Kutatásom bizonyította, hogy a kollektív áldozati vélekedéseknek vannak olyan narratív jegyei, amelyek azonosíthatók az egyéni életúttal és a nemzeti történelemmel kapcsolatos elbeszélésekben is. Arra a következtethetünk az eredmények alapján, hogy az emigránsok narratívái eltérően épülnek fel nem emigránsokhoz képest, és fokozott ágenciával és kevesebb külső csoportokra irányuló negatív értékeléssel jellemezhetők. Összességében láthatjuk, hogy az emigrációból fakadó környezeti változások szignifikáns összefüggésben vannak a kivándorlók kollektív áldozati vélekedéseinek központiségével és személyes fontosságával.

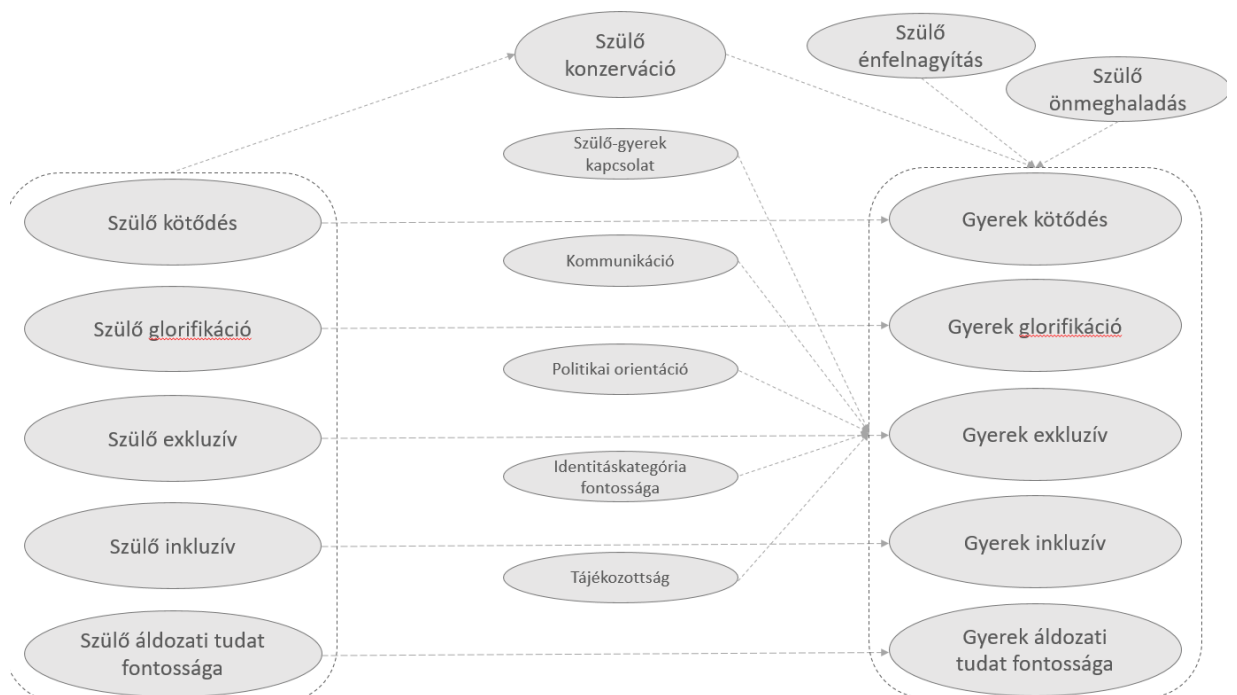

10. Negyedik vizsgálat

Vizsgálatomat az előző vizsgálatok eredményeire alapoztam, melyek szerint mind a család, mind a kulturális környezet szerepet játszik a nemzeti identitásról és a kollektív áldozati tudatról alkotott vélekedések létrejöttében. Jelen vizsgálatban szerettem volna tisztázni annak a szerepét, hogy a szülők és fiatal felnőtt gyermekeik által vallott értékek mennyiben járulnak hozzá a nemzeti identitás egyes dimenzióinak, illetve a kollektív áldozati vélekedések generációk közötti átadásához. Az eddigi eredmények alapján a család szerepe az események csoporthoz köthető értelmezésének átadása, a csoport áldozati identitásáról kialakított nézetek formálása, illetve ezen identitás fontos kategóriává tétele. Ebből kiindulva kutatásunkban kvantitatív és kvalitatív adatfelvétellel egyaránt meg kívánjuk erősíteni a nemzettel való azonosulást, illetve a kollektív áldozati vélekedések együttjárását szülők és fiatal felnőtt gyermekeik között. Ezen felül szeretnénk feltárni, hogy az értékek hogyan kapcsolódnak pontosan a kollektív emlékezethez, illetve hogyan segíthetik elő bizonyos értékek a történelmi emlékezethez kapcsolódó kollektív áldozati vélekedések megjelenését, illetve ezek transzgenerációs átadását. A kutatásban vizsgált összefüggéseket egy áttekintő ábrán összegeztem (4. ábra).

4. ábra

A kutatásban vizsgált változók

Az értékek és a kollektív áldozati vélekedések között párhuzamot találtak a kutatók (Paez & Liu, 2010). Paez et al. (2008) szerint például a második világháború eseményeire történő emlékezés negatív összefüggésben állt az individualista és az önirányítottság értékekkel, ellenben pozitív összefüggést mutatott a Schwartz-féle konzervációs értékcsoporttal, különösen a konformitás és biztonság értékekkel. Eredményeik szerint a múlt szociális reprezentációi a domináns kulturális értékek mentén horgonyzódnak le. Mindemellett a vizsgálatok a szülők és gyerekek kollektív áldozati vélekedései között is együttjárást fedeztek fel (Fonagy, 1999; Wohl & van Bavel, 2011; Vollhardt, 2012, 2020). Jelen kutatásban így azt feltételezzük, hogy a szülők esetében az általuk vallott értékek hatással vannak saját kollektív áldozati vélekedéseikre, amelyek alapja a csoport kollektív emlékezete. Ebből kifolyólag feltételezzük, hogy a szülők értékei a kollektív áldozati vélekedéseken keresztül befolyásolják a gyerekek kollektív áldozati vélekedéseit.

Hipotézisek

H1: A vizsgálatban együttjárást várok a szülők és gyermekeik értékpreferenciái között: a Schwartz-féle értékdimenziók közül a konzervációhoz és az egyetemességhez kapcsolódó értékek esetében pozitív összefüggést várok (Boehnke, 2001; Friedlmeier & Trommsdorff, 2011; Roest et al, 2012; Döring et al., 2017).

Hipotézisemet korábbi vizsgálatok alapján állítottam fel, melyek eredményei szerint jóakarát és egyetemesség (szelf-transzcendencia) értékeinek továbbadását a szülők generációja fontosnak tartja (McAdams & de St Aubin, 1998), valamint Boehnke (2001) szerint a szülők generációja számára fontos a konzervatív értékek átadása, míg ennek az ellentéte igaz a hedonizmussal és az önirányítottsággal összefüggő értékekkel kapcsolatban. Ellentmondás, hogy az önirányítottság értékével kapcsolatosan McAdams & de St Aubin (1998) arra a következtetésre jutott, hogy szintén fontos lehet a szülők számára ennek az értéknek az átadása. Árnyalja a képet, hogy a fenti összefüggést inkább a magasabb szocioökonómiai státuszú csoportoknál figyelték meg (Rokeach, 1973; Kohn et al, 1986; Alwin, 1990). Más vizsgálatok, Boehnke vizsgálatához hasonlóan, azt emelték ki, hogy rendszerint erőteljes generációs különbség figyelhető meg az önirányítottság tekintetében (Scabini, 1995), így ezzel kapcsolatban nem feltételeztem együttjárást.

H2: A szülők konzervációhoz és szelf-transzcendenciához kapcsolódó értékei pozitív összefüggést mutatnak a gyerekek nemzeti identitás dimenzióival, illetve kollektív áldozati vélekedéseivel (Boehnke, 2001; Tam et al., 2012).

A szülői konzerváció érték esetén pozitív összefüggést várok a hagyományok, rítusok fontossága és a nemzeti identitás személyes fontossága között. Pozitív összefüggésre számítok a szelf-transzcendencia érték esetében is, hiszen a nemzeti identitás fogalma alkalmas arra, hogy a személy egy valamely, nála nagyobb, magasztosabb csoporthoz tartozást éljen át.

H3a: A szülők és gyerekek nemzeti azonosulása, illetve kollektív áldozati vélekedései közötti összefüggést nem befolyásolja a szülő-gyerek kapcsolat közelsége (Grusec & Kuczynski, 1997; Kochanska & Thompson, 1997; Roest et al., 2009; Schönplflug, 2009), ellenben pozitívan befolyásolja a szülőkkel való egyetértés, a magyarságról való beszélgetés gyakorisága (Grusec & Goodnow, 1994), a magyarság, mint téma fontossága (Schönplflug, 2009; Tam et al., 2012) és a tájékozottság a magyarságot érintő kérdésekben (Barni et al., 2013), Ezen felül feltételezésem szerint a szülők és gyerekek nemzeti azonosulása, illetve kollektív áldozati vélekedései közötti összefüggést negatívan befolyásolja a liberális politikai orientáció (Braithwaite, 1994).

A szülő-gyerek kapcsolat újbóli vizsgálatát indokolja az összefüggést alátámasztó számos szakirodalom, illetve, hogy jelen vizsgálatban a kapcsolati tényezők mellett számos más változó is mérésre kerül, amely a szülő-gyermek interakciók gyakoriságát és milyenségét, illetve az értékek pontos észlelését vizsgálja, így elkülönítésre kerülhet, hogy az érzelmi kapcsolat, vagy csak az ahhoz kapcsolódó, azzal általánosságban együtt járó kölcsönös nyitottság és kommunikáció kapcsolódik-e az nemzettel való azonosulás és a kollektív áldozati vélekedések szülők és gyerekek közötti összefüggéséhez.

H4: A szülő vagy a gyerek neme nincs szignifikáns összefüggésben az szülők és gyerekek nemzeti azonosulása, illetve kollektív áldozati vélekedései közötti összefüggés erősségével (Barni et al., 2011; Knafo & Schwartz; 2012).

Bár első kutatásomban már vizsgáltam a nemek közötti összefüggést, jelen mintában tervezem vizsgálni az azonos és a különböző nemű diádok közötti különbséget. A szakirodalom több esetben kitér arra, hogy az azonos nemű diádok között érthető tetten erősebb összefüggés, de ezt ilyen formában még nem vizsgáltam kutatásomban, valamint a

szakirodalom számos ellentmondással rendelkezik ebben a témában, így ezt a kérdést újból kutatásom tárgyává teszem.

H5: A szülő és gyermekek magyarságról alkotott narratíváiban összefüggést figyelhetünk meg (Khalili, 2007; László & Vincze, 2007; Vollhardt, 2012).

Mivel az interjúk során a magyarokra jellemző tulajdonságokra kérdeztem rá (az interjúkérdések megtalálhatóak az 10.1.2. alfejezetben), és az ezeket alátámasztó személyes történetekre, úgy véltem, hogy ezekben nem feltétlenül jelenik meg a külső csoport, mint a történelemmel kapcsolatos történetek esetében, így a külső csoportok negatív értékelésében nem feltételeztem együttjárást. Az interjúkérdések elemzésének célja az volt, hogy feltárjuk, hogy a magyarsághoz kapcsolódó személyes érintettség és személyes ágencia között megfigyelhető-e összefüggés szülők és fiatal felnőtt gyermekeik között, ebből kifolyólag az ágencia és szelf-referencia megjelenésében pozitív együttjárást feltételeztem.

10.1 Módszer

10.1.1 Résztevők

228 kitöltő vett részt a vizsgálatban, mindannyian Magyarországon születtek, magyar nemzetiségűek és magyar állampolgárok. A minta 2 részből, felnőttekből és a felnőtt résztvevők fiatal felnőtt korú gyermekeiből állt ($N_{\text{felnőtt}}=114$, $N_{\text{gyerek}}=114$). A felnőtt résztvevők átlagéletkora 50,87 év ($SD=6,275$ év), a gyermekeiké 21,66 év ($SD=3,386$ év) volt. A nemi arány felnőtt válaszadók esetében 42,1% férfi, 57,9% nő, a gyerekek esetében 29,8% férfi, 70,2% nő volt (lásd 23. táblázat). Vizsgálatomban 13,2%-ban apa-fiú párok, 28,9%-ban apa-lánya párok, 16,7%-ban anya-fiú párok, végül 41,2%-ban anya-lánya párok vettek részt.

23. táblázat

A vizsgálati személyek demográfiai adatai

	Nem	N	Szülő	SD	Nem	N	Felnőtt gyermek	SD
Átlagéletkor		114	50,87	6,27		114	21,66	3,39
Nem	nő	66	57,9%		nő	80	70,2%	
	férfi	48	42,1%		férfi	34	29,8%	

A résztvevő szülők 38,6%-a érettségizett, vagy alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezett, a megkérdezettek 18,2%-a felsőfokú szakképzést végzett, 38,6% rendelkezett főiskolai egyetemi diplomával, valamint 4,4% magasabb fokozattal. A résztvevő fiatal felnőttek 38,6%-a érettségizett, vagy alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezett, 11,4% felsőfokú szakképzést végzett, és 59,6% rendelkezett főiskolai vagy egyetemi diplomával, vagy folytatott folyamatban lévő egyetemi tanulmányokat.

10.1.2 Eszközök

A kérdőív demográfiai adatok felvételével kezdődött (nem, életkor, iskolai végzettség), valamint egy 5-fokú Likert-skálát tartalmazott, amely a szülő-gyermek kapcsolat észlelt minőségét volt hivatott mérni. A skálán az 1-es megjelölésekor a vizsgálati személyek arról számolnak be, hogy érzelmileg nem állnak közel a kérdőívet velük együtt kitöltő szüleikhez/gyermekükhöz, míg az 5-ös megjelölésekor úgy vélik, hogy nagyon közeli kapcsolatban állnak egymással. Az érzelmi kapcsolat hatásának vizsgálatok arra voltak kíváncsi, hogy szülő és gyereke együttesen mennyire érzi közelinek a kapcsolatot, így a 2 értéket összeadtam, és az elemzéskor ezt az összesített kapcsolati változót vettem figyelembe.

A felmérésben a Kollektív Áldozati Tudat Skálát (Mészáros, 2017) és a Nemzettel Való Azonosulás Skálát (Szabó & László, 2014), valamint Schwartz-féle Portrait Values Questionnaire-t (Schwartz et al., 2001) használtuk fel.

A nemzettel való azonosulás magyar kérdőíve

A kérdőívre vonatkozó alapinformációkat lásd az első vizsgálatnál, a 7.1.2 fejezetben.

Kollektív áldozati tudat kérdőív

A kérdőívre vonatkozó alapinformációkat lásd az első vizsgálatnál, a 7.1.2 fejezetben.

Portrait Values Questionnaire (Schwartz et al., 2001)

A PVQ (Portrait Values Questionnaire) kérdőív alapvető értékeket vizsgál, és az ESS rendszeres részét képezi, ámde a vizsgálat felvételekor ez a fordítás sajnos nem volt elérhető. A magyar kérdőív 3 független személy által lett lefordítva egy másik kérdőív fordítása során (Bosson et al., 2021). Két független személy külön-külön lefordította az itemeket, majd egy harmadik személy ezek összevetésével hozta létre a végleges verziót. Schwartz 10 dimenziós

kérdőívét (1992) vették alapul, amely az alapvető emberi értékeket 10 kategóriába sorolta (Schwartz et al., 2012). A kérdőívben szereplő értékek egy kör szerkezetű modellel írhatók le, amelyben minden érték kapcsolatban áll egymással, de egyes értékek kompatibilisebbek egymáshoz viszonyítva (pl. biztonság és konformitás), míg más értékek inkább egymás ellenpontját jelentik (pl. univerzalitás és hatalom). A kör alakú elrendezés inkább az egyes értékekhez kapcsolódó motivációk kontinuumát fejezi ki, nem pedig konkrét, egymástól független motivációkat (Davidov et al., 2008). 40 állítást tartalmazott a kérdőív egy adott személyről. A válaszadó, amelyben az egyén egy 1-től 6-ig terjedő skálán fejezhette ki, hogy mennyire tartja magát hasonlónak ahhoz az emberhez hasonlónak (1 – egyáltalán nem olyan, mint én; 2 – nagyrészt nem olyan, mint én; 3 – inkább nem olyan, mint én; 4 – inkább olyan, mint én; 5 – nagyrészt olyan, mint én; 6 – teljesen olyan, mint én). A 10 értéket 4 alapidimenzióba sorolták, melyek további alskálákra tagolódnak:

1. Konzerváció:

- a. hagyomány (pl: *„A vallás fontos ennek az embernek. Megpróbál aszerint viselkedni, amit a vallása előír számára.”*)
- b. konformizmus (pl: *„Ez az ember azt gondolja, az embereknek azt kellene tenniük, amit mondanak nekik. Úgy gondolja, hogy az embereknek mindig követniük kellene a szabályokat, akkor is, mikor senki sem figyeli.”*)
- c. biztonság (pl: *„Az, hogy biztonságos környezetben között éljen, fontos ennek az embernek; hogy elkerüljön mindent, ami veszélyezteti a biztonságát.”*)

2. Változás iránti nyitottság

- a. önirányítottság (pl: *„Ennek az embernek fontos, hogy új ötletekkel álljon elő és kreatív legyen. Az ő saját, eredeti módján szereti csinálni a dolgokat.”*)
- b. stimuláció (pl: *„Ez az ember azt gondolja, fontos, hogy rengeteg különféle dolgot csináljunk életünk során. Mindig új dolgokat keres, amelyeket kipróbálhat.”*)
- c. hedonizmus (pl: *„Ez az ember igyekszik megragadni minden lehetőséget, hogy jól szórakozzon. Fontos számára, hogy olyan dolgokat csináljon, amik örömet okoznak neki.”*)

3. Énfelnagyítás:

- a. hatalom (pl: *„Ennek az embernek fontos, hogy gazdag legyen; sok pénzt és drága holmikat szeretne.”*)

- b. teljesítmény (pl: *„Ennek az embernek nagyon fontos, hogy megmutassa a képességeit. Szeretné, ha az emberek csodálnák azért, amit csinál.”*)

4. Szelf-transzcendencia:

- a. jóindulat (pl: *„Ennek az embernek fontos, hogy hűséges legyen a barátaihoz. Szeretné azoknak az embereknek szentelni magát, akik közel állnak hozzá.”*)
- b. univerzalitás (egyetemesség): (pl: *„Ennek az embernek fontos, hogy a világon minden embert egyenlőként kezeljenek. Hisz abban, hogy mindenkinek egyenlő lehetőségei kell, hogy legyenek az életben.”*)

A felhasznált kérdőívek az 5. számú mellékletben megtekinthetők.

A kérdőíves kutatáson felül strukturált interjúkérdéseket tettünk fel a résztvevőknek, mely interjúkat később a NarrCat programmal elemeztük (Ehmann et al., 2014). Az interjúkérdések a következők voltak:

1. Gondoljon 3 olyan tulajdonságra, amely ön szerint jellemző a magyarokra.
2. Meséljen el 3 személyes történetet azzal kapcsolatban, amely megerősíti, alátámasztja a fentebb felsoroltakat.

Az interjúkérdések kiválasztásának szempontjai során arra voltam kíváncsi, hogy a magyarsággal kapcsolatos történetekben mennyire érhető tetten a szülők és gyermekeik narratíváiban megjelenő pszichológiai konstruktumok közötti együttjárás, ha nem a csoporttörténet és a kollektív emlékezethez kapcsolódó áldozati vélekedések, hanem a csoportidentitás egyéb tartalmai jelennek meg. Hogy ezt jobban sikerüljön elkülöníteni a kollektív emlékezet áldozati vélekedéseitől, amelyek átadásában a szülőkön kívül más szocializációs ágensek is aktívan részt vesznek, nem történelmi eseményekre, hanem az aktuális csoportra jellemző tulajdonságokra kérdeztem rá.

Példák:

„pesszimizmus” – „És hát a pesszimizmusnál ugye az apámra jellemző, hogy ugye építkezik itthon, és hogy mert neki mindig minden beleakad mindenbe, és hogy ha eltakarítaná az egész építkezésről a sítet akkor is hogyha keresztül menne a fűben tuti, hogy keresztül esne a létrában, ami ott sem volt eredetileg, meg állandóan ilyeneket mond, szóval, ez a legkihívóbb példa a környezetemben a pesszimizmusra.”

„Vendégszeretet” – „na most a vendégszeretőhöz azt tudom elmesélni, hogy mivel foltvarró vagyok, sokat járunk ilyen közös varrásra, vidékre is és Pesten is, és mindenütt azt

tapasztaltam, hogy van büfé mindenhol, de hát annyira kedvesek, vendég szeretők, 15 – 20 féle sütemény, mindenféle saláta van, és kínálgatják az embereket, és ha nem eszünk szinte megsértődnek, úgyhogy ennyit tudok hozzáfűzni, hát egyébként a rokonság körében is megfigyelhető szerintem, hogy az a, minden összejövetelnél eszünk, és hát mindent elénk hordanak, ha vendégek vagyunk, és megsértődik mindenki, ha nem eszünk.”

„okos” – „A magyarok okosak, ezt számos feltalálónk és tudósunk bebizonyította, részben köszönhető ez a szigorú, poroszos iskolarendszernek, és saját külföldi tapasztalatom, hatan végeztünk egy évfolyamban, a magyarok lettek a legjobb tanulók. Egy gyermekem kisiskolásként külföldön töltött három évet, három hónap alatt az osztály legjobb tanulója lett. Egyetemi képzésben egy gyerekem külföldön tanult, fél év alatt, a legjobb eredményeket érte el.”

Az interjúkon 44 fő vett részt: 25 szülő és 19 gyerek. A teljes törzsszöveg 8066 szóból áll.

10.1.3 Eljárás

Etikai vonatkozások

A vizsgálatot az Egyesített Pszichológiai Kutatásetikai Bizottság engedélyezte (referenciaszám: 2020/12). A résztvevőket a kérdőív kitöltése előtt tájékoztattam az adatgyűjtés céljáról, jellegéről, az adatok felhasználásának módjáról és anonimitásuk megőrzéséről. Lehetőséget biztosítottam számukra a vizsgálat megszakítására, és informáltam őket arról, hogy a vizsgálatban való részvétellel beleegyeznek az előzetesen ismertetett feltételekbe. A résztvevők nem kaptak ellenszolgáltatást a részvételért.

A kutatásban résztvevők informált beleegyezését követően az adatfelvétel az etikai bizottság által meghatározott vezérelvek mentén zajlott. A kérdőívcsomag online felületen keresztül volt elérhető, a kitöltés önkéntes, anonim módon történt. Az adatfelvételben a Pázmány Péter Katolikus Egyetem pszichológia szakos hallgatói vettek részt tanszéki kutatás keretei között. Az adatfelvétel 2020 szeptember és 2021 április között valósult meg. A mintavétel kényelmi, illetve hólabda módszer alkalmazásával valósult meg. A kérdőíveket a szülők és gyermekeik egymástól függetlenül töltötték ki: utólag, jelige alapján párosítottuk össze a kitöltőket. Az adatok feldolgozása Microsoft Excel, valamint az IBM SPSS 25 statisztikai programmal történt.

10.2 Eredmények

A felhasznált skálák megbízhatósági mutatói és eloszlása az alábbi táblázatban (24. táblázat) láthatók.

24. táblázat

A felhasznált skálák megbízhatósági mutatói és eloszlása

Kérdőívek	Alskálák	Cronbach α	Shapiro-Wilk teszt eredménye
Kollektív áldozati tudat skála (Mészáros, 2017)		0,912	
Faktorok száma: 3	Exkluzív áldozati tudat	0,829	W(112)=0,980, p=0,59
Itemek száma: 14	Inkluzív áldozati tudat	0,852	W(112)=0,909, p=0,001
	Múltbeli áldozatiság észlelt fontossága	0,827	W(112)=0,955, p=0,06
A nemzettel való azonosulás magyar kérdőíve (Szabó & László, 2014)		0,908	
Faktorok száma: 2	Nemzethez való kötődés	0,866	W(112)=0,943, p=0,06
Itemek száma: 8	Glorifikáció	0,898	W(112)=0,981, p=0,62
PVQ (Schwartz et al., 2001)		0,931	
Faktorok száma: 8	Önirányítottság	0,709	W(112)=0,975, p=0,38
Itemek száma: 40	Hagyomány	0,659	W(112)=0,963, p=0,13
	Konformitás	0,766	W(112)=0,953, p=0,054
	Jóakarát	0,796	W(112)=0,944, p=0,02
	Egyetemesség	0,871	W(112)=0,983, p=0,71
	Hedonizmus	0,742	W(112)=0,960, p=0,09
	Stimuláció	0,730	W(112)=0,913, p=0,002
	Teljesítmény	0,852	W(112)=0,969, p=0,24
	Hatalom	0,738	W(112)=0,952, p=0,05
	Biztonság	0,830	W(112)=0,956, p=0,06

A fenti adatokból látható, hogy a vizsgált változók közül mindegyik skála és alskála megbízhatósága megfelelőnek bizonyult, azaz a Cronbach α értéke meghaladta a 0,6-os értéket. A vizsgált változók leíró statisztikai adatai az alábbi táblázatokban (25. és 26. táblázat) láthatók.

25. táblázat

A felhasznált kérdőívek leíró statisztikai adatai (szülők)

Kérdőívek	Alskálák	Min	Max	Átlag	SD
A nemzettel való azonosulás magyar kérdőíve (Szabó & László, 2014)					
Faktorok száma: 2	Nemzethez való kötődés	5,00	28,00	20,5000	5,40444
Itemek száma: 8	Glorifikáció	4,00	28,00	17,0526	5,56354
Kollektív áldozati tudat skála (Mészáros, 2017)					
Faktorok száma: 3	Exkluzív áldozati tudat	5,00	28,00	17,6404	4,08998
Itemek száma: 14	Inkluzív áldozati tudat	4,00	28,00	15,9561	5,51328
	Múltbeli áldozatiság észlelt fontossága	6,00	28,00	18,3860	5,40650
PVQ (Schwartz et al., 2001)					
Faktorok száma: 8	Önirányítottság	4,00	24,00	18,2456	3,54381
Itemek száma: 40	Hagyomány	4,00	23,00	13,9474	4,31470
	Jóakarát	4,00	24,00	18,5088	4,03578
	Egyetemesség	6,00	36,00	26,2018	6,35830
	Konformitás	4,00	24,00	15,7368	4,18817
	Stimuláció	3,00	18,00	9,9825	3,52232
	Hedonizmus	3,00	18,00	11,1316	3,42689
	Teljesítmény	4,00	24,00	14,1140	4,80000
	Hatalom	3,00	17,00	8,7368	3,39195
	Biztonság	5,00	30,00	22,2456	5,06517

26. táblázat

A felhasznált kérdőívek leíró statisztikai adatai (felőtt gyerekek)

Kérdőívek	Alskálák	Min	Max	Átlag	SD
A nemzettel való azonosulás magyar kérdőíve (Szabó & László, 2014)					
	Nemzethez való kötődés	4,00	28,00	17,5702	6,46703
	Glorifikáció	4,00	28,00	15,0526	5,54920
Kollektív áldozati tudat skála (Mészáros, 2017)					
	Exkluzív áldozati tudat	4,00	27,00	18,1667	4,44617
	Inkluzív áldozati tudat	4,00	26,00	14,3860	4,93409
	Múltbeli áldozatiság észlelt fontossága	4,00	27,00	17,2807	5,70128
PVQ (Schwartz et al., 2001)					
	Önirányítottság	11,00	24,00	18,8772	3,38696
	Hagyomány	5,00	22,00	13,6754	3,85235
	Jóakarát	11,00	24,00	19,2368	3,24051
	Egyetemesség	13,00	36,00	27,1491	5,33851
	Konformitás	6,00	22,00	15,4474	3,63389
	Stimuláció	3,00	18,00	11,4737	3,35828
	Hedonizmus	3,00	18,00	13,7281	3,25409
	Teljesítmény	6,00	24,00	17,2745	4,61413
	Hatalom	4,00	17,00	9,8421	3,26575
	Biztonság	10,00	30,00	21,9298	4,58493

Schwartz javaslata alapján az egyes értéktípusokhoz tartozó értékek átlagából az értékékdőív összátlagát kivonva, a 10 értéktípus egyéni preferenciasorrendjét érdemes kiszámítani, jelen kutatásban ellenben az értékekhez skálapontszámokat rendeltünk, mivel nem az értékek személyes szinten megjelenő preferenciája állt kutatásunk fókuszában,

hanem az egyes értékek és a nemzeti azonosulás és kollektív áldozati vélekedések változók kapcsolata, amely független attól, hogy az egyén mennyire preferálja az adott értéket a többihez képest.

H1: Első hipotézisem a szülők és gyerekek értékpreferenciájának együttjárására vonatkozott (az eredményeket lásd a 27. táblázatban) a konzervációhoz és a szelf-transzcendenciához kapcsolódó értékek esetében.

27. táblázat

Szülők és gyerekek értékpreferenciáinak együttjárása

szülők és gyerekek értékei közötti összefüggés	Spearman Rho	p-érték
jóakarát	0,221	p=0,02
univerzalitás	0,188	p=0,07
hagyomány	0,308	p<0,001
konformitás	0,341	p<0,001
biztonság	0,351	p<0,001

A vizsgált minta esetében a konzervációhoz tartozó értékek (biztonság, konformitás, hagyomány) mutatják a legerősebb összefüggést. A következő táblázatban az egyes értékeket a két alapidimenzióba (konzerváció és szelf-transzcendencia) soroltam (Schwartz, 1992), és így vizsgáltam a szülők és gyerekek közötti összefüggéseket (lásd 28. táblázat).

28. táblázat

Szülők és gyerekek érték alapidimenziói közötti összefüggések

szülők és gyerekek értékei közötti összefüggés	Spearman Rho	p-érték
konzerváció	0,391	p<0,001
szelf-transzcendencia	0,187	p=0,046

Ahogy a fenti táblázatban is láthatjuk, a szülők és gyerekek között közepes erősségű összefüggést figyelhetünk meg a konzerváció értékeivel kapcsolatban, valamint szignifikáns, de gyenge összefüggést láthatunk a szelf-transzcendencia értékdimenziói mentén.

Következő hipotézisem (H2) arra irányult, hogy a szülők értékei mennyiben függenek össze a gyerekek nemzeti identitás dimenzióival, illetve kollektív áldozati vélekedéseikkel (lásd 29. táblázat).

29. táblázat

Összefüggések a szülői értékpreferenciái és gyerekeik nemzeti identitás dimenziói és kollektív áldozati vélekedései között

	gyerek nemzethez való kötődés	gyerek glorifikáció	gyerek inkluzív áldozati tudat	gyerek exkluzív áldozati tudat	gyerek áldozati tudat fontossága
szülő jóakarát	r=0,274, p=0,005	r=0,255, p=0,008	r=-0,043, p=0,89	r=0,194, p=0,039	r=0,177, p=0,047
szülő univerzalitás	r=0,165, p=0,28	r=0,161, p=0,05	r=-0,23, p=0,76	r=0,236, p=0,007	r=0,122, p=0,4
szülő hagyomány	r=0,180, p=0,027	r=0,302, p=0,002	r=-0,143, p=0,43	r=0,365, p<0,001	r=0,155, p=0,043
szülő konformitás	r=0,194, p=0,36	r=0,263, p=0,007	r=0,113, p=0,34	r=0,360, p<0,001	r=0,145, p=0,64
szülő biztonság	r=0,225, p=0,046	r=0,224, p=0,05	r=-0,183, p=0,28	r=0,261, p=0,005	r=0,209, p=0,027

Az alapidimenzióba sorolt értékek esetében is megfigyelhetőek voltak az alábbi összefüggések (lásd 30. táblázat).

30. táblázat

Szülők érték alapidimenziói és gyerekeik nemzeti identitás dimenziói és kollektív áldozati vélekedései közötti összefüggések

	gyerek kötődés	gyerek glorifikáció	gyerek inkluzív áldozati tudat	gyerek exkluzív áldozati tudat	gyerek áldozati tudat fontossága
szülő konzerváció	r=0,238, p=0,007	r=0,294, p=0,003	r=-0,157, p=0,047	r=0,365, p<0,001	r=0,210, p=0,03
szülő szelf-transzcendencia	r=0,193, p=0,041	r=0,208, p=0,029	r=0,107, p=0,088	r=0,241, p=0,01	r=0,078, p=0,35

A fenti táblázatokból látható, hogy a konzervációhoz köthető szülői értékek (biztonság, hagyomány, konformizmus) mutatják a legerősebb összefüggést a gyerekek nemzeti identitáshoz köthető kötődésével, glorifikációjával, illetve kollektív áldozati vélekedéseivel. Ezekben belül a legerősebb összefüggéseket a szülői hagyomány és konformizmus, illetve a gyermek glorifikációja és exkluzív áldozati tudata között találjuk. Ezen felül a szülői szelf-transzcendencia is szignifikáns összefüggésben áll a nemzeti azonosulás mindkét dimenziójával, illetve az exkluzív áldozati vélekedésekkel is.

Vizsgálatommal szerettem volna feltárni, hogy a szülők nemzeti identitás dimenziói és kollektív áldozati vélekedései mediálják-e a szülő konzerváció értéke és a gyerekek nemzeti identitás dimenziói és kollektív áldozati vélekedései közötti összefüggést. Először a nemzeti identitás kötődés dimenziója mentén teszteltem ezt a hipotézist. A mediáció eredményei a 31. táblázatban és az 5. ábrán láthatóak.

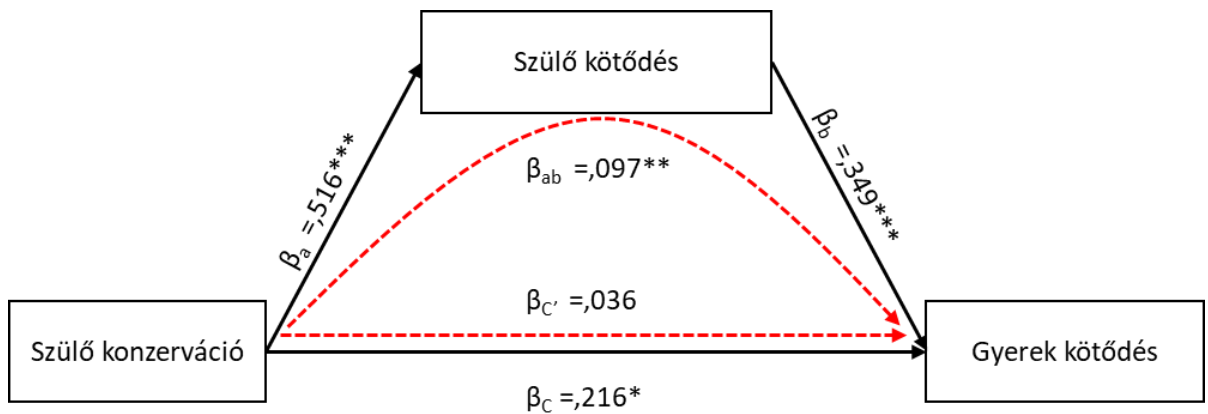
31. táblázat

Szülő nemzethez való kötődésének mediáló hatása

X	Y	Path	β	SE(B)	t	p	LLCI	ULCI
Szülő konzerváció	Gyerek nemzethez való kötődés	Path c (total)	,216	0,050	2,346	0,021	0,018	0,214
Szülő konzerváció	Szülő nemzethez való kötődés	Path a	,516	0,036	6,375	0,000	0,159	0,303
Szülő nemzethez való kötődés	Gyerek nemzethez való kötődés	Path b	,349	0,123	3,386	0,000	0,173	0,661
Szülő konzerváció		Path c' (direkt)	,036	0,055	0,354	0,724	-0,090	0,129
Szülő konzerváció (szülő kötődésen át)	Gyerek nemzethez való kötődés	Path ab (indirekt)	,097	0,032	-	0,002	0,034	0,159

5. ábra

Szülő nemzethez való kötődésének mediáló hatása

Eredményeim szerint a szülők nemzethez való kötődése mediálja a szülő konzerváció értéke és a gyerekek kötődése közötti összefüggést.

Ezután a nemzeti identitás glorifikáció dimenziója mentén vizsgáltam meg ezt az összefüggést. A mediáció eredményei a 32. táblázatban és a 6. ábrán láthatóak.

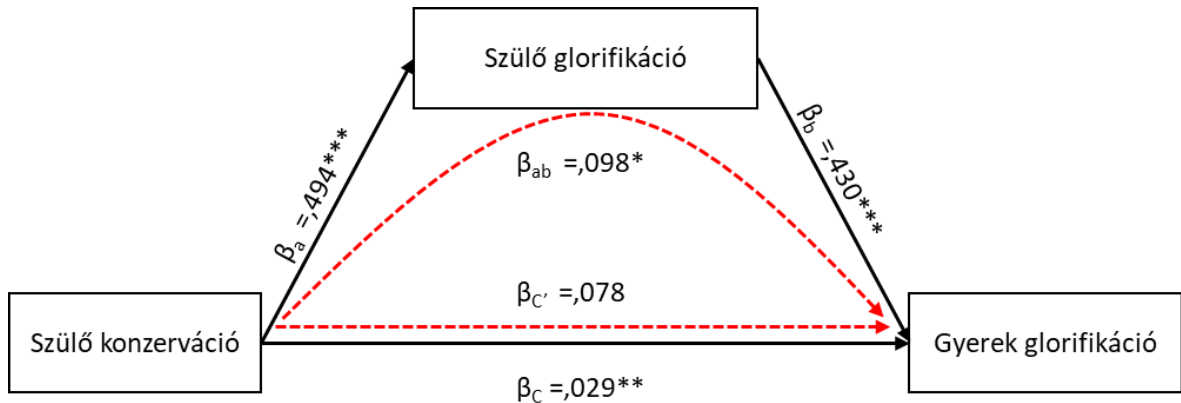
32. táblázat

Szülő glorifikációjának mediáló hatása

X	Y	Path	β	SE(B)	t	p	LLCI	ULCI
Szülő konzerváció	Gyerek glorifikáció	Path c (total)	,029	0,042	3,210	0,002	0,051	0,216
Szülő konzerváció	Szülő glorifikáció	Path a	,494	0,038	6,009	0,000	0,153	0,303
Szülő glorifikáció	Gyerek glorifikáció	Path b	,430	0,096	4,469	0,000	0,239	0,619
Szülő konzerváció		Path c' (direkt)	,078	0,044	0,812	0,418	0,052	0,124
Szülő konzerváció (szülő glorifikáción át)	Gyerek glorifikáció	Path ab (indirekt)	,098	0,027	-	0,000	0,045	0,150

6. ábra

Szülő glorifikációjának mediáló hatása

Az eredményekből látható, hogy a glorifikáció esetében is érvényesül a mediáció hatása, azaz a szülők konzerváció értéke a gyerekek glorifikációjára a szülők glorifikáció értékén keresztül fejt ki a hatását.

Ezután a szülői kollektív áldozati vélekedések mediáló hatását teszteltem a szülők konzerváció értékei és a gyerekek kollektív áldozati vélekedései között. A korrelációs táblázat alapján a konzervációhoz leginkább az exkluzív áldozati vélekedések, illetve az áldozati tudat észlelt fontossága kapcsolódik. Ezzel szemben az inkluzív áldozati vélekedések a szülők éfnagyítás értékeivel mutatnak negatív együttjárást. A szülők éfnagyítás értékei a szülők inkluzív áldozati vélekedéseivel korrelációs összefüggést nem mutatnak ($r=-0,077$, $p=0,415$), valamint a gyermekek éfnagyítás értékeivel sem ($r=0,171$, $p=0,086$). Így feltételezem, hogy a szülők éfnagyítás értékei ebben az esetben nem egy harmadik változón keresztül, hanem közvetlenül hatnak a gyermekek inkluzív áldozati vélekedéseire, mivel az éfnagyítás inkább egy szelfet középpontba helyező, énközpontú attitűdöt feltételez, amely kevésbé összeegyeztethető mások szenvedéseinek elismerésével.

Az alábbi táblázatban (33. táblázat) és ábrán (7. ábra) a szülők exkluzív áldozati vélekedésének mediáló hatását láthatjuk a szülők konzerváció értéke és a gyerek exkluzív áldozati vélekedései között.

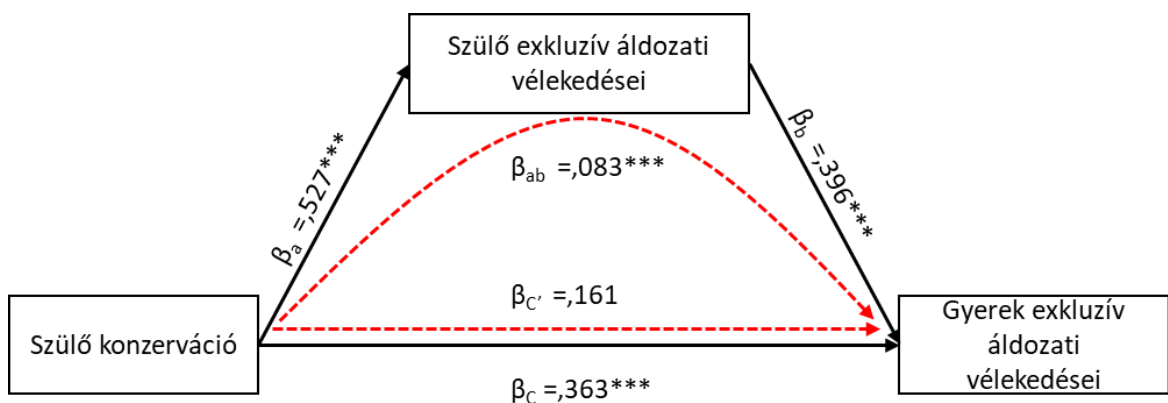
33. táblázat

Szülő exkluzív áldozati vélekedéseinek mediáló hatása

X	Y	Path	β	SE(B)	t	p	LLCI	ULCI
Szülő konzerváció	Gyerek exkluzív áldozati tudat	Path c (total)	,363	0,036	4,129	0,000	0,077	0,220
Szülő konzerváció	Szülő exkluzív áldozati tudat	Path a	,527	0,037	5,606	0,000	0,167	0,313
Szülő exkluzív áldozati tudat	Gyerek exkluzív áldozati tudat	Path b	,386	0,087	3,978	0,000	0,174	0,518
Szülő konzerváció		Path c' (direkt)	,161	0,040	1,660	0,100	0,013	0,145
Szülő konzerváció	Gyerek exkluzív áldozati tudaton át)	Path ab (indirekt)	,083	0,024	-	0,000	0,036	0,130

7. ábra

Szülő exkluzív áldozati vélekedéseinek mediáló hatása

Az exkluzív áldozati tudat esetében szintén megfigyelhető a szülők exkluzív áldozati tudatának mediáló hatása a szülők konzerváció értéke és a gyerekek exkluzív áldozati tudata között.

Az alábbi táblázatban (34. táblázat) és ábrán (8. ábra) a szülők áldozati tudatának fontosságának mediáló hatását láthatjuk a szülők konzerváció értéke és a gyerek áldozati tudatának fontosságának között.

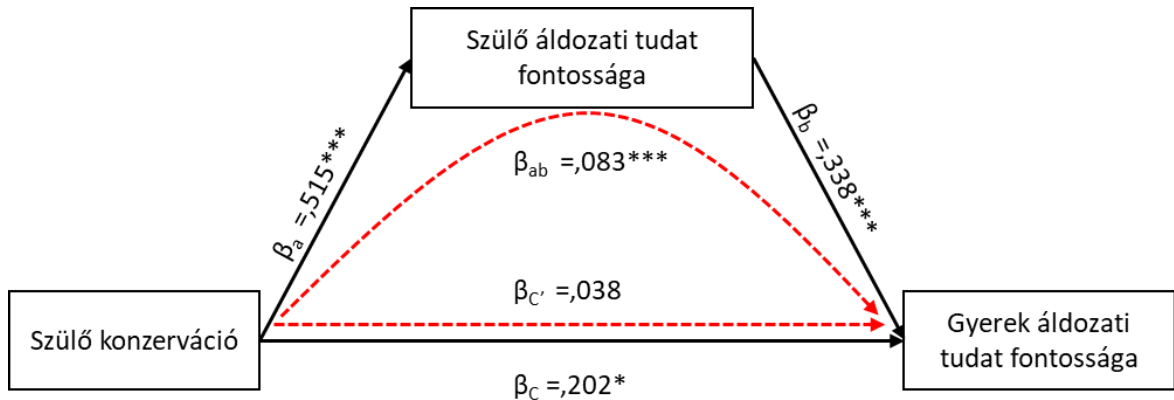
34. táblázat

Szülő áldozati tudat fontosságának mediáló hatása

X	Y	Path	β	SE(B)	t	p	LLCI	ULCI
Szülő konzerváció	Gyerek áldozati tudat fontossága	Path c (total)	,202	0,044	2,181	0,031	0,009	0,182
Szülő konzerváció	Szülő áldozati tudat fontossága	Path a	,515	0,036	6,351	0,000	0,159	0,303
Szülő áldozati tudat fontossága	Gyerek áldozati tudat fontossága	Path b	,338	0,094	3,802	0,000	0,171	0,542
Szülő konzerváció		Path c' (direkt)	,038	0,049	0,365	0,716	0,080	0,116
Szülő konzerváció (szülő áldozati tudat fontosságán át)	Gyerek áldozati tudat fontossága	Path ab (indirekt)	,083	0,024	-	0,000	0,036	0,130

8. ábra

Szülő áldozati tudat észlelt fontosságának mediáló hatása

A mediáló hatás szintén jelen van az áldozati tudat észlelt fontossága esetében, a szülők konzervációjának hatását a gyerekek áldozati tudatának észlelt fontosságára a szülők áldozati tudatának észlelt fontossága mediálja.

Az eredményekből láthatjuk, hogy az inkluzív áldozati tudat kivételével a szülők konzervációja olyan módon áll összefüggésben a gyerekek nemzeti identitásával és kollektív áldozati vélekedéseivel, hogy a szülők bizonyos, konzervációhoz kötődő értékei, a hagyományok tisztelete, a biztonság fontossága, és a konformitás összefüggenek a szülők nemzeti identitásával és kollektív áldozati vélekedéseivel, amelyek aztán direkt együttjárást mutatnak a gyerekek vélekedéseivel.

H3a: A szülők és gyerekek nemzeti identitásának és kollektív áldozati vélekedéseinek összefüggését számos változó magyarázhatja. Az eddigi kutatások alapján ezek a változók a szülővel való kapcsolat, a szülővel való egyetértés, a szülővel való beszélgetés gyakorisága, a szülők politikai beállítottsága, illetve a szülők észlelt egyetértése és a gyerek politikai beállítottsága és politikai tájékozottsága befolyásolhatja (Grusec & Goodnow, 1994; Braithwaite, 1994; Grusec & Kuczynski, 1997; Kochanska & Thompson, 1997; Roest et al., 2009; Schönplflug, 2009; Tam et al., 2012; Barni et al., 2013).

Többszörös lineáris regressziót futtattam le annak érdekében, hogy feltárjam, mely változók magyarázzák a gyerekek kötődés és glorifikáció értékeit, valamint exkluzív és inkluzív áldozati vélekedéseit és az áldozati tudat fontosságát. Ellenőriztem a reziduálisok normalitását, illetve mindegyik bemutatott modell megfelelt az előfeltételeknek, a reziduálisok függetlenek voltak.

A lineáris regressziós modellbe a változók Stepwise regression módszerrel kerültek, amely a legnagyobb standard regressziós együtthatóval bíró változót viszi be a modellbe, majd fokozatosan a többi kisebb erejű változót. A változók bevitele után az eljárás megvizsgálja, mely változó vehető ki az alakulóban lévő modellből R^2 értékének szignifikáns csökkentése nélkül. Ez a módszer alkalmas, hogy számos potenciális magyarázó változó közül a szignifikáns magyarázó erővel bírók kiválasztásra kerülhessenek.

A kötődés esetében a szülővel való egyetértés, a szülők közötti észlelt egyetértés, a magyarságról való beszélgetések gyakorisága és a szülők politika beállítottsága összesen 32%-ot magyaráztak a gyerekek nemzeti identitásának kötődés dimenziójából ($F=13,919$, $p<0,001$, Adjusted $R^2=0,320$) (lásd 35. táblázat).

35. táblázat

Gyerek nemzethez való kötődését magyarázó változók

X	Y	β	SE	t	p
gyerek nemzethez való kötődés					
	apával való beszélgetés gyakorisága a magyarságról	0,311	0,497	3,645	< ,001
	szülő politikai beállítottsága	-0,185	0,508	-2,178	0,03
	a magyarság, mint téma fontossága a gyerek számára	0,209	0,472	-2,484	0,02
	szülő nemzethez való kötődése	0,184	0,101	2,113	0,04

Amint azt a béta értékekből látható, az apával való beszélgetés gyakorisága, illetve a szülő magyarsághoz való kötődése, illetve a magyarság, mint téma fontossága a gyerek számára pozitívan hatottak a gyerekek magyarsághoz való kötődésére, míg a szülő liberális beállítottsága negatív összefüggésben volt a gyerek magyarsághoz való kötődésével.

A glorifikáció dimenzió esetében is megvizsgáltam ezt a kérdést, itt közvetlen magyarázó erővel a szülő glorifikációja, valamint az anyával való beszélgetés gyakorisága bírt.

Mindezek összesen 37,1%-ot magyaráztak a gyerekek nemzeti identitásának glorifikáció dimenziójából ($F=33,447$, $p<0,001$, Adjusted $R^2=0,371$) (lásd 36. táblázat).

36. táblázat

Gyerek glorifikációját magyarázó változók

X	Y	β	SE	t	p
gyerek					
glorifikáció					
	szülő glorifikáció	0,487	0,073	6,441	< 0,001
	anyával való beszélgetés gyakorisága a magyarságról	0,361	0,414	4,771	< 0,001

A béta értékekből láthatjuk, hogy mint a szülők glorifikáció értékei, mint az anyával való beszélgetés gyakorisága a magyarságról pozitívan függenek össze a gyerekek glorifikációjával.

Az inkluzív áldozati tudat esetében megvizsgáltam az énfelnagyításának szerepét is, mivel ez a tényező nem mutatott összefüggést az eddig vizsgált értékcsoporthoz (konzerváció és szelf-transzcendencia) így arra voltam kíváncsi, hogy vajon az énfelnagyítás értékcsoporthoz kapcsolatban áll-e a gyerekek inkluzív áldozati vélekedéseinek alakulásával. Az eredmények szerint a szülővel való beszélgetés, illetve a szülő énfelnagyítása bizonyultak szignifikáns prediktor változóknak a szülők inkluzív áldozati vélekedései mellett. A fenti változók összesen 16,3%-ot magyaráznak a gyerekek inkluzív áldozati vélekedéseiből ($F=8,131$, $p<0,001$, Adjusted $R^2=0,136$) (lásd 37. táblázat).

37. táblázat

Gyerek inkluzív áldozati vélekedéseit magyarázó változók

X	Y	β	SE	t	p
gyerek					
inkluzív	szülő énfelnagyítás	-0,296	0,052	-3,381	0,001
áldozati	szülő inkluzív áldozati vélekedések	0,234	0,103	2,665	0,009
vélekedések	szülőkkel való beszélgetés gyakorisága a magyarságról	0,178	0,365	2,031	0,045

A béta értékek alapján látható, hogy a szülők inkluzív áldozati vélekedései, illetve a szülőkkel való beszélgetés a magyarságról szignifikánsan hozzájárulnak a gyerekek inkluzív áldozati vélekedéseihez, míg a szülők énfelnagyításhoz kapcsolódó értékei fordított összefüggésben állnak velük.

A vizsgálatot a gyerekek exkluzív áldozati vélekedésének magyarázó változóinak feltárásával folytattam. Az exkluzív áldozati vélekedések esetében hasonló eredményre jutottunk, mint az inkluzív esetében: itt közvetlen magyarázó erővel a szülő exkluzív áldozati vélekedései, valamint az anyával való beszélgetés gyakorisága bírt.

Mindezek összesen 28,2%-ot magyaráztak a gyerekek exkluzív áldozati vélekedéseiből ($F=22,553$, $p<0,001$, Adjusted $R^2=0,282$) (lásd 38. táblázat).

38. táblázat

Gyerek exkluzív áldozati vélekedéseit magyarázó változók

X	Y	β	SE	t	p
gyerek					
exkluzív	szülő exkluzív áldozati vélekedések	0,489	0,073	6,045	< 0,001
áldozati	anyával való beszélgetés	0,237	0,406	2,937	0,004
vélekedések	gyakorisága a magyarságról				

A béta értékek alapján látható, hogy a szülők exkluzív áldozati vélekedései, illetve az anyával való beszélgetés gyakorisága a magyarságról szignifikánsan hozzájárulnak a gyerekek exkluzív áldozati vélekedéseihez.

Végül a gyerekek áldozati tudatának észlelt fontosságát befolyásoló tényezőket vizsgáltam. A gyerekek áldozati tudatának fontossága esetében közvetlen magyarázó erővel az alábbi változók bírtak: a szülő áldozati tudatának fontossága, a magyarság fontossága a gyerek számára, a gyerekek tájékozottsága közéleti kérdésekben, az anyával való beszélgetések gyakorisága a magyarsággal kapcsolatban, illetve a szülők tájékozottsága közéleti kérdésekben.

Mindezek összesen 33,9%-ot magyaráztak a gyerekek áldozati tudatának észlelt fontosságából ($F=12,220$, $p<0,001$, Adjusted $R^2=0,339$) (lásd 39. táblázat).

39. táblázat

Gyerek áldozati tudatának fontosságát magyarázó változók

X	Y	β	SE	t	p
gyerek					
áldozati tudatának fontossága	szülő áldozati tudatának fontossága	0,393	0,081	4,884	< 0,001
	magyarság fontossága a gyerek számára	0,239	0,390	-2,982	0,004
	gyerek tájékozottsága közéleti kérdésekben	0,314	0,382	3,774	< 0,001
	anyával való egyetértés a magyarsággal kapcsolatosan	0,244	0,481	3,036	0,003
	szülők tájékozottsága közéleti kérdésekben	-0,221	0,440	-2,594	0,011

A béta értékek alapján látható, hogy a szülők áldozati tudatának észlelt fontossága, a gyerekek tájékozottsága a közéleti kérdésekben, a magyarság, mint téma fontossága a gyerek számára, illetve az anyával való egyetértés szignifikánsan hozzájárulnak a gyerekek áldozati tudatának észlelt fontosságához. A negatív béta értékből arra következtethetünk, hogy a szülő közéleti tájékozottsága negatívan hat a gyerek áldozati tudatának észlelt fontosságára.

A fenti eredmények alapján látható, hogy a szülők és gyerekek közötti összefüggésre számos változó kifejezheti a hatását, többek között a szülő-gyerek kapcsolat észlelt minősége, a szülő konzervációjának mértéke, az anya és gyerek közötti észlelt egyetértés, a beszélgetés gyakorisága, a téma fontossága, illetve a közéleti tájékozottság, vagy akár a politikai beállítottság.

Az eredményeket az alábbi összefoglaló táblázatban láthatjuk (40. táblázat).

40. táblázat

Gyerek nemzeti azonosulását és kollektív áldozati vélekedéseit magyarázó változók

gyerek nemzethez való kötődés	gyerek glorifikáció	gyerek inkluzív áldozati vélekedések	gyerek exkluzív áldozati vélekedések	gyerek áldozati tudatának észlelt fontossága
szülő kötődése	szülő glorifikáció	szülő énfelnagyítás	szülő exkluzív áldozati vélekedések	szülő áldozati tudatának fontossága
apával való beszélgetés gyakorisága a magyarságról	anyával való beszélgetés gyakorisága a magyarságról	szülő inkluzív áldozati vélekedések	anyával való beszélgetés gyakorisága a magyarságról	magyarság fontossága a gyerek számára
a magyarság fontossága a gyerek számára		szülőkkel való beszélgetés gyakorisága a magyarságról		gyerek tájékozottsága közéleti kérdésekben
szülő politikai beállítottsága				anyával való egyetértés a magyarsággal kapcsolatosan
				szülők tájékozottsága közéleti kérdésekben

Mivel a lineáris regresszió eredményei alapján a szülő-gyermek kapcsolat közvetlenül nem hat a gyerekek nemzettel való azonosulására, illetve kollektív áldozati vélekedéseire, így moderációt használtam a fenti változók összefüggéseit befolyásoló változók szerepének feltárására. A moderáció alatt azt értjük, hogy a független változó kimeneti változóra tett hatását befolyásolja egy másik, moderáló változó. A független változó és a moderáló változó között interakciót figyelhetünk meg.

Moderációval vizsgáltam a szülő-gyerek kapcsolat a szülő nemzethez való kötődése és gyerek nemzethez való kötődése közötti összefüggésre gyakorolt hatását.

A gyerek nemzethez való kötődése esetében a változók által megmagyarázott hányad 14,4% ($F=7,259$, $p<0,001$, Adjusted $R^2=0,144$) (lásd 41. táblázat és 9. ábra).

41. táblázat

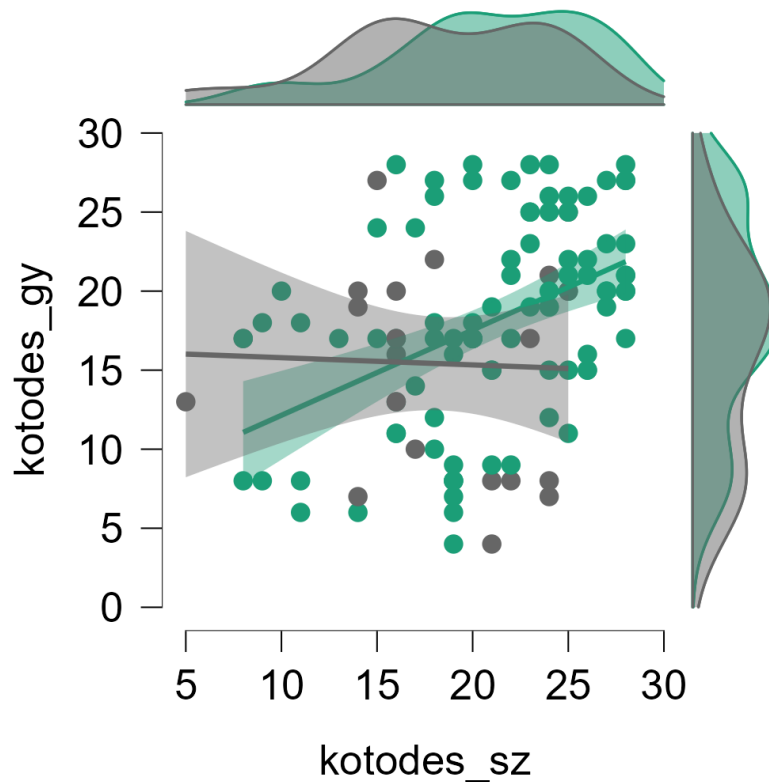
Szülő-gyerek kapcsolat gyerek kötődését moderáló hatása

X	Y	β	SE	t	p
gyerek					
nemzethez	szülő nemzethez való kötődés	0,654	0,208	3,795	< 0,001
való	szülő-gyerek kapcsolat	0,658	2,193	1,819	0,07
kötődés	szülő-gyerek kapcsolat moderáló hatása	-0,742	0,107	-2,019	0,046

A fenti táblázatból láthatjuk, hogy a szülő és a gyerek által észlelt kapcsolati minőség moderáló hatással van a szülő és gyermek nemzeti identitásának kötődés dimenziójára. A kapcsolat változót a medián split módszerével kétértékű változóra bontottam, a zöld vonal a jobb kapcsolatot ápoló diádokat, míg a fekete a rosszabb kapcsolatban lévő szülő-gyermek párokat jelenti. Azt láthatjuk, hogy míg a jó kapcsolatú diádok esetében a szülők és gyermekek nemzethez való kötődése lineárisan összefügg, addig a rosszabb kapcsolatot ápoló szülők és gyermekeik között szinte nem is látható együttjárás.

9. ábra

Szülő-gyerek kapcsolat moderáló hatása a gyerek nemzethez való kötődésére

A glorifikáció esetében fontosnak gondoltam megvizsgálni, hogy a magyarság fontossága a család számára mennyire alakítja ki ennek az azonosulási formának a továbbadását, valamint feltételeztem, hogy amennyiben a szülők fontosnak tartják azt, hogy közéleti kérdésekkel foglalkozzanak, fontosabbnak fogják tartani a glorifikáló azonosulással kapcsolatos viszonyulásuk átadását gyermekeiknek.

A glorifikáció esetében az alábbi táblázatokban láthatjuk, hogy az a változó, amely azt mérte, hogy a szülők meglátása szerint a magyarság mennyire fontos téma számukra, illetve a szülők közéleti tájékozottsága erőteljes moderáló hatással bír a szülők és gyerekek glorifikációjának összefüggésére. A magyarság fontossága változó által megmagyarázott hányad 23,5% ($F=12,580$, $p<0,001$, Adjusted $R^2=0,235$) (lásd 42. táblázat és 10. ábra).

42. táblázat

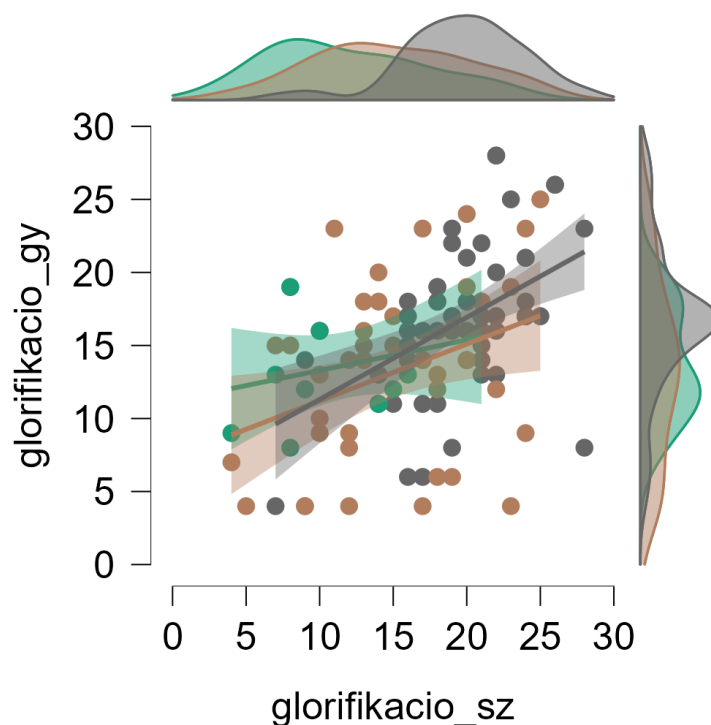
Magyarság fontosságának gyerek glorifikációját moderáló hatása

X	Y	β	SE	t	p
gyerek					
glorifikáció	szülő glorifikáció	-0,099	0,277	-0,356	0,73
	magyarság fontossága a szülő számára	-0,325	1,363	-1,271	0,21
	magyarság fontosságának moderáló hatása	0,850	0,076	1,914	0,05

Az ábrán látható, hogy amennyiben a magyarság fontos téma a szülőknek, úgy sokkal nagyobb a fekete egyenes meredeksége, mint a zöld egyenes esetében, amely azokat a szülőket jelöli, akik számára kevésbé fontos téma a magyarság. A moderáló hatás eredményeképpen erősebb az összefüggés azon szülők és gyerekek között, ahol a szülők a magyarsága kiemelten fontos.

10. ábra

Magyarság fontosságának moderáló hatása a gyerek glorifikációjára

A szülők közéleti tájékozottsága változó által megmagyarázott hányad 24,6% ($F=13,277$, $p<0,001$, Adjusted $R^2=0,246$) (lásd 43. táblázat és 11. ábra).

43. táblázat

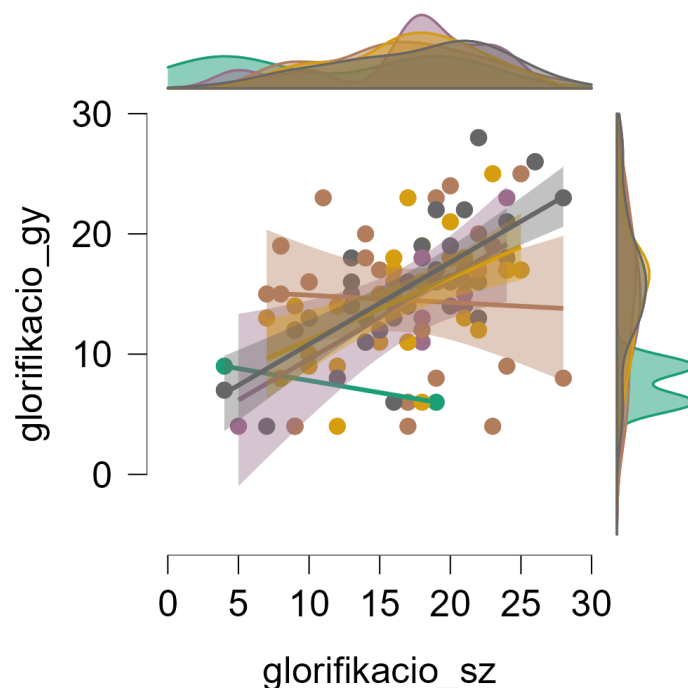
Szülők közéleti tájékozottságának gyerek glorifikációját moderáló hatása

X	Y	β	SE	t	p
gyerek					
glorifikáció	szülő glorifikáció	-0,125	0,280	-0,444	0,69
	szülők közéleti tájékozottsága	-0,339	1,216	-1,471	0,14
	szülők közéleti tájékozottságának moderáló hatása	0,800	0,069	2,157	0,03

Az ábrán látható, hogy amennyiben a szülők tájékozottak a közéleti eseményeket illetően, úgy sokkal nagyobb a fekete egyenes meredeksége, mint a zöld egyenes esetében, amely azokat a szülőket jelöli, akik kevésbé tájékozottak. A moderáló hatás úgy érvényesül, hogy erősebb az összefüggés azon szülők és gyerekek között, ahol a szülők tájékozottak közéleti kérdésekben, míg ahol a szülők magukat tájékozatlannak tartják, szinte nem is láthatunk összefüggést.

11. ábra

Szülők közéleti tájékozottságának moderáló hatása a gyerek glorifikációjára

A gyerek politikai beállítottsága változó által megmagyarázott hányad 27,2% (F=15,048, p<0,001, Adjusted R²=0,272) (lásd 44. táblázat és 12. ábra).

44. táblázat

Gyerek politikai beállítottságának gyerek glorifikációját moderáló hatása

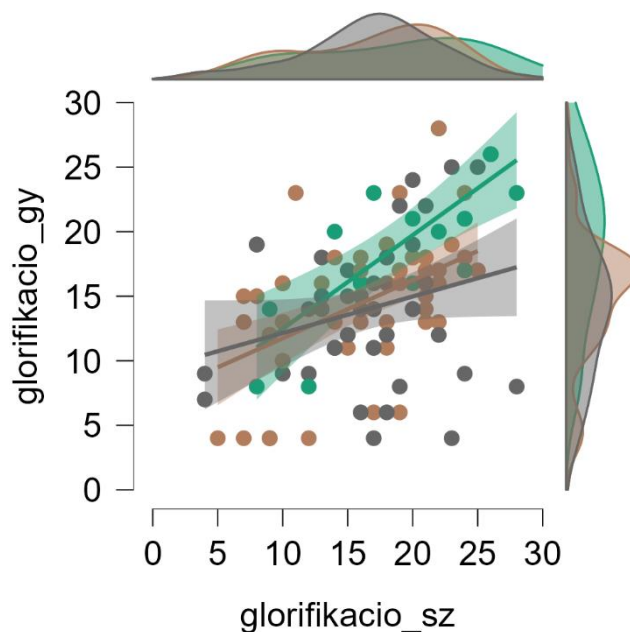
X	Y	β	SE	t	p
gyerek					
glorifikáció	szülő glorifikáció	1,087	0,272	3,980	< 0,001
	gyerek politikai beállítottsága	0,351	1,428	1,476	0,14
	gyerek politikai beállítottságának moderáló hatása	-0,831	0,082	-2,399	0,02

A gyerek politikai beállítottsága fordított összefüggésben van a kapcsolattal, azaz minél inkább liberális beállítottságú, annál kevésbé erős összefüggést láthatunk szülők és gyerekek között.

Az ábrán látható, hogy amennyiben a gyerek inkább liberális beállítottságú, úgy sokkal kisebb a fekete egyenes meredeksége, mint a zöld egyenes esetében, amely a konzervatívabb értékrendű gyerekeket jelöli. Jelen esetben a moderáló hatás úgy érvényesül, hogy erősebb az összefüggés azon szülők és gyerekek között, ahol a gyerekek inkább konzervatív, mint liberális beállítottságúak.

12. ábra

Gyerek politikai beállítottságának moderáló hatása a gyerek glorifikációjára

A következőkben a szülők és gyerekeik inkluzív áldozati tudatát moderáló változókat igyekeztem feltárni. Az, hogy a gyerek azt észleli-e, hogy egyetértenek az apával a magyarsággal kapcsolatos kérdésekben, szignifikáns moderáló hatással bír a szülők és gyermekek inkluzív áldozati tudatának kapcsolatára. Továbbá a közvetlen hatáson kívül moderálja a két változó kapcsolatát az is, ha fontosnak tartja a gyerek a fenti témát.

A szülővel való beszélgetések gyakorisága és a szülő inkluzív áldozati tudata által megmagyarázott hányad 12,1% ($F=6,183$, $p<0,001$, Adjusted $R^2=0,121$) (lásd 45. táblázat és 13. ábra).

45. táblázat

Szülővel való beszélgetés gyakoriságának gyerek inkluzív áldozati vélekedéseit moderáló hatása

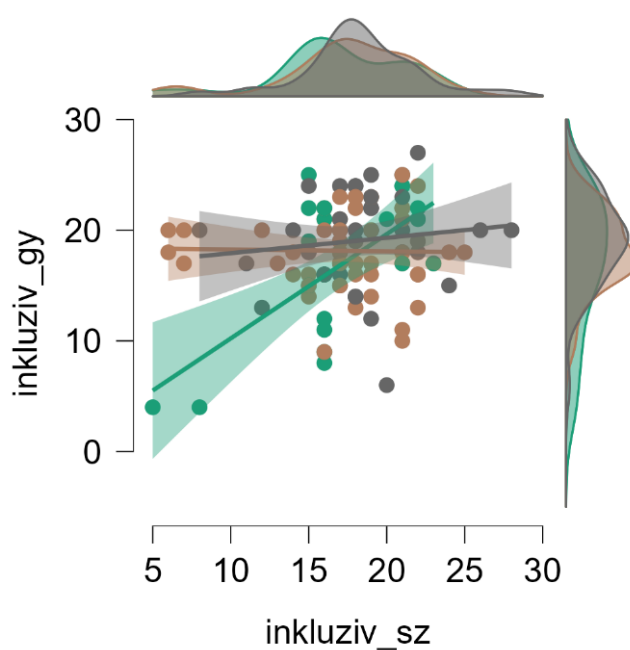
X	Y	β	SE	t	p
gyerek					
inkluzív	szülő inkluzív áldozati vélekedések	0,828	0,258	3,489	< 0,001
áldozati	szülővel való beszélgetések	1,075	1,416	3,158	0,002
vélekedések	gyakorisága				
	szülővel való beszélgetések	-1,174	0,079	-2,762	0,007
	gyakoriságának moderáló hatása				

Az ábrán látható, hogy amennyiben a szülő gyakran beszélget a gyerekével a magyarságról, úgy sokkal nagyobb a zöld egyenes meredeksége, mint a barna és a fekete egyenes esetében, amely a közepesen gyakran, illetve a témáról szinte soha nem beszélgető szülőket jelöli. Tehát a moderáló hatás úgy érvényesül, hogy erősebb az összefüggés azon szülők és gyerekek között, ahol a szülők rendszeresen beszélnek a gyerekeikkel a témáról.

13. ábra

Szülővel való beszélgetés gyakoriságának gyerek inkluzív áldozati vélekedéseit moderáló hatása

A magyarság fontossága a gyerek számára és a szülő inkluzív áldozati tudata által megmagyarázott hányad 11,7% ($F=4,872$, $p<0,001$, Adjusted $R^2=0,117$) (lásd 46. táblázat és 14. ábra).

46. táblázat

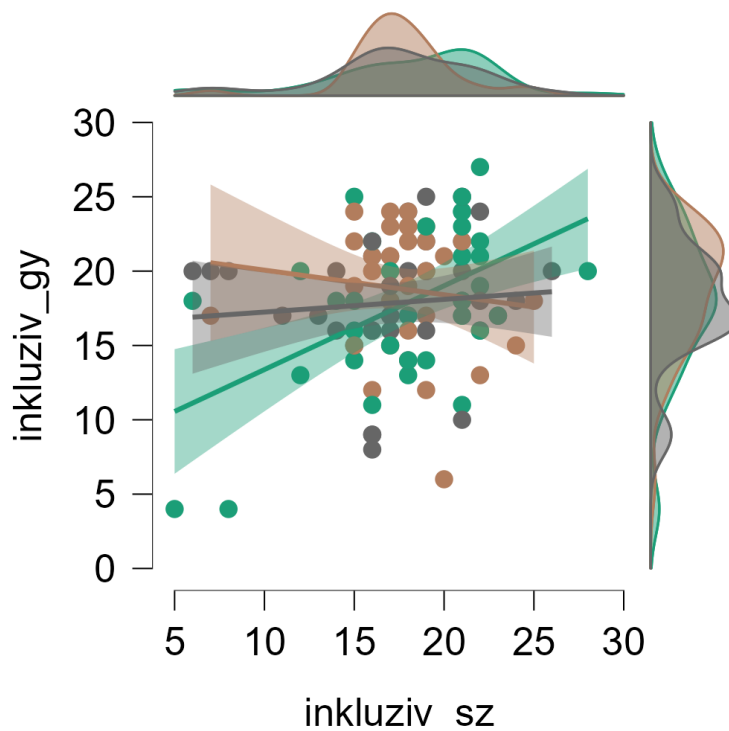
Magyarság fontosságának gyerek inkluzív áldozati vélekedéseit moderáló hatása

X	Y	β	SE	t	p
gyerek					
inkluzív	szülő inkluzív áldozati vélekedések	0,719	0,218	3,591	< 0,001
áldozati	magyarság fontossága a gyerek	0,866	1,232	2,726	0,007
vélekedések	számára				
	magyarság fontosságának moderáló hatása	-0,968	0,070	-2,674	0,009

Az ábrán látható, hogy amennyiben a gyerek számára fontos téma a magyarság, úgy sokkal nagyobb a zöld egyenes meredeksége, mint a barna és a fekete egyenes esetében, amely azokat a gyerekeket jelöli, akiknek közepesen, vagy egyáltalán nem fontos a magyarság. Láthatjuk, hogy erősebb az összefüggés azon szülők és gyerekek között, ahol a gyerekek számára fontos a magyarságuk.

14. ábra

Magyarság fontosságának gyerek inkluzív áldozati vélekedéseit moderáló hatása

Az apával való egyetértés és a szülő inkluzív áldozati tudata által megmagyarázott hányad 9,2% ($F=4,760$, $p<0,001$, Adjusted $R^2=0,092$) (lásd 47. táblázat és 15. ábra).

47. táblázat

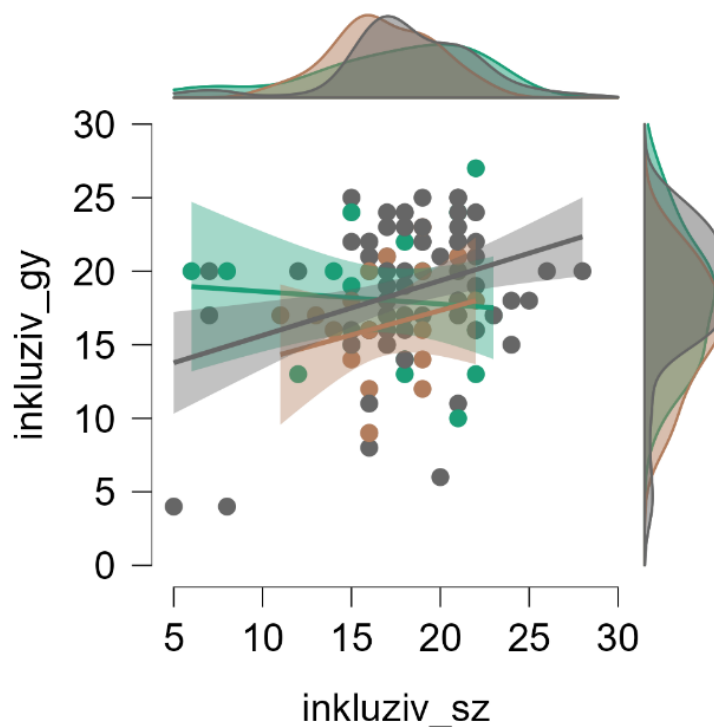
Az apával való egyetértés gyerek inkluzív áldozati vélekedéseit moderáló hatása

X	Y	β	SE	t	p
gyerek					
inkluzív	szülő inkluzív áldozati vélekedések	-0,352	0,319	-1,249	0,22
áldozati	apával való egyetértés	-0,748	1,460	-1,882	0,06
vélekedések	apával való egyetértés moderáló hatása	1,083	0,079	2,240	0,03

Az ábrán látható, hogy amennyiben a gyerekek kevésbé értenek egyet az édesapjukkal, úgy sokkal kisebb a zöld egyenes meredeksége, mint a barna és a fekete egyenes esetében, amely azokat a gyerekeket jelöli, akik úgy látják, hogy közepesen, nagymértékben egyetértenek édesapjukkal a magyarsággal kapcsolatos kérdésekben. Az édesapával való egyetértés moderáló hatása úgy érvényesül, hogy az összefüggés azon szülők és gyerekek között érvényesül, ahol a gyerekek és édesapjuk inkább egyetértenek a magyarsággal kapcsolatban.

15. ábra

Az apával való egyetértés gyerek inkluzív áldozati vélekedéseit moderáló hatása

A szülők és gyerekek exkluzív áldozati tudatának kapcsolatára egyedül a gyerek tájékozottsága volt moderáló hatással a változó közvetlen hatásán felül. A gyerekek közéleti tájékozottsága és a szülő exkluzív áldozati vélekedései által megmagyarázott hányad 24,6% ($F=13,282$, $p<0,001$, Adjusted $R^2=0,246$) (lásd 48. táblázat és 16. ábra).

48. táblázat

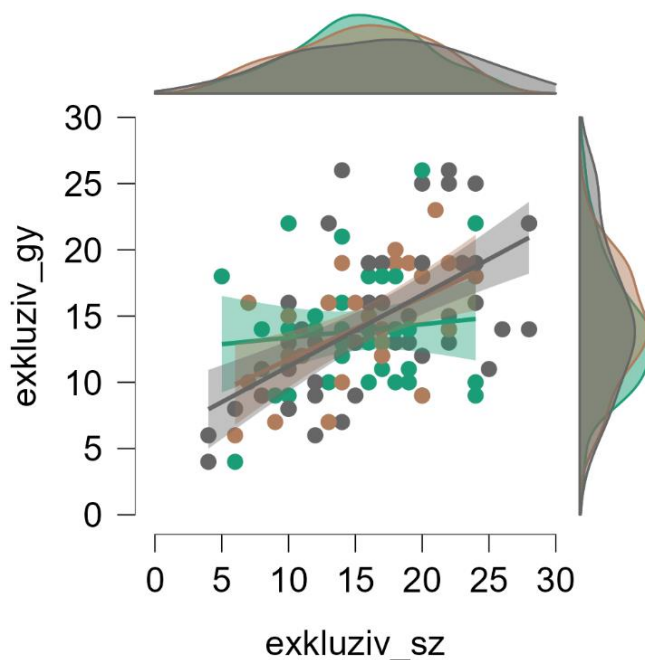
Gyerek közéleti tájékozottságának gyerek exkluzív áldozati vélekedéseit moderáló hatása

X	Y	β	SE	t	p
gyerek					
exkluzív	szülő exkluzív áldozati vélekedések	-0,150	0,228	-0,590	0,56
áldozati	gyerek közéleti tájékozottsága	-0,569	1,014	-2,349	0,02
vélekedések	gyerek közéleti tájékozottságának moderáló hatása	0,907	0,062	2,570	0,01

Az ábrán látható, hogy amennyiben a gyerekek kevésbé tájékozottak a közéleti kérdésekben, úgy sokkal kisebb a zöld egyenes meredeksége, mint a barna és a fekete egyenes esetében, amely azokat a gyerekeket jelöli, akik közepesen vagy jól tájékozottnak tartják magukat. Tehát erősebb az összefüggés azon szülők és gyerekek között, ahol a gyerekek közepesen vagy jobban tájékozottak közéleti kérdésekben.

16. ábra

Gyerek közéleti tájékozottságának gyerek exkluzív áldozati vélekedéseit moderáló hatása

Az áldozati tudat észlelt fontosságának kapcsolatát a gyerek politikai beállítottsága moderálja, azaz minél liberálisabb nézeteket képvisel a gyerek, annál gyengébb a kapcsolat a szülők és gyerekeik áldozati tudatának fontosságában. A gyerekek politikai beállítottsága és a szülő áldozati tudatának fontossága által megmagyarázott hányad 17,9% ($F=9,186$, $p<0,001$, Adjusted $R^2=0,179$) (lásd 49. táblázat és 17. ábra).

49. táblázat

Gyerek politikai beállítottságának gyerek áldozati tudat fontosságát moderáló hatása

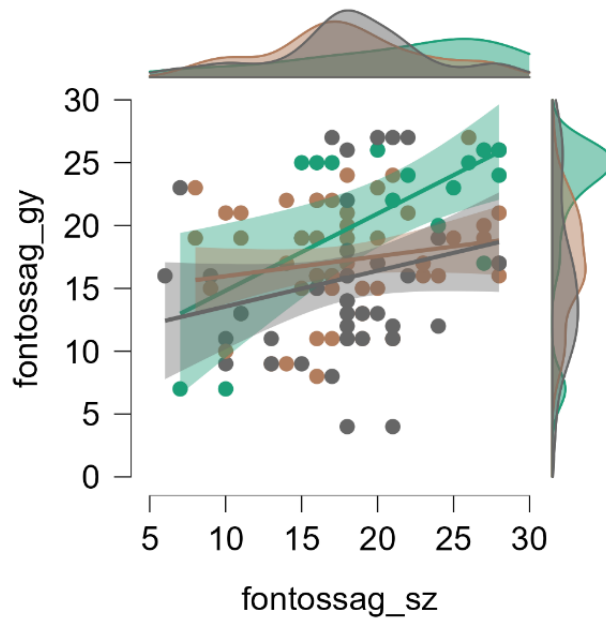
X	Y	β	SE	t	p
gyerek					
áldozati	szülő áldozati tudatának fontossága	0,903	0,283	3,370	0,001
tudatának	gyerek politikai beállítottsága	0,390	1,690	1,421	0,16
fontossága	gyerek politikai beállítottságának moderáló hatása	-0,819	0,088	-2,331	0,02

Az ábrán látható, hogy a zöld egyenes meredeksége a legmagasabb, amely azokat a gyerekeket jelöli, akik konzervatív beállítottságúnak tartják magukat. A moderáló hatásnak köszönhetően erősebb az összefüggés azon szülők és gyerekek között, ahol a gyerekek

konzervatívabbak, de az összefüggés enyhébben a liberális beállítottságú gyerekeknél is megfigyelhető.

17. ábra

Gyerek politikai beállítottságának gyerek áldozati tudat fontosságát moderáló hatása

Az alábbi összefoglaló táblázatban láthatjuk a szülők és gyerekeik nemzeti identitásának és kollektív áldozati vélekedéseink összefüggéseit moderáló változókat (50. táblázat).

50. táblázat

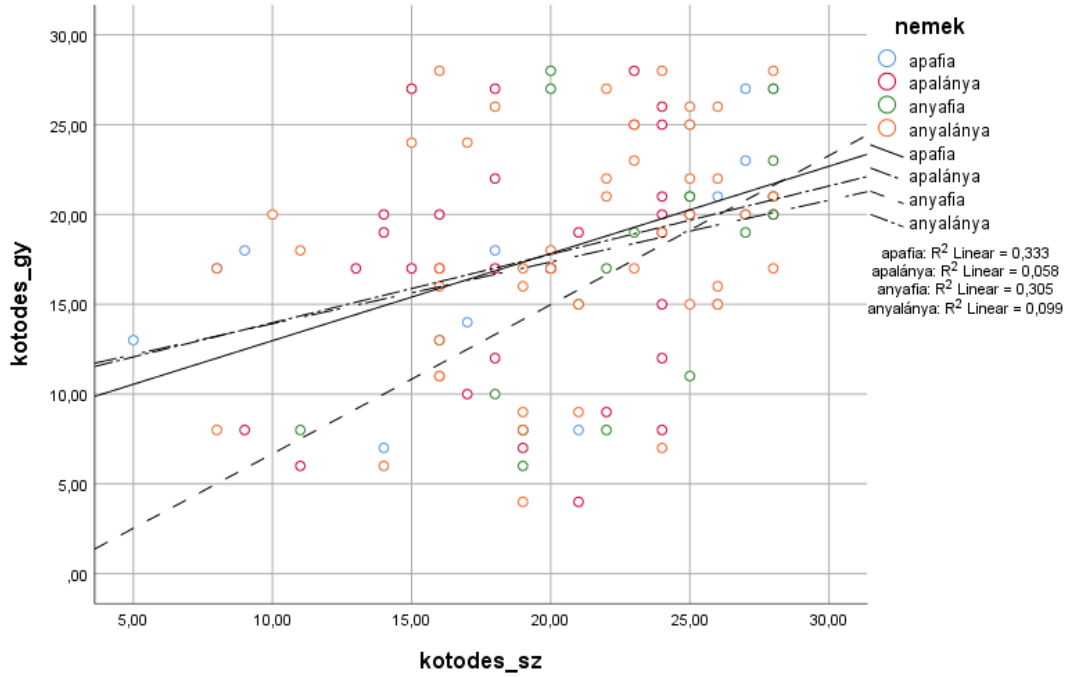
A gyerek nemzeti azonosulását és kollektív áldozati vélekedéseit moderáló változók

gyerek kötődés	gyerek glorifikáció	gyerek inkluzív áldozati vélekedések	gyerek exkluzív áldozati vélekedések	gyerek áldozati tudatának észlelt fontossága
szülő-gyerek kapcsolat	magyarság fontossága a szülőknek	szülőkkel való beszélgetés gyakorisága a magyarságról	gyerek tájékozottsága	gyerek politikai beállítottsága
	szülők tájékozottsága	magyarság fontossága a gyerekeknek		
	gyerek politikai beállítottság	apával való egyetértés		

H4: A nem tekintetében diádok szerint megvizsgáltam, hogy a szülő, illetve a gyerek neme mennyiben játszik szerepet a nemzeti azonosulás, illetve a kollektív áldozati vélekedések transzgenerációs átadásában. Az alábbi eredményeket láthatjuk a 18., 19., 20., 21. és 22. ábrán.

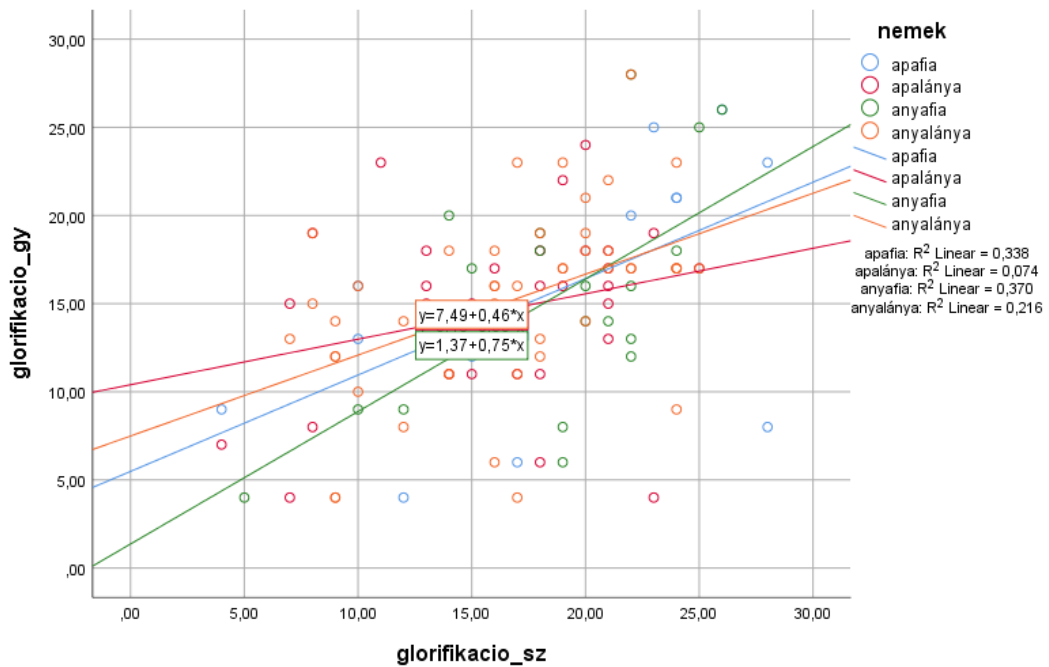
18. ábra

Nemek szerinti eltérések a nemzeti azonosulás kötődés dimenziójában

19. ábra

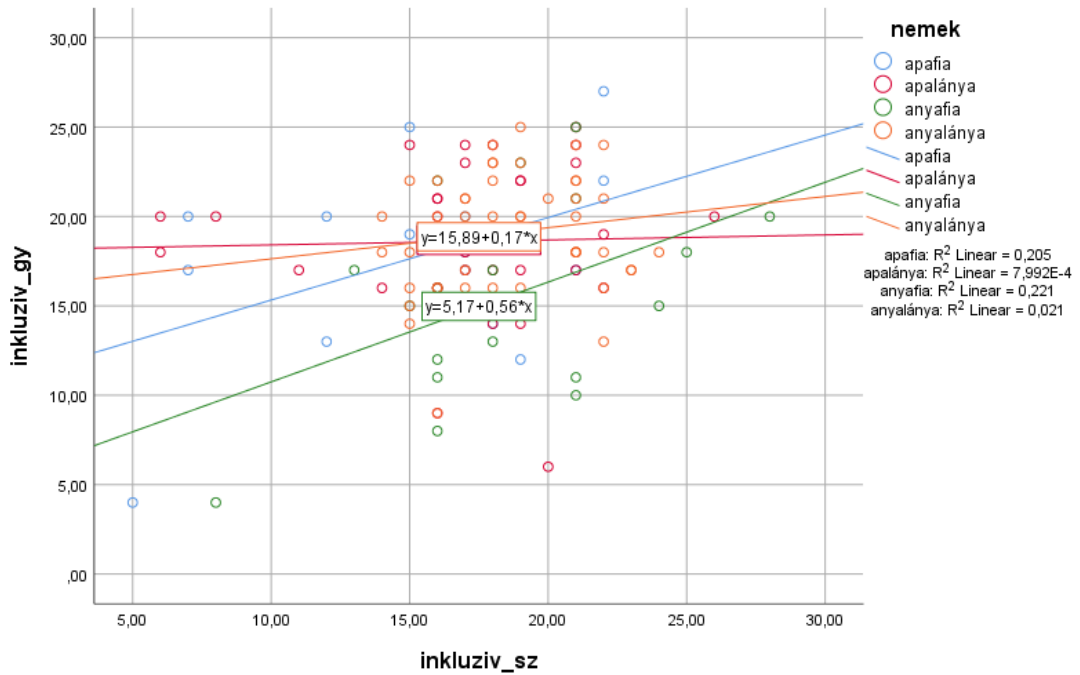
Nemek szerinti eltérések a nemzeti azonosulás glorifikáció dimenziójában

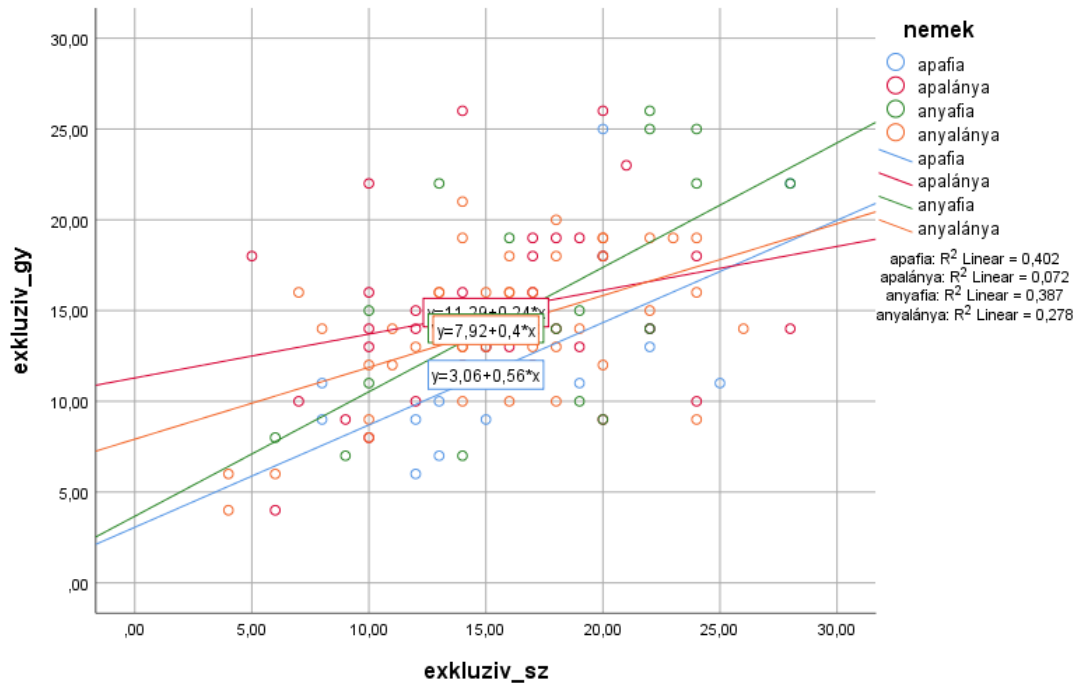
20. ábra

Nemek szerinti eltérések inkluzív áldozati vélekedések szerint

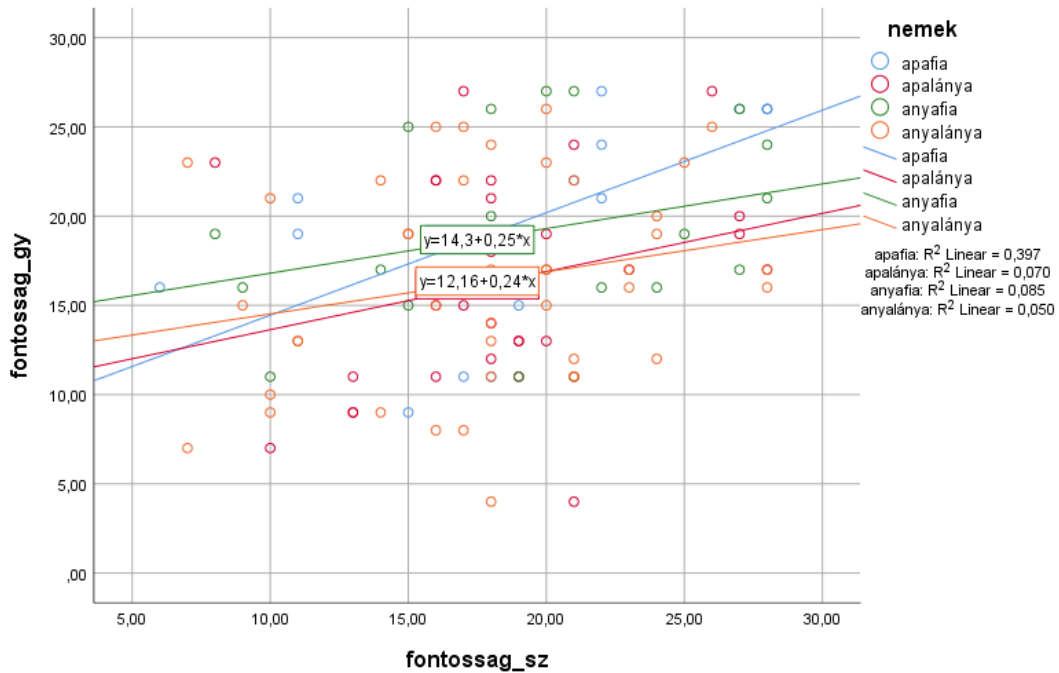
21. ábra

Nemek szerinti eltérések exkluzív áldozati vélekedések szerint

22. ábra

Nemek szerinti eltérések az áldozati tudat észlelt fontossága szerint

A fenti ábrákon láthatjuk, hogy az áldozati tudat fontossága kivételével minden egyes esetben az anya-fia párosok között a legerősebb az összefüggés, míg második helyen az apa-fia párosok vannak. Az ábrákat megfigyelve úgy tűnik, mintha a fiú gyerekek esetében erősebb lenne a hatás, így megvizsgáltam, hogy a gyerek neme esetleg moderálja-e az összefüggést.

A kötődés, a glorifikáció és az inkluzív áldozati tudat esetében nem szignifikáns a gyerek nemének moderáló hatása, ámde a szülők és gyerekek exkluzív áldozati tudatának összefüggéseire a gyerek neme szignifikáns moderáló hatást fejt ki. A gyerekek neme és a szülő exkluzív áldozati vélekedései által megmagyarázott hányad 23,6% ($F=12,626$, $p<0,001$, Adjusted $R^2=0,236$) (lásd 51. táblázat).

51. táblázat

A gyerek nemének moderáló hatása a gyerek exkluzív áldozati vélekedéseire

X	Y	β	SE	t	p
gyerek					
exkluzív	gyerek neve	0,574	2,755	2,236	0,03
áldozati	szülő exkluzív áldozati vélekedések	1,070	0,272	3,516	< 0,001
vélekedések	gyerek nemének moderáló hatása	-0,729	0,157	-2,007	0,047

A szülő neve nincsen szignifikáns moderáló hatással a fenti összefüggésekre.

H5: Az eredményekben látható volt, hogy sok esetben a nemzeti identitás dimenzióinak szülő és gyerekek közötti együttjárását a szülőkkel való beszélgetés és egyetértés moderálja. Ez alapján felmerül annak lehetősége, hogy a családi, nemzettel kapcsolatos narratívák szerepet játszanak a nemzeti identitás mintázatainak transzgenerációs továbbadásában. A szülők és gyerekek magyarsággal kapcsolatos narratíváinak elemzésére a NarrCat kategóriális tartalomelemző szoftvert használtam, amellyel elemeztem az interjúk vizsgálat során felvett, magyarokkal kapcsolatos történeteket. Az elemzés során szignifikáns közepesen erős, illetve erős összefüggésekre bukkantam a szülők és gyermekeik narratív kategóriái között: azaz összefüggés van az ágens és a szelf-referencia előfordulása között szülők és felnőtt gyermekeik magyarsággal kapcsolatos narratíváiban, illetve bár hipotézisemben nem feltételeztem, mégis erős összefüggés volt megfigyelhető a mintában a metanarratív forma és a metanarratív marker használatában szülők és gyermekeik között (lásd 52. táblázat).

52. táblázat

Szülők és gyermekek magyarságról alkotott történeteinek narratív kategóriáinak összefüggései

	gyerek ágens	gyerek szelf referencia	gyerek metanarratív forma
szülő ágens	r=0,551, p<0,001		
szülő szelf referencia		r=0,591, p<0,001	
szülő metanarratív forma			r=0,707, p<0,001

Eredményeink szerint az ágensia, a szelf-referencia, illetve a metanarratív forma tekintetében közepesen erős és erős korrelációt láthatunk a szülők és a gyerekek magyarsággal kapcsolatos narratívái között.

10.3 Megvitatás

A fenti eredmények megerősítették az elképzelésem, hogy a konzervációhoz kapcsolódó értékek átadására a szülők jobban törekednek: jelen kutatásban is a konzervációhoz köthető értékek esetében láthattuk a legerősebb összefüggést (Boehnke, 2001; Tam et al., 2012). Láthatjuk, hogy a konzervációhoz kapcsolódó értékek mind külön-külön is összefüggést mutatnak az exkluzív áldozati vélekedésekkel és az áldozati tudat észlelt fontosságával, illetve a nemzeti azonosulás kötődés és glorifikáció dimenzióival. Ennek háttérében az állhat, hogy a nemzeti identitás meghatározói között is megtalálható a kollektív emlékezet, illetve kultúra (Smith, 1982), amely leginkább a hagyományokban gyökerezik. A nemzet, mint csoport biztosságot is nyújt az egyén számára, így a magas biztosság igényvel rendelkező egyének preferálják a csoporthoz tartozás adta biztosságot is.

A szülői szelf-transzcendencia és a nemzeti azonosulás pozitív összefüggése is értelmezhető úgy, hogy a szelf-transzcendencia, azaz az egyénnel szemben egy csoport érdekeinek előtérbe helyezése, mint érték, facilitálhatja a nemzeti csoporttal való azonosulást. A szülői szelf-transzcendencia a glorifikációval enyhén erősebb összefüggést mutatott, mint a nemzettel való kötődéssel, valamint ezen felül még nem az inkluzív, hanem az exkluzív áldozati tudattal mutatott együttjárást. Feltételezhető, hogy jelen esetben a szelf-transzcendencia inkább a kritikátlan, saját csoport felsőbbrendűségét hangsúlyozó csoporttal való azonosulást segíti elő, amely növeli az azonosuló csoporttagok önbecsülését, és ezzel biztossítja a pozitív csoportidentitás fenntartását. Ez ellentmond Sagiv és Schwartz (1998) eredményeinek, akik kutatásukban az egyetemesség értékei és a más csoportokkal való kapcsolatteremtés között találták a legerősebb összefüggést. Ezt azzal indokolták, hogy az egyetemesség központi gondolata az elfogadás és tolerancia mindenki irányában. A fenti eredményekhez lehetséges, hogy a kollektív áldozati vélekedések is hozzájárulnak, melyre jellemző a csoport feljogosítottság-érzése, a csoport erkölcsi felsőbbrendűsége, és érdekeinek minden más csoport fölé helyezése – ezáltal lehetséges, hogy a csoport tagjai a

szelf-transzcendenciát, a jóakarát és az egyetemesség érzését a saját csoporttal való azonosulás révén élik meg.

A mediációs vizsgálatokban látható, hogy a szülők értékrendje nem csak közvetlenül hat a gyerekek nemzeti identitás dimenzióira és kollektív áldozati vélekedéseire. A szülő értékpreferenciái elsődlegesen a szülő nemzeti identitására és kollektív áldozati vélekedéseire fejtik ki hatásukat, majd ezeken keresztül hatnak a gyerekekre.

Az inkluzív áldozati vélekedések esetében nem jelenik meg a mediáló hatás. Ez többek között azért is lehet, mivel a konzervációhoz kapcsolódó értékek ezzel az egy dimenzióval voltak fordított összefüggésben. Az inkluzív áldozati tudat sajátossága, hogy a glorifikációval és az exkluzív áldozati tudattal ellentétben kevésbé csoportközi versengés fókuszú, hanem inkább más csoportok iránt érzett empátia formájában jelenik meg (Vollhardt, 2013), ezért feltételezhető, hogy nem befolyásolják a konzervációhoz kapcsolódó szülői értékpreferenciák. Ellenben a szülők énfelnagyítása magyarázta a gyerekek inkluzív áldozati vélekedéseit oly módon, hogy minél inkább volt jellemző a szülőkre az énfelnagyítás, annál kevésbé voltak jellemzőek a gyerekekre az inkluzív áldozati vélekedések. A fordított összefüggés háttérben az állhat, hogy énfelnagyítás az egyén hatalmát és teljesítményét helyezi a középpontba, alapvetően egy szelfre fókuszáló értékrendet képvisel. Az inkluzív áldozati vélekedések lényege ezzel szemben az én sérelmeinek háttérbe szorítása, ezáltal mások szenvedéseinek elismerése. Amennyiben a gyerekek szüleiktől nem látják, hogy saját magukat háttérbe szorítva másokra fókuszálnának, így ez a fajta altruisztikus gondolkodás nem lesz jellemző a gondolkodásmódjukra, így a kollektív áldozati vélekedéseikre sem. Ez az eredmény hasonlóságot mutat Rohan és Zanna (2001) korábbi vizsgálatával, melyben a szülők autoritarianizmusra való hajlama és a gyerekek univerzalizmusának együttjárását állapította meg, azaz minél tekintélyelvűbb volt a szülő, a gyerek annál kevésbé válik érzékenyvé pl. kisebbségi csoportok problémáival szemben. Jelen vizsgálat hasonló összefüggést feltételez – a szülők altruista gondolkodásának hiánya csökkentheti a gyerekeik más csoportok felé érzett empátiáját.

A többváltozós regresszióanalízis szerint a 40. táblázatban látható változók befolyásolják a gyerekek nemzeti azonosulását és kollektív áldozati vélekedéseit. Ebből látható, hogy a szülőkkel való beszélgetések, az észlelt egyetértés, illetve az, hogy a magyarság kérdése egyáltalán mennyire központi kérdés a gyerekek számára, meghatározza a gyerekek nemzeti

identitáshoz kapcsolódó kötődését, illetve glorifikációját, valamint hatással van a kollektív áldozati vélekedéseikre is.

Eredményeim szerint az anyával való beszélgetés bír szignifikáns magyarázó erővel (a szülő glorifikációja és exkluzív áldozati vélekedései mellett) a glorifikáció, és az exkluzív áldozati tudat konstrukcióira. Albert és Ferring (2012) vizsgálata alapján az édesanyával való kapcsolat játszik fontosabb szerepet az értékátadásban, ez jelen kutatásban inkább az édesanyával való gyakori interakcióként képeződik le. Az apával való beszélgetés a kötődés, míg mindkét szülővel való beszélgetés az inkluzív áldozati vélekedések esetében bír magyarázó erővel, mindenesetre fontos, hogy majdnem minden vizsgált alskála esetében megjelent a szülővel való beszélgetés, és egyetértés, mint tényező. Az eredmények implicálják, hogy a saját csoport felsőbbrendűségéhez, illetve az áldozati tudathoz kapcsolódó vélekedések egyik fontos forrása lehet a szülővel való interakció.

Az áldozatiság exkluzív, illetve inkluzív dimenziója fordított kapcsolatban állnak egymással (Vollhardt et al., 2016), azaz amennyiben a szülővel való beszélgetés fontos magyarázó tényezője a gyerek vélekedéseinek, így a vele való egyetértés a magyarság megítélésében erősíti az összefüggést a szülők és gyerekeik nézete között – minél nagyobb az egyetértés a magyarsággal kapcsolatos kérdésekben, annál inkább megjelennek a szülőkre jellemző exkluzív vagy inkluzív vélekedések a gyermeknél.

A magyarság fontossága, mint szempont a nemzethez való kötődés, illetve az áldozati tudat fontossága változóknál kap szerepet. Azt láthatjuk, hogy amelyik gyereknek fontos a magyarság, ott mind a nemzethez való kötődés, mind az áldozati tudat fontossága esetében önálló magyarázó erővel bír, azaz a magyarság múltbéli szenvedései is fontossá válnak. Ez egybecseng Barni és munkatársainak (2014) eredményeivel, akik a normatív szociokulturális befolyás domináns szerepét emelik ki. Tehát a magyarság kulturális közeg által hangsúlyozott áldozati szerepe a magyar nemzeti identitás felvállalásával együtt válik fontossá. Tehát a gyerekekre a környezet is nagymértékben hat, de minél jelentősebb kötődéssel fordulnak a nemzet felé, annál inkább önállóan formálnak véleményt abban a kérdésben, mennyire határozza meg a magyarsághoz kapcsolódó érzelmeiket az áldozati tudat.

A közéleti tájékozottság mind a szülők, mind a gyerekek esetében növeli az egyetértést, míg a gyerekek liberális politikai beállítottsága csökkenti mind a glorifikáció, mind az áldozati tudat személyes fontossága esetében az összefüggést. Más kutatások is megállapították,

hogy a liberális beállítottságú gyerekek esetében kevésbé hatékony az értékátadás, mivel sokkal kevésbé nyitottak a hagyományok tiszteletére, illetve a szülők értékeinek átvételére, mint a konzervatívabb beállítottságúak (Braithwaite, 1994).

A moderációs elemzések feltárták, hogy a szülők és gyermekeik nemzeti identitása, illetve kollektív áldozati vélekedései közötti kapcsolatra számos változó van hatással. A 50. táblázatban látható, mely változók moderálják a szülők és gyermekek közötti összefüggést.

A táblázatból látszik, hogy a nemzethez való kötődés esetén a szülő által észlelt érzelmi kapcsolat befolyásolja a két változó együttjárását – azaz minél szorosabb a kapcsolat, annál erősebb az összefüggés. Ez az eredmény megerősíti Kuczynski és Parkin (2007) eredményeit, akik arra az eredményre jutottak, hogy amennyiben a szülők elfogadják és tiszteletben tartják a gyerek igényeit és szükségleteit, a gyerek ezáltal képessé válik arra, hogy fogékonyan reagáljon a szülői befolyásra. Grusec és Kuczynski (1997), illetve Kochanska és Thompson (1997) eredményei is megerősítették, hogy a biztonságos kötődés, illetve a szülők felé érzett pozitív érzések hozzájárulnak a szülők értékeinek átvételéhez. Schönplflug (2009) eredményeivel összhangban kutatásom megállapította, hogy a szülőkkel való szoros érzelmi kapcsolat, kötődés megkönnyíti a generációk közötti értékátadást. Roest és munkatársai (2009) szintén fontosnak tartották az intenzív érzelmi kapcsolatok szerepét, mely elősegítette az értékek hasonlóságát. Prioste és munkatársai (2015) vizsgálatában a szülőkkel való kapcsolat észlelt minősége, vizsgálatomhoz hasonlóan mediálta a csoporthoz kapcsolódó értékek átadását is a nemzethez való kötődés dimenziójában, ámde a többi vizsgált dimenzióban a szülő és felnőtt gyermeke közötti érzelmi kapcsolat nem gyakorolt hatást a szülők és felnőtt gyermekek között megfigyelt összefüggésekre, hanem, mint fentebb kifejtésre került, inkább a kommunikáció gyakorisága és az egyetértés hatott pozitívan az összefüggésre.

A glorifikáció esetében több változó is moderáló hatással bír – a gyerek minél liberálisabb beállítottságú, illetve a szülő minél kevésbé tájékozott közéleti kérdésekben, annál kevésbé van jelen az összefüggés. Ez arra utal, hogy a gyerekek (a vizsgálatban fiatal felnőttek) kritikusan állnak a szülők attitűdjéhez, amennyiben a csoport kritikátlan elfogadásáról és felsőbbrendűségéről van szó, és ha a szülőt tájékozatlannak látják, kevésbé hiteles számukra. A liberális beállítottságú gyerekek esetében a glorifikáló nemzeti azonosulás esetében is láthatjuk, hogy kevésbé sikeres az értékátadás (Braithwaite, 1994). A liberálisabb

beállítottságú gyerekek sem a nemzet megkérdőjelezhetetlen felsőbbrendűségébe vetett hitet, sem az áldozati tudat személyes fontosságát nem veszik át egy az egyben szüleiktől.

Minél fontosabb a szülők számára a magyarság és nemzeti identitás, annál valószínűbb, hogy át akarják adni a gyerekeiknek az ezzel kapcsolatos attitűdjeiket, mint Schönplflug (2009) kutatásában is láthattuk. Schönplflug (2009) szerint a szülők törekszenek azon értékek átadására, amelyekkel kapcsolatban nem érzik biztosítva, hogy társadalmi szinten hatékonyan továbbadhatnak – így jelenhet meg a nemzeti identitás glorifikáció dimenziója esetében a transzgenerációs átadás szándéka azoknál a szülőknél, akik számára a magyarság és a nemzeti identitásuk kiemelt fontossággal bír.

Érdekes összefüggésekre lehetünk figyelmesek az inkluzív áldozati tudat esetében. Amennyiben a szülő úgy véli, gyakran beszél gyermekével a témáról, az összefüggés erősebb – azaz a rendszeres kommunikáció a magyarság témájáról növeli a transzgenerációs értékátadás hatékonyságát. Barni és munkatársai (2011) fontos tényezőnek találták az értékek átadása során a szülő-gyermek kapcsolat szorosságát. Mulvaney és Murray (2015) is arra az eredményre jutott, hogy a szülői nevelési stílus és a politikai szocializáció sikeressége összefüggnek. Trommsdorff (2006) kutatása szerint releváns kérdés az értékátadás kontextusában, hogy annak kiindulópontja az érzelmi közelség vagy a gyerekek által érzett normatív kötelezettség. Grusec és Kuczynski (1997), illetve Kochanska és Thompson (1997), fontosnak látta az érzelmi kapcsolatot a transzgenerációs értékátadás hatékonyságában, ámde Grusec és Goodnow (1994) árnyalta ezt a képet abból a szempontból, hogy mennyiben pontos az értékek észlelése: véleményük szerint a sikertelen szocializáció származhat a pontatlan észlelésből vagy személyes elutasításból. Ezt erősíti meg az az eredmény, mely szerint, ha a gyerek úgy látja, gyakran beszélnek a témáról a szüleivel, az javítja az észlelés pontosságát. Ha a gyerek azt tapasztalja, hogy egyetért az apával, a kapcsolat erősödik, azaz látható, hogy a transzgenerációs értékátadás akkor tud hatékony lenni, ha az a gyerek igényeit és nyitottságát is figyelembe veszi. Baumrind (1971) szerint a válaszkészebb szülők értékeit gyakrabban átvették a gyermekeik. Ez alátámasztja azt az eredményt, hogy amennyiben a gyerek úgy észleli, hogy sokat beszélhet szüleivel a témáról, hajlamosabb átvenni a nézeteiket. Sabatier (2008) kutatása szintén megerősíti, hogy az értékátadás hatékonyságában az a legfőbb szempont, hogy a gyerekek hogyan élik meg a szüleikkel való viszonyt.

Az exkluzív áldozati tudat esetében a gyerek minél tájékozottabb közéleti kérdésekben, annál kevésbé veszi át a szülő nézeteit. Egyedül e változó esetében van a gyerek nemének moderáló hatása: a fiúgyerekek jobban magukévá teszik szüleik exkluzív áldozati tudattal kapcsolatos nézeteit. Acock és Bengtson (1980) és Boehnke (2001) kutatásával szemben a mi kutatásunkban az ábrák alapján nem az anyák és lányaik, de anyák és fiaik, illetve apák és fiaik között láthattuk a leghatékonyabb értékátadást. Jelen eredményeim egybecsengenek Knafo és Schwartz (2012), illetve Barni és munkatársainak (2011) eredményeivel, azaz a szülő neme nem játszik szignifikáns szerepet az átörökítés sikerében, ellenben a gyermek neme igen. Eredményeink viszont eltérnek abban, hogy a mi vizsgálatunkban a fiúk esetében volt hatékonyabb az értékátadás – bár ezt a vizsgált változók közül csak az exkluzív áldozati tudat esetében sikerült megfigyelni, a többi dimenzió esetében első vizsgálatomhoz hasonlóan azt az eredményt kaptam, hogy sem a szülő, sem a gyermek neme nem segíti elő a nemzeti azonoulás és a kollektív áldozati vélekedések transzgenerációs átadását.

Vollhardt (2012) és Khalili (2007) kiemelte, hogy az áldozati identitás és a traumaátadás családi narratívák elbeszélésével valósul meg. Mivel a fenti eredmények szerint a szülőkkel való beszélgetés hozzájárul a glorifikáció, illetve az inkluzív áldozati vélekedések folytonosságához, így megvizsgáltuk 25 szülő-gyerek pár magyarsággal kapcsolatos narratíváit a NarrCat szoftver segítségével. Az ágensia hasonlósága utalhat arra, hogy amennyiben a szülők egy passzív, áldozati csoportként tekintenek a magyarokra, akik az eseményeket csak „elszenvedik” (László & Vincze, 2007), így ezeket a vélekedéseket is továbbadják a magyarsággal kapcsolatos történeteiken keresztül a gyerekeiknek. Jenei és munkatársai (2020) megállapították, hogy a történetek narratív megszerkesztettsége önmagában alkalmas lehet arra, hogy érzékeltesse egy csoport elkövetői vagy áldozati pozícióját. A szelf-referencia pszichológiai tartalma, különösen, ha egy csoportról szóló történetben jelenik meg, jelentheti az érzés növekedését (László et al., 2013), amely a társas referenciával ellentétben szignifikáns együttjárást mutat szülők és gyerekeik között. Egy magyarokról szóló történetben a társas referencia használata utalhat a csoporttal való azonosulásra. A szelf-referencia a magyarságról, nemzeti identitásról való gondolkodásban a személyes kapcsolódás, érintettség, és a nemzeti identitáshoz fűződő szubjektív emocionális és kognitív viszonyt jelenítheti meg. A metanarratív forma használata az identitáskonstrukció jeleként értelmezhető (Pólya & Kovács, 2011). Azt jelzi, hogy a történeteket elbeszélése közben a konstrukciós folyamat aktív, a kérdés elgondolkodtatta az elbeszélőt, aki ennek hatására reflektál, tapasztalatait figyelembe veszi. A nemzettel való

identifikáció szempontjából, ez a folyamat, a glorifikáló azonosulással ellentétes módon a nemzet észlelésekor a többértelműséget, megkérdőjelezhetőséget implikálja.

Eredményeim megerősítik, hogy a csoporthoz kapcsolódó ágencia, a személyes kapcsolódás és érintettség, a nemzethez való szubjektív viszony narratív konstrukciója során hasonlóságot találunk szülők és gyerekek narratívája között. Együttjárást találtam továbbá a jelentésadáshoz kapcsolódó, aktív konstrukciós folyamataikban, amely a nemzetről alkotott narratívák esetében az identitáshoz kapcsolódó többértelműséget, a tapasztalatok újragondolását jelölheti.

Limitációk

Kutatásomban 114 fő szülő-gyerek párost vontam be, mivel más kutatásokban is hasonló mintaelemszám volt megfigyelhető (Boehnke, 2001; Albert & Ferring, 2012). A mintavétel kényelmi jellege folytán a minta nem tekinthető a magyar népességre vonatkozóan reprezentatívnak. Kutatásomban hólabda-mintavételt alkalmaztunk, így csak azok vehettek részt a vizsgálatban, akik kapcsolatban álltak az adatokat gyűjtő hallgatókkal, akik egyházi felsőoktatási intézmények hallgatói - azaz maguk is valószínűbben konzervatív családból származnak.

A kutatás korlátai közé tartozik, hogy a fiatal felnőttkorban számos, jelen kutatásban nem vizsgált tényező is összefüggésben lehet a résztvevők nemzeti identitásával és kollektív áldozati vélekedéseivel.

Mivel nem longitudinális, hanem keresztmetszeti kutatás, ezért ok-okozati összefüggésekre nem lehet következtetni, azaz csak feltételezhetjük, hogy az értékek kialakulása lehete hatással a nemzeti azonosulás kialakulására, vagy pedig fordítva.

Konklúzió

Kutatásunkban a szülők és fiatal felnőtt gyermekeik nemzeti azonosulásával és kollektív áldozati vélekedéseivel összefüggést mutató változókat tártuk fel. Bizonyítást nyert, hogy a szülők konzervációhoz kapcsolódó értékei összefüggenek nemzeti azonosulásukkal és kollektív áldozati vélekedéseikkel, amelyek ezáltal mediálják az összefüggést a szülők értékei és a gyerekek nemzeti azonosulása és kollektív áldozati vélekedései között. A kollektív áldozati vélekedések transzgenerációs átadásának kutatása hatékony eszköz lehet a külső csoportokkal szembeni ellenségesség és kirekesztés csökkentésében is (Bar-Tal et al., 2009, Kővágó, 2020). Összességében láthatjuk, hogy az értékekhez hasonlóan szülők és

gyermekük között megfigyelhető a nemzeti azonosulás, illetve a kollektív áldozati vélekedések együttjárása.

11. Általános diszkusszió

Vizsgálataim arra irányultak, hogy kimutassam a szülők értékrendjének, nemzeti azonosulásának és kollektív áldozati vélekedéseinek együttjárását és esetleges hatását a mintában szereplő gyermekek nemzeti azonosulására és kollektív áldozati vélekedéseire, illetve megvizsgáljam a kulturális közeg szerepét a fenti tényezők alakulásában. Ennek érdekében négy vizsgálatot folytattam, melyek közül az első kettő a nemzeti azonosulás dimenziói és a kollektív áldozati vélekedések szülők és gyermekek közötti összefüggésének feltárására irányult, a harmadik vizsgálat a kulturális közeg magyarságról alkotott narratíváinak és az áldozati tudat észlelt fontosságának különbségeit tárta fel, míg a negyedik a szülők és gyermekek nemzeti azonosulása és a kollektív áldozati vélekedései közötti együttjárásra hatást gyakorló tényezőket tárta fel.

Vizsgálataim az eddigi kutatásokhoz hasonlóan megerősítik azt a tényt magyar mintán, hogy a szülők vélekedései szignifikánsan együttjárnak gyermekek vélekedéseivel. Kutatásom specifikus abból a szempontból, hogy nem pusztán az értékek, hanem a nemzeti azonosulás kötődés és glorifikáció dimenziói és a kollektív áldozati vélekedések között is összefüggést tárt fel szülők és gyermekek között kvantitatív vizsgálati módszerekkel. A kollektív áldozati vélekedések alapjai a csoport által elszenvedett történelmi traumák (Wohl & Van Bavel, 2011), amelyek transzgenerációs továbbörökítését számos korábbi vizsgálat tárgyalta (Lickel et al, 2006; Liu & László, 2007; Christie, 2010; Stone et al., 2014; Rimé et al., 2015; Taylor et al., 2020), illetve a kutatásomban vizsgált nemzettel való azonosulás összekapcsolható a politikai szocializációval, melynek szülők és gyerekek közötti összefüggéseire szintén felhívták a figyelmet korábbi kutatások (Muxel, 1999; Percheron, 1999).

Összességében elmondható, hogy három vizsgálattal is sikerült kimutatnom az együttjárást a szülők és serdülőkorú, illetve felnőtt gyerekek nemzeti azonosulása és kollektív áldozati vélekedései között, valamint sikerült a magyarságról alkotott narratívák tekintetében különbséget kimutatnom a Magyarországon, illetve az Egyesült Királyságban élő magyarok között.

Számos korábbi vizsgálat ambivalens eredményekkel szolgált abban a tekintetben, hogy az értékek, a szülő-gyermek kapcsolat és interakciók mennyiben alakítják a fenti együttjárást. Jelen vizsgálatok azt az eredményt hozták, hogy a szülő-gyermek interakciókon felül mind a gyerekek identitás-érettsége, mind a politikai meggyőződése és a kulturális közeg szerepe is jelentős a transzgenerációs átadás folyamatában.

Első vizsgálatom legfőbb konklúziója, hogy az értékek, kulturális sajátosságok és traumák transzgenerációs átörökítése mellett a nemzeti identitás és a kollektív áldozati vélekedések különböző mintázatait tekintve is együttjárást láthatunk szülők és serdülőkorú gyerekeik között. A kollektív áldozati vélekedések és nemzeti azonosulás alapján a szülőkre és serdülőkorú gyerekeikre eltérő mintázatok jellemzők: az exkluzív áldozati vélekedések a nemzettel való azonosulással és az áldozati tudat fontosságával járnak együtt, míg az inkluzív áldozati vélekedésekre a fentiek ellentéte jellemző. Jacoby (2005) kutatásával összhangban, vizsgálatomban is elkülönült egy csoport, akik esetében az inkluzív áldozati vélekedések együttjártak az áldozati tudat fontosságával, amely arra utal, hogy a csoport egy része elutasítja a viktimizált identitással való azonosulást. Az eredmények szerint szignifikáns a valószínűsége annak, hogy szülők és gyermekek nemzeti azonosulás kötődés és glorifikáció dimenzióinak és kollektív áldozati vélekedéseinek mintázata hasonló, amelyből arra a feltételezésre juthatunk, hogy lehetséges, hogy a szülők és gyermekeik nemzeti azonosulása és kollektív áldozati vélekedései hatással vannak egymásra (Wohl & Van Bavel, 2011; Rimé et al., 2015).

Második vizsgálatomban szülők és fiatal felnőtt gyerekeik részvételével vizsgálatam a nemzeti azonosulás és a nemzettel való elégedettség összefüggéseit. Az együttjárás felül a szülők nemzeti azonosulás dimenziói szignifikáns magyarázó erővel bírtak, mely a nemzethez való kötődés esetében volt a legerősebb (Muxel, 1999; Percheron, 1999; Rimé et al., 2015). A kutatásban ugyan a glorifikáció, és a nemzettel való elégedettség is összefüggést mutatott, de kisebb volt a magyarázó ereje, amelyből arra következtethetünk, hogy a glorifikáló azonosulás, illetve a nemzettel való elégedettség kialakulásában a családon felül a kulturális környezet közvetítő szerepe jelentős, amely megnyilvánulhat számos formában, politikai diskurzusokként (Macdonald, 2003; Stern, 1995), vagy akár az iskolai oktatáson, illetve szervezett nemzeti megemlékezéseken keresztül (Adwan, 2001; Lomsky-Feder, 2004; László, 2005, 2012; Tóth et al., 2006; Goodman & Mizrachi, 2008; Psaltis et al., 2017), vagy akár a mindennapok társas érintkezési során (Phinney et al., 2000).

Eredményeink a világnézeti elköteleződés és a nemzettel való azonosulás tekintetében azt sugallják, hogy a nemzeti kulturális közeg is befolyásoló hatással van az egyénre, amely a normatív szociokulturális befolyásolás hatására mutat rá (Barni et al., 2014). A világnézeti szempontból elköteleződött személy képes a nemzeti identitás fogalmát integrálni az énképébe, mely segít a nemzettel kapcsolatos érzelmi viszonyulás kialakulásában.

Harmadik vizsgálatom célja az volt, hogy összehasonlítsam a kollektív áldozati vélekedéseket, illetve a magyarságról alkotott narratívákat a Magyarországon, illetve az Egyesült Királyságban élő magyarok csoportjai között. Az alacsony, saját csoportra vonatkozó narratív ágencia és a külső csoportokra vonatkozó negatív értékelések magas száma korábban, tankönyvekben és néphistóriai elbeszélésekben szereplő narratívák tudományos pszichológiai tartalomelemzése során az áldozattá váláshoz kapcsolódó narratív markereknek bizonyultak (László et al., 2002; Vincze & László, 2007; Jenei et al., 2020). Vizsgálatom arra is rámutatott, hogy a fenti narratív markerek az egyéni elbeszélésekben és személyes történetekben is tettenérhetőek. Eredményeim szerint az emigráns csoport narratíváiban kevesebb külső csoportra vonatkozó negatív értékelés, és a saját csoport magasabb ágenciája volt felfedezhető, melyre magyarázatot nyújthatnak a kulturális környezeti különbségek (Szalai & László, 2010). Eredményeim arra utalnak László és Vincze (2007), illetve Fülöp és László (2011) vizsgálatával összhangban, hogy a magyar történelemre a magyarok jelentős része úgy tekint, mely során a nemzet egy passzív, kiszolgáltatott csoportként volt jelen – ennek a narratívának az ellenpólusát képezheti az emigráns csoport, akik úgy tűnik, a Magyarországon élőkkel ellentétben kevésbé határozzák meg történelmi veszteségek és kollektív áldozati vélekedések által nemzeti identitásukat. Ezt az eredményt támasztja alá, hogy az emigráns csoportra szignifikánsan kevésbé volt jellemző az áldozati tudat észlelt fontossága. A fenti eredmények a normatív szociokulturális befolyásolás szerepét támasztják alá, tekintve, hogy az emigránsok feltehetően ritkábban vannak jelen nemzeti megemlékezéseken és más, nemzeti kultúra átadására alkalmas helyzetekben (Adwan, 2001; Lomsky-Feder, 2004; Tóth, Vincze & László, 2006; Goodman & Mizrachi, 2008; Khalili, 2008), identitásukra a fogadó ország kultúrája is hatással lehet, tehát arra következtethetünk, hogy a viktimizált identitáskategóriához való kapcsolódást elősegíti a nemzeti kulturális közeg (László & Fülöp; 2011). Barni és munkatársainak (2014) kutatása kiemelte azt is, hogy az adott kultúra homogenitása is fontos, azaz hogy általánosságban mennyire gondolkodnak hasonlóan egy adott társadalom/csoport tagjai hasonlóan, például a csoport által elszenvedett sérelmekről. Eredményeik szerint a

homogénebb kultúrákban erősebb a normatív szociokulturális befolyásolás szerepe, amelyet jelen kutatás eredményei is megerősítettek: a Magyarországon élő magyarok számára szignifikánsan fontosabb volt a múltbeli áldozatiság fontossága.

Negyedik vizsgálatom során szülők és felnőtt gyerekeik értékei, nemzeti azonosulása és kollektív áldozati vélekedései között találtam összefüggést (Boehnke, 2001; Friedlmeier & Trommsdorff, 2011; Roest et al., 2012; Rimé et al., 2015; Döring et al., 2017). Közepesen erős összefüggésre a konzervációhoz kapcsolódó értékek esetében bukkantam, amely alátámasztja a korábbi kutatásokat, melyek szerint a hagyományokhoz kapcsolódó értékek átadására a szülők erősebben törekszenek (Boehnke, 2001; Schönplflug, 2009; Tam et al., 2012), de gyengébb összefüggés a szelf-transzcendencia értékeiben is megmutatkozott. A hagyományokhoz kapcsolódik a nemzet kollektív emlékezete, így a kollektív áldozati vélekedések is, melyek vizsgálatomban is összefüggést mutattak, illetve ezen felül a nemzeti csoport nyújtotta biztonság iránti preferencia is összefügg a nemzettel való azonosulás mértékével. Eredményeim szerint a szülők kollektív áldozati vélekedései mediálják a szülők konzervációhoz kapcsolódó értékei és gyermekeik kollektív áldozati vélekedései közötti kapcsolatot (Paez et al., 2008; Prioste et al., 2015). Ez alól kivételt képeznek az inkluzív áldozati vélekedések, amelyek más csoportok iránt érzett empátia formájában melyek jelennek meg, (Vollhardt, 2013), melyre a szülő énfelnagyítás értékei bírtak szignifikáns magyarázó erővel (a két változó fordított összefüggést mutatott). Összegezve látható, hogy a szülők értékei befolyással bírnak saját és gyerekeik kollektív áldozati vélekedéseire is.

Ellentmondásos eredmények születtek a szülő-gyerek kapcsolatot illetően. Vizsgálataim többségében arra jutottak, hogy nem feltétlenül a szülő-gyerek kapcsolat észlelt minősége, hanem sokkal gyakrabban az interakciók, beszélgetések gyakorisága, az egyetértés megléte befolyásolja a transzgenerációs átadás hatékonyságát (Harris, 1998; Vandell, 2000; Roest et al., 2009). Ez alátámasztja Grusec és Goodnow (1994) elméletét, akik az észlelés pontosságára hívták fel a figyelmet, azaz az értékátadás akkor hatékony, ha a gyerekeknek van lehetőségük pontosan észlelni szüleik értékeit, vélekedéseiket. Baumrind (1971) is arra a következtetésre jutott, hogy a transzgenerációs átadás folyamata hatékonyabb a válaszkész szülők esetében, tehát akik gyakran beszélgetnek gyermekeikkel, megosztják a gondolataikat, és meghallgatják a másik felet.

A magyarság fontossága, mint változó mind a szülők, mind a gyerekek szempontjából jelentős: minél fontosabb ez a téma a szülőknek, annál nagyobb együttjárást figyelhetünk

meg a szülők és gyerekek vélekedései között (Schönplflug, 2009). A liberális beállítottság a gyerekek részéről ellenben egy sokkal individuálisabb tapasztalatszerzési és értékialakítási folyamatra utal, mind a nemzeti azonosulás, mind a kollektív áldozati vélekedéseket illetően – a konzervatívabb beállítottságú gyerekeknél hatékonyabb a szülők vélekedéseinek és értékeinek átvétele.

Vizsgálataim többségében megerősítették korábbi vizsgálatok eredményét, melyek szerint sem a gyerekek, sem a szülő neme nem játszik fontos szerepet a nemzeti azonosulás dimenzióinak, illetve a kollektív áldozati vélekedések transzgenerációs átörökítésének folyamatában (Idema & Phalet, 2007; Roest et al., 2009; Vedder, 2009; Barni et al., 2011; Knafo & Schwartz, 2012; Bayly & Bumpus, 2019), melynek magyarázata lehet egyrészt, hogy mindkét nemhez tartozó szülőnek egyaránt fontosak a magyarsággal kapcsolatos vélekedések átadása, illetve másrészt, hogy a szülőkön kívül a transzgenerációs átörökítési folyamatban a kulturális közegnek is kiemelt szerepe van. Acock & Bengtson (1980) és Boehnke (2001) kutatásával szemben a mi kutatásunkban anyák és fiúk és apák és fiúk között láthattuk a leghatékonyabb értékátadást, holott a mintánkban szereplő fiúk és lányok között nem volt szignifikáns különbség az exkluzív áldozati vélekedések terén, bár a fiú gyerekeket illetően a mintaelemszám általában alacsonyabb volt.

A magyarsággal kapcsolatos személyes narratívák elbeszélése során megfigyeltük, hogy az ágencia, a szelf-referencia esetén közepesen erős, illetve a metanarratív forma esetében erős összefüggést láthatunk szülők és gyerekeik között (Khalili, 2007; Vollhardt, 2012). Ezek az együttjárások utalhatnak a csoporthoz kapcsolódó ágencia, a személyesség, személyes érintettség megélésének hasonlóságára, illetve a jelentésadáshoz kapcsolódó aktív konstrukciós folyamatok együttjárására. Az ágencia hasonlósága utalhat arra, hogy mennyiben tekintik a válaszadók a magyarok csoportját kompetensnek, vagy csak az események passzív elszenvedőinek, míg a szelf-referencia hasonlósága kapcsolódhat ahhoz, mennyire érzik magukat személyesen érintettnek a magyarsággal kapcsolatban, a hasonlóság utalhat a nemzeti identitással kapcsolatos személyes viszony közelségének tapasztalatára.

Mind a négy vizsgálatom megerősítette, hogy mind a szülői értékek, minták, vélekedések, mind a kulturális környezet összefüggésben áll a serdülők és fiatal felnőttek nemzeti azonosulásával és kollektív áldozati vélekedéseivel. Vizsgálataim megállapították, hogy a kulturális környezet szerepe is meghatározó lehet a nemzettel kapcsolatos vélekedések kialakításában és a kollektív áldozati tudat továbbörökítésében.

Eredményeim alapján kijelenthető, hogy a nemzeti azonosulás és kollektív áldozati vélekedések transzgenerációs átadására számos tényező hatást gyakorol, és nem feltétlenül emelhető ki egyetlen, amely dominálna. Vizsgálatom újdonsága, hogy kvantitatív módon is vizsgáltam a szülők és gyermekeik nemzeti azonosulás és kollektív áldozati vélekedések közötti összefüggést, illetve kutatásom integrálta a kérdőíves eljárást a narratív megközelítéssel. Mintámban serdülőkorú és fiatal felnőtt gyerekek és szüleik között is sikerült kimutatnom a fenti összefüggéseket.

A narratív elemzések megerősítik a témával kapcsolatos korábbi kutatások eredményeit (László & Vincze, 2007; Jenei et al., 2020), amelyek kimutatták az áldozattá válás narratív markereit, nemzettel kapcsolatos tankönyvi és néphistóriai szövegekben, illetve mesterségesen manipulált szövegek felhasználásával. A fenti narratív markerek egyéni, személyes történetekben való megjelenésük megerősíti, hogy a kollektív áldozati identitás jelen van az egyének csoporttal kapcsolatban megélt identitásának esetében is (László et al., 2002; Vincze & László, 2007). A fentiek arra utalnak, hogy viktimizált identitás jelenléte általánosságban is tettenérhető, nem csak egy adott mintára vonatkoztatva.

Fontos megemlíteni, hogy a viktimizált identitás generációról generációra történő továbbörökítése folytatja azt a romboló hatást, melyet az exkluzív áldozati vélekedések fejtenek ki a csoportközi viszonyokra (Bar-Tal & Halperin, 2009; Noor et al., 2012; Vollhardt & Bilali, 2015). Eredményeim arra mutatnak rá, hogy az áldozati tudat transzgenerációs újratermelése és fenntartása a nemzeti kulturális közeg változásával csökkenthető lehetne, amennyiben az nem facilitálja a viktimizált identitáskategóriához való kapcsolódást (Rimé et al., 2015).

12. Korlátok és kitekintés

A fenti vizsgálatok számos módszertani hiányosságot hagytak maguk után. Kutatásaimban hólabda-mintavételt alkalmaztunk, így csak azok vehettek részt a vizsgálatban, akik kapcsolatban álltak az adatokat gyűjtő hallgatókkal, így a mintavétel nem reprezentálja a teljes magyar lakosságot. Az adatfelvételek egy része során diádikus adatfelvételre került sor, azaz szülők és gyermekek töltötték ki a kérdőíveket, illetve vettek részt az interjúkon. A kérdőív kitöltése során nem lehetett kontrollálni azt a tényezőt, hogy a szülő és gyermekek

mennyiben beszélgetnek egymással a kérdőívről, illetve mennyiben osztják meg egymással válaszaikat, amely befolyásolhatta az eredményeket.

A mintában szereplők iskolai végzettség szerinti eloszlása nem reprezentatív a lakosságra nézve, a fiatal felnőtt résztvevők között jelentős többségben vannak azok, akik folyamatban lévő felsőoktatási tanulmányokat folytatnak. A vizsgálatban résztvevők nemi eloszlása sem volt kiegyenlített, főleg a vizsgálatban részt vevő felnőtt gyerekek körében voltak felülreprezentáltak a nők.

A kollektív áldozati vélekedéseket mérő Kollektív áldozati tudat skála használata során Mészáros (2017) megfogalmazta, hogy a mérőeszköz használatával nem állapítható meg, ha valaki szerint a magyarságra nem jellemző az áldozati tudat, pusztán az inkluzív és exkluzív áldozati vélekedések jellegét képes összemérni. Kutatásomban, hasonlóan korábbi kutatásokhoz (Vollhardt & Bilali, 2015; Vollhardt et al., 2016) az inkluzív és exkluzív áldozati vélekedések gyengébb korrelációt mutattak ($r=-0,384$).

Korlátot jelent kutatásomban az In-Group Identification (Leach et al., 2008), az Identity Issues Inventory (Roberts & Cote, 2014) és a Portait Values Questionnaire (PVQ) (Schwartz et al., 2001) kérdőívek használata, amelyek magyar mintán még nem kerültek validálásra, mindamelllett magas Cronbach-alfa értékeket mutattak, így használatuk megfelelőnek tűnt a vizsgált megbízhatósági mutatók mentén.

Az Egyesült Királyságban élő magyarok esetében lehetséges, hogy csak olyan emberek jelentkeztek a kutatásban való részvételre, akik számára valamennyire fontos a magyar identitás, illetve akik az online közösségi média csoportok tagságán keresztül fontosnak tartották a többi, külföldön élő magyarhoz kapcsolódást, amely indokolhatja azt is, hogy miért nem találtunk különbséget az emigrált és a Magyarországon élő magyarok nemzeti azonosulásában. Az Egyesült Királyságban élő résztvevők különböző ideje élnek eltérő kulturális környezetben, amely szintén hatással lehetett arra, hogy mennyiben járul hozzá kollektív áldozati vélekedéseikhez a kulturális környezet szocializáló hatása.

Három vizsgálatom megerősítette azt a tényt, hogy a nemzeti azonosulás és a kollektív áldozati tudat különböző dimenziói összefüggésben állnak szülők és gyermekeik között, ellenben bizonyítékot találtam arra nézve is, hogy a kulturális közeg szocializáló hatása is lehetséges, hogy befolyásolja a kollektív áldozati vélekedéseket, hiszen az Egyesült Királyságban élő magyarok számára az áldozati tudat fontossága kevésbé volt jelen. Az összefüggés iránya vitatható, hiszen kutatásunkból nem egyértelműen eldönthető, hogy a

kivándorló magyarok alapvetően kevésbé érezték fontosnak a magyarsághoz kapcsolódó áldozati vélekedéseket, és ez vezetett a kivándorláshoz, vagy éppen az Egyesült Királyságbeli kulturális közeg járult hozzá a különbség kialakulásához. A kialakult világnézeti elköteleződés magyarázó ereje a nemzeti azonosulás erősségére nézve is a kulturális közeg szocializációs hatását támasztja alá, bár ez a hatás kisebb magyarázó erővel bír, mint a szülők nemzeti azonosulása. Az általam végzett vizsgálatok magyar résztvevőkre korlátozódtak, ahol általánosan megfigyelhetőek a kollektív áldozati vélekedések – lehetséges, hogy olyan csoportoknál, amelyek nem traumára épülő identitással rendelkeznek, a szülő-gyerek kapcsolatban a csoportidentitás átörökítése más módon zajlik. A kutatások nagyobb része, mely referenciaként szolgált saját vizsgálatomhoz, a traumatikus események, illetve az áldozati dinamika családon belüli átörökítésére fókuszált.

A családi szocializáció részét képezik direkt és indirekt eszközök, amelyekkel a szülők alakítják a gyermekük nemzettel, országgal kapcsolatos identitását, mint például akár a különféle programok és különórák, valamint iskolán kívüli szabadidős elfoglaltságok, amelyeken a serdülőkorú gyermekek részt vesznek. Ezek szintén hatást gyakorolhatnak a serdülők nemzettel való azonosulására, de a vizsgálatok terjedelmi korlátaiból kifolyólag ezek jelen kutatásokban nem kerültek mérésre.

A szülők szerepéről változatos eredmények születtek az értékek, illetve az áldozati vélekedések átadásának terén. Longitudinális vizsgálatokkal, az egyéni életút figyelembe vételével komplexebb képet alkothatnánk arról, hogy a változó kulturális közeg hogyan befolyásolja az egyén áldozati vélekedéseit. Az esetleges jövőbeni vizsgálatokban preferált lenne reprezentatív mintákon megismételni a kutatást, olyan mintán, ahol a nemek aránya kiegyenlítettebb. További érdekes vizsgálati kérdést vetett fel a szelf-referencia együttjárása a szülők és gyermekek magyarsághoz kapcsolódó narratíváiban. Érdemes lenne tovább kutakodni abban az irányban, hogy a személyes érintettség egy család története során mennyiben határozza meg az áldozati tudatot, illetve a szülők részéről azt a szándékot, hogy az átélt traumákat és a hozzájuk kapcsolódó áldozati vélekedéseket átörökítsék utódaikra (Wohl & van Bavel, 2011). Kutatásom másik érdekes folytatása lehetne az énfelnagyítás és az inkluzív áldozati vélekedések összefüggéseinek feltárása. Az énfelnagyításhoz kapcsolódó értékek, a hatalom és teljesítmény az individualizmus értékcsoportjába tartozik, melyről tudjuk, hogy Magyarországon kifejezetten magas értékkel bír. Izgalmas lenne megvizsgálni, hogy az individualista és kollektivista értékek más kultúrákban hogyan függenek össze a kollektív áldozati vélekedések inkluzív és exkluzív értékeivel, hiszen a

posztoszocialista országok többségében, ahol a kollektív áldozati vélekedések is jelen vannak, az átlagosnál jellemzőbb érték az éfnagyítás.

- Aboud, F. (1988). *Children and prejudice*. Oxford: Basil Blackwell
- Acock, A.C. & Bengtson, V.L. (1980). Socialization and attribution processes: Actual versus perceived similarity among parents and youth. *Journal of Marriage and the Family*, 42, 501-515.
- Adelman, L., Leidner, B., Ünal, H., Nahhas, E., & Shnabel, N. (2016). A whole other story: Inclusive victimhood narratives reduce competitive victimhood and intergroup hostility. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 42(10), 1416-1430.
- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. J., & Sanford, N. R. (1950). *The authoritarian personality*. Oxford, UK: Harpers.
- Adwan, S. (2001). Schoolbooks in the making: From conflict to peace; A critical analysis of the new Palestinian textbooks for grades one and six. *Palestine-Israel Journal of Politics, Economics, and Culture*, 8(2), 57.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, N.J.: Erlbaum
- Albert, I., & Ferring, D. (2012). Intergenerational value transmission within the family and the role of emotional relationship quality. *Family Science*, 3(1), 4-12.
- Alfieri, S., Barni, D., Rosnati, R., & Marta, E. (2014). “Do not leave your values at home”: A study of value orientations of Italian emerging adults and their parents. *Psyche*, 23(2), 1-12.
- Altemeyer, B. (1988). *Enemies of freedom: Understanding right-wing authoritarianism*. Jossey-Bass.
- Altemeyer, B., & Hunsberger, B. (1992). Authoritarianism, religious fundamentalism, quest and prejudice. *International Journal for the Psychology of Religion*, 2, 113–133
- Alwin, D. F. (1990). Cohort replacement and changes in parental socialization values. *Journal of Marriage and the Family*, 347-360.
- Amiot, C. E., & Sansfaçon, S. (2011). Motivations to identify with social groups: A look at their positive and negative consequences. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 15(2), 105–127. <https://doi.org/10.1037/a0023158>

- Anderson, B. (1983). *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso. http://rebels-library.org/files/imagined_communities.pdf
- Antonovsky, A. (1987). *Unraveling the mystery of health: How people manage stress and stay well*. Jossey-bass.
- Anzulovic, B. (1999). *Heavenly Serbia: From myth to genocide*. NYU Press.
- Apter, D. (1997). *The legitimization of violence*. NYU Press.
- Ashmore, R. D., Deaux, K., & McLaughlin-Volpe, T. (2004). An organizing framework for collective identity: Articulation and significance of multidimensionality. *Psychological Bulletin*, 130, 80–114.
- Balswick, J. O., & Macrides, C. (1975). Parental stimulus for adolescent rebellion. *Adolescence*, 10(38), 253–266.
- Bar-Tal, D. (1998). Societal beliefs in times of intractable conflict: The Israeli case. *International Journal of Conflict Management*, 9(1), 22–50. <https://doi.org/10.1108/eb022803>
- Bar-Tal, D., & Antebi, D. (1992). Siege mentality in Israel. *International Journal of Intercultural Relations*, 16(3), 251-275.
- Bar-Tal, D., Chernyak-Hai, L., Schori, N., & Gundar, A. (2009). A sense of self-perceived collective victimhood in intractable conflicts. *International Review of the Red Cross*, 91(874), 229-258.
- Bar-Tal, D., & Halperin, E. (2011). Socio-Psychological Barriers to Conflict Resolution. In D. Bar-Tal, *Intergroup conflicts and their resolution: A social psychological perspective* (old.: 217-240). New York: Psychology Press.
- Bar-Tal, D., & Staub, E. E. (1997). *Patriotism: In the lives of individuals and nations*. Nelson-Hall Publishers.
- Barnea, M. F., & Schwartz, S. H. (1998). Values and voting. *Political Psychology*, 19(1), 17-40.
- Barni, D., Alfieri, S., Marta, E., & Rosnati, R. (2013). Overall and unique similarities between parents' values and adolescent or emerging adult children's values. *Journal of Adolescence*, 36(6), 1135-1141.
- Barni, D., Knafo, A., Ben-Arieh, A., & Haj-Yahia, M. M. (2014). Parent–child value similarity across and within cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 45(6), 853-867.

- Barni, D., Ranieri, S., Donato, S., Tagliabue, S., & Scabini, E. (2017). Personal and family sources of parents' socialization values: A multilevel study. *Avances en Psicología Latinoamericana*, 35(1), 9-22.
- Barni, D., Ranieri, S., Scabini, E., & Rosnati, R. (2011). Value transmission in the family: Do adolescents accept the values their parents want to transmit?. *Journal of Moral Education*, 40(1), 105-121.
- Baumeister, R. F., & Newman, L. S. (1994). How stories make sense of personal experiences: Motives that shape autobiographical narratives. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20(6), 676-690.
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monograph*, 4(1, Pt. 2), 1-103.
- Bayly, B. L., & Bumpus, M. F. (2019). Patterns and implications of values similarity, accuracy, and relationship closeness between emerging adults and mothers. *Journal of Moral Education*, 1-16.
- Bengtson, V. L. (1975). Generation and family effects in value socialization. *American Sociological Review*, 358-371.
- Berry, J. W., Berry, J. W., Poortinga, Y. H., Segall, M. H., & Dasen, P. R. (2002). *Cross-cultural psychology: Research and applications*. Cambridge University Press.
- Bluck, S., & Habermas, T. (2000). The life story schema. *Motivation and emotion*, 24(2), 121-147.
- Boehnke, K. (2001). Parent-offspring value transmission in a societal context: Suggestions for a utopian research design—with empirical underpinnings. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(2), 241-255.
- Bognár, A. (2014). A családi szocializációs tényezők hatása a politikai aktivitásra. PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola, Politikatudományi Doktori Program. PhD disszertáció:
<https://idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/bognaradriennphd.pdf>
- Bosson, J. K., Jurek, P., Vandello, J. A., Kosakowska-Berezecka, N., Olech, M., Besta, T., Bender, M., Hoorens, V., Becker, M., Timur Sevincer, A., Best, D. L., Safdar, S., Włodarczyk, A., Zawisza, M., Żadkowska, M., Abuhamdeh, S., Badu Agyemang, C., Akbaş, G., Albayrak-Aydemir, N., ... Žukauskienė, R. (2021). Psychometric Properties and correlates of precarious manhood beliefs in 62 nations. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 52(3), 231–258.
<https://doi.org/10.1177/0022022121997997>

- Bowlby, J. (1969/1982). *Attachment and loss. Vol. 1: Attachment (2nd edn)*. New York: Basic Book
- Boyd, R., & Richerson, P. J. (1985). Culture and the Evolutionary Process.
- Braithwaite, V. (1994). Beyond Rokeach's equality-freedom model: Two-dimensional values in a one-dimensional world. *Journal of Social Issues*, 50(4), 67-94.
- Braithwaite, V. (1998). The value balance model of political evaluations. *British Journal of Psychology*, 89(2), 223-247.
- Breakwell, G. M. (1978). *Some effects of marginal social identity*. In *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations* (pp. 301-336). Elsevier Academic Press Inc.
- Breakwell, G. M. (1992). *Processes of self-evaluation: Efficacy and estrangement*. In *Social psychology of identity and the self* (pp. 35-55). Surrey University Press in association with Academic Press.
- Brewer, M. B. (1999). The psychology of prejudice: Ingroup love and outgroup hate?. *Journal of Social Issues*, 55(3), 429-444.
- Bruner, J. (1990). *Acts of meaning*. Harvard university press.
- Bruner, J. (1996). Frames for thinking: Ways of making meaning. In D. R. Olson & N. Torrance (Eds.), *Modes of thought: Explorations in culture and cognition* (pp. 93–105). Cambridge University Press.
- Cairns, E., Mallet, J., Lewis, C. A., & Wilson, R. (2003). Who are the victims. Self-assessed victimhood and the Northern Irish conflict, *NIO Research & Statistical Series: Report No.7*.
- Cashmore, J. A., & Goodnow, J. J. (1985). Agreement between generations: A two-process approach. *Child Development*, 493-501.
- Cavalli-Sforza, L. L. (1993). How are values transmitted? In M. Hechter, L. Nadel, & R. E. Michod (Eds.), *The origin of values* (pp. 305–317). Aldine de Gruyter.
- Cavalli-Sforza, L. L., & Feldman, M. W. (1981). *Cultural transmission and evolution: A quantitative approach*. Princeton University Press.
- Chaitin, J., & Steinberg, S. (2008). “You should know better”: Expressions of empathy and disregard among victims of massive social trauma. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 17(2), 197-226.
- Chirkov, V. I., & Ryan, R. M. (2001). Parent and teacher autonomy-support in Russian and US adolescents: Common effects on well-being and academic motivation. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(5), 618-635.

- Christie, N. (2010). Victim movements at a crossroad. *Punishment & Society*, 12(2), 115-122.
- Condor, S. (2000). Pride and prejudice: Identity management in English people's talk about this country. *Discourse & Society*, 11(2), 175-205.
- Coyle, A., & Rafalin, D. (2001). Jewish gay men's accounts of negotiating cultural, religious, and sexual identity: A qualitative study. *Journal of Psychology & Human Sexuality*, 12(4), 21-48.
- Csepeli, Gy. (1997): *National Identity in Contemporary Hungary*. New York: Atlantic Press – Columbia University Press.
- Csepeli Gy., Örkény A. (2017). *Nemzet és migráció*. Budapest, ELTE TáTK
- Csepeli Gy., Örkény A., Székelyi, M. Poór, J. (2004). Nemzeti identitás Magyarországon az ezredfordulón. In: Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.). *Társadalmi Riport 2004*, Budapest: TÁRKI, 471–483.
- Csertő, I., & László, J. (2011). A csoportközi értékelés mint a csoporttrauma érzelmi feldolgozásának indikátora a nemzeti történelem elbeszéléseiben. *VIII. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia: MSZNY 2011*, 212-222.
- Csertő, I., & László, J. (2013). Intergroup evaluation as an indicator of emotional elaboration of collective traumas in national historical narratives. *Sociology Study*, 3(3).
- Daud, A., Skoglund, E., & Rydelius, P. A. (2005). Children in families of torture victims: Transgenerational transmission of parents' traumatic experiences to their children. *International Journal of Social Welfare*, 14(1), 23-32.
- David, O., & Bar-Tal, D. (2009). A sociopsychological conception of collective identity: The case of national identity as an example. *Personality and Social Psychology Review*, 13(4), 354-379.
- Davidov, E., Schmidt, P., & Schwartz, S. H. (2008). Bringing values back in: The adequacy of the European Social Survey to measure values in 20 countries. *Public Opinion Quarterly*, 72(3), 420-445.
- De Fina, A. (2003). *Identity in narrative: A study of immigrant discourse* (Vol. 3). John Benjamins Publishing.
- De Mol, J., & Buysse, A. (2008). The phenomenology of children's influence on parents. *Journal of Family Therapy*, 30(2), 163-193.
- De Mol, J., Lemmens, G., Verhofstadt, L., & Kuczynski, L. (2013). Intergenerational transmission in a bidirectional context. *Psychologica Belgica*, 53(3), 7-23.

- Deaux, K., Reid, A., Mizrahi, K., & Ethier, K. A. (1995). Parameters of social identity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 280-291.
- DeGloma, T. (2009). Expanding trauma through space and time: Mapping the rhetorical strategies of trauma carrier groups. *Social Psychology Quarterly*, 72(2), 105-122.
- Deschamps, J.-C., & Devos, T. (1998). Regarding the relationship between social identity and personal identity. In S. Worchel, J. F. Morales, D. Páez, & J.-C. Deschamps (Eds.), *Social identity: International perspectives* (1–12 old.). Sage Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781446279205.n1>.
- Di Dio, L., Saragovi, C., Koestner, R., & Aubé, J. (1996). Linking personal values to gender. *Sex Roles*, 34(9), 621-636.
- Dinas, E. (2014). Why does the apple fall far from the tree? How early political socialization prompts parent-child dissimilarity. *British Journal of Political Science*, 44(4), 827-852.
- Döring, A. K., Makarova, E., Herzog, W., & Bardi, A. (2017). Parent–child value similarity in families with young children: The predictive power of prosocial educational goals. *British Journal of Psychology*, 108(4), 737-756.
- Ehmann, B., Csertő, I., Ferenczhalmy, R., Fülöp, É., Hargitai, R., Kóvágó, P., Pólya, T., Szalai, K., Vincze, O. & László, J. (2014). Narratív kategóriális tartalomelemzés: a NARRCAT. *X. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*
- Eisenberg, N., Wolchik, S. A., Goldberg, L., & Engel, I. (1992). Parental values, reinforcement, and young children's prosocial behavior: A longitudinal study. *The Journal of Genetic Psychology*, 153(1), 19-36.
- Ellemers, N., Kortekaas, P., & Ouwerkerk, J. W. (1999). Self-categorisation, commitment to the group and group self-esteem as related but distinct aspects of social identity. *European Journal of Social Psychology*, 29(2-3), 371-389.
- Elsbree, L. (1961). " Tess" and the Local Cerealia. *Philological Quarterly*, 40(4), 606.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis* (No. 7). WW Norton & company.
- Feather, N. T. (1975). *Values in education and society*. Free Press.
- Feldman, C. (2001). Narratives of national identity as group narratives. *Narrative and Identity. Studies in Autobiography, Self and Culture*, 129-143.
- Ferenczhalmy, R., & László, J. (2006). Az intencionalitás modul kidolgozása Nooj tartalomelemző programmal. Alexin Z., Csendes D.(szerk.) *IV. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*. Szeged: SZTE, 285-296.

- Fonagy, P. (1999). The transgenerational transmission of holocaust trauma: Lessons learned from the analysis of an adolescent with obsessive-compulsive disorder. *Attachment & Human Development*, 1(1), 92-114.
- Friedlmeier, M., & Trommsdorff, G. (2011). Are mother–child similarities in value orientations related to mothers' parenting? A comparative study of American and Romanian mothers and their adolescent children. *European Journal of Developmental Psychology*, 8(6), 661-680.
- Fülöp, É. (2010). A történelmi pálya és a nemzeti identitás érzelmi szerveződése. PTE-BTK Pszichológia Doktori Iskola. PhD disszertáció.
- Fülöp, É., László, J. (2006). Az elbeszélések érzelmi aspektusának vizsgálata tartalomelemző program segítségével. Alexin Zoltán, Csendes Dóra (szerk.), *IV. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia, Cikkgyűjtemény*. Szegedi Tudományegyetem Informatikai Tanszékcsoport, 296-304.
- Fülöp, É., Péley, B., & László, J. (2011). A történelmi pályához kapcsolódó érzelmek modellje magyar történelmi regényekben. *Pszichológia*, 31(1), 47-62.
- Fyre, N. (1957). *Anatomy of Criticism: Theory of Myth*. New Jersey: Princeton
- Garkawe, S. (2004). Revisiting the scope of victimology—how broad a discipline should it be?. *International Review of Victimology*, 11(2-3), 275-294.
- Gellner, E. (2009): *Nations and Nationalism*. Ithaca: Cornell University Press.
- Gerris, J. R. M., Houtmans, M. J. M., Kwaaitaal-Roosen, E. M. G., de Schipper, J. C., Vermulst, A. A., & Janssens, J. M. A. M. (1998). *Parents, adolescents and 22 young adults in Dutch families: A longitudinal study*. University of Nijmegen, Institute of Family Studies, Nijmegen, the Netherlands
- Glasford, D. E., & Calcagno, J. (2012). The conflict of harmony: Intergroup contact, commonality and political solidarity between minority groups. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48(1), 323-328.
- Goodman, Y. C., & Mizrahi, N. (2008). “The Holocaust does not belong to European Jews alone”: The differential use of memory techniques in Israeli high schools. *American Ethnologist*, 35(1), 95-114.
- Greenstein, F. (2017). Children and politics. In: *Political socialization* (56-63 old.). Routledge.
- Gruenberg, K. & Rosental, N. (2007). Contaminated generativity: Holocaust survivors and their children in Germany. *The American Journal of Psychoanalysis*, 67, 82–96.

- Grusec, J. E., & Goodnow, J. J. (1994). Impact of parental discipline methods on the child's internalization of values: A reconceptualization of current points of view. *Developmental Psychology*, 30(1), 4.
- Grusec, J. E., & Kuczynski, L. (Eds.). (1997). *Parenting and children's internalization of values: A handbook of contemporary theory*. John Wiley & Sons Inc.
- Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Hammack, P. L. (2009). Exploring the reproduction of conflict through narrative: Israeli youth motivated to participate in a coexistence program. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 15(1), 49-74.
- Harris, J. R. (1995). Where is the child's environment? A group socialization theory of development. *Psychological Review*, 102(3), 458.
- Heidegger, M. (2003): Levél a humanizmusról. In uő: *Útjelzők*. Ford. Bacsó B. Budapest: Osiris.
- Hinkle, S. & Brown, R. (1990). Intergroup comparisons and social identity: Some links and lacunae. In D. Abrams & M. A. Hogg (Eds.), *Social identity theory: Constructive and critical advances* (48–70 old.). New York: Harvester-Wheatsheaf.
- Hirschberger, G. (2018). Collective trauma and the social construction of meaning. *Frontiers in psychology*, 9, 1441.
- Hirschberger, G., Imhoff, R., Kahn, D., & Hanke, K. (2022). Making sense of the past to understand the present: Attributions for historical trauma predict contemporary social and political attitudes. *Group Processes & Intergroup Relations*, 25(2), 509-526.
- Hitlin, S., Brown, J. S., & Elder, G. H., Jr. (2006). Racial Self-Categorization in Adolescence: Multiracial Development and Social Pathways. *Child Development*, 77(5), 1298–1308. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2006.00935.x>
- Hofstede, G. (1980a). *Culture's consequences: International differences in work-related values*. Beverly Hills: Sage.
- Hoge, D. R., Petrillo, G. H., & Smith, E. I. (1982). Transmission of religious and social values from parents to teenage children. *Journal of Marriage and the Family*, 569-580.
- Holstein, J. A., & Miller, G. (1990). Rethinking victimization: An interactional approach to victimology. *Symbolic Interaction*, 13(1), 103-122.
- Hooghe, M., & Boonen, J. (2015). The intergenerational transmission of voting intentions in a multiparty setting: an analysis of voting intentions and political discussion

- among 15-year-old adolescents and their parents in Belgium. *Youth & Society*, 47(1), 125-147.
- Hoppe, M. H. (2007). Culture and leader effectiveness: The GLOBE study. *Central European Journal of Communication*.
- Hunyady, Gy. (1996): *Sztereotípiák a változó közgondolkodásban*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Idema, H., & Phalet, K. (2007). Transmission of gender-role values in Turkish-German migrant families: The role of gender, intergenerational and intercultural relations. *Zeitschrift für Familienforschung*, 19(1), 71-105.
- Jackson, J. W. (2002). Intergroup attitudes as a function of different dimensions of group identification and perceived intergroup conflict. *Self and Identity*, 1(1), 11-33.
- Jacoby, T. A. (2015). A theory of victimhood: Politics, conflict and the construction of victim-based identity. *Millennium*, 43(2), 511-530.
- Jasińska-Kania, A. (2007). Bloody Revenge in "God's Playground": Poles' Collective Memory of Relations with Germans, Russians, and Jews. *International Journal of Sociology*, 37(1), 30-42.
- Jenei, D. F., Csertő, I., & Vincze, O. (2020). Elkövetőből áldozat—a csoportközi konfliktusok narratív konstrukciójának percepciója. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 75(3), 407-424.
- Jokela, M. (2009). Personality predicts migration within and between US states. *Journal of Research in Personality*, 43(1), 79-83.
- Kahana, B., Kahana, E., Harel, Z., & Segal, M. (1986). The Victim as Helper-Prosocial Behavior During the Holocaust. *Humboldt Journal of Social Relations*, 357-373.
- Kahn, D. T., Klar, Y., & Roccas, S. (2017). For the sake of the eternal group: Perceiving the group as trans-generational and endurance of ingroup suffering. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 43(2), 272-283.
- Kansteiner, W. (2002). Finding meaning in memory: A methodological critique of collective memory studies. *History and Theory*, 41(2), 179-197.
- Kaplan, D. H., & Chacko, E. (2015). Placing immigrant identities. *Journal of Cultural Geography*, 32(1), 129-138.
- Karasawa, M. (1991). Toward an assessment of social identity: The structure of group identification and its effects on in-group evaluations. *British Journal of Social Psychology*, 30(4), 293-307.
- Kántor Z. (2004): *Nacionalizmuselméletek. Szöveggyűjtemény*. Budapest: Rejtjel Könyvek.

- Keller, L. M., Bouchard, T. J., Arvey, R. D., Segal, N. L., & Dawis, R. V. (1992). Work values: Genetic and environmental influences. *Journal of Applied Psychology, 77*(1), 79.
- Kestenberg, J. S., & Brenner, I. (1996). *The last witness: The child survivor of the Holocaust*. American Psychiatric Association.
- Khalili, L. (2007). Heroic and tragic pasts: Mnemonic narratives in the Palestinian refugee camps 1. *Critical Sociology, 33*(4), 731
- Kluckhohn, C., & Murray, H. A. (1953). Outline of a conception of personality. In H. A. Murray & C. Kluckhohn (Eds.), *Personality in nature, society, and culture* (2nd ed., 3-32 old). New York: Knopf.
- Knafo, A., Assor, A., Schwartz, S. H., & David, L. (2009). Culture, migration, and family-value socialization: A theoretical model and empirical investigation with Russian-immigrant youth in Israel. In U. Schönplflug (Ed.), *Culture and psychology. Cultural transmission: Psychological, developmental, social, and methodological aspects* (269–296 old). Cambridge University Press.
- Knafo, A., & Schwartz, S. H. (2001). Value socialization in families of Israeli-born and Soviet-born adolescents in Israel. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 32*(2), 213-228.
- Knafo, A., & Schwartz, S. H. (2012). Relational identification with parents, parenting, and parent–child value similarity among adolescents. *Family Science, 3*(1), 13-21.
- Knafo, A., & Spinath, F. M. (2011). Genetic and environmental influences on girls' and boys' gender-typed and gender-neutral values. *Developmental Psychology, 47*(3), 726.
- Knafo-Noam, A., Barni, D., & Schwartz, S. H. (2020). *Parent–Child Value Similarity*. In: *The Oxford Handbook of Moral Development*.
- Kochanska, G., & Thompson, R. A. (1997). The emergence and development of conscience in toddlerhood and early childhood. In J. E. Grusec & L. Kuczynski (Eds.), *Parenting and children's internalization of values: A handbook of contemporary theory* (53–77 old). John Wiley & Sons Inc.
- Kohn, M. L., Slomczynski, K. M., & Schoenbach, C. (1986, December). Social stratification and the transmission of values in the family: A cross-national assessment. In: *Sociological forum* (Vol. 1, No. 1, pp. 73-102). Kluwer Academic Publishers.

- Koleva, S. P., & Rip, B. (2009). Attachment style and political ideology: A review of contradictory findings. *Social Justice Research*, 22(2), 241-258.
- Kővágó, P.L. (2020). A kollektív áldozati élmény összefüggése a kisebbségi csoportokkal szembeni ellenséges és támogató attitűdökkel. PTE-BTK Pszichológia Doktori Iskola. PhD disszertáció.
- Kroger, J., Martinussen, M., & Marcia, J. E. (2010). Identity status change during adolescence and young adulthood: A meta-analysis. *Journal of Adolescence*, 33(5), 683-698.
- Kruglanski, A. W. (2005). *A zárt gondolkodás pszichológiája*. Budapest, HUN: Osiris Kiadó.
- Kuczynski, L., & Parkin, C. M. (2007). Agency and Bidirectionality in Socialization: Interactions, Transactions, and Relational Dialectics. In J. E. Grusec & P. D. Hastings (Eds.), *Handbook of socialization: Theory and research* (259–283 old). The Guilford Press.
- Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. Springer publishing company.
- Kvalseth, T. O. (1989). Note on Cohen's kappa. *Psychological Reports*, 65, 223-26.
- Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. Springer publishing company.
- László J. (2003). History, identity and narratives. In: J. László, and W. Wagner (eds.). *Theories and Controversies in Societal Psychology*. Budapest: New Mandate. 180-192.
- László, J. (2005). *A történetek tudománya*, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- László, J. (2008). *The science of stories: An introduction to narrative psychology*. Routledge.
- László, J. (2012). *Történelemtörténetek: bevezetés a narratív szociálpszichológiába*. Akadémiai Kiadó.
- László, J., Csertő, I., Fülöp, É., Ferenczhalmy, R., Hargitai, R., Lendvai, P., ... & Ehmann, B. (2013). Narrative language as an expression of individual and group identity: The narrative categorical content analysis. *Sage Open*, 3(2), 2158244013492084.
- László, J., & Ehmann, B. (2013). Narrative social psychology and the narrative categorical content analysis (NarrCat) in the study of social representations of history. *Papers on Social Representations*, 22(1), 3-1.

- László, J., Ehmann, B., & Imre, O. (2002). Történelem történetek: a történelem szociális reprezentációja és a nemzeti identitás. Stories of History. Social Representation of History and National Identity). *Pszichológia*, 22(2), 147-161.
- László, J., Ehmann, B., Péley, B., & Pólya, T. (2000). A narratív pszichológiai tartalomelemzés: elméleti alapvetés és első eredmények. *Pszichológia*, 20. 367-390.
- László, J., Ehmann, B., Péley, B., & Pólya, T. (2002). Narrative psychology and narrative psychological content analysis. In: *Narrative Approaches in Social Psychology*. Budapest, New Mandate, 925.
- László, J., Ferenczhalmy, R., & Szalai, K. (2010). Role of agency in social representations of history. *Societal and Political Psychology International Review*, 1(1), 31-43.
- László, J., & Fülöp, É. (2011). Nemzeti identitás és kollektív áldozati szerep. *Pszichológia*, 31(3), 295-315.
- Leach, C. W., Van Zomeren, M., Zebel, S., Vliek, M. L., Pennekamp, S. F., Doosje, B., ... & Spears, R. (2008). Group-level self-definition and self-investment: a hierarchical (multicomponent) model of in-group identification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(1), 144.
- Leersen, J. T. (2006): *National Thought in Europe*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Legault, L., & Amiot, C. E. (2014). The role of autonomy in intergroup processes: Toward an integration of self-determination theory and intergroup approaches. In: *Human motivation and interpersonal relationships* (159-190 old). Springer, Dordrecht.
- Lepshokova, Z., Galyapina, V., & Lebedeva, N. (2015). The Role of Religious Identity and Perceived Psychological Closeness in Parent-Child Value Similarity: Comparison of Religious Minority and Majority. *Higher School of Economics Research Paper* No. WP BRP, 54.
- Lerner, R. M., Meisels, M., & Knapp, J. R. (1975). Actual and perceived attitudes of late adolescents and their parents: The phenomenon of the generation gaps. *The Journal of Genetic Psychology*, 126(2), 195-207.
- Leung, K., Lau, S., & Lam, W. L. (1998). Parenting styles and academic achievement: A cross-cultural study. *Merrill-Palmer Quarterly* (1982-), 157-172.
- Lev-Wiesel, R. (2007). Intergenerational transmission of trauma across three generations: A preliminary study. *Qualitative Social Work*, 6(1), 75-94.

- Lickel, B., Miller, N., Stenstrom, D. M., Denson, T. F., & Schmader, T. (2006). Vicarious retribution: The role of collective blame in intergroup aggression. *Personality and Social Psychology Review*, 10(4), 372-390.
- Liu, J. H., Hilton, D. J. (2005). How the past weighs on the present: Social representations of history and their role in identity politics. *British Journal of Social Psychology*, 44(4), 537-556.
- Liu, J. H., & László, J. (2007). *A narrative theory of history and identity*. In *Social representations and identity* (85-107 old). Palgrave Macmillan, New York.
- Lomsky-Feder, E. (2004). The memorial ceremony in Israeli schools: between the State and civil society. *British Journal of Sociology of Education*, 25(3), 291-305.
- Lüscher, K. (2013). Intergenerational policy and the study of intergenerational relationships: A tentative proposal. In: *Intergenerational relations: European perspectives on society and family*, 65-81.
- MacDonald, D. B. (2003). *Balkan Holocausts?: Serbian and Croatian victim centred propaganda and the war in Yugoslavia*. Manchester University Press.
- Magun, V., & Rudnev, M. (2012). Basic Values of Russians and Other Europeans: (According to the Materials of Surveys in 2008). *Problems of Economic Transition*, 54(10), 31-64.
- Makiya, K. (1999). On victims and victimhood: The Iraqi case. *Current History*, 98(625), 96.
- Mannheim, K. (1952). 'The Problem of a Sociology of Knowledge (134-190).
- Marcia, J. E. (1966). Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3(5), 551.
- Mayer, B., Trommsdorff, G., Kagitcibasi, C., & Mishra, R. C. (2012). Family models of independence/interdependence and their intergenerational similarity in Germany, Turkey, and India. *Family Science*, 3(1), 64-74.
- McAdams, D. P. (1988). *Power, intimacy, and the life story: Personological inquiries into identity*. Guilford press.
- McAdams, D. P. (2001). The psychology of life stories. *Review of General Psychology*, 5(2), 100-122.
- McAdams, D. P. (2003). *Identity and the life story*. In *Autobiographical memory and the construction of a narrative self* (203-224 old). Psychology Press.

- McAdams, D. P. (2008). Personal narratives and the life story. In O. P. John, R. W. Robins, & L. A. Pervin (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 242–262). The Guilford Press.
- McAdams, D. P., & de St Aubin, E. D. (1998). *Generativity and adult development*. Washington, DC American Psychological Association.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, self and society*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Mészáros, N. Z., Vámos, E., & Szabó, Z. P. (2017). Sérülékeny identitás a kollektív áldozati tudat pszichológiai hatásai. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 72(3), 345-379.
- Mészáros, N. Z. (2017). A magyarság észlelt kollektív áldozati identitásának hatása az aktuális csoportközi viszonyokra. PTE-BTK Pszichológia Doktori Iskola. PhD disszertáció.
- Moscovici, S. (1988). Notes towards a description of social representations. *European Journal of Social Psychology*, 18(3), 211-250.
- Muldoon, O. T., McLaughlin, K., & Trew, K. (2007). Adolescents' perceptions of national identification and socialization: A grounded analysis. *British Journal of Developmental Psychology*, 25(4), 579-594.
- Murray, G. R., Mulvaney, M. K. (2012). Parenting Styles, Socialization, and the Transmission of Political Ideology and Partisanship. *Politics & Policy*, 40(6):1106–30.
- Muxel, Anne (1999): Az ifjúkor politikai moratóriuma. In (Szabó Ildikó – Csákó Mihály szerk.): *A politikai szocializáció*. Budapest, Új Mandátum Kiadó, 100–106. oldal
- Nadler, A., & Shnabel, N. (2008). Instrumental and socioemotional paths to intergroup reconciliation and the needs-based model of socioemotional reconciliation. *The Social Psychology of Intergroup Reconciliation*, 37-56.
- Nauck, B. (1997). Migration and intergenerational relations: Turkish families at home and abroad. In: *Multiculturalism in North America and Europe: Comparative perspectives on interethnic relations and social incorporation*, 435-465.
- Nauck, B. (2001). Social capital, intergenerational transmission and intercultural contact in immigrant families. *Journal of Comparative Family Studies*, 32(4), 465-488.
- Noor, M., Brown, R.J., & Prentice, G. (2008). Precursors and mediators of intergroup reconciliation in Northern Ireland: A new model. *British Journal of Social Psychology*, 47(3), 481-495.
- Noor, M., Schnabel, N., Halabi, S., & Nadler, A. (2012). When suffering begets suffering: the psychology of competitive victimhood between adversarial groups in violent

- conflicts. *Personality and Social Psychology Review*, 16(4), 351-374.
doi:10.1177/1088868312440048
- Noor, M., Vollhardt, J. R., Mari, S., & Nadler, A. (2017). The social psychology of collective victimhood. *European Journal of Social Psychology*, 47(2), 121-134.
- Oakes, P. J., Turner, J. C., & Haslam, S. A. (1991). Perceiving people as group members: The role of fit in the salience of social categorizations. *British Journal of Social Psychology*, 30(2), 125-144.
- Olick, J. K., & Robbins, J. (1998). Social memory studies: From "collective memory" to the historical sociology of mnemonic practices. *Annual Review of Sociology*, 105-140.
- Páez, D. & Liu, J.H. (2010). Collective Memory of Conflict. In D. Bar-Tal (Ed.), *Intergroup Conflicts and their Resolution: A social Psychological perspective*. Psychology Press: Frontiers of Social Psychology Series ISBN-139781841697833
- Páez, D., Liu, J. H., Techio, E., Slawuta, P., Zlobina, A., & Cabecinhas, R. (2008). "Remembering" World War II and willingness to fight: Sociocultural factors in the social representation of historical warfare across 22 societies. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 39(4), 373-380.
- Pals, J. L. (2006). Narrative identity processing of difficult life experiences: Pathways of personality development and positive self-transformation in adulthood. *Journal of Personality*, 74(4), 1079-1110.
- Pehrson, S., Vignoles, V. L., & Brown, R. (2009). National identification and anti-immigrant prejudice: Individual and contextual effects of national definitions. *Social Psychology Quarterly*, 72(1), 24-38.
- Pennebaker, J. W. (1993). Putting stress into words: Health, linguistic, and therapeutic implications. *Behaviour Research and Therapy*, 31(6), 539-548.
- Pennebaker, J. W., & Francis, M. E. (1996). Cognitive, emotional, and language processes in disclosure. *Cognition & Emotion*, 10(6), 601-626.
- Pennebaker, J. W., Booth, R. J., & Francis, M. E. (2007). *Linguistic Inquiry and Word Count: LIWC [Computer software]*. Austin, TX: LIWC.net.
- Pennebaker, J. W., & Seagal, J. D. (1999). Forming a story: The health benefits of narrative. *Journal of Clinical Psychology*, 55(10), 1243-1254.
- Pennekamp, S. F., Doosje, B., Zebel, S., & Fischer, A. H. (2007). The past and the pending: The antecedents and consequences of group-based anger in historically

- and currently disadvantaged groups. *Group Processes & Intergroup Relations*, 10(1), 41-55.
- Percheron, Annick (1999): Az egyén politikai formálódása. In (Szabó Ildikó – Csákó Mihály szerk.): *A politikai szocializáció. Válogatás a francia nyelvterület szakirodalmából*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 9–43. oldal
- Phinney, J. S., Ong, A., & Madden, T. (2000). Cultural values and intergenerational value discrepancies in immigrant and non-immigrant families. *Child Development*, 71(2), 528-539.
- Pinquart, M., & Silbereisen, R. K. (2004). Transmission of values from adolescents to their parents: The role of value content and authoritative parenting. *Adolescence*, 39(153).
- Postmes, T., Haslam, S. A., & Swaab, R. I. (2005). Social influence in small groups: An interactive model of social identity formation. *European Review of Social Psychology*, 16(1), 1-42.
- Pólya, T. (2003). Az élettörténet narratív perspektívája és az elbeszélő személyi identitás állapotának minősége. PTE-BTK Pszichológia Doktori Iskola. PhD disszertáció.
- Pólya, T. (2007). *Identitás az elbeszélésben (Szöveg és lélek 10.)*. Budapest. Új Mandátum Könyvkiadó.
- Pólya, T., & Kovács, I. (2011). Történetszerkezet és érzelmi intenzitás. *Pszichológia*, 31(3), 273-294.
- Pólya, T., Vincze, O., Fülöp, É., & Ferenczhalmy, R. (2007). A pszichológiai perspektíva előfordulása történelem tankönyvi szövegekben. *Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*.
- Prince, G. (1973). *A grammar of story. An introduction*. Hague-Paris: Mouton, 256.
- Prioste, A., Narciso, I., Gonçalves, M. M., & Pereira, C. R. (2015). Family relationships and parenting practices: A pathway to adolescents' collectivist and individualist values?. *Journal of Child and Family Studies*, 24(11), 3258-3267.
- Propp, V. (2010). *Morphology of the folk tale (Vol. 9)*. University of Texas Press.
- Psaltis, C., Carretero, M., & Čehajić-Clancy, S. (2017). *History education and conflict transformation: Social psychological theories, history teaching and reconciliation*. Springer Nature.
- Ricoeur, P. (1991). Narrative identity. *Philosophy Today*, 35(1), 73-81.

- Rimé, B., Bouchat, P., Klein, O., & Licata, L. (2015). When collective memories of victimhood fade: Generational evolution of intergroup attitudes and political aspirations in Belgium. *European Journal of Social Psychology*, 45(4), 515-532.
- Roberts, S. E., & Côté, J. E. (2014). The identity issues inventory: Identity stage resolution in the prolonged transition to adulthood. *Journal of Adult Development*, 21(4), 225-238.
- Roccas, S., Klar, Y., & Liviatan, I. (2006). The paradox of group-based guilt: modes of national identification, conflict vehemence, and reactions to the in-group's moral violations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91(4), 698.
- Roccas, S., Sagiv, L., Schwartz, S., Halevy, N., & Eidelson, R. (2008). Toward a unifying model of identification with groups: Integrating theoretical perspectives. *Personality and Social Psychology Review*, 12(3), 280-306.
- Roest, A. M. C., Dubas, J. S., & Gerris, J. R. M. (2012). Children's value orientations as they traverse adolescence and emerging adulthood: Alternative routes of parental transmission. *Family Science*, 3(1), 22-33.
- Roest, A. M., Dubas, J. S., Gerris, J. R., & Engels, R. C. (2009). Value similarities among fathers, mothers, and adolescents and the role of a cultural stereotype: Different measurement strategies reconsidered. *Journal of Research on Adolescence*, 19(4), 812-833.
- Rohan, M. J., & Zanna, M. P. (1996). Value transmission in families. In C. Seligman, J. M. Olson, & M. P. Zanna (Eds.), *The psychology of values: The Ontario symposium*, Vol. 8, pp. 253–276). Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Rohan, M. J., & Zanna, M. (2001). Values and ideologies. In A. Tesser & N. Schwarz (Eds.), *Blackwell handbook of social psychology: intraindividual processes*. Oxford, UK: Blackwell. Pp. 458 - 478
- Rokeach, M. (1960). *The open and closed mind: investigations into the nature of belief systems and personality systems*. Basic Books.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. Free press.
- Sabatier, C. (2008). Ethnic and national identity among second-generation immigrant adolescents in France: The role of social context and family. *Journal of Adolescence*, 31(2), 185-205.
- Sagiv, L., & Roccas, S. (2017). What personal values are and what they are not: Taking a cross-cultural perspective. In: *Values and behavior* (3-13 old). Springer, Cham.

- Sagiv, L., & Schwartz, S. H. (1998). Determinants of Readiness for Out-group Social Contact: Dominance Relations and Minority Group Motivations. *International Journal of Psychology*, 33(5), 313-324.
- Sahdra, B., & Ross, M. (2007). Group identification and historical memory. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33(3), 384-395.
- Saroglou, V., Delpierre, V., & Dernelle, R. (2004). Values and religiosity: A meta-analysis of studies using Schwartz's model. *Personality and Individual Differences*, 37(4), 721-734.
- Scabini, E. (1995). *Psicologia sociale della famiglia: Sviluppo dei legami e trasformazioni sociali [Social psychology of the family: Development of the social bonds and transformations]*. Torino, Italy: Bollati Boringhieri
- Schermer, J. A., Vernon, P. A., Maio, G. R., & Jang, K. L. (2011). A behavior genetic study of the connection between social values and personality. *Twin Research and Human Genetics*, 14(3), 233-239.
- Schlüter, E., & Christ, O. (2012). How national identification enhances anti-immigrant prejudice: Development and empirical test of individual-, contextual-, and cross-level explanations. In: *Methods, Theories, and Empirical Applications in the Social Sciences* (291-299 old). VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Schönpflug, U. (2001). Intergenerational transmission of values: The role of transmission belts. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(2), 174-185.
- Schönpflug, U., & Bilz, L. (2009). The transmission process: Mechanisms and contexts. In U. Schönpflug (Ed.), *Cultural transmission: Psychological, developmental, social, and methodological aspects* (212-239 old). Cambridge University Press.
- Schönpflug, U., & Silbereisen, R. K. (1992). Transmission of values between generations in the family regarding societal keynote issues: A cross-cultural longitudinal study on Polish and German families. *Innovations in Cross-Cultural Psychology*, 269-278.
- Shulman, H. C., & DeAndrea, D. C. (2014). Predicting success: Revisiting assumptions about family political socialization. *Communication Monographs*, 81(3), 386-406.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In: *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 25, 1-65 old). Academic Press.
- Schwartz, S. H., & Bardi, A. (2001). Value hierarchies across cultures: Taking a similarities perspective. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(3), 268-290.

- Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1987). Toward a universal psychological structure of human values. *Journal of Personality And Social Psychology*, 53(3), 550.
- Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1990). Toward a theory of the universal content and structure of values: Extensions and cross-cultural replications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(5), 878.
- Schwartz, S. H., Cieciuch, J., Vecchione, M., Davidov, E., Fischer, R., Beierlein, C., ... & Konty, M. (2012). Refining the theory of basic individual values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 103(4), 663.
- Schwartz, S. H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S. & Harris, M. (2001). Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with a different method of measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(5), 519-542.
- Serbin, L. A., Kingdon, D., Ruttle, P. L., & Stack, D. M. (2015). The impact of children's internalizing and externalizing problems on parenting: Transactional processes and reciprocal change over time. *Development and Psychopathology*, 27(4pt1), 969-986.
- Sidanius, J., & Pratto, F. (1999). *Social dominance*. Cambridge University Press.
- Skrodzka, M., Kende, A., Faragó, L., & Bilewicz, M. (2022). “Remember that we suffered!” The effects of historical trauma on anti-Semitic prejudice. *Journal of Applied Social Psychology*, 52(5), 341-350.
- Smith, T. E. (1982). The case for parental transmission of educational goals: The importance of accurate offspring perceptions. *Journal of Marriage and the Family*, 661-674.
- Smith, M. D., & Self, G. D. (1980). The congruence between mothers' and daughters' sex-role attitudes: A research note. *Journal of Marriage and the Family*, 42(1), 105–109. <https://doi.org/10.2307/351938>
- Smyth, M. (2003). Putting the past in its place: Issues of victimhood and reconciliation in Northern Ireland’s peace process. *Burying the past: Making peace and doing justice after civil conflict*, 107-130.
- Somogyvári, I. (2011). A történelmi tárgyú irodalom szerepe a nemzeti identitás alakításában: Empátia, csoport-identifikáció és csoportközi folyamatok kapcsolata a befogadásban. PTE-BTK Pszichológia Doktori Iskola. PhD disszertáció.
- Spencer-Rogers, J., Hamilton, D. L., & Sherman, S. J. (2007). The central role of entitativity in stereotypes of social categories and task groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92, 369-388.

- Staub, E. (1997). Blind versus constructive patriotism: Moving from embeddedness in the group to critical loyalty and action. In D. Bar-Tal & E. Staub (Eds.), *Patriotism: In the lives of individuals and nations* (213–228 old). Nelson-Hall Publishers.
- Staub, E., & Vollhardt, J. (2008). Altruism born of suffering: The roots of caring and helping after victimization and other trauma. *American Journal of Orthopsychiatry*, 78(3), 267-280.
- Stein, N. L., & Policastro, M. (1984). The concept of a story: A comparison between children's and teachers' viewpoints. *Learning and comprehension of text*, 1, 113-155.
- Stern, P. C. (1995). Why do people sacrifice for their nations?. *Political Psychology*, 217-235.
- Stone, C. B., van der Haegen, A., Luminet, O., & Hirst, W. (2014). Personally relevant vs. nationally relevant memories: An intergenerational examination of World War II memories across and within Belgian French-speaking families. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 3(4), 280-286.
- Strobl, R. (2010). Becoming a victim. *International handbook of victimology*, 1, 3-23.
- Sykes, C. J. (1992). *A nation of victims: The decay of the American character*. Macmillan.
- Szabó Miklós (2002): A politikai szocializáció. In (Kéri László szerk.): *Societas Politica – Fejezetek a politikai szociológia köréből*. Miskolc, Bíbor Kiadó
- Szabó, Zs. P., & László, J. (2014). Identification with the national in-group: a Hungarian questionnaire/A nemzettel való azonosulás magyar kérdőív. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 69(2), 293-319.
- Szabó, Z. P., & Mészáros, N. Z. (2018). „Egy ezredévi szenvedés...”–Kollektív áldozati hiedelmek és hatásuk. É. Fülöp, & P. Kővágó (szerk.), *A kollektív áldozati szerep szociálpszichológiája*, 341-370.
- Szabó, Z. P., Vollhardt, J. R., & Mészáros, N. Z. (2020). Through the lens of history: The effects of beliefs about historical victimization on responses to refugees. *International Journal of Intercultural Relations*, 74, 94-114.
- Szalai, K., Ferenczhalmy, R., Fülöp, É., Vincze, O. & László, J. (2009). Történelmi szövegek narratív pszichológiai vizsgálata a nemzeti identitás tükrében. *VI. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*, Szeged, 259-271.
- Szalai, K., & László, J. (2006). Az aktivitás-passzivitás modul kidolgozása NOOJ tartalomelemző programmal. *IV. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia* Szeged, december, 7-8.

- Tabaro, A. R. (2014). Evaluation Of Effectiveness Of Rhizobia Isolates From Rwandan Soils On Common Bean (*Phaseolus Vulgaris*) (Doctoral dissertation, University of Nairobi).
- Tajfel, H. (1978). *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. Academic Press.
- Tajfel, H. (1982). Social Psychology of Intergroup Relations. *Annual Review of Psychology*, 33, 1-39. doi:10.1146/annurev.ps.33.020182.000245
- Tajfel, H., Billig, M.G., Bundy, R.O., Flament, C. (1971): Social categorization and intergroup behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 1, 149–177.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An Integrative Theory of Intergroup Conflict. In W. G. Austin, & S. Worchel (szerk.), *The Social Psychology of Intergroup Relations* (33-47 old). Monterey, CA: Brooks-Cole.
- Tam, K. P., Lee, S. L., Kim, Y. H., Li, Y., & Chao, M. M. (2012). Intersubjective model of value transmission: Parents using perceived norms as reference when socializing children. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(8), 1041-1052.
- Taylor, L. K., Štambuk, M., Biruški, D. Č., & O'Driscoll, D. (2020). Transgenerational transmission of collective victimhood through a developmental intergroup framework: The lasting power of group narratives of suffering. In J. R. Vollhardt (Ed.), *The social psychology of collective victimhood* (pp. 37–55). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190875190.003.0002>
- Tomkins, S. S. (1979). Script theory: Differential magnification of affects. In H. E. Howe & R. A. Dienstbier (Eds.), *Nebraska symposium on motivation* (Vol. 26, pp. 201–236). Lincoln: University of Nebraska Press
- Tóth, J., Vincze, O., & László, J. (2006). Történelmi elbeszélés és nemzeti identitás. Az Osztrák–Magyar Monarchia reprezentációja osztrák és magyar történelemkönyvekben. *Educatio*, 15(1), 174-182.
- Troll, L. E., & Bengtson, V. L. Generations in the family. In W. Burr, G. Nye, R. Hill, & I. Reiss (Eds.), *Contemporary theories about the family*. New York: Free Press, 1979.
- Trommsdorff, G. (2006). Parent-child relations over the life-span. A cross-cultural perspective. In: *Parenting beliefs, behaviors, and parent-child relations. A cross-cultural perspective*, 143-183.
- Trommsdorff, G. (2009). Intergenerational relations and cultural transmission. In U. Schönplüg (Ed.), *Cultural transmission: Psychological, developmental, social, and methodological aspects* (126–160 old). Cambridge University Press.

- Turner, J. C. (1999). Some current issues in research on social identity and self-categorization theories. *Social identity: Context, commitment, content*, 3(1), 6-34.
- Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., & Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. Cambridge, MA: US: Basil Blackwell
- Turner, J. C., & Onorato, R. S. (1999). Social Identity, Personality, and the Self-Concept: A Self-Categorization Perspective. In T. R. Tyler, R. M. Kramer, & O. P. John (szerk.), *The Psychology of the Social Self* (11-46 old). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Uzefovsky, F., Döring, A. K., & Knafo-Noam, A. (2016). Values in middle childhood: Social and genetic contributions. *Social Development*, 25(3), 482-502.
- Vandell, D. L. (2000). Parents, peer groups, and other socializing influences. *Developmental Psychology*, 36(6), 699–710. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.36.6.699>
- Vecchione, M., Schwartz, S. H., Caprara, G. V., Schoen, H., Cieciuch, J., Silvester, J., Bain, P., Bianchi, G., Kirmanoglu, H., Baslevant, C., Mamali, C., Manzi, J., Pavlopoulos, V., Posnova, T., Torres, C., Verkasalo, M., Lönnqvist, J.-E., Vondráková, E., Welzel, C., & Alessandri, G. (2014). Personal values and political activism: A cross-national study. *British Journal of Psychology*, 106(1), 84–106. <https://doi.org/10.1111/bjop.12067>
- Vedder, P., Berry, J., Sabatier, C., & Sam, D. (2009). The intergenerational transmission of values in national and immigrant families: The role of Zeitgeist. *Journal of Youth and Adolescence*, 38(5), 642-653.
- Verkuyten, M. (2001). National identification and intergroup evaluations in Dutch children. *British Journal of Developmental Psychology*, 19(4), 559-571.
- Viano, E. C. (1989). Victimology today: Major issues in research and public policy. Crime and its victims: *International Research and Public Policies Issues*, 3-14.
- Vincze, O. (2009). *Mentális állapotok jelentősége csoporttörténetekben a saját és a külső csoport vonatkozásában. The Significance of Mental States Related to the Ingroup and to Outgroups in Group Historical Narratives*. Doctoral dissertation. Retrieved ([http://pszichologia.pte.hu/files/tiny_mce/doktori/D-2009-V incze% 20Orsolya.pdf](http://pszichologia.pte.hu/files/tiny_mce/doktori/D-2009-V%20incze%20Orsolya.pdf)).
- Vincze, O., & László, J. (2007). Mentális kifejezések jelentősége a perspektíva-felvételben a csoportidentitás tükrében. *V. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*, 7-8.

- Vincze, O., & László, J. (2010). A narratív perspektíva szerepe a történelemkönyvekben. *Magyar Pszichológiai Szemle*.
- Vincze, O., Tóth, J., & László, J. (2007). Representations of the Austro-Hungarian monarchy in the history books of the two nations. *Empirical Text and Culture Research*, 3, 62-71.
- Volkan, V. (1997). *Blood Lines: From Ethnic Pride to Ethnic Terrorism*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Volkan, V. D. (2001). Transgenerational transmissions and chosen traumas: An aspect of large-group identity. *Group Analysis*, 34(1), 79-97.
- Volkan, V. D., Ast, G., & Greer, J. (2012). *Third Reich in the unconscious*. Routledge.
- Vollebergh, W. A., Iedema, J., & Raaijmakers, Q. A. (2001). Intergenerational transmission and the formation of cultural orientations in adolescence and young adulthood. *Journal of Marriage and Family*, 63(4), 1185-1198.
- Vollhardt, J. R. (2009). *Victim consciousness and its effects on intergroup relations—A double-edged sword?*. University of Massachusetts Amherst.
- Vollhardt, J. R. (2012). Collective Victimization. In L. R. Tropp (Szerk.), *Oxford Handbook of Intergroup Conflict* (136-157 old). New York, NY: Oxford University Press.
- Vollhardt, J. R. (2013). “Crime against humanity” or “crime against Jews”? Acknowledgment in construals of the Holocaust and its importance for intergroup relations. *Journal of Social Issues*, 69(1), 144-161.
- Vollhardt, J. R. (2020). Introduction to The Social Psychology of Collective Victimhood, In J.R. Vollhardt (Ed.) *The social psychology of collective victimhood*. (pp. 1-31). New York: Oxford University Press.
- Vollhardt, J. R., & Bilali, R. (2015). The Role of Inclusive and Exclusive Victim Consciousness in Predicting Intergroup Attitudes: Findings from Rwanda, Burundi, and DRC. *Political Psychology*, 36(5), 489-506.
- Vollhardt, J. R., Cohrs, J. C., Szabó, Z. P., Winiewski, M., Twali, M. S., Hadjiandreou, E., & McNeill, A. (2021). The role of comparative victim beliefs in predicting support for hostile versus prosocial intergroup outcomes. *European Journal of Social Psychology*, 51(3), 505-524.
- Vollhardt, J. R., Nair, R., & Mazur, L. B. (2014). Collective victimhood in the aftermath of genocide and displacement: A focus group interview study among four diaspora groups. *Group Processes and Intergroup Relations*, 17(3), 306-323.

- Vollhardt, J. R., Nair, R., & Tropp, L. R. (2016). Inclusive victim consciousness predicts minority group members' support for refugees and immigrants. *Journal of Applied Social Psychology, 46*(6), 354-368.
- Vollhardt, J. R., & Staub, E. (2011). Inclusive altruism born of suffering: the relationship between adversity and prosocial attitudes and behavior toward disadvantaged outgroups. *American Journal of Orthopsychiatry, 81*(3), 307.
- Volpato, C., & Contarello, A. (1999). Towards a social psychology of extreme situations: Primo Levi's *If This is a Man* and social identity theory. *European Journal of Social Psychology, 29*(2-3), 239-258.
- Waller, N. G., Kojetin, B. A., Bouchard Jr, T. J., Lykken, D. T., & Tellegen, A. (1990). Genetic and environmental influences on religious interests, attitudes, and values: A study of twins reared apart and together. *Psychological Science, 1*(2), 138-142.
- Waterston, A. (2005). Bringing the past into the present: Family narratives of Holocaust, exile, and diaspora: The story of my story: An anthropology of violence, dispossession, and diaspora. *Anthropological Quarterly, 43-61*.
- Weber, C., & Federico, C. M. (2007). Interpersonal attachment and patterns of ideological belief. *Political Psychology, 28*(4), 389-416.
- Welzer, H. (2011). Family Memories of World War II and the Holocaust in Europe, or Is There a European Memory?. *Cultural Memories: The Geographical Point of View, 171-188*.
- Whitbeck, L. B., & Gecas, V. (1988). Value attributions and value transmission between parents and children. *Journal of Marriage and the Family, 829-840*.
- Wohl, M. J., & Branscombe, N. R. (2008). Remembering historical victimization: Collective guilt for current ingroup transgressions. *Journal of Personality and Social Psychology, 94*(6), 988.
- Wohl, M. J., & Van Bavel, J. J. (2011). Is identifying with a historically victimized group good or bad for your health? Transgenerational post-traumatic stress and collective victimization. *European Journal of Social Psychology, 41*(7), 818-824.

14. Köszönetnyilvánítás

Köszönöm Pólya Tibornak, témavezetőmnek, aki az elmúlt években tanácsaival, javaslataival és útmutatásával hozzájárult, hogy ez a munka létrejöhesse.

Hálás vagyok a PPKE BTK Pszichológia Intézet Szociál- és Szervezetpszichológia Tanszéken dolgozó jelenlegi és volt kollégáimnak szakmai segítségükért, iránymutatásukért. Köszönöm a Pécsi Tudományegyetemen tanárainak és csoporttársaimnak, akiktől rengeteget tanulhattam, és akik rengeteg inspirációt és szakirodalmat biztosítottak a dolgozatom elkészüléséhez.

Köszönöm a Károli Gáspár Református Egyetem és Pázmány Péter Katolikus Egyetem hallgatóinak, akik lelkesen asszisztáltak az adatgyűjtésben és interjúzásban, valamint a mintaelemszámok növelésében.

Köszönöm csodálatos páromnak, Gábornak, akivel az elmúlt években együtt, vállalva disszertáltunk reggel, este. Hálás vagyok családomnak, édesanyámnak és Cilinek, akik kitartó türelemmel asszisztáltak a munkám elkészüléséhez.

Végül, de nem utolsósorban köszönöm a Hell Energy energiaitalgyártó cégnek, nélkülük ez a munka nem jöhetett volna létre.

15. Mellékletek

1. számú melléklet – Az első vizsgálatához használt kérdőív

Tisztelt Résztvevő!

Egy, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Karának Pszichológiai Intézetének szakmai irányítása alatt zajló tudományos kutatásban való részvételre szeretnénk felkérni Önt. Kutatásunk a magyar társadalom értékrendjét, illetve ezek identitásra gyakorolt hatását, továbbá a generációk közötti különbségeket és hasonlóságokat vizsgálja. Az ehhez kapcsolódó kérdőív kitöltése nagyjából 15-20 percet vesz igénybe. Válaszai nagyban hozzásegítenek bennünket a szülők és fiatal felnőtt gyermekeik nemzettel kapcsolatos vélekedéseinek hasonlóságainak és különbségeinek a megértésében. A kutatásban való részvételt megszakíthatja, beleegyezését bármikor, indoklás nélkül visszavonhatja. A kutatásban való részvétel név nélkül, anonim módon történik, a személyes felismerhetőség jegyeinek titokban tartásával. Beleegyezésével igazolja, hogy a részvételt külső kényszer nélkül, önként vállalta, valamint hozzájárul válaszainak felhasználásához, melyeket a vonatkozó Adatvédelmi Törvényeknek megfelelően kezelünk. Eredményeit harmadik fél számára nem adjuk ki, azok feldolgozását kizárólag a fenti kutatás keretében végezzük az etikai irányelvekkel összhangban. Felhívjuk a figyelmét arra is, hogy a vizsgálati eredményekről nincs módunk személyes visszajelzést adni, hiszen a kérdőívek az Ön személyét azonosító adatokat nem tartalmaznak. Kérjük, amennyiben egyetért a fenti feltételekkel, és hozzájárul a kutatásban való részvételhez, jelölje meg a megfelelő helyen. Ha bármi kérdése, kétsége maradt ezen tájékoztató elolvasása után, kérjük, forduljon bizalommal a kutatás vezetőjéhez, Kengyel Gabriellához az alábbi elérhetőségen: kengyel.judit.gabriella@btk.ppke.hu.

Köszönjük válaszait!

Demográfiai kérdések

1. Kérem, adjon meg egy jeligét, amely segítségével össze tudjuk kapcsolni szülőjével/gyermekeivel. Fontos, hogy válaszadáskor ugyanezt a jeligét adják meg.

.....

2. A kérdőív páros adatfelvételen alapul, a kitöltők szülő-gyermek párok. Kérem, jelölje, hogy ön milyen pozícióból tölti ki most a kérdőívünket.

- szülőként
- gyermekként

3. Az Ön neme:

- férfi
- nő
- egyéb

4. Az ön iskolai végzettsége:

- érettségi vagy alatti
- felsőfokú szakképzés
- főiskolai/egyetemi diploma/folyamatban lévő felsőfokú tanulmányok
- posztgraduális

5. Az Ön életkora:.....

6. Kérem, jelezze, mennyire jellemzőek Önre az alábbi, magyarsággal kapcsolatos állítások

1 – egyáltalán nem jellemző, 7 – nagyon jellemző

Külföldön járva megdobogtatja a szívemet a magyar szó.	1	2	3	4	5	6	7
Erős kötelékek fűznek a magyarsághoz.							
Elérzékenyülök, amikor a Himnuszt hallok.							
A magyarságom fontos része annak, hogy ki vagyok.							
A magyarok történelmük során általában erkölcsösebben jártak el, mint más nemzetek.							
A magyar nép történelme során számos esetben egyedülálló bátorságról tett tanúbizonyságot.							
Más nemzetekkel összehasonlítva a magyarok okosabbak.							
Jobb hely lenne a világ, ha a többi ország lakói is olyanok lennének, mint a magyarok.							

7. A következőkben az Ön véleményére leszünk kíváncsiak a magyarok történelem során átélt nehézségeivel és megpróbáltatásaival kapcsolatban. Magyarországot a történelme során újra és újra olyan nehéz időszakok és erőszakos konfliktusok sújtották, mint például: a Mohácsi csata, a török megszállás, a Habsburg jelenlét, a Trianoni békeszerződés, a német megszállás és a szovjet megszállás. Az alábbiakban lesznek olyan kérdések, amelyek ezekre a tapasztalatokra kérdeznek rá más kelet-közép-európai nemzetek tapasztalataival összefüggésben. Amikor Kelet-Közép-Európára utalunk, akkor az alábbi országokat értjük ez alatt: Szlovénia, Horvátország, Szerbia, Románia, Ukrajna, Szlovákia, Csehország, Lengyelország és Magyarország.

A kérdésekre nincsenek jó vagy rossz válaszok – minket az Ön személyes véleménye érdekel. Miután a 7-fokú skálák segítségével válaszolt a kérdésekre, lehetősége lesz véleményének részletesebb kifejtésére is. Kérjük, minden állítás esetében döntse el, hogy mennyire ért egyet vagy éppen nem ért egyet azzal! Kérjük, vegye figyelembe a skálán mind a hét válaszlehetőséget! (1- egyáltalán nem értek egyet, 2- nem értek egyet, 3- inkább nem értek egyet, 4- nem tudom eldönteni, 5- inkább egyetértek, 6- egyetértek, 7- teljes mértékben egyetértek)

	1	2	3	4	5	6	7
Kelet-Közép-Európa más népei is hasonló elnyomásnak voltak kitéve, mint a magyarok.							
Fontosnak tartom, hogy a magyarokat ért megpróbáltatásokat az emlékezetünkben megőrizzük és továbbadjuk a következő generációknak.							
Bár minden szenvedéstörténet valamelyest eltér egymástól, a magyaroké valóban példa nélküli.							
Jóllehet a magyarokat is érték sérelmek a történelem során, mégis ami más kelet-közép-európai népekkel történt, az összességében sokkal súlyosabb.							
Más kelet-közép-európai népek szenvedésének mértéke hasonló a magyarok szenvedésének mértékéhez.							
Kelet-Közép-Európában nincs még egy olyan nép, amelynek a magyarokhoz hasonló megpróbáltatásokat kellett volna átélnie.							
Néhány nyilvánvaló különbséget leszámítva, a Kelet-Közép-Európa más népcsoportjai által elszenvedett sérelmek hasonlítanak ahhoz, amit a magyaroknak kellett átélniük.							
Nem különösebben szeretnék többet megtudni a magyar nép szenvedéseiről.							
Kelet-Közép-Európában vannak olyan népek, amelyek sokkal többet szenvedtek, mint a magyarok.							
Kelet-Közép-Európában nincs még egy olyan nép, amely annyit szenvedett volna, mint a magyarok.							
A magyarokat ért sérelmekről való tudásom, hatással volt arra, hogy kivé váltam.							
Egyik kelet-közép-európai nép történelmében sincs olyan jellegű szenvedés, ami hasonlítható lenne a magyarokéhoz.							
Kelet- és Közép-Európa más népeit is érte annyi sérelem a történelem során, mint a magyarokat.							
Nagyon fontos számomra, hogy tisztában legyek a magyarok szenvedésének történetével.							

2. számú melléklet – A második vizsgálathoz használt kérdőív

Tisztelt Résztvevő!

Egy, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészet és Társadalomtudományi Karának Pszichológiai Intézetének szakmai irányítása alatt zajló tudományos kutatásban való részvételre szeretnénk felkérni Önt. Kutatásunk a magyar társadalom értékrendjét, illetve ezek identitásra gyakorolt hatását, továbbá a generációk közötti különbségeket és hasonlóságokat vizsgálja. Az ehhez kapcsolódó kérdőív kitöltése nagyjából 15-20 percet vesz igénybe. Válaszai nagyban hozzásegítenek bennünket a szülők és fiatal felnőtt gyermekeik nemzettel kapcsolatos vélekedéseinek hasonlóságainak és különbségeinek a megértésében. A kutatásban való részvételt megszakíthatja, beleegyezését bármikor, indoklás nélkül visszavonhatja. A kutatásban való részvétel név nélkül, anonim módon történik, a személyes felismerhetőség jegyeinek titokban tartásával. Beleegyezésével igazolja, hogy a részvételt külső kényszer nélkül, önként vállalta, valamint hozzájárul válaszainak felhasználásához, melyeket a vonatkozó Adatvédelmi Törvényeknek megfelelően kezelünk. Eredményeit harmadik fél számára nem adjuk ki, azok feldolgozását kizárólag a fenti kutatás keretében végezzük az etikai irányelvekkel összhangban. Felhívjuk a figyelmét arra is, hogy a vizsgálati eredményekről nincs módunk személyes visszajelzést adni, hiszen a kérdőívek az Ön személyét azonosító adatokat nem tartalmaznak. Kérjük, amennyiben egyetért a fenti feltételekkel, és hozzájárul a kutatásban való részvételhez, jelölje meg a megfelelő helyen. Ha bármi kérdése, kétsége maradt ezen tájékoztató elolvasása után, kérjük, forduljon bizalommal a kutatás vezetőjéhez, Kengyel Gabriellához az alábbi elérhetőségen: kengyel.judit.gabriella@btk.ppke.hu.

Köszönjük válaszait!

Demográfiai kérdések

1. Kérem, adjon meg egy jeligét, amely segítségével össze tudjuk kapcsolni szülőjével/gyermekeivel. Fontos, hogy válaszadáskor ugyanezt a jeligét adják meg.

.....

2. A kérdőív páros adatfelvételen alapul, a kitöltők szülő-gyermek párok. Kérem, jelölje, hogy ön milyen pozícióból tölti ki most a kérdőívünket.

- szülőként
- gyermekként

3. Mit gondol, mennyire állnak egymáshoz közel szülőjével/gyermekeivel? Kérem, hogy ha szülőként tölti ki a kérdőívet, akkor gyermekeivel kapcsolatban válaszoljon.

- 1 – nincsen túl közeli kapcsolatunk
- 5 – nagyon közel állunk egymáshoz

4. Az Ön neme:

- férfi
- nő
- egyéb

5. Az ön iskolai végzettsége:

- érettségi vagy alatti
- felsőfokú szakképzés
- főiskolai/egyetemi diploma/folyamatban lévő felsőfokú tanulmányok
- posztgraduális

6. Az Ön életkora:.....

7. Kérem, jelezze, mennyire jellemzőek Önre az alábbi, magyarsággal kapcsolatos állítások

1 – egyáltalán nem jellemző, 7 – nagyon jellemző

Külföldön járva megdobogtatja a szívemet a magyar szó.	1	2	3	4	5	6	7
Erős kötelékek fűznek a magyarsághoz.							
Elérzékenyülök, amikor a Himnuszt hallom.							
A magyarságom fontos része annak, hogy ki vagyok.							
A magyarok történelmük során általában erkölcsösebben jártak el, mint más nemzetek.							
A magyar nép történelme során számos esetben egyedülálló bátorságról tett tanúbizonyságot.							
Más nemzetekkel összehasonlítva a magyarok okosabbak.							
Jobb hely lenne a világ, ha a többi ország lakói is olyanok lennének, mint a magyarok.							

8. Kérjük, az 1-től (Egyáltalán nem értek egyet) 7-ig (Teljesen egyetértek) terjedő skálán válaszoljon az alábbi kérdésekre, amelyek a magyarokkal, mint nemzeti csoporttal kapcsolatos érzéseire vonatkoznak.

	1	2	3	4	5	6	7
Örülök, hogy magyar vagyok.							
Úgy gondolom, hogy a magyarok sok mindenre lehetnek büszkék.							
Jó dolog magyarnak lenni.							
Az, hogy magyar vagyok, kellemes érzéssel tölt el.							

9. Kérjük, hogy egy 6-fokú Likert-skálán jelölje be, hogy mennyire ért egyet a kijelentésekkel, ahol a lehetséges válaszok az alábbiak: 1 - egyáltalán nem értek egyet; 2 - nem értek egyet; 3 – inkább nem értek egyet; 4 - inkább egyetértek; 5 - egyetértek; 6 – teljes mértékben egyetértek.

	1	2	3	4	5	6
Hiteim és értékeim olyasmihhez kapcsolódnak, ami sokkal fontosabb, mint a saját egyéni szükségleteim.						
Hiteim és értékeim szilárd életcélra biztosítanak számomra.						
*Meggyőződéseim és értékeim többnyire saját azonnali szükségleteim kielégítésére irányulnak.						
*Az életcélom számomra főként saját közvetlen, személyes szükségleteim kielégítését jelenti						
Gyakran kiállok amellett, amiben hiszek.						
Az emberek az életben úgy ismernek, mint aki szilárd meggyőződéssel és értékrenddel rendelkezik.						
Gondoskodom arról, hogy mindennapi viselkedésem tükrözze a mögöttes meggyőződéseimet és értékeimet.						
*Az emberek az életben nem úgy ismernek, mint aki következetes meggyőződésekkel vagy értékekkel rendelkezik.						
Úgy élem az életem, hogy az összhangban van bizonyos csoportokhoz kapcsolódó szilárd érték- és meggyőződésrendszerrel (vallási, politikai, világi vagy egyéb).						
Mások egy társas csoport tagjaként ismernek, amely szilárd értékeket és meggyőződéseket vall.						
*Az, ahogyan élem az életem, nem alapul semmilyen széles körben elfogadott vallási vagy politikai meggyőződésen.						
*Mások általában nem úgy gondolnak rám, mint aki bármilyen ügy vagy szervezett hitrendszer mellett elkötelezi magát.						

(*-gal a fordított itemeket jelöltem)

3. számú melléklet - A harmadik vizsgálatához használt kérdőív

Tisztelt Résztvevő!

Egy, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészet és Társadalomtudományi Karának Pszichológiai Intézetének szakmai irányítása alatt zajló tudományos kutatásban való részvételre szeretnénk felkérni Önt. Kutatásunk a magyar társadalom értékrendjét, illetve ezek identitásra gyakorolt hatását, továbbá a generációk közötti különbségeket és hasonlóságokat vizsgálja. Az ehhez kapcsolódó kérdőív kitöltése nagyjából 10-15 percet vesz igénybe. Válaszai nagyban hozzásegítenek bennünket a szülők és fiatal felnőtt gyermekeik nemzettel kapcsolatos vélekedéseinek hasonlóságainak és különbségeinek a megértésében. A kutatásban való részvételt megszakíthatja, beleegyezését bármikor, indoklás nélkül visszavonhatja. A kutatásban való részvétel név nélkül, anonim módon történik, a személyes felismerhetőség jegyeinek titokban tartásával. Beleegyezésével igazolja, hogy a részvételt külső kényszer nélkül, önként vállalta, valamint hozzájárul válaszainak felhasználásához, melyeket a vonatkozó Adatvédelmi Törvényeknek megfelelően kezelünk. Eredményeit harmadik fél számára nem adjuk ki, azok feldolgozását kizárólag a fenti kutatás keretében végezzük az etikai irányelvekkel összhangban. Felhívjuk a figyelmét arra is, hogy a vizsgálati eredményekről nincs módunk személyes visszajelzést adni, hiszen a kérdőívek az Ön személyét azonosító adatokat nem tartalmaznak. Kérjük, amennyiben egyetért a fenti feltételekkel, és hozzájárul a kutatásban való részvételhez, jelölje meg a megfelelő helyen. Ha bármi kérdése, kétsége maradt ezen tájékoztató elolvasása után, kérjük, forduljon bizalommal a kutatás vezetőjéhez, Kengyel Gabriellához az alábbi elérhetőségen: kengyel.judit.gabriella@btk.ppke.hu

1. Az Ön neme:

- férfi
- nő
- egyéb

2. Az ön iskolai végzettsége:

- érettségi vagy alatti
- felsőfokú szakképzés
- főiskolai/egyetemi diploma/folyamatban lévő felsőfokú tanulmányok
- posztgraduális

3. Az Ön életkora:.....

3. Kérem, jelezze, mennyire jellemzőek Önre az alábbi, magyarsággal kapcsolatos állítások

1 – egyáltalán nem jellemző, 7 – nagyon jellemző

Külföldön járva megdobogtatja a szívemet a magyar szó.	1	2	3	4	5	6	7
Erős kötelékek fűznek a magyarsághoz.							
Elérzékenyülök, amikor a Himnuszt hallom.							
A magyarságom fontos része annak, hogy ki vagyok.							
A magyarok történelmük során általában erkölcsösebben jártak el, mint más nemzetek.							
A magyar nép történelme során számos esetben egyedülálló bátorságról tett tanúbizonyságot.							
Más nemzetekkel összehasonlítva a magyarok okosabbak.							
Jobb hely lenne a világ, ha a többi ország lakói is olyanok lennének, mint a magyarok.							

4. A következőkben az Ön véleményére leszünk kíváncsiak a magyarok történelem során átélt nehézségeivel és megpróbáltatásaival kapcsolatban. Magyarországot a történelme során újra és újra olyan nehéz időszakok és erőszakos konfliktusok sújtották, mint például: a Mohácsi csata, a török megszállás, a Habsburg jelenlét, a Trianoni békeszerződés, a német megszállás és a szovjet megszállás. Az alábbiakban lesznek olyan kérdések, amelyek ezekre a tapasztalatokra kérdeznek rá más kelet-közép-európai nemzetek tapasztalataival összefüggésben. Amikor Kelet-Közép-Európára utalunk, akkor az alábbi országokat értjük ez alatt: Szlovénia, Horvátország, Szerbia, Románia, Ukrajna, Szlovákia, Csehország, Lengyelország és Magyarország.

A kérdésekre nincsenek jó vagy rossz válaszok – minket az Ön személyes véleménye érdekel. Miután a 7-fokú skálák segítségével válaszolt a kérdésekre, lehetősége lesz véleményének részletesebb kifejtésére is. Kérjük, minden állítás esetében döntse el, hogy mennyire ért egyet vagy éppen nem ért egyet azzal! Kérjük, vegye figyelembe a skálán mind a hét válaszlehetőséget! (1- egyáltalán nem értek egyet, 2- nem értek egyet, 3- inkább nem értek egyet, 4- nem tudom eldönteni, 5- inkább egyetértek, 6- egyetértek, 7- teljes mértékben egyetértek)

Kelet-Közép-Európa más népei is hasonló elnyomásnak voltak kitéve, mint a magyarok.	1	2	3	4	5	6	7
Fontosnak tartom, hogy a magyarokat ért megpróbáltatásokat az emlékezetünkben megőrizzük és továbbadjuk a következő generációknak.							
Bár minden szenvedéstörténet valamelyest eltér egymástól, a magyaroké valóban példa nélküli.							
Jóllehet a magyarokat is érték sérelmek a történelem során, mégis ami más kelet-közép-európai népekkel történt, az összességében sokkal súlyosabb.							
Más kelet-közép-európai népek szenvedésének mértéke hasonló a magyarok szenvedésének mértékéhez.							

Kelet-Közép-Európában nincs még egy olyan nép, amelynek a magyarokhoz hasonló megpróbáltatásokat kellett volna átélnie.							
Néhány nyilvánvaló különbséget leszámítva, a Kelet-Közép-Európa más népcsoportjai által elszenvedett sérelmek hasonlítanak ahhoz, amit a magyaroknak kellett átélniük.							
Nem különösebben szeretnék többet megtudni a magyar nép szenvedéseiről.							
Kelet-Közép-Európában vannak olyan népek, amelyek sokkal többet szenvedtek, mint a magyarok.							
Kelet-Közép-Európában nincs még egy olyan nép, amely annyit szenvedett volna, mint a magyarok.							
A magyarokat ért sérelmekről való tudásom, hatással volt arra, hogy kivé váltam.							
Egyik kelet-közép-európai nép történelmében sincs olyan jellegű szenvedés, ami hasonlítható lenne a magyarokéhoz.							
Kelet- és Közép-Európa más népeit is érte annyi sérelem a történelem során, mint a magyarokat.							
Nagyon fontos számomra, hogy tisztában legyek a magyarok szenvedésének történetével.							

4. számú melléklet – Interjúkérdések a harmadik vizsgálatban

Instrukció az interjúalanyoknak:

Kérem, hogy válaszoljon az alábbi kérdésekre.

1. Kérem, meséljen el egy pozitív történetet az Ön életéből, amikor kifejezetten jó érzés volt magyarnak lenni.
2. Kérem, meséljen el egy negatív történetet az Ön életéből, amikor kifejezetten kellemetlen érzés volt magyarnak lenni.
3. Kérem, meséljen a magyar történelem legpozitívabb eseményéről, amely Ön szerint a nemzet sorsára, történetére, tagjaira leginkább pozitív hatással volt.
4. Kérem, meséljen a magyar történelem legnegatívabb eseményéről, amely Ön szerint a nemzet sorsára, történetére, tagjaira leginkább negatív hatással volt.

5. számú melléklet – A negyedik vizsgálatához használt kérdőív

2019. 10. 28.

Transzgenerációs értékátadás és identitás

Transzgenerációs értékátadás és identitás

Tisztelt Résztevő!

Egy, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Karának Pszichológiai Intézetének szakmai irányítása alatt zajló tudományos kutatásban való részvételre szeretnénk felkérni Önt. Kutatásunk a magyar társadalom értékrendjét, illetve ezek identitásra gyakorolt hatását, továbbá a generációk közötti értékülbségeket és hasonlóságokat vizsgálja. Az ehhez kapcsolódó kérdőív kitöltése nagyjából 30 percet vesz igénybe. Válaszai nagyban hozzásegítenek bennünket a szülők és fiatal felnőtt gyermekeik értékeinek és identitásának hasonlóságainak és különbségeinek a megértésében. A kutatásban való részvételt megszakíthatja, beleegyezését bármikor, indoklás nélkül visszavonhatja. A kutatásban való részvétel név nélkül, anonim módon történik, a személyes felismerhetőség jegyeinek titokban tartásával. Beleegyezésével igazolja, hogy a részvételt külső kényszer nélkül, önként vállalta, valamint hozzájárul válaszainak felhasználásához, melyeket a vonatkozó Adatvédelmi Törvényeknek megfelelően kezelünk. Eredményeit harmadik fél számára nem adjuk ki, azok feldolgozását kizárólag a fenti kutatás keretében végezzük az etikai irányelvekkel összhangban. Felhívjuk a figyelmét arra is, hogy a vizsgálati eredményekről nincs módunk személyes visszajelzést adni, hiszen a kérdőívek az Ön személyét azonosító adatokat nem tartalmaznak. Kérjük, amennyiben egyetért a fenti feltételekkel, és hozzájárul a kutatásban való részvételhez, jelölje meg a megfelelő helyen. Ha bármi kérdése, kétsége maradt ezen tájékoztató elolvasása után, kérjük, forduljon bizalommal a kutatás vezetőjéhez, Kengyel Gabriellához az alábbi elérhetőségen: kengyel.judit.gabriella@btk.ppke.hu.

Fáradozását és segítőkészségét előre is köszönjük!

* Required

1. A kutatásban való részvételem körülményeiről részletes tájékoztatást kaptam, a feltételekkel egyetértek, a részvételhez hozzájárulok. *

Mark only one oval.

igen

Demográfiai kérdések

2. Jelige *

_____

3. Mi az Ön neme? *

Mark only one oval.

férfi

nő

Other: _____

4. Mi az ön életkora? *

_____

5. Mi az ön iskolai végzettsége? *

Mark only one oval.

- Érettségi vagy alacsonyabb
- Felsőfokú szakképzés
- Főiskolai/egyetemi diploma/folyamatban lévő tanulmányok
- Posztgraduális

6. Az ön édesanyja és/vagy édesapja is részt vesz a felmérésben? *

Mark only one oval.

- nem Skip to question 22.
- igen Skip to question 7.

7. Milyen a kapcsolata az édesanyjával? *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
nincs túl közeli kapcsolatunk	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon közel állunk egymáshoz

8. Milyen a kapcsolata az édesapjával? *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
nincs túl közeli kapcsolatunk	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon közel állunk egymáshoz

9. Mennyire értenek egyet az édesanyjával a magyarsággal, nemzettel kapcsolatos kérdésekben? *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
egyáltalán nem	☐	☐	☐	☐	☐	teljes mértékben

10. Mennyire értenek egyet az édesapjával a magyarsággal, nemzettel kapcsolatos kérdésekben? *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
egyáltalán nem	☐	☐	☐	☐	☐	teljes mértékben

11. Milyen gyakran beszélnek az édesanyjával a magyarságról, nemzeti identitásról? *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
szinte soha	☐	☐	☐	☐	☐	hetente többször is

12. Milyen gyakran beszélnek az édesapjával a magyarságról, nemzeti identitásról? *
Mark only one oval.

1	2	3	4	5	
☐ ☐ ☐ ☐ ☐					hetente többször is

13. Mennyire fontos téma az Ön számára a magyarság, nemzeti identitás kérdése? *
Mark only one oval.

1	2	3	4	5	
☐ ☐ ☐ ☐ ☐					egyáltalán nem fontos

14. Mennyire értenek egyet a szülei a magyarsággal, nemzettel kapcsolatos kérdésekben? *
Mark only one oval.

1	2	3	4	5	
☐ ☐ ☐ ☐ ☐					semennyire

15. Hová helyezi el magát a térképen politikai szempontból? *
Mark only one oval.

1	2	3	4	5	
☐ ☐ ☐ ☐ ☐					liberális

16. Mennyire tartja magát tájékozottnak a közéleti eseményeket illetően? *
Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
nem szoktam követni a híreket	☐ ☐ ☐ ☐ ☐					minden nap követem a híreket

17. Kérem, jelezze, mennyire jellemzőek Önre az alábbi, magyarsággal kapcsolatos állítások.*
 Mark only one oval per row.

	1 – egyáltalán nem jellemző	2 - nem jellemző	3 - inkább nem jellemző	4 - jellemző is, meg nem is	5 - inkább jellemző	6 - jellemző	7 – nagyon jellemző
Külföldön járva megdobogtatja a szívemet a magyar szó.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Erős kötelekek fűznek a magyarsághoz.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Elérzékenyülök, amikor a Himnuszt hallom.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A magyarságom fontos része annak, hogy ki vagyok.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A magyarok történelmük során általában erkölcsösebben jártak el, mint más nemzetek.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A magyar nép történelme során számos esetben egyedülálló bátorságról tett tanúbizonyságot.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Más nemzetekkel összehasonlítva a magyarok okosabbak.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jobb hely lenne a világ, ha a többi ország lakói is olyanok lennének, mint a magyarok.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

18. Kérjük, válaszoljon az alábbi kérdésekre, amelyek a magyarokkal, mint nemzeti csoporttal kapcsolatos érzéseire vonatkoznak.*

Mark only one oval per row.

	Egyáltalán nem értek egyet	Nem értek egyet	Inkább nem értek egyet	Egyet is értek, meg nem is	Inkább egyetértek	Egyetértek	Teljes mértékben egyetértek
Kötődöm a magyarokhoz.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Szolidaritást érzek a magyarokkal.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Elkötelezettnek érzem magam a magyarok iránt.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Örülök, hogy magyar vagyok.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Úgy gondolom, hogy a magyarok sok mindenre lehetnek büszkéek.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jó dolog magyarnak lenni.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Az, hogy magyar vagyok, kellemes érzéssel tölt el.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sokszor gondolok arra, hogy magyar vagyok.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Az, hogy magyar vagyok, fontos része az identitásomnak.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Az, hogy magyar vagyok, fontos része annak, ahogyan magamat látom.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sok közös van bennem és egy átlagos magyarban.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hasonlítok egy átlagos magyarra.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A magyarokban sok közös van.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A magyarok nagyon hasonlítanak egymásra.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

19. A következőkben az Ön véleményére leszünk kíváncsiak a magyarok történelem során átélt nehézségeivel és megpróbáltatásaival kapcsolatban. Magyarországot a történelme során újra és újra olyan nehéz időszakok és erőszakos konfliktusok sújtották, mint például: a Mohácsi csata, a török megszállás, a Habsburg jelenlét, a Trianoni békeszerződés, a német megszállás és a szovjet megszállás. Az alábbiakban lesznek olyan kérdések, amelyek ezekre a tapasztalatokra kérdeznek rá más kelet-közép-európai nemzetek tapasztalataival összefüggésben. Amikor Kelet-Közép-Európára utalunk, akkor az alábbi országokat értjük ez alatt: Szlovénia, Horvátország, Szerbia, Románia, Ukrajna, Szlovákia, Csehország, Lengyelország és Magyarország. A kérdésekre nincsenek jó vagy rossz válaszok – minket az Ön személyes véleménye érdekel. Miután a 7-fokú skálák segítségével válaszolt a kérdésekre, lehetősége lesz véleményének részletesebb kifejtésére is. Kérjük, minden állítás esetében döntse el, hogy mennyire ért egyet vagy éppen nem ért egyet azzal! Kérjük, vegye figyelembe a skálán mind a hét válaszlehetőséget! (1- egyáltalán nem értek egyet, 2- nem értek egyet, 3- inkább nem értek egyet, 4- nem tudom eldönteni, 5- inkább egyetértek, 6- egyetértek, 7- teljes mértékben egyetértek) *

Mark only one oval per row.

	1 - egyáltalán nem értek egyet	2 - nem értek egyet	3 - inkább nem értek egyet	4 - nem tudom eldönteni	5 - inkább egyetértek	6 - egyetértek	7- teljes mértékben egyetértek
Kelet-Közép-Európa más népei is hasonló elnyomásnak voltak kitéve, mint a magyarok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fontosnak tartom, hogy a magyarokat ért megpróbáltatásokat az emlékezetünkben megőrizzük és továbbadjuk a következő generációknak	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bár minden szenvedéstörténet valamelyest eltér egymástól, a magyaroké valóban példa nélküli	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jóllehet a magyarokat is érték sérelmek a történelem során, mégis ami más kelet-közép-európai népekkel történt, az összességében sokkal súlyosabb	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Más kelet-közép-európai népek szenvedésének mértéke hasonló a magyarok szenvedésének mértékéhez	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1 - egyáltalán nem értek egyet	2 - nem értek egyet	3 - inkább nem értek egyet	4 - nem tudom eldönteni	5 - inkább egyértérek	6 - egyértérek	7 - teljes mértékben egyértérek
Kelet-Közép-Európában nincs még egy olyan nép, amelynek a magyarokhoz hasonló megpróbáltatásokat kellett volna átélnie	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Néhány nyilvánvaló különbséget leszámítva, a Kelet-Közép-Európa más népcsoportjai által elszenvedett sérelmek hasonlítanak ahhoz, amit a magyaroknak kellett átélniük	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nem különösebben szeretnék többet megtudni a magyar nép szenvedéseiről	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kelet-Közép-Európában vannak olyan népek, amelyek sokkal többet szenvedtek, mint a magyarok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kelet-Közép-Európában nincs még egy olyan nép, amely annyit szenvedett volna, mint a magyarok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A magyarokat ért sérelmekről való tudásom, hatással volt arra, hogy kivé váltam	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Egyik kelet-közép-európai nép történelmében sincs olyan jellegű szenvedés, ami hasonlítható lenne a magyarokéhoz	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kelet- és Közép-Európa más népeit is érte annyi sérelem a történelem során, mint a magyarokat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nagyon fontos számomra, hogy tisztában legyek a magyarok szenvedésének történetével	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

20. A következőkben embereket fogunk röviden jellemezni. Kérjük, olvassa el a leírásokat és döntse el, hogy az adott ember mennyire hasonlít vagy nem hasonlít Önre.*

Mark only one oval per row.

	1 – egyáltalán nem olyan, mint én	2 – nem olyan, mint én	3 – kicsit olyan, mint én	4 – valamelyest olyan, mint én	5 – olyan, mint én	6 – teljesen olyan, mint én
Ennek az embernek fontos, hogy új ötletekkel álljon elő és kreatív legyen. Az ő saját, eredeti módján szereti csinálni a dolgokat.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek fontos, hogy gazdag legyen; sok pénzt és drága holmikat szeretne.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek fontos, hogy a világon minden embert egyenlőként kezeljenek. Hisz abban, hogy mindenkinek egyenlő lehetőségei kell, hogy legyenek az életben.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek nagyon fontos, hogy megmutassa a képességeit. Szeretné, ha az emberek csodálnák azért, amit csinál.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Az, hogy biztonságos környezetben éljen, fontos ennek az embernek; hogy elkerüljön mindent, ami veszélyezteti a biztonságát.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember azt gondolja, fontos, hogy rengeteg különféle dolgot csináljunk életünk során. Mindig új dolgokat keres, amelyeket kipróbálhat.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember azt gondolja, az embereknek azt kellene tenniük, amit mondanak nekik. Úgy gondolja, hogy az embereknek mindig követniük kellene a szabályokat, akkor is, mikor senki sem figyeli.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1 – egyáltalán nem olyan, mint én	2 – nem olyan, mint én	3 – kicsit olyan, mint én	4 – valamelyest olyan, mint én	5 – olyan, mint én	6 – teljesen olyan, mint én
Ennek az embernek fontos, hogy odafigyeljen azokra az emberekre, akik mások, mint ő. Ha nem ért velük egyet, ennek ellenére is meg akarja érteni őket.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember úgy gondolja, fontos, hogy ne akarjunk többet, mint amink van. Hisz abban, hogy az embereknek meg kellene elégedniük azzal, amijük van.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember igyekszik megragadni minden lehetőséget, hogy jól szórakozzon. Fontos számára, hogy olyan dolgokat csináljon, amik örömet okoznak neki.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek fontos, hogy saját maga hozhasson döntéseket arról, mit tegyen. Szeret szabadon tervezni, és ha saját maga választhatja meg a tevékenységeit.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek fontos, hogy segítsen a közelében lévő embereknek; hogy gondoskodjon a jólétükről.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fontos ennek az embernek, hogy nagyon sikeres legyen; szeret lenyűgözni másokat.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek fontos, hogy az országa biztonságban legyen. Szerinte az államnak oda kell figyelnie a belülről és kívülről fenyegetésekre.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember szeret kockázatot vállalni. Állandóan kalandokat keres.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek fontos, hogy mindig helyénvalóan viselkedjen; hogy ne tegyen semmi olyat, amire az emberek azt mondanák, hogy nem helyes.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1 – egyáltalán nem olyan, mint én	2 – nem olyan, mint én	3 – kicsit olyan, mint én	4 – valamelyest olyan, mint én	5 – olyan, mint én	6 – teljesen olyan, mint én
Ennek az embernek fontos, hogy ő legyen a főnök, és megmondja másoknak, mit tegyenek. Azt szeretné, ha az emberek azt tennék, amit ő mond.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek fontos, hogy hűséges legyen a barátaihoz. Szeretné azoknak az embereknek szentelni magát, akik közel állnak hozzá.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember hisz abban, hogy az embereknek törődniük kell a természetvédelemmel; a környezetvédelem fontos a számára.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A vallásos hit fontos ennek az embernek. Mindent megtesz, hogy úgy viselkedjen, amit a vallása előír számára.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek fontos, hogy a dolgok szervezettek és tiszták legyenek. Igazán nem szereti, amikor a dolgok rendetlenek.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember azt gondolja, hogy fontos, hogy érdeklődjön dolgok iránt. Szeret kíváncsi lenni, és megpróbál megérteni mindenféle dolgot.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember hisz abban, hogy az összes emberek a világon harmóniában kellene élnie. Fontos számára, hogy a békét hirdesse a világ összes csoportja között.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember azt gondolja, hogy fontos, hogy ambiciózus legyen. Meg akarja mutatni, hogy ő mennyi mindenre képes.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1 – egyáltalán nem olyan, mint én	2 – nem olyan, mint én	3 – kicsit olyan, mint én	4 – valamelyest olyan, mint én	5 – olyan, mint én	6 – teljesen olyan, mint én
Ez az ember úgy gondolja, a legjobb a szokásos úton intézni a dolgokat. Fontos számára, hogy fenntartsa a szokásokat, amelyeket megtanult.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Az élet örömeinek élvezete fontos ennek az emberek. Szereti elkényeztetni magát.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fontos ennek az emberek, hogy figyelembe vegye mások szükségleteit. Megpróbálja támogatni azokat, akiket ismer.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember hisz benne, hogy mindig tisztelnie kell a szüleit és az idősebb embereket. Fontos számára, hogy engedelmes legyen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember szeretné, ha mindenkivel igazságosan bánának, még azokkal is, akiket nem ismer. Fontos számára, hogy megvédje a gyengéket a társadalomban.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember szereti a meglepetéseket. Fontos számára, hogy izgalmas élete legyen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember próbálja elkerülni, hogy megbetegedjen. Az, hogy egészséges maradjon, nagyon fontos a számára.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek fontos, hogy előrejusson az életben. Arra törekszik, hogy jobban teljesítsen, mint mások.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek fontos, hogy megbocsásson azoknak, akik megbántották őt. Megpróbálja meglátni bennük a jót, és nem haragtartó.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1 – egyáltalán nem olyan, mint én	2 – nem olyan, mint én	3 – kicsit olyan, mint én	4 – valamelyest olyan, mint én	5 – olyan, mint én	6 – teljesen olyan, mint én
Ennek az embernek fontos, hogy független legyen. Azt szereti, ha saját magára támaszkodik.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fontos ennek az embernek, hogy stabil kormányzat legyen. Aggódik amiatt, hogy a társadalmi rendet megóvják.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek fontos, hogy mindig udvarias legyen más emberekkel. Megpróbál soha sem zavarni vagy bosszantani másokat.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember igazán élvezni akarja az életet. Nagyon fontos számára, hogy jól érezze magát.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek fontos, hogy alázatos és szerény legyen. Megpróbálja nem felhívni magára a figyelmet.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember azt szeretné, hogy mindig ő hozhassa meg a döntéseket. Szeret vezető lenni.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek fontos, hogy alkalmazkodjon a természethez és beleilleszkedjen. Hisz abban, hogy az embereknek nem kellene megváltoztatniuk a természetet.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

21. Amennyiben szívesen részt venne a kutatásunk második, interjú részében, kérjük, adja meg az elérhetőségét. Az interjú résztvevőknek a megadott jellege alapján lehetőségük van visszajelzést kérni a vizsgálat eredményéről.

Stop filling out this form.

Untitled Section

22. Mi az édesanyja iskolai végzettsége? *

Mark only one oval.

- Szakmunkásképző vagy alacsonyabb
- Érettségi
- Felsőfokú szakképzés
- Főiskolai/egyetemi diploma/folyamatban lévő tanulmányok
- Posztgraduális

23. Mi az édesapja iskolai végzettsége? *

Mark only one oval.

- Szakmunkásképző vagy alacsonyabb
- Érettségi
- Felsőfokú szakképzés
- Főiskolai/egyetemi diploma/folyamatban lévő tanulmányok
- Posztgraduális

24. Milyen a kapcsolata a gyermekével? (Ha több gyermeke van, kérem, arra gondoljon, aki szintén kitölti ezt a kérdőívet.)

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
nagyon közel állunk egymáshoz	☐	☐	☐	☐	☐	nincs túl közeli kapcsolatunk

25. Mennyire értenek egyet a gyermekével a magyarsággal, nemzettel kapcsolatos kérdésekben? (Ha több gyermeke van, kérem, arra gondoljon, aki szintén kitölti ezt a kérdőívet.) *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
egyáltalán nem	☐	☐	☐	☐	☐	teljes mértékben

26. Milyen gyakran beszélnek a gyermekével a magyarságról, nemzeti identitásról? *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
hetente többször is	☐	☐	☐	☐	☐	szinte soha

27. Mennyire fontos téma az ön számára a magyarság, nemzeti identitás kérdése? *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
egyáltalán nem fontos	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon fontos

28. Hová helyezi el magát a térképen politikai szempontból? *

Mark only one oval.

1	2	3	4	5		
konzervatív	☐	☐	☐	☐	☐	liberális

29. Mennyire tartja magát tájékozottnak a közéleti eseményeket illetően? *

Mark only one oval.

1	2	3	4	5		
nem szoktam követni a híreket	☐	☐	☐	☐	☐	minden nap követem a híreket

30. Kérem, jelezze, mennyire jellemzőek Önre az alábbi, magyarsággal kapcsolatos állítások. *

Mark only one oval per row.

	1 – egyáltalán nem jellemző	2 - nem jellemző	3 - inkább nem jellemző	4 - jellemző is, meg nem is	5 - inkább jellemző	6 - jellemző	7 – nagyon jellemző
Külföldön járva megdöbögatja a szívemet a magyar szó.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Erős kötelekék fűznek a magyarsághoz.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Elérzékenyülök, amikor a Himnuszt hallom.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A magyarságom fontos része annak, hogy ki vagyok.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A magyarok történelmük során általában erkölcsösebben jártak el, mint más nemzetek.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A magyar nép történelme során számos esetben egyedülálló bátorságról tett tanúbizonyságot.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Más nemzetekkel összehasonlítva a magyarok okosabbak.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jobb hely lenne a világ, ha a többi ország lakói is olyanok lennének, mint a magyarok.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

31. Kérjük, válaszoljon az alábbi kérdésekre, amelyek a magyarokkal, mint nemzeti csoporttal kapcsolatos érzéseire vonatkoznak.*

Mark only one oval per row.

	Egyáltalán nem értek egyet	Nem értek egyet	Inkább nem értek egyet	Egyet is értek, meg nem is	Inkább egyetérték	Egyetérték	Teljes mértékben egyetérték
Kötődöm a magyarokhoz.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Szolidaritást érzek a magyarokkal.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Elkötelezettnek érzem magam a magyarok iránt.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Örülök, hogy magyar vagyok.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Úgy gondolom, hogy a magyarok sok mindenre lehetnek büszkék.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jó dolog magyarnak lenni.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Az, hogy magyar vagyok, kellemes érzéssel tölt el.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sokszor gondolok arra, hogy magyar vagyok.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Az, hogy magyar vagyok, fontos része az identitásomnak.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Az, hogy magyar vagyok, fontos része annak, ahogyan magamat látom.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sok közös van bennem és egy átlagos magyarban.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hasonlítok egy átlagos magyarra.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A magyarokban sok közös van.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A magyarok nagyon hasonlítanak egymásra.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

32. A következőkben az Ön véleményére leszünk kíváncsiak a magyarok történelem során átért nehézségeivel és megpróbáltatásaival kapcsolatban. Magyarországot a történelme során újra és újra olyan nehéz időszakok és erőszakos konfliktusok sújtották, mint például: a Mohácsi csata, a török megszállás, a Habsburg jelenlét, a Trianoni békeszerződés, a német megszállás és a szovjet megszállás. Az alábbiakban lesznek olyan kérdések, amelyek ezekre a tapasztalatokra kérdeznek rá más kelet-közép-európai nemzetek tapasztalataival összefüggésben. Amikor Kelet-Közép-Európára utalunk, akkor az alábbi országokat értjük ez alatt: Szlovénia, Horvátország, Szerbia, Románia, Ukrajna, Szlovákia, Csehország, Lengyelország és Magyarország. A kérdésekre nincsenek jó vagy rossz válaszok – minket az Ön személyes véleménye érdekel. Miután a 7-fokú skálák segítségével válaszolt a kérdésekre, lehetősége lesz véleményének részletesebb kifejtésére is. Kérjük, minden állítás esetében döntse el, hogy mennyire ért egyet vagy éppen nem ért egyet azzal! Kérjük, vegye figyelembe a skálán mind a hét válaszlehetőséget! (1- egyáltalán nem értek egyet, 2- nem értek egyet, 3- inkább nem értek egyet, 4- nem tudom eldönteni, 5- inkább egyetértek, 6- egyetértek, 7- teljes mértékben egyetértek)*

Mark only one oval per row.

	1 - egyáltalán nem értek egyet	2 - nem értek egyet	3 - inkább nem értek egyet	4 - nem tudom eldönteni	5 - inkább egyetértek	6 - egyetértek	7- teljes mértékben egyetértek
Kelet-Közép-Európa más népei is hasonló elnyomásnak voltak kitéve, mint a magyarok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fontosnak tartom, hogy a magyarokat ért megpróbáltatásokat az emlékezetünkben megőrizzük és továbbadjuk a következő generációknak	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bár minden szenvedéstörténet valamelyest eltér egymástól, a magyaroké valóban példa nélküli	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jóllehet a magyarokat is érték sérelmek a történelem során, mégis ami más kelet-közép-európai népekkel történt, az összességében sokkal súlyosabb	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Más kelet-közép-európai népek szenvedésének mértéke hasonló a magyarok szenvedésének mértékéhez	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1 - egyáltalán nem értek egyet	2 - nem értek egyet	3 - inkább nem értek egyet	4 - nem tudom eldönteni	5 - inkább egyértétek	6 - egyértétek	7- teljes mértékben egyértétek
Kelet-Közép-Európában nincs még egy olyan nép, amelynek a magyarokhoz hasonló megpróbáltatásokat kellett volna átélnie	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Néhány nyilvánvaló különbséget leszámítva, a Kelet-Közép-Európa más népcsoportjai által elszenvedett sérelmek hasonlítanak ahhoz, amit a magyaroknak kellett átélniük	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nem különösebben szeretnék többet megtudni a magyar nép szenvedéseiről	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kelet-Közép-Európában vannak olyan népek, amelyek sokkal többet szenvedtek, mint a magyarok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kelet-Közép-Európában nincs még egy olyan nép, amely annyit szenvedett volna, mint a magyarok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A magyarokat ért sérelmekről való tudásom, hatással volt arra, hogy kivé váltam	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Egyik kelet-közép-európai nép történelmében sincs olyan jellegű szenvedés, ami hasonlítható lenne a magyarokéhoz	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kelet- és Közép-Európa más népeit is érte annyi sérelem a történelem során, mint a magyarokat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nagyon fontos számomra, hogy tisztában legyek a magyarok szenvedésének történetével	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

33. A következőkben embereket fogunk röviden jellemezni. Kérjük, olvassa el a leírásokat és döntse el, hogy az adott ember mennyire hasonlít vagy nem hasonlít Önre.*

Mark only one oval per row.

	1 – egyáltalán nem olyan, mint én	2 – nem olyan, mint én	3 – kicsit olyan, mint én	4 – valamelyest olyan, mint én	5 – olyan, mint én	6 – teljesen olyan, mint én
Ennek az embernek fontos, hogy új ötletekkel álljon elő és kreatív legyen. Az ő saját, eredeti módján szereti csinálni a dolgokat.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek fontos, hogy gazdag legyen; sok pénzt és drága holmikát szeretne.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek fontos, hogy a világon minden embert egyenlőként kezeljenek. Hisz abban, hogy mindenkinek egyenlő lehetőségei kell, hogy legyenek az életben.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek nagyon fontos, hogy megmutassa a képességeit. Szeretné, ha az emberek csodálnák azért, amit csinál.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Az, hogy biztonságos környezetben éljen, fontos ennek az embernek; hogy elkerüljön mindent, ami veszélyezteti a biztonságát.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember azt gondolja, fontos, hogy rengeteg különféle dolgot csináljunk életünk során. Mindig új dolgokat keres, amelyeket kipróbálhat.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember azt gondolja, az embereknek azt kellene tenniük, amit mondanak nekik. Úgy gondolja, hogy az embereknek mindig követniük kellene a szabályokat, akkor is, mikor senki sem figyeli.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1 – egyáltalán nem olyan, mint én	2 – nem olyan, mint én	3 – kicsit olyan, mint én	4 – valamelyest olyan, mint én	5 – olyan, mint én	6 – teljesen olyan, mint én
Ennek az embernek fontos, hogy odafigyeljen azokra az emberekre, akik mások, mint ő. Ha nem ért velük egyet, ennek ellenére is meg akarja érteni őket.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember úgy gondolja, fontos, hogy ne akarjunk többet, mint amink van. Hisz abban, hogy az embereknek meg kellene elégedniük azzal, amijük van.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember igyekszik megragadni minden lehetőséget, hogy jól szórakozzon. Fontos számára, hogy olyan dolgokat csináljon, amik örömet okoznak neki.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek fontos, hogy saját maga hozhasson döntéseket arról, mit tegyen. Szeret szabadon tervezni, és ha saját maga választhatja meg a tevékenységeit.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek fontos, hogy segítsen a közelében lévő embereknek; hogy gondoskodjon a jólétükről.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fontos ennek az embernek, hogy nagyon sikeres legyen; szeret lenyűgözni másokat.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek fontos, hogy az országa biztonságban legyen. Szerinte az államnak oda kell figyelnie a belülről és kívülről fenyegetésekre.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember szeret kockázatot vállalni. Állandóan kalandokat keres.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek fontos, hogy mindig helyénvalóan viselkedjen; hogy ne tegyen semmi olyat, amire az emberek azt mondanák, hogy nem helyes.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1 – egyáltalán nem olyan, mint én	2 – nem olyan, mint én	3 – kicsit olyan, mint én	4 – valamelyest olyan, mint én	5 – olyan, mint én	6 – teljesen olyan, mint én
Ennek az embernek fontos, hogy ő legyen a főnök, és megmondja másoknak, mit tegyenek. Azt szeretné, ha az emberek azt tennék, amit ő mond.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek fontos, hogy hűséges legyen a barátaihoz. Szeretné azoknak az embereknek szentelni magát, akik közel állnak hozzá.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember hisz abban, hogy az embereknek törődniük kell a természetvédelemmel; a környezetvédelem fontos a számára.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A vallásos hit fontos ennek az embernek. Mindent megtesz, hogy úgy viselkedjen, amit a vallása előír számára.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek fontos, hogy a dolgok szervezettek és tiszták legyenek. Igazán nem szereti, amikor a dolgok rendetlenek.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember azt gondolja, hogy fontos, hogy érdeklődjön dolgok iránt. Szeret kíváncsi lenni, és megpróbál megérteni mindenféle dolgot.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember hisz abban, hogy az összes embernek a világon harmóniában kellene élnie. Fontos számára, hogy a békét hirdesse a világ összes csoportja között.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember azt gondolja, hogy fontos, hogy ambiciózus legyen. Meg akarja mutatni, hogy ő mennyi mindenre képes.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1 – egyáltalán nem olyan, mint én	2 – nem olyan, mint én	3 – kicsit olyan, mint én	4 – valamelyest olyan, mint én	5 – olyan, mint én	6 – teljesen olyan, mint én
Ez az ember úgy gondolja, a legjobb a szokásos úton intézni a dolgokat. Fontos számára, hogy fenntartsa a szokásokat, amelyeket megtanult.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Az élet örömeinek élvezete fontos ennek az emberek. Szereti elkényeztetni magát.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fontos ennek az emberek, hogy figyelembe vegye mások szükségleteit. Megpróbálja támogatni azokat, akiket ismer.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember hisz benne, hogy mindig tisztelnie kell a szüleit és az idősebb embereket. Fontos számára, hogy engedelmes legyen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember szeretné, ha mindenkivel igazságosan bánának, még azokkal is, akiket nem ismer. Fontos számára, hogy megvédje a gyengéket a társadalomban.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember szereti a meglepetéseket. Fontos számára, hogy izgalmas élete legyen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember próbálja elkerülni, hogy megbetegedjen. Az, hogy egészséges maradjon, nagyon fontos a számára.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az emberek fontos, hogy előrejusson az életben. Arra törekszik, hogy jobban teljesítsen, mint mások.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az emberek fontos, hogy megbocsásson azoknak, akik megbántották őt. Megpróbálja meglátni bennük a jót, és nem haragtartó.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1 – egyáltalán nem olyan, mint én	2 – nem olyan, mint én	3 – kicsit olyan, mint én	4 – valamelyest olyan, mint én	5 – olyan, mint én	6 – teljesen olyan, mint én
Ennek az embernek fontos, hogy független legyen. Azt szereti, ha saját magára támaszkodik.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fontos ennek az embernek, hogy stabil kormányzat legyen. Aggódik amiatt, hogy a társadalmi rendet megóvják.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek fontos, hogy mindig udvarias legyen más emberekkel. Megpróbál soha sem zavarni vagy bosszantani másokat.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember igazán élvezni akarja az életet. Nagyon fontos számára, hogy jól érezze magát.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek fontos, hogy alázatos és szerény legyen. Megpróbálja nem felhívni magára a figyelmet.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ez az ember azt szeretné, hogy mindig ő hozhassa meg a döntéseket. Szeret vezető lenni.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az embernek fontos, hogy alkalmazkodjon a természethez és beilleszkedjen. Hisz abban, hogy az embereknek nem kellene megváltoztatniuk a természetet.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

34. Amennyiben szívesen részt venne a kutatásunk második, interjú részében, kérjük, adja meg az elérhetőségét. Az interjú résztvevőknek a megadott jellege alapján lehetőségük van visszajelzést kérni a vizsgálat eredményéről.

6. számú melléklet – A második vizsgálathoz tartozó moderációs táblázatok

53. táblázat

A szülő-gyerek kapcsolat moderáló hatása a nemzethez való kötődés szempontjából

X	Y	β	SE	t	p
gyerek					
nemzethez	szülő nemzethez való kötődés	0,936	0,133	29,69	>0,001
való	szülő-gyerek kapcsolat	0,658	2,193	1,819	0,072
kötődés	szülő-gyerek kapcsolat moderáló hatása	0,0171	0,107	0,88	0,38

54. táblázat

A szülő-gyerek kapcsolat moderáló hatása a glorifikáció szempontjából

X	Y	β	SE	t	p
gyerek					
glorifikáció	szülő glorifikáció	0,323	0,127	3,18	0,01
	szülő-gyerek kapcsolat	0,846	1,163	1,726	0,072
	szülő-gyerek kapcsolat moderáló hatása	0,0558	0,076	0,92	0,35

55. táblázat

A szülő-gyerek kapcsolat moderáló hatása a nemzettel való elégedettség szempontjából

X	Y	β	SE	t	p
gyerek					
nemzettel	szülő nemzettel való elégedettsége	0,301	0,123	4,05	0,01
való	szülő-gyerek kapcsolat	0,351	1,21	1,45	0,133
elégedettsége	szülő-gyerek kapcsolat moderáló hatása	0,0779	0,107	1,33	0,19

56. táblázat

A világnézeti elköteleződés moderáló hatása a nemzethez való kötődés szempontjából

X	Y	β	SE	t	p
gyerek					
nemzethez	szülő nemzethez való kötődés	0,936	0,133	29,69	>0,001
való	világnézeti elköteleződés	0,096	2,193	0,88	0,04
kötődés	világnézeti elköteleződés moderáló hatása	0,027	0,087	0,58	0,58

57. táblázat

A világnézeti elköteleződés moderáló hatása a glorifikáció szempontjából

X	Y	β	SE	t	p
gyerek					
glorifikáció	szülő glorifikáció	0,323	0,127	3,18	0,01
	világnézeti elköteleződés	0,295	1,163	3,12	>0,001
	világnézeti elköteleződés moderáló hatása	0,347	0,058	1,24	0,215

58. táblázat

A világnézeti elköteleződés moderáló hatása a nemzettel való elégedettség szempontjából

X	Y	β	SE	t	p
gyerek					
nemzettel	szülő nemzettel való elégedettsége	0,301	0,123	4,05	0,01
való	világnézeti elköteleződés	0,442	1,21	4,98	0,02
elégedettsége	világnézeti elköteleződés moderáló hatása	0,299	0,127	1,75	0,17